

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XVI

2018/1-2

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XVI

2018/1–2

OBSAH:

Studie

Sídlště lengyelské kultury Šelešovice – „Pod rozdíly“ Jaroslav Bartík, Adam Fojtík, Miroslav Popelka	8
Nížinné sídlisko púchovskej kultúry v Malenovičiach pri Zlíne Zuzana Štaneková, Adam Fojtík, Miroslav Popelka	32
Lokalizace zaniklé středověké vsi Hondorf na Rožnovsku Jan Anlauf, Šárka Anlaufová	54
Tištěné bible ve sbírkových a knihovních fondech Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně Veronika Balajková	68
Kamenická dílna Jana Záhořika v Uherském Brodě a navazující kamenosochařský závod jeho ženy Julie Aleš Naříák	92
Malíř František Hlavica Nela Vlčková	110
„Čtenáři, vzpomeň nás, my že roztroušeně mrtví ležíme, jak povinnost kázala nám!“ Oběti Velké války z Valašských Klobouk Petr Odehnal	134
Vypálení Ploštiny a Prlova a jejich odraz v činnosti MLS v Uherském Hradišti Karolína Svitálková	166

Musealia

Konference Morava v čase převratů a změn 1848–1918. Kroměříž 6. – 7. června 2018 Markéta Mercová	198
--	-----

Personalía a miscelanea

Muzejní stopa Karla Pavlišťika Alena Prudká	206
Antonín Horák 100 Vít Jakubíček	212

Recenze

Yvona Činčová: Zlínsko na cestě od Rakouska-Uherska k samostatnému Československu, Zlín 2018, 239 stran. ISBN 978-80-87130-45-2 Petr Odehnal	222
--	-----

STUDIE

Sídliště lengyelské kultury Šelešovice – „Pod rozdíly“

/ The Lengyel Culture settlement Šelešovice – „Pod rozdíly“

*Jaroslav Bartík, Adam Fojtík,
Miroslav Popelka*

Abstract:

This study offers an assessment of a minor archaeological excavation which was undertaken in connection with building a new house estate in locality Šelešovice – 'Pod rozdíly'. In the framework of several stages of rescue excavations, in addition to features from several later periods, also a small part of Lengyel Culture settlement was surveyed. Included in this exploration are three recessed settlement pits with no detailed classification as to their purpose. We cannot exclude exploratory function for mining subsurface loess or their function as objects of storage and economic character. It is not possible to establish the total area of the settlement site, due to the limited zone of the excavation; it can, however, be presumed, that the settlement takes up a large part of the left bank tract of the brook Kotojedky between the villages Šelešovice and Jarohněvice. A collection of features found in the archaeological excavation includes fragments of ceramic vessels, wall filling-up, animal bones as well as as chipped, polished and other macrolithic stone industry. The set of ceramics finds, which was analysed, is sufficiently large as well as representative from the point of view of the chronologically significant characteristics. Taking into account relative chronology, all three objects can be dated to the beginning of the upper stage of the Moravian Painted Ware culture (phase MPWC IIa).

Keywords:

Neolithic, Lengyel Culture, Settlement

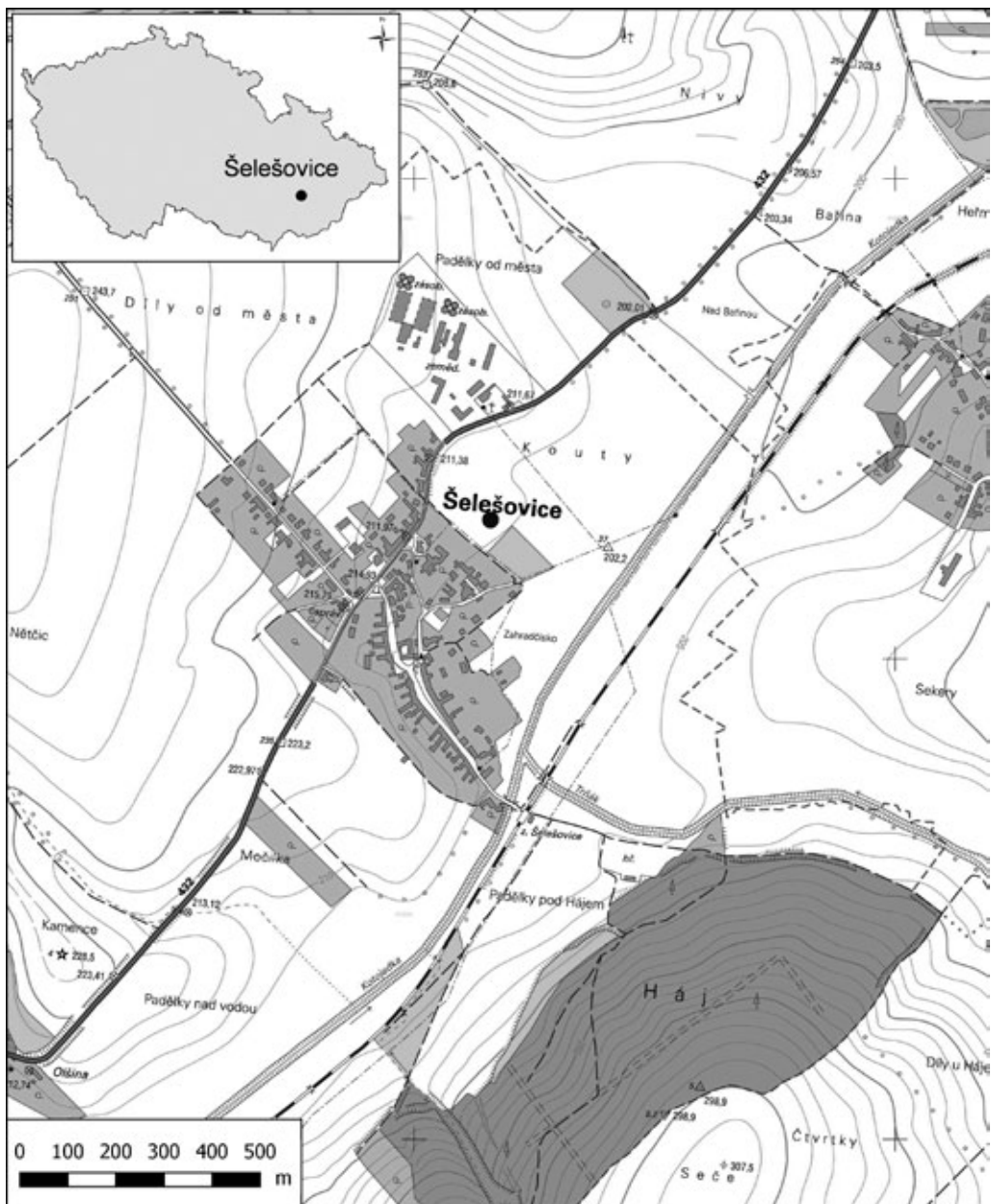
1. Úvod

Od roku 2015 probíhá na lokalitě Šelešovice – „Pod rozdíly“ intenzivní stavební činnost související s budováním nové čtvrti rodinných domů. V průběhu postupné výstavby se uskutečnilo několik záchranných archeologických výzkumů, při kterých byla zachycena část polykulturního sídlištního areálu osídleného v mladém neolitu, starší fázi kultury lužických popelnicových polí a v raném středověku (POPELKA 2015a; 2016a, b). Předkládaný příspěvek je zaměřen na analýzu nejstaršího doloženého osídlení lokality reprezentovaného několika objekty lengyelské kultury. Učiněn je zde také pokus o zasazení získaných dat do mikroregionálního kontextu povodí říčky Kotojedky, které je však limitováno dosavadním počtem známých souborů a mírou jejich vyhodnocení.

2. Poloha lokality

Polykulturní archeologická lokalita v trati „Pod rozdíly“ se nachází na SV okraji obce Šelešovice (obr. 1), ležící necelých 5 km jihozápadně od Kroměříže. Sídlištní areál se rozkládá na mírném, k jihovýchodu exponovaném svahu se sklonem do údolí říčky Kotojedky, někdy nazývané také jako Olšinka. Obcí prochází hlavní komunikační tah z Kroměříže směrem na Zdounky. Nadmořská výška zde osciluje od 207 do 210 m n. m. Lokalita je omezena od severu až severovýchodu komunikací II/432, na západě a jihozápadě obslužnou komunikací na hranici intravilánu a na jihovýchodě soukromým pozemkem s výběhem pro koně. Dále na východ navazuje na nově zastavované pozemky zemědělsky obdělávaná plocha. Vlastní pozitivní archeologické situace byly zjištěny v jihovýchodní části plochy určené k výstavbě rodinných domů, kterou protnul výkopy inženýrské sítě nebo se vyrýsovaly v ploše nové obslužné komunikace (obr. 2). Přibližný střed lokality lze vztáhnout ke koordinátám 49,255865° N; 17,361738° E (WGS 84).

Z geomorfologického hlediska spadá osídlená poloha do okrsku Jarohněvické brázdy, respektive podcelku Litenčické pahorkatiny – Zdounecké brázdy. Geologické podloží je v tomto prostoru tvořeno převážně jílovci a pískovci ždánicko-hustopečského souvrství vnějšího flyše, které jsou zčásti překryty vrstvami spraše. Reliéf zdejší krajiny je převážně rovinný s mírnými, tektonicky podmíněnými, depresemi (DEMEK – MACKOVČIN 2006, s. 190). Samotné polykulturní sídliště se rozprostírá na

Obr. 1: Šelešovice – „Pod rozdílý“. Poloha zkoumané lokality. |

rozhraní sprašových pokryvů levobřežní terasy Kotojedky a nezpevněných kvartérních sedimentů (hlíny, písky, štěrky), které vyplňují nivu této říčky, jež je levostranným přítokem řeky Moravy, představujícím páteřní tok celého regionu. Směrem od jihovýchodu k jihozápadu pak z nivy vyběhá klín nezpevněných smíšených sedimentů tvořených hlínami a písky. Půdní pokryv terasy tvoří modální hnědozemě. Na povrchu nivních sedimentů se pak nacházejí glejové fluvizemě.

3. Historie výzkumů

Území dnešního okresu Kroměříž představuje jeden z nejbohatších archeologických regionů Moravy. Výhodné přírodní podmínky, kvalitní půdy a množství vodních toků předurčily oblast Kroměřížska pro intenzivní osídlení od prvních paleolitických lovců až po obsazení krajiny slovanskými kmeny. Stopy četných lidských aktivit pocházejí rovněž ze zájmového katastru obce Šelešovice. K nejvýznamnějším archeologickým lokalitám zde patří právě trať „Pod rozdílý“, kde probíhal i popisovaný výzkum. Jedná se o poměrně rozsáhlou lokalitu kopírující levobřežní terasu Kotojedky mezi obcemi Šelešovice a Jarohněvice (obr. 11). Ve státním archeologickém seznamu je polygon lokality (pod signaturou 25-31-16/3) vymezen státní silnicí II/432 a přímkou ve směru JZ-SV probíhající zhruba 30 m od koryta Kotojedky.

Lokalita je známa už od dob nestora moravské archeologie I. L. Červinky, který zde zkoumal slovanské pohřebiště (ČERVINKA 1926; CHYBOVÁ 1998, s. 128; ŠIKULOVÁ 1959, s. 160). Mimo výše zmíněné pohřebiště jsou z trati „Pod rozdílý“ zmiňované také nálezy sídlištního charakteru, náležející komplexu lužických popelnicových polí (na poli V. Zezuly byly prokopány kromě slovanských hrobů v roce 1926 také dvě starší jámy se sídlištním materiálem). K dalším archeologickým nálezům zmiňovaným z katastru obce patří ojedinělý nález malé bronzové dýky středodunajské mohylové kultury střední doby bronzové. Z halštatské fáze kulturního komplexu lužických popelnicových polí zde bylo nalezeno několik hrobů. Na tomto místě je nutné zmínit také dvě mohyly, nalézající se v lese „Háj“ cca 1200 m jihovýchodně od centra obce, které byly

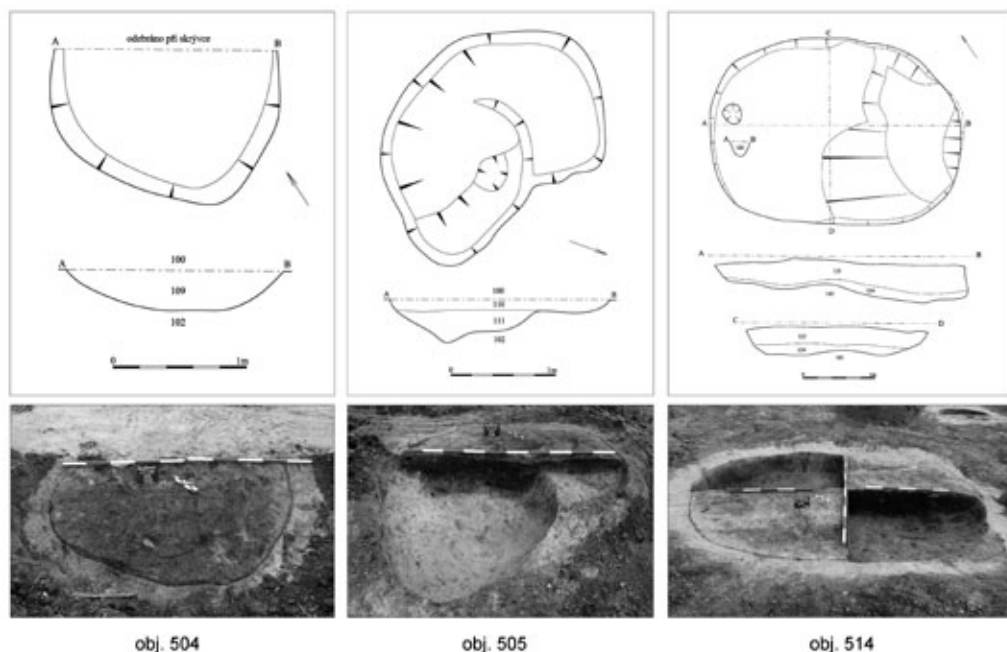

Obr. 2: Lokalizace objektů kultury s MMK v rámci jednotlivých parcel katastrální mapy. Podbarveny jsou archeologicky pozitivní parcely.

zjištěny M. Popelkou při rekognoskaci terénu na jaře roku 2015. Mohly jsou situovány poměrně blízko okraje lesa na mírném svahu obráceném k severu, nedaleko potoka Trňáku. Datace těchto funerálních památek je nejistá, jedna z mohyl jeví stopy výkopu nad komorou. Jestli se jednalo o nepublikovaný výkop Červinky, nějaký mladší amatérský výkop, nebo jde o narušení způsobené novodobými „hledáči pokladů“, zůstává otázkou. S problematikou detektoringu pak souvisí i další nález učiněný na katastru obce. Jedná se o depot bronzových artefaktů, sestávající ze 7 puklic, 9 nýtků a 2 kroužků, který měl být podle dostupných informací nalezen rovněž v lese „Háj“ jižně od obce.

Historie nových archeologických výzkumů na katastru obce započala v roce 2015 v souvislosti s budováním příjezdové komunikace a základní technické vybavenosti (ZTV) pro připravované parcely nových rodinných domů v trati „Pod rozdílý“. V roce 2015 bylo v jihovýchodní části uvedené komunikace prozkoumáno 8 zahloubených objektů datovaných do časného období kultury popelnicových polí, mladší doby hradištní a nově zde bylo prokázáno také osídlení z mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou, kterému je věnována tato stať. Při povrchových průzkumech bylo získáno i několik keramických fragmentů datovatelných pravděpodobně do střední doby bronzové, což by korespondovalo s již zmíněným náhodným nálezem dýky středodunajské mohylové kultury (POPELKA 2015a, s. 5–7; 2016a, s. 177–178, 229–30, 2016b).

Na tento výzkum navázaly další objevy v roce 2016, kdy bylo již v souvislosti s výstavbou rodinného domu prozkoumáno celkem sedm zahloubených objektů na parcele (477/8). Kromě dvou blíže nedatovaných a jedné novověké jámy došlo

Obr. 3: Kresebná a fotografická dokumentace objektů kultury s MMK. |

k exkavaci dvou zásobních jam náležících časné fázi KLPP a ranému středověku (pražský typ). Prozkoumat se podařilo také další objekt kultury s moravskou malovanou keramikou.

4. Nálezové situace

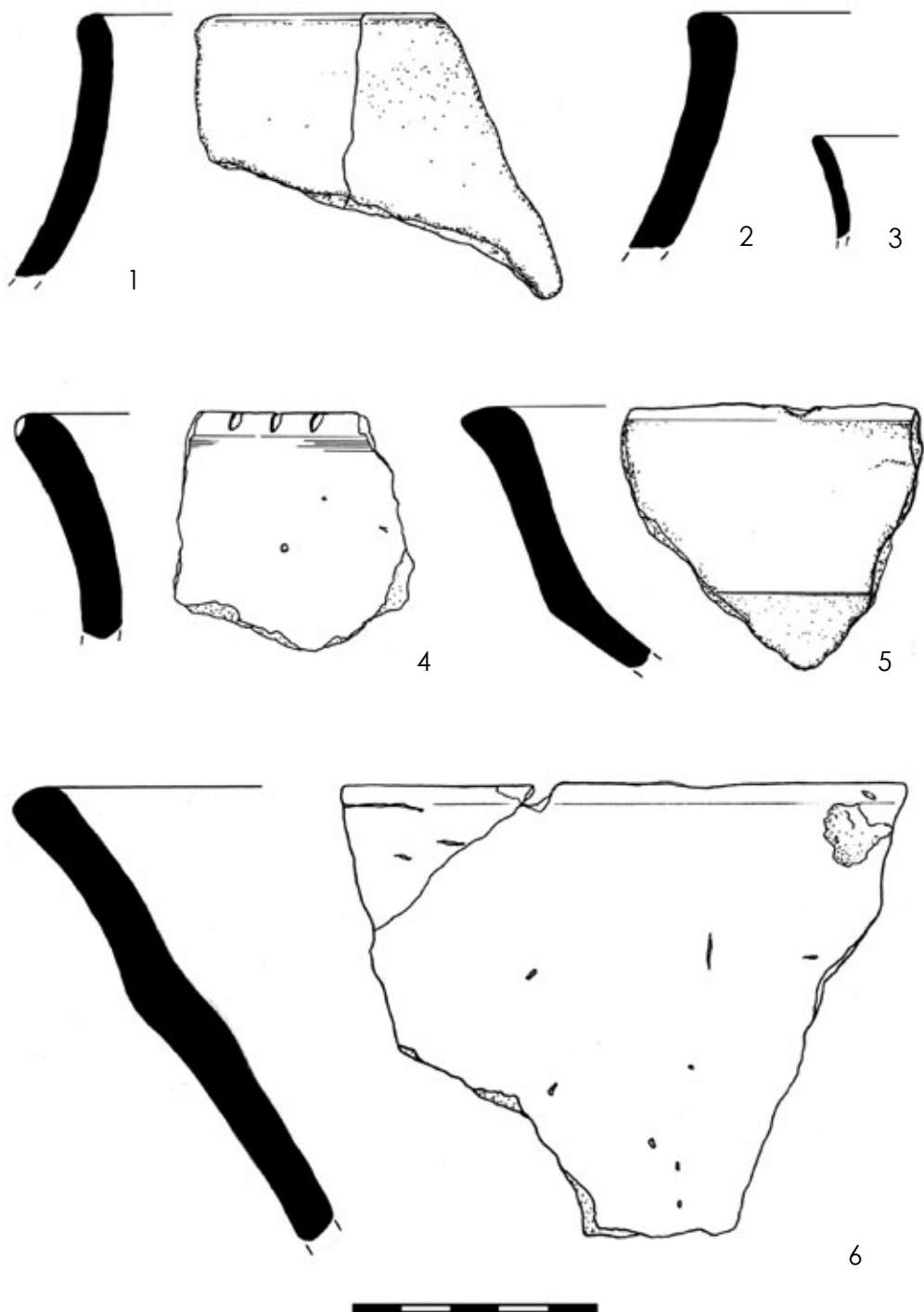
4. 1. Výzkum v roce 2015

Při skrývce plochy pro výstavbu nové komunikace byly prozkoumány dva mlado-neolitické sídlištní objekty (K504, K505). Objekty se nacházely v JV části cesty, jen několik málo metrů od sebe (obr. 2). Objekt K504 lze charakterizovat jako nepravidelně oválnou jámu mísovitého profilu s konvexními stěnami a plochým dnem, orientovanou v ose SV-JZ. Rozměry dosahovaly hodnot 168 cm na délku a 112 cm na šířku, ta byla ovšem původně o něco větší, jelikož objekt byl při skrývce částečně porušen (obr. 3). Maximální zjištěná hloubka činila 28 cm. Ve výplni jámy se podařilo determinovat pouze jedinou výrazně homogenní uloženinu (kontext 109) tvořenou tmavě hnědou, silně ulehlou písčitou hlínou obsahující ojedinělá zrnka mazanice, zlomky keramiky a zvířecích kostí.

Druhý z objektů (K505) byl obdobně nepravidelně oválného tvaru, avšak větších rozměrů dosahujících 224 × 212 cm. Hloubka v nejnižším dosaženém místě nepřesáhla 40 cm. Profil jámy byl rovněž mísovitý, avšak v tomto případě bylo v Z části objektu dno spíše rovné (obr. 3). Orientace ke světovým stranám je oproti objektu K504 opačná v ose SZ-JV. Výplň tvořily dvě od sebe makroskopicky odlišitelné vrstvy (kontext 110, 111). Zatímco svrchní část objektu vyplňovala hnědočerná, silně ulehlá hlína, na bázi spočívala středně hnědá, silně ulehlá hlína promísená se spráší a drobnými uhlíky. V obou vrstvách se vyskytly také drobné hrudky mazanice. Obě výše popsané zahloubené struktury nelze blíže funkčně klasifikovat než jako sídlištní jámy, i když nelze vyloučit jejich funkci jako drobnějších hliníků na těžbu podložní spraše.

4. 2. Výzkum v roce 2016

Záchranný archeologický výzkum v roce 2016 se zaměřil na parcelu 477/8, kde proběhla skrývka před výstavbou nového rodinného domu. V severovýchodní části skryté plochy (obr. 2) se vyrýsoval v pořadí již třetí neolitický objekt (K514). Jednalo se o jámu pravidelně oválného tvaru orientovanou SZ-JV. Dno lze charakterizovat jako mírně členité, přičemž v JV části byl objekt o několik centimetrů hlubší než v jeho SZ polovině (obr. 3). Stěny jámy byly jen mírně zkosené, na JV okraji pak takřka kolmé. Svými rozměry – max. délka: 350 cm, max. šířka: 254 cm, max. hloubka: 50 cm se řadí k největším doposud prozkoumaným objektům na předmětné lokalitě. Objekt byl při výzkumu rozdělen na 4 segmenty, což umožnilo dokumentaci podélného i příčného profilu (obr. 3). Svrchní a zároveň převládající část výplně byla tvořena černohnědou, kyprou uloženinou (kontext 123), která směrem k bázi pozvolna přecházela do tenčí světle zelenožluté, ulehlé vrstvy (kontext 124). Z hlediska její geneze se zřejmě nejednalo o zásypovou vrstvu, nýbrž o antropogenně ovlivněné podloží v důsledku zamokření či rozkladu organických materiálů. Blíže bude možné tuto nálezovou situaci interpretovat až na základě analýzy odebraných mikromorfologických vzorků. Po typologicko-funkční stránce se lze přiklonit k interpretaci objektu K514 jakožto sídlištní jámy. Její relativně pravidelný tvar a větší rozměry by dovolovaly uvažovat

Obr. 4: Výběr keramického materiálu z objektu 504. |

také o zařazení k polozemnicovitým strukturám. V případě šelešovického objektu však postrádáme na rozdíl od některých jiných polozemnic z moravského prostředí (cf. PODBORSKÝ 1984; 2011; STAŇA 1977, s. 12–13; NEKUDA 2000; KOS 2004, s. 128; PŘICHYSTAL 2013, s. 137 ad.) doklady vnitřní konstrukce. U těchto objektů pak není předpokládána obytná funkce (cf. PAVÚK 2012, s. 262–265; PODBORSKÝ 2009–2010, s. 31–32), naopak je uvažováno, s ohledem na charakter výplně a získaný inventář, že mohlo jít o objekty hospodářského charakteru se skladovací či výrobní funkcí. Podobné pravidelné zahluobené struktury bez dokladů vnitřní konstrukce, jež jsou rovněž interpretovány jako polozemnice, jsou známy například ze sídlišť kultury s moravskou malovanou keramikou v Mokré u Brna (KOS 1999) a Popůvkách (PALEČKO-VÁ 2009; LEČBYCHOVÁ – KUČA – VOKÁČ 2013).

5. Analýza archeologického materiálu

5. 1. Keramika

Fragmenty keramických nádob představují na neolitických sídlišťích zpravidla nejpočetnější archeologický pramen. Nejinak je tomu i v případě lokality u šelešovic. Z celkem tří prozkoumaných objektů pochází kolekce 193 zlomků keramiky (tab. 1) náležící samozřejmě nižšímu počtu jedinců. Pro deskripci keramického souboru byl využit standardně aplikovaný numerický kód moravské malované keramiky (PODBORSKÝ et al. 1977). Po kvalitativní stránce je keramika dobře vypálena převážně do odstínů oranžově hnědé, béžově hnědé či světle šedé barvy. Mezi jednotlivými druhy keramických hmot převládá jemnozrná až středně zrnitá matrix. Výrazně hrubozrná keramika v souboru takřka chybí. Přítomen je však i jemně plavený materiál, který se váže převážně na tenkostěnné jedince z třídy pohárků. Celý soubor vykazuje velmi kvalitní úpravu povrchu, až na výjimky je povrch pečlivě vyhlazen. Extrémně kvalitní leštěné zboží charakteru nepravé terry sigilaty či terry nigry nebylo identifikováno. Tloušťka stěn keramických nádob se pohybuje od 2 mm (tenkostěnné pohárky) do 18 mm (dna větších hrncovitých nádob). Průměrná šířka stěn celého souboru pak činí 8,1 mm. Typologická škála okrajů je poměrně pestrá, kromě převládajícího zaobleného typu byly determinovány také okraje seříznuté, rovné a zaostřené. Jediným exemplářem je zastoupen okraj límcovitý a kyjovitý. Z hlediska keramických tříd se podařilo identifikovat výskyt hrnců, pohárů a drobných pohárků, mís a mís na nožce. Žádné další užitkové či zvláštní keramické tvary nebyly doloženy.

Keramické soubory z jednotlivých objektů nejsou homogenní co do počtu získaných jedinců. Zatímco z prvních dvou objektů (K504 a K505) pochází pouze menší, avšak chronologicky zařaditelné soubory (tab. 1), z výplně objektu 514 byla získána

Tab. 1: Přehled získaného archeologického materiálu z objektů kultury s MMK.

objekt	keramika	ŠI	BI	OKI	kosti	mazanice
504	12	-	-	-	2	1
505	19	-	-	1	5	-
514	162	3	1	2	-	-
Σ	193	3	1	3	7	1

výrazně početnější (162 ks) a reprezentativní kolekce keramiky. Celkové zastoupení keramických tříd a jejich fragmentarizace v příslušných objektech sumarizuje tab. 2. Následující řádky jsou věnovány deskripci materiálu s vyšší výpovědní hodnotou.

Z objektu K504 stojí za zmínku dva fragmenty okrajů s prohnutým hrdlem pocházející z větších hrncovitých tvarů (obr. 4: 1, 2). K hrnci či míse pak patřil další, tentokrát vně vyhnutý zaoblený kraj, zdobený linií čochovitých záseků (obr. 4: 4). Kategorii mís či mís na nožce reprezentují další dva zlomky. V prvním případě se jedná se o fragment velké, hlubší a rozevřené mísy s oblou maximální výduť, jen nevýrazně

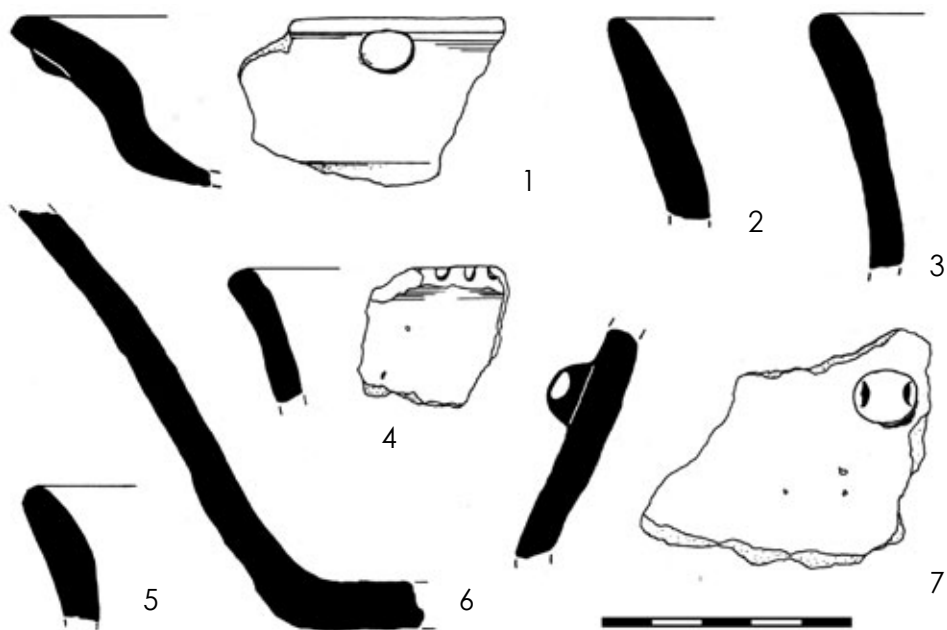
Tab. 2: Zastoupení keramických tříd a jejich fragmentarizace v jednotlivých objektech.

druh nádoby	fragmentarizace	objekt		
		504	505	514
hrnce a hrncovité tvary	okraj	2	1	6
	hrdlo	-	-	7
	výduť	-	1	13
	maximální výduť	-	-	3
	spodek	1	-	2
	dno s částí spodku	-	-	5
	dno	-	-	1
mísy a mísy na nožce	okraj a plece	-	-	8
	okraj, plece a část spodku	2	1	
	spodek s částí dna	-	2	-
	dno s náznakem odlomené nožky	-	-	1
	nožka a dno s částí spodku mísy	-	-	1
	maximální výduť s částí plecí	1	-	1
poháry a pohárky	okraj	1	-	5
	hrdlo	-	1	4
	maximální výduť	-	-	11
	dno s částí spodku	-	-	3
	blíže neurčitelná výduť	-	1	30
neurčitelné	okraj	1	2	4
	výduť	1	10	50
	páskové ucho	-	-	1
	spodek	1	-	1
	dno	2	-	5
	Σ	12	19	162

oddělenou od takřka plochých plecí (obr. 4: 6). Druhý fragment pochází z nižší mírně rozevřené mísy s ostrou maximální výdutí a seřiznutým okrajem (obr. 4: 5). Keramicou třídou pohárků pak reprezentuje pouze jediný zlomek okraje s částí mírně ven vyhnutého hrdla, pocházejícího patrně ze subtilnějšího tenkostěnného jedince.

Mezi materiálem z objektu K505 stojí za vypíchnutí několik horních částí nádob sestávajících ze zpravidla vně vyhnutého okraje a hrdla. Přirazeny byly k menším hrncovitým nebo blíže neurčitelným tvarům (obr. 5: 2, 3, 5). Jeden z okrajů nese opět výzdobu v podobě série záseků (obr. 5: 4). Mezi ně lze zařadit nejspíše i zlomek horní části výdutě opatřený drobným výčnělkem typu soví hlavička (obr. 5: 7). Dále stojí za povšimnutí fragmenty mís. Determinována byla převážná část spodní poloviny profilu velké hlubší mísy řadící se patrně k širším tvarům. Dále se v souboru objevil také zlomek menší výrazněji profilované mísy se seřiznutým okrajem, mírně zesílenými plecemi a ostrou maximální výdutí (obr. 5: 1). Mísa je navíc pod okrajem opatřena drobným plochým výčnělkem a na povrchu vnitřní strany se dochovaly zbytky červeného nátěru. Pozůstatky po nátěru pak byly identifikovány také na přechodu hrdla a plecí oxidačně vypáleného tenkostěnného pohárku, kde ulpěly pozůstatky bílé malby.

Jak už bylo výše nastíněno, nejpočetnější a zároveň z hlediska keramických tříd nejpestřejší soubor pochází z výplně objektu 514. Ke skupině hrncovitých tvarů lze zařadit větší kus zaobleného, až rovného okraje s konvexně prohnutým hrdlem slepeného ze dvou fragmentů (obr. 6: 2). Dále k nim zřejmě náleží fragment klasifikovatelný jako část mírně vně zataženého okraje a hrdla, jenž je na vnější straně opatřen pod okrajem nevýrazným, cca 1 cm mocným odsazením a velkým plochým výčnělkem (obr. 6: 8). Subtilnějším hrncovitým nádobkám patří patrně dva zlomky

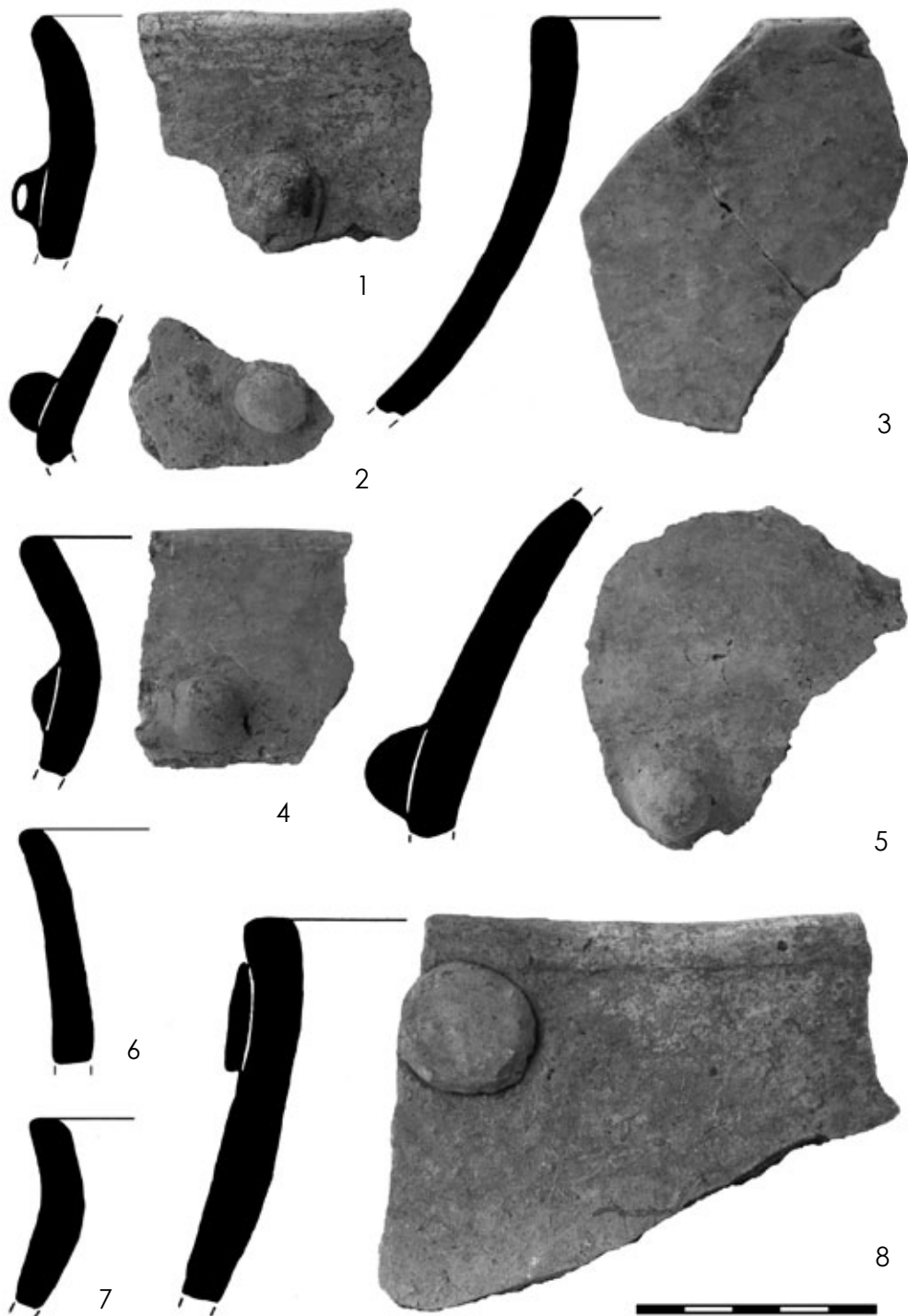

Obr. 5: Výběr keramického materiálu z objektu 505. |

zaoblených okrajů s prohnutými hrdly, na jejichž přechodu v plece je v jednom případě umístěn drobný kuželovitý výčnělek (obr. 6: 4) a ve druhém výčnělek typu sovi hlavička (obr. 6: 1). S větším hrncem lze bezesporu spojit část dna a spodku nádoby, na jejímž vnějším povrchu jsou patrné dva pásy ulpělé černé organické hmoty (obr. 7: 10). Otázkou však zůstává, zda jde o náhodně ulpělou surovinu adheziva (cf. PROKEŠ – HLOŽEK 2007; PROKEŠ et al. 2011), nebo o pozůstatek výzdoby v podobě smolného nátěru. Druhá z možností se jeví jako pravděpodobnější, jelikož velmi podobná výzdoba v podobě černě malovaných pásů byla zjištěna například na menší hrncovité nádobě z objektu 1536 na sídlišti v Opavě – Malých Hořticích. Tento objekt je ovšem datován nejspíše až do IV. fáze hornoslezské lengyelské skupiny (JUCHELKA 2011, s. 227–229, obr. 8: 2). Dále se podařilo nalézt dva zlomky blíže nezařaditelných výdutí, u kterých nelze vyloučit jejich příslušnost k hrncovitým nádobám, z nichž jedna byla opatřena polokulovitým výčnělkem (obr. 6: 5) a druhá nesla pouze negativ po odlomeném výčnělku. Odlomení plastické výzdoby bylo pozorováno též na střepu z šedé jemnozrné hmoty zahrnující přechod hrdla a plece. Bez výzdoby se dochovaly také fragmenty dvou masivnějších silně zaoblených maximálních výdutí hrnců a dva okraje (obr. 6: 6, 7), které lze rovněž spojit s touto keramickou třídou. Zajímavým prvkem je ve studovaném souboru výskyt zlomku páskového ucha s prohnutým zaobleně obdélným příčným průřezem, jež náleželo zřejmě k drobnějšímu hrncu.

Druhou výrazně zastoupenou skupinou nádob jsou poháry a pohárky. V sektoru 2 se dochovala větší část profilu menšího poháru či hrncovité nádoby ze středozrné hmoty s hlazeným povrchem šedohnědé barvy (obr. 7: 2). Hrdlo s okrajem je výrazně rozevřeno, přičemž rozmezí mezi nastupujícími plecemi a hrdlem je zvýrazněno mělkým prožlabením. Velké rozevření horní části výdutě ukazuje na široký tvar těla nádoby. Z těžší části objektu pocházejí fragmenty nejméně ze čtyř jedinců pohárků, všechny vypáleny do béžové, až světle hnědé barvy o mocnosti stěn do 3 mm. V kolekci pohárků se objevují ostré (obr. 7: 5, 7, 9) i zaoblené (obr. 7: 6, 8) maximální výdutě. Jeden z pohárků má nevýrazný žlábek na rozhraní plecí a hrdla (obr. 7: 5). Hned několik zlomků výdutí nese rezidua po plošném červeném nátěru (obr. 7: 5, 8, 9). V jednom případě pak byly identifikovány pouze zbytky bílého nátěru, stejně jako červenobílá bichromie (obr. 7: 3). Stav zachování však nedovoluje bližší popis motivu. Plastická výzdoba byla determinována na dvou fragmentech. Klasifikovány mohou být jako zlomek z maximální výdutě opatřený těsně nad ní polokulovitým výčnělkem (obr. 6: 2) a část profilu dalšího pohárku, z něhož se dochovala svrchní partie od paty hrdla po maximální výduť, která nese výzdobu v podobě drobného výčnělku a linie hustě vedle sebe kladených záseků (obr. 7: 6).

Poslední rozezanou keramickou třídu představují v analyzovaném objektu mísy a mísy na nožce. Po typologické stránce se zde vyskytlo hned několik různých druhů. Zastoupena je skupina vysokých rozevřených mís s nevýraznou profilací (obr. 8: 7; 9: 1, 3, 5), z nichž některé exempláře jsou na maximální výdutí opatřeny drobným polokulovitým výčnělkem (obr. 9: 3, 5). Plece těchto mís jsou značně ploché bez známek zesílení na vnitřní straně. Druhou výraznější skupinu představují fragmenty nižších mís s mírně vně vyhnutým okrajem. U těchto mís lze vyčlenit dvě různá provedení, a to mísy se zpravidla seříznutým okrajem opatřeným linií čochovitých záseků, jejichž plece jsou mírně zesílené a od spodní partie nádoby výrazně odděleny (obr. 8: 1, 3), a mísy s rovněž mírně rozevřenými plecemi, avšak bez výraznější změny

Obr. 6: Výběr keramického materiálu z objektu 514. |

v tloušťce střepu v oblasti maximální výdutě, respektive v přechodu plecí a spodku nádoby (obr. 8: 2, 9: 2). Kromě zmíněné vhloubené výzdoby se u tohoto typu mís objevila také výzdoba plastická, umístěná na maximální výduti či pod okrajem, a to v podobě svisle protáhlého (obr. 8: 1) a menšího polokulovitého výčnětku (obr. 8: 2).

Skupinu mís na nožce reprezentuje z necelé poloviny dochovaná zvonovitě rozšířená nožka mísy, ze které se dochoval také kus dna a náběh spodní partie mísy. Nožka je poměrně nízká (pouze 2,5 cm) a má rovný okraj. Na jejím povrchu je patrné několik prasklin, které mohly vzniknout vlivem většího množství ostřiva již při výpalu, ale i následně přepálením při jejím používání.

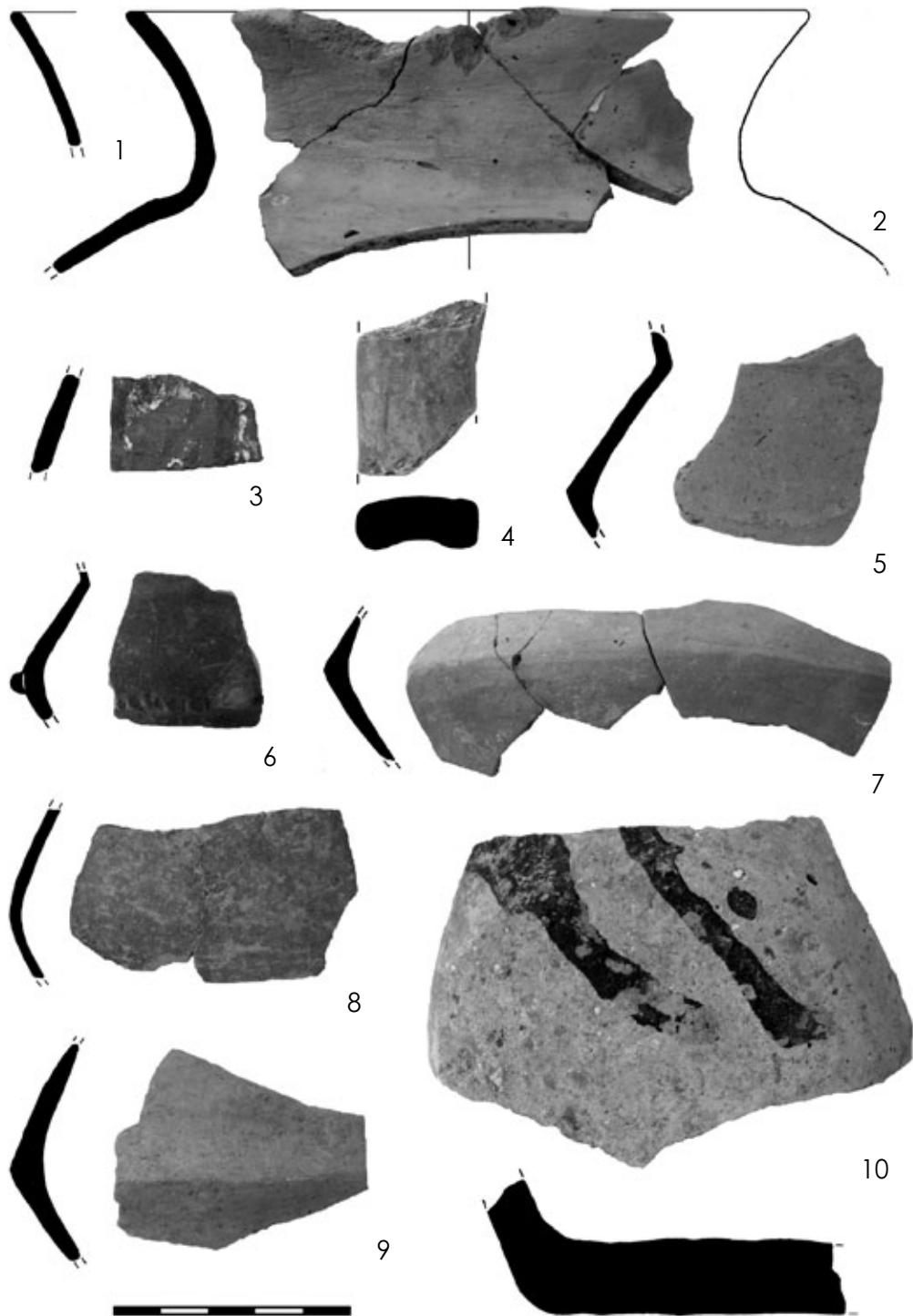
5. 2. Štípaná industrie

Soubor štípané kamenné industrie ze šelešovického sídliště sestává pouze ze tří kusů (tab. 3). Všechny tři artefakty pak pocházejí z objektu K514. Po technologické stránce se jedná o semikortikální úštěp s odlomenou proximální částí, oboustranně zlomený úštěp s laterální kůrou a mesiální partii čepele bez kůry. Zastoupena jsou tedy pouze stádia preparace a těžby cílových produktů.

Z typologického hlediska náleží všechny tři získané artefakty mezi nástroje. Klasifikována byla srpová čepel s obloukovitou otupující retuší na obou koncích a šikmým

Tab. 3: Základní charakteristika štípané kamenné industrie.

ič.	A 26221	A 26220	A 26223
objekt	514	514	514
kontext	123	123	123
segment	1	1	4
technologie	semikortikální úštěp	zlomený úštěp s laterální kůrou	čepel bez kůry
typologie	úštěp s laterální retuší na ventrální straně	čepelovitý úštěp s laterální kůrou a šikmým utilizačním leskem	srpová čepel s obloukovitou otupující retuší na obou koncích a šikmým laterálním leskem na protější hraně
patka	diedrická	odlomena	odlomena
surovina	SGS	SGS	SGS
fragmentarizace	AB	B	B
délka	28	26	44
šířka	30	15	19
výška	9	5	5
hmotnost	7,1	1,9	3,7
poznámka	-	-	pozůstatky dehtu na ventrální i dorzální straně dokládají zasazení v rukojeti z organického materiálu

Obr. 7: Výběr keramického materiálu z objektu 514. |

laterálním leskem na protější hraně (obr. 10: 3). Na povrchu dorzální i ventrální strany čepele zůstaly zachovány stopy černé organické hmoty, která sloužila jako adhezivum k upevnění artefaktu do rukojeti z organického materiálu. Vzhledem k charakteristickému tvaru a přítomnosti lesku se pravděpodobně jedná o součást srpů složeného původně z více podobných čepelí. Stejnou funkci plnil podle dochovaného šikmého lesku také výše zmíněný zlomený čepelovitý úštěp s laterální kůrou (obr. 10: 2). U třetího artefaktu byla determinována souvislá levolaterální retuš na ventrální straně (obr. 10: 1).

Použitá surovina byla ve všech třech případech makroskopicky určena jako silicit z glacienních sedimentů. Jejich nejbližší zdroje lze hledat na severní Moravě a v přilehlé oblasti Slezska. Jedná se tak o zřejmý doklad dálkových kontaktů zpro středkovaných redistribuční sítí až na vzdálenost několika stovek kilometrů.

5. 3. Broušená industrie

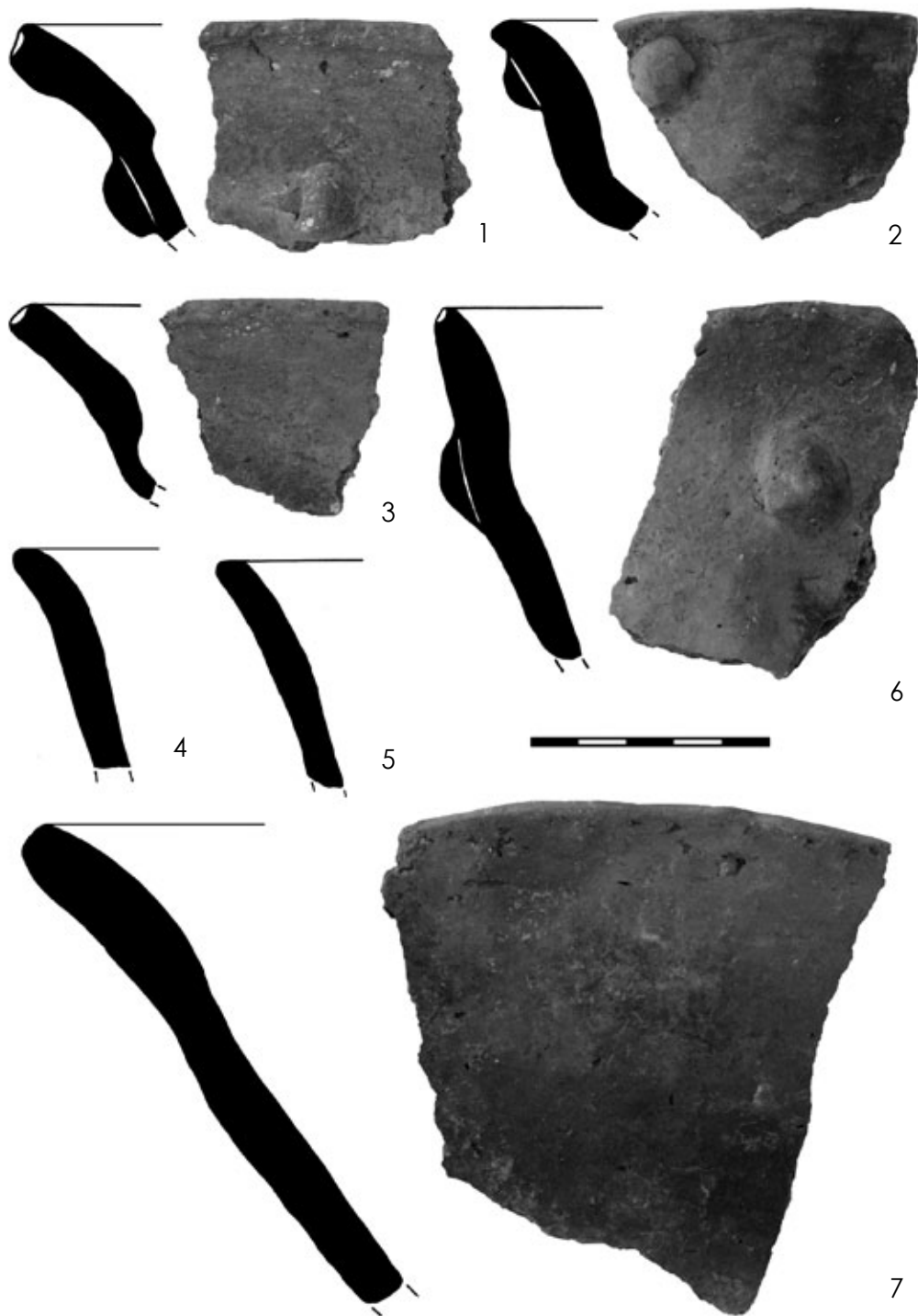
Kategorii broušené kamenné industrie zastupuje jediný nález, rovněž z objektu K514. Jde o torzo obdélné, až mírně trapézovité sekerky s obdélným příčným průřezem (obr. 10: 6). Sekerka má kompletně odlomenou tylovou partii, další drobné odštěpy a pracovní stopy jsou patrné také na hřbetu i bázi artefaktu. Stejně tak ostří nese známky silného obití. Dochované rozměry činí $52 \times 42 \times 15$ mm, hmotnost pak 67 g. Použitou surovinu se podařilo determinovat jako metabazit typu Želešice, varieta A (cf. BARTÍK et al. 2015, 34). Uvedenou provenienci z oblasti brněnského masivu potvrzují i zvýšené hodnoty magnetické susceptibility pohybující se okolo $42,8 \times 10^{-3}$ SI jednotek (měřeno kappametrem Geofyzika KT-10). Od zdrojové oblasti je šelešovic-ké sídliště vzdáleno 60 km. Ve spektru kamenných surovin je zde tedy zřejmá vazba i k regionu jižní Moravy.

5. 4. Ostatní makrolitická industrie

Skupinu ostatní kamenné industrie reprezentují tři artefakty. Ve výplni objektu K504 byl objeven valounový otloukač z křemene (rozměry: $70 \times 49 \times 35$ mm; hmotnost: 177 g). Artefakt nese známky užívání ve formě několika úštěpů a bipolárního obití (obr. 10: 4). Z objektu K514 pak pocházejí další dva nálezy. První exemplář lze typologicky klasifikovat jako fragment z okrajové partie ručního mlýnku – znotěrky (rozměry: $73 \times 85 \times 54$ mm; hmotnost: 429 g). Vzhledem k prohnutí pracovní plochy se jednalo pravděpodobně o horní kámen – běhoun (obr. 10: 5). Boky znotěrky jsou upraveny hrubou piketáží. Surovina byla určena jako hrubozrnný světle šedý pískovec s magnetickou susceptibilitou oscilující od $0,90 - 0,129 \times 10^{-3}$ SI jednotek. Druhým nálezem je destička zaobleně obdélného tvaru a obdélného příčného průřezu (rozměry: $112 \times 61 \times 18$ mm; hmotnost: 163 g). Její horní pracovní plocha je silně obroušena/ohlazena a mírně prohnutá (obr. 10: 7). Funkčně se mohlo jednat o brousek či horní kámen ručního mlýnku. V tomto případě je surovinou okrově žlutý jemnozrnný pískovec (magnetická susceptibilita: $0,120 - 0,131 \times 10^{-3}$ SI jednotek). Po stránce provenience použitých surovin lze předpokládat využívání lokálních surovin.

5. 5. Ostatní nálezy

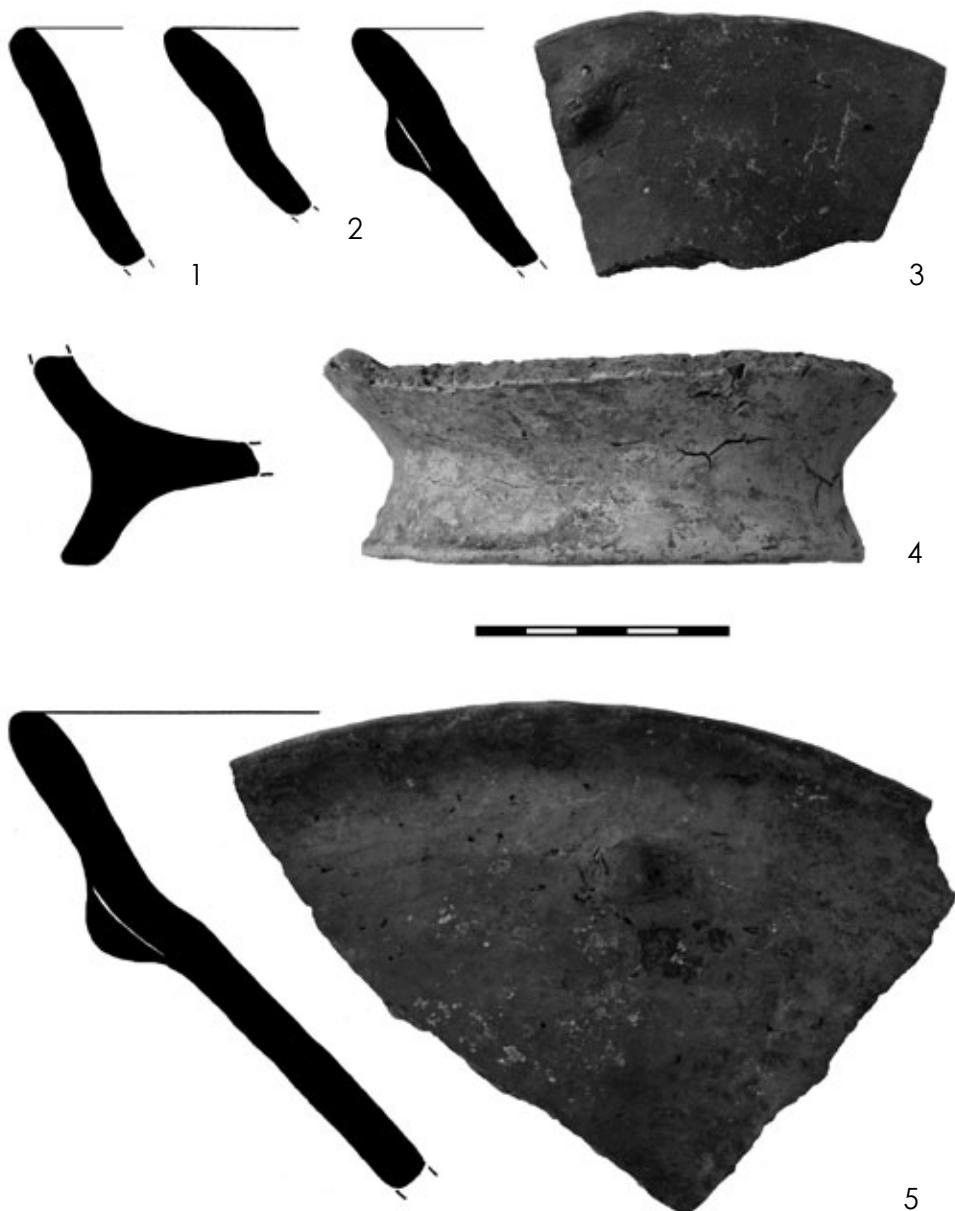
Do této kategorie byly zařazeny nálezy mazanice a zvířecích kostí, kterým nebyla pro nízkou početnost a špatný stav zachování věnována větší pozornost. Nálezy

Obr. 8: Výběr keramického materiálu z objektu 514. |

mazanice byly identifikovány ve všech zkoumaných neolitických objektech, kde však nevytvářely výraznější kumulaci či destrukční vrstvu a naopak je lze klasifikovat jako velmi drobné hrudky s tendencí k rozpadání. Z tohoto důvodu se podařilo vyvodit pouze jediný kus mazanice z objektu K504. Jedná se však o amorfni zlomek bez pozůstatků otisků konstrukčních prvků.

Fragmenty zvířecích kostí pocházejí z objektů K504 a K505 (celkem 7 ks; tab. 1). Jedna z kostí je přepálena do odstínu tmavě šedé barvy. Silná fragmentarizace kostí

Obr. 9: Výběr keramického materiálu z objektu 514. |

a jejich nahodilý výskyt v zásypových vrstvách objektů ukazují, že se jednalo pravděpodobně o běžný kuchyňský odpad. Vzhledem k nízkému počtu nebylo provedeno druhové určení kostí. Pro statisticky hodnotnou analýzu subsistenční strategie bude nutné v budoucnu získat z předmětné lokality další osteologický materiál.

6. Sídliště v kontextu neolitického osídlení jihozápadního Kroměřížska

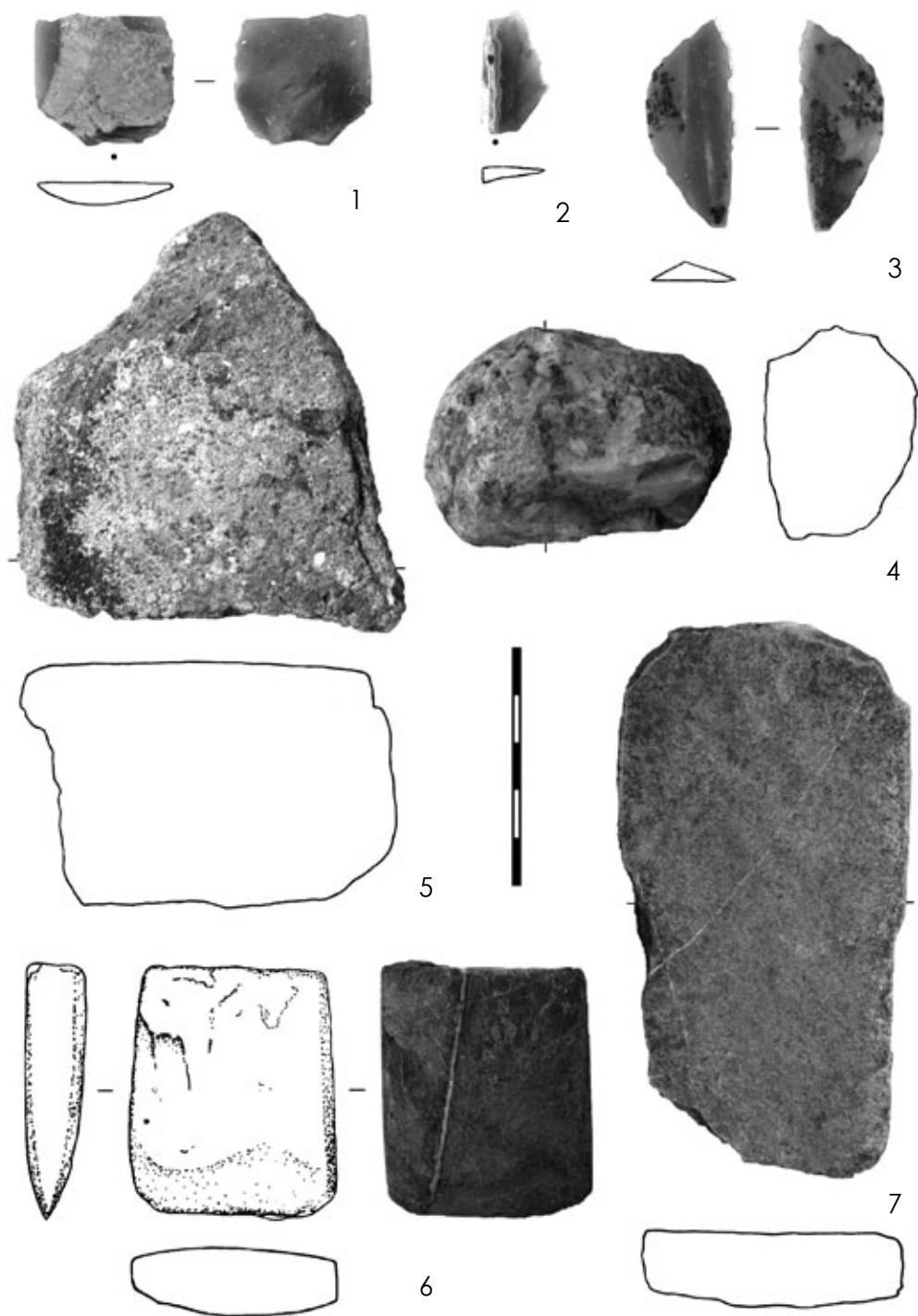
Z povodí říčky Kotojedky pocházejí četné ojedinělé nálezy štípané a broušené kamenné industrie, které lze obecně datovat do mladší doby kamenné. Bohužel všechny tyto staré nálezy postrádají dokumentaci nálezových okolností, a tak je můžeme s určitou rezervou spojovat pouze s katastry jednotlivých obcí. Prozatím byla neolitická kamenná industrie doložena na katastrech 8 obcí (obr. 11), které se váží na tok Kotojedky – Cvrčovice, Divoky, Drahlav, Kroměříž, Strabenice, Těšnovice, Zdislavice a Zdounky (FIŠER 1976, s. 18, 19, 21, 56, 119, 122, 141). Některé z ojedinělých nálezů kamenné industrie lze spojit s nositeli kultury s lineární keramikou. Také u těchto nálezů chybí podrobnější informace, a tak jsou lokalizovány pouze obecně na katastry obcí. Doklady aktivit prvních zemědělců jsou zde doloženy na území 5 obcí (obr. 11) – Honětic, Hoštic, Kotojed, Litenčic a Zástřizel (FIŠER 1976, s. 27, 28, 54, 70, 138). Prozatím nejlépe jsme informováni o struktuře osídlení v mladším neolitu až časném eneolitu. Tato skutečnost souvisí zejména se zintenzivněním záchranných výzkumů v zájmovém regionu, kdy byly v nedávné minulosti prozkoumány při řádném archeologickém výzkumu tři lokality s lengyelským osídlením.

Z novějších výzkumů lze jmenovat lokalitu Kroměříž – „Rybalkova kasárna“, kde proběhl záchranný výzkum v roce 2011. Kromě dokladů osídlení v době římské a stěhování národů byl prozkoumán také jeden objekt kultury s moravskou malovanou keramikou (PARMA 2012, s. 130). Na lokalitě Jarohněvice „Rozdíly“ bylo při rekonstrukci stávající silnice zachyceno pravěké polykulturní sídliště s doklady osídlení lengyelskou kulturou a kulturou se zvoncovitými poháry. Do období mladšího neolitu bylo možné s jistotou datovat dva rozlehlé hliníky, z nichž byl získán početný soubor keramického materiálu (ČIŽMÁŘ 2014, s. 161).

Mezi lety 2010–2013 prozkoumal povrchovými sběry novou neolitickou lokalitu M. Daňhel na okraji intravilánu obce Cetechovice. Na základě analýzy získaných nálezů ji bylo možné rámcově datovat rovněž do období lengyelské kultury (DAŇHEL 2013, s. 138–139; 2014, s. 159).

Vůbec poslední výzkumy spojené se zájmovým obdobím proběhly na popisované lokalitě „Pod rozdíly“ v Šelešovicích (POPELKA 2016, s. 177–178; FOJTÍK – POPELKA 2017, s. 175). Další lengyelské nálezy nejsou z povodí Kotojedky prozatím doloženy, pouze západně od jejího prameniště bylo objeveno na přelomu 30. a 40. let minulého století sídliště v poloze „Louky“ u Zástřizel (FIŠER 1976, s. 138; ČERVINKA 1942, s. 20). Jeho poloha se ovšem váže již na tok Litavy/Cézavy, stejně jako nedaleká sídliště a ojedinělé nálezy z Chvalnova – Lísek a Koryčan (ŠMARDA et al. 2009; POPELKA 2015b, s. 148; TRAMPOTA 2017, s. 156).

Všechny doposud známé lokality lengyelské kultury ze sledovaného mikroregionu se váží na levý břeh Kotojedky, přičemž leží na mírných jižně orientovaných svazích. Bohužel na základě omezených znalostí osídlení mikroregionu v mladší době kamenné není možné toto pravidlo vztahovat na širší oblast. Vzhledem k příhodným přírodním podmínkám zdejší oblasti a prostorové distribuci starších ojedinělých nálezů

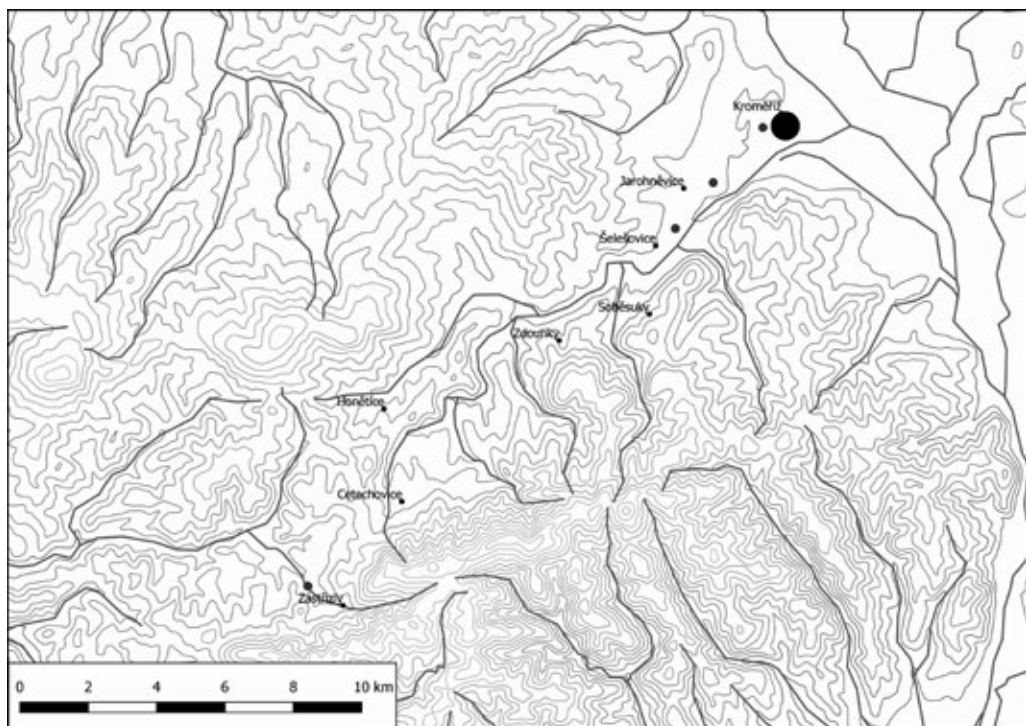
Obr. 10: Nálezky kamenné industrie z objektů kultury s MMK. |

(obr. 11) převážně kamenné industrie je možné předpokládat, že neolitické osídlení mikroregionu bylo výrazně intenzivnější, než lze usuzovat z našich současných poznatků založených na několika záchranných archeologických výzkumech.

7. Závěr

Přestože je oblast Kroměřížska bohatá na nálezy pozůstatků po neolitickém osídlení, jejich kvalitnímu souhrnnému vyhodnocení prozatím brání nízký počet podrobněji analyzovaných a publikovaných souborů. Počet nových kolekcí navíc stoupá v souvislosti se stále se rozvíjející stavební činností a s tím spojenou záchrannou archeologií. Touto formou jsou získávány často jen torzovité informace o jednotlivých sídelních areálech, i přes to si tyto soubory zaslouží naši pozornost, jelikož mnohdy představují jediný známý doklad osídlení z inkriminovaného období v rámci katastru obce či celého mikroregionu (např. povodí drobné vodoteče). Předkládaný příspěvek reflektuje současný stav výzkumu a přináší vyhodnocení menšího archeologického výzkumu realizovaného v souvislosti s výstavbou nové čtvrtě rodinných domů na lokalitě Šelešovice – „Pod rozdílý“. V rámci několika etap záchranných akcí zde byla prozkoumána, vyjma objektů z vícera mladších období, menší část sídliště lengyelské kultury.

S obdobím mladého neolitu, eventuálně úplným počátkem eneolitu, zde souvisí tři objekty, interpretované jako blíže funkčně nespecifikované sídlištní jámy. Zcela vyloučena však nemůže být exploatační funkce na těžbu podložní spráše

Obr. 11: Distribuce v textu zmiňovaných neolitických lokalit (šedé body) a ojedinělých nálezů (černé body) v mikroregionu povodí říčky Kotojedky.

a v případě objektu K514 také příslušnost k tzv. polozemnicím, majícím zřejmě hospodářskou či skladovací funkci. K celkovému rozsahu sídlištního areálu se vzhledem k omezené ploše výzkumu prozatím nelze spolehlivě vyjádřit, předpokládáme můžeme jeho pokračování jihovýchodním a východním směrem na levobřežní terase potoka Kotojedky. Z prozkoumaných objektů pochází kolekce archeologického materiálu sestávající z fragmentů keramických nádob, mazanice, zvířecích kostí, štípané, broušené a ostatní makrolitické kamenné industrie.

Analyzovaný keramický soubor je dostatečně početný i reprezentativní z hlediska chronologicky signifikantních prvků. Po stránce relativní chronologie můžeme všechny tři objekty datovat do počátku mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Některé charakteristické prvky, a naopak absence jiných, pak dovolují přiklonit se k datování do fáze MMK IIa (Lengyel II; viz ČIŽMÁŘ et al. 2004). Tento úsek je u některých nálezových celků dále jemněji členěn na další subfáze (cf. PODBORSKÝ 1993, s. 120; KAZDOVÁ – KOŠTUŘÍK – RAKOVSKÝ 1994, s. 140). Starší subfáze MMK IIa1 má ještě odrážet doznívající prvky staršího stupně MMK a na rozdíl od subfáze MMK IIa2 nemá obsahovat tzv. sigilátové zboží (KOVÁRNÍK 2005, s. 167). V keramickém souboru z analyzovaných objektů keramika typu nepravé Terry sigilaty chybí, a proto bychom se mohli s určitou rezervou přiklonit ke starší ze subfází. Dataci podporuje rovněž reflektování nástupu ostré profilace nádob v tomto období, která se v šelešovickém souboru projevila především u pohárků a mís. S mísami souvisí také zastoupení hlubších a výrazněji rozevřených exemplářů, jejichž narůstající výskyt však kladou někteří badatelé až do subfáze MMK IIa2 (PODBORSKÝ 1993, s. 120). Pro datování je podstatná také absence extrémního zesílení plecí mís, které se vyskytuje v mladších fázích (cf. BARTÍK et al. 2016). Mezi prvky odkazující se ještě k vývoji keramiky ve starším stupni MMK by mohl patřit například svíle protáhlý výčnělek (KOŠTUŘÍK 1979, s. 53; ŠEBELA – KUČA 2004, s. 278; VÁLEK 2013, s. 361; BARTÍK – BĚHOUNKOVÁ – KUČA 2014, s. 38) a přesekávání okrajů, které má své kořeny již ve fázi MMK Ib (cf. KOŠTUŘÍK 1979, s. 55). V navazujícím období počátku mladšího stupně se tato plastická výzdoba uplatňovala ještě výrazněji a rozšířila se také na maximální výdutě nádob. Z dalších výzdobných prvků příznačných pro fázi MMK IIa (viz PODBORSKÝ 1970, s. 267–268; 1993, s. 117–118; KOVÁRNÍK 2005, s. 166), které se vyskytly v analyzované kolekci, lze uvést přítomnost malované výzdoby bez rýsování. Prokazatelně byla determinována červenobílá bichromie a v jednotlivých případech také samostatný bílý či červený nátěr. Vždy šlo o malé torzovité úseky, které nedovolily rozhodnout, zda byla přítomna původně i další barva nebo dokonce rekonstruovat původní motiv malby. Mezi plastickou výzdobou se začínají stále častěji uplatňovat výčnělky ve tvaru tzv. soví hlavičky. Jak můžeme ale vidět i ve studovaném souboru, jsou spíše menších rozměrů, oproti následnému vývoji ve fázích IIb–IIc, kde se objevují i na velkých pupcích a masivních výčnělcích (cf. PODBORSKÝ 1993, 120; PODBORSKÝ – VILDOMEK 1972, s. 60; KOŠTUŘÍK 1973; KOVÁRNÍK 2005, s. 166–168 ad.). Jak už bylo naznačeno, vhloubená výzdoba se v šelešovické kolekci omezuje pouze na linie čokkovitých či elipsovitých záseků, rozmanité vhloubené prvky v podobě slziček, důlků a kolků, které známe z pozdějších fází, nebyly zjištěny. Posledním keramickým elementem, který stojí za zmínku v souvislosti s datováním, je nález fragmentu páskového ucha, která se všeobecně začala objevovat právě od fáze MMK IIa (PODBORSKÝ 1993, s. 118; KOVÁRNÍK 2005, s. 166).

Skupina nálezů kamenné industrie není příliš početná. Štípaná industrie je zhotovena ve všech případech ze silicitu z glacienních sedimentů, které jsou importem ze severovýchodu. Jediný broušený artefakt zastupuje fragment sekerky z metabazitu typu želešice, jež se odkazuje naopak k vazbám na brněnskou kotlinu ležící směrem na jihozápad. Na výrobu ostatní makrolitické industrie pak byly využívány materiály z místních a lokálních zdrojů (valounový křemen, pískovce).

Do budoucna bude důležité výše uvedené relativně chronologické datování sídliště verifikovat pomocí radiokarbonového datování, které by umožnilo soubor spolehlivěji časově ukotvit. Pro další výzkum struktury a chronologie mladoneolitického a časně eneolitického osídlení v Šelešovicích, ale i celém mikroregionu povodí říčky Kotojedky, respektive na JV Kroměřížsku, bude nutné nadále kontrolovat pokračující stavební aktivity a postupně analyzovat doposud získané soubory.

Literatura:

BARTÍK, J. – BĚHOUNKOVÁ, L. – KUČA, M. 2014: Sídlíště staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou Březník – „Střední hon“. *Přehled výzkumů*, 55–1, s. 25–46.

BARTÍK, J. – VOKÁČ, M. – KUČA, M. – ČERVENKOVÁ, A. – PROKEŠ, L. – NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ, M. 2016: Sídlíště kultury s moravskou malovanou keramikou u Slavíkovice a jeho postavení v kontextu západní periferie lengyelské oikumeny. *Přehled výzkumů*, 57–1, s. 59–85.

ČERVINKA, I. L. 1926: Poslední slovanská pohřebiště na Moravě. Řadová pohřebiště v Nové Dědině, Šelešovicích a d. *Pravěk 1926*, č. 2–4.

ČERVINKA, I. L. 1942: Kroměřížsko v pravěku. *Nepublikovaný rukopis*. Kroměříž.

ČIŽMÁŘ, I. 2014: Jarohněvice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů*, 55–1, s. 161.

ČIŽMÁŘ, Z. – PAVÚK, J. – PROCHÁZKOVÁ, P. – ŠMÍD, M. 2004: K problému definování finálního stadia lengyelské kultury. In: Hänsel, B., Studeníková, E. (eds.): *Zwischen Karpaten und Ägäis. Neolithikum und ältere Bronzezeit. Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková*. Rahden /Westf.: Leidorf, s. 208–232.

DANĚHEL, M. 2013: Cetechovice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů*, 54–1, s. 138–139.

DANĚHEL, M. 2014: Cetechovice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů*, 55–1, s. 159.

DEMEK, J. – MACKOVČIN, P. (eds.) a kol. 2006: *Hory a nížiny*. *Zeměpisný lexikon ČR*. Brno.

FOJTÍK, A. – POPELKA, M. 2017: Šelešovice (okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů*, 58–1, s. 175.

FIŠER, Z. 1976: *Pravěk Kroměřížska*. *Soupis. Rukopis dizertační práce*. Kroměříž.

CHYBOVÁ, H. 1998: *Pravěk a slovanské osídlení Kroměřížska*. *Průvodce archeologickou expozicí a sbírkami Muzea Kroměřížska*. Kroměříž.

JUCHELKA, J. 2011: Eneolitické jámy s kultovními předměty z Malých Hoštic (okr. Opava). In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity M14–15*, s. 221–230.

KAZDOVÁ, E. – KOŠTUŘÍK, P. – RAKOVSKÝ, I. 1994: Der gegenwärtige Forschungsstand der Kultur mit mährischer bemalter Keramik. In: *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur 1888–1988: Znojmo - Kravsko - Těšetice 3.-7. 10. 1988*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 131–155.

KOS, P. 1999: Mokrý – Horákov (k. ú. Mokrý, okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů*, 40, s. 193–195.

KOS, P. 2004: Modřice (okr. Brno-venkov). *Přehled výzkumů*, 45, s. 128.

KOŠTUŘÍK, P. 1973: *Die Lengyel-Kultur in Mähren. Die jüngere mährische bemalte Keramik. Studie archeologického ústavu ČSAV Brno, 6(1)*. Praha: Academia.

KOŠTUŘÍK, P. 1979: *Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Jaroměřic n. R. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně, 7, sv. 1*. Praha: Academia.

KOVÁRNÍK, J. 2005: *Mladší moravská malovaná keramika z Hnanic u Znojma*. In: I. Cheben, I. Kuzma (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín. Zborník referátov z 23. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu Čiech, Moravy a Slovenska, Skalica 21. – 24. 9. 2004*. Nitra: Archeologický ústav SAV, s. 161–183.

LEČBYCHOVÁ, O. – KUČA, M. – VOKÁČ, M. 2013: *Neolitické sídliště v Popůvkách, okr. Brno-venkov – Stav poznání pramenné základny k roku 2005. Přehled výzkumů, 54–1, s. 27–45*.

NEKUDA, V. 2000: *Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Raně středověké sídliště*. Brno.

PALEČKOVÁ, O. 2009: *Sídliště s moravskou malovanou keramikou lengyelské kultury v Popůvkách (okr. Brno-venkov). Rukopis magisterské diplomové práce uložený na ÚAM FF MU Brno*.

PARMA, D. 2012: *Kroměříž (okr. Kroměříž). Přehled výzkumů, 53–1, s. 130*.

PODBORSKÝ, V. 1970: *Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou. Slovenská archeológia, 18 (2), s. 235–310*.

PODBORSKÝ, V. 1984: *Domy lidu s moravskou malovanou keramikou. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, E29, s. 27–66*.

PODBORSKÝ, V. 1993: *Lid s moravskou malovanou keramikou*. In: V. Podborský (ed.): *Pravěk dějiny Moravy. Vlastivěda Moravská. Země a lid. Nová řada, svazek 3*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, s. 108–161.

PODBORSKÝ, V. 2011: *Fenomén neolitického domu. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, M14–15, s. 17–45*.

PODBORSKÝ, V. – VILDOMEK, V. 1972: *Pravěk Znojemska*. Brno.

POPELKA, M. 2015a: *Šelešovice 2015. „Pod rozdílý“*. ZTV pro výstavbu RD v obci Šelešovice. Nálezová zpráva, č. j. 280/15, uložená v archivu ÚAPP Brno, v.v.i.

POPELKA, M. 2015b: *Koryčany (okr. Kroměříž). Přehled výzkumů, 56–1, s. 148*.

POPELKA, M. 2016a: *Šelešovice (okr. Kroměříž). Přehled výzkumů, 57–1, s. 177–178*.

POPELKA, M. 2016b: *Šelešovice 2016. „Pod rozdílý“*. ZTV pro výstavbu RD v obci Šelešovice – II. etapa. Nálezová zpráva, č. j. 188/16, uložená v archivu ÚAPP Brno, v.v.i.

PROKEŠ, L. – HLOŽEK, M. 2007: *Identification of some adhesives and wood pyrolysis products of archaeological origin by direct inlet mass spectrometry. Chemia Analytyczna, 52, s. 701–714*.

PROKEŠ, L. – PROCHÁZKOVÁ, M. – KUČA, M. – PARMA, D. – FOJTÍK, P. – HUMPOLA, D. 2011: *Identifikace tmavých smolných hmot z neolitických nálezů na Moravě. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, M 14–15, s. 113–130*.

PŘICHYSTAL, M. 2013: *Brno (k. ú. Bohunice, okr. Brno-město). Přehled výzkumů, 54–1, s. 137*.

STAŇA, Č. 1977: *Chata s moravskou malovanou keramikou v Rajhradě (okr. Brno – venkov). Přehled výzkumů, 1975, s. 12–13*.

ŠEBELA, L. – KUČA, M. 2004: *Objekt 3/1996 z Mokré u Brna (okr. Brno-venkov) a jeho přínos k datování závěru I. stupně kultury s moravskou malovanou keramikou*. In: M. Luřovský (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu 2003: sborník referátů z 22. pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum neolitu*

a eneolitu: Český Brod – Kounice 23. až 26. září 2003. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, s. 271–285.

ŠIKULOVÁ, V. 1959: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní. *Pravěk východní Moravy I, Studie krajského vlastivědného ústavu v Gottwaldově*. Gottwaldov.

ŠMARDA, J. – HLOŽEK, M. – KUČA, M. – VOKÁČ, M. 2009: Sídliště s moravskou malovanou keramikou v Koryčanech (okr. Kroměříž). *Slovácko*, 50, s. 141–158.

TRAMPOTA, F. 2017: Chvalnov-Lísky (k. ú. Lísky, okr. Kroměříž). *Přehled výzkumů*, 58–1, s. 156.

VÁLEK, D. 2013: Moravská malovaná keramika z Hlubokých Mašůvek (výzkumy z let 1947–1950). In: I. Cheben, M. Soják (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2010: zborník referátov z 29. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska: Vršatské Podhradie*, 27. – 30. 9. 2010. *Archaeologica Slovaca. Monographiae. Communicationes Instituti archaeologici Nitriensis Academiae scientiarum Slovacae* 15. Nitra: Archeologický ústav SAV, s. 347–371.

Nížinné sídlisko púchovskej kultúry v Malenoviciach pri Zlíne

/ A Valley Settlement of Púchov Culture in Malenovice near Zlín

*Zuzana Staneková, Adam Fojtík,
Miroslav Popelka*

Abstract:

Locality Chmelník is situated in the cadastre of Malenovice near Zlín. In 2015 a rescue archaeological excavation was carried out here, in which, three areas with cultural strata containing archaeological finds were established. The richest in finds was the third area, which was consequently divided into five sections. In addition to cultural strata, also two settlement objects were explored. The finds from this excavation date this locality to La Tène period. The ceramics finds represent Púchov culture; while a part of the finds can be dated to middle La Tène period. This is the first known settlement with finds of pre-Púchov horizon in Moravia. The total period of settlement in Chmelník can be dated to LTC1 – LTD.

Keywords:

Laten Age, Púchov culture, pre-Púchov horizon, settlement, ceramic

Úvod

V priebehu roku 2015 bol na základe oznámenia o stavebnej činnosti uskutočnený záchranný archeologický výskum na lokalite Chmelník, ktorá sa nachádza v katastrálnom území Malenovic pri Zlíne. Počas výskumu bola v priestore stavby zachytená kultúrna vrstva obsahujúca archeologický materiál.

Poloha

Priestor realizovanej stavby sa nachádza severne od historického centra Malenovic (obr. 1). I napriek pomerne rozsiahlej skrývke ornice (28 100 m²) boli pozitívne archeologické situácie zistené iba na obmedzenej ploche v severnej časti areálu stavby (obr. 2). Tento záujmový priestor leží v nadmorskej výške okolo 196 m a nachádza sa v inundácii rieky Dřevnice, od ktorej súčasného toku je vzdialený asi 110 m. Je pravdepodobné, že severná časť sídliska bola v minulosti týmto tokom odplavená (FOJTÍK – POPELKA 2016, 245). Plochu, na ktorej bola zachytená kultúrna vrstva (plocha 3) možno bližšie lokalizovať na ZM ČR 1 : 10 000, list 25-31-24, v okolí bodu 419/172 mm od Z/J s. č. Dřevnická niva predstavuje okrsk v západnej časti Zlínskej vrchoviny Moravsko-slovenských Karpát. Ide o fluválne akumuláciu roviny s celkovou rozlohou 22,59 km² (DEMEK – MACKOVČIN 2006, 129). Geologické podložie je v týchto miestach tvorené nespevnenými riečnymi sedimentmi, ktoré sa skladajú z hliny, piesku a štrku (zdroj: http://mapy.geology.cz/geocr_50/). Na nich sa vytvorila glejová fluvizem (zdroj: <http://mapy.geology.cz/pudy/>), ktorej prirodzený vegetačný pokryv je tvorený lužnými lesmi a údolnými lúkami (JANDÁK – PRAX – POKORNÝ 2007, 100).

Metóda výskumu

V priebehu archeologického výskumu boli zachytené celkom tri plochy, v ktorých priestore bola zistená prítomnosť archeologických artefaktov (obr. 2). Zatiaľ čo z plôch 1 a 2 boli získané iba ojedinelé archeologické artefakty (keramika, mazanica, troska), ktoré sa priamo neviazali na žiadnu štruktúru, na ploche tri bola objavená kultúrna vrstva. V jej priestore bola vytvorená sieť piatich segmentov, pričom sa v nich podarilo zachytiť aj jeden zahĺbený objekt a ohnisko (obr. 3). Vlastné zameranie výskumu bolo prevedené pomocou ručnej GPS stanice Trimble Juno 5. Na základe tohto zamerania boli následne vytvorené plány výskumu (obr. 2–4).

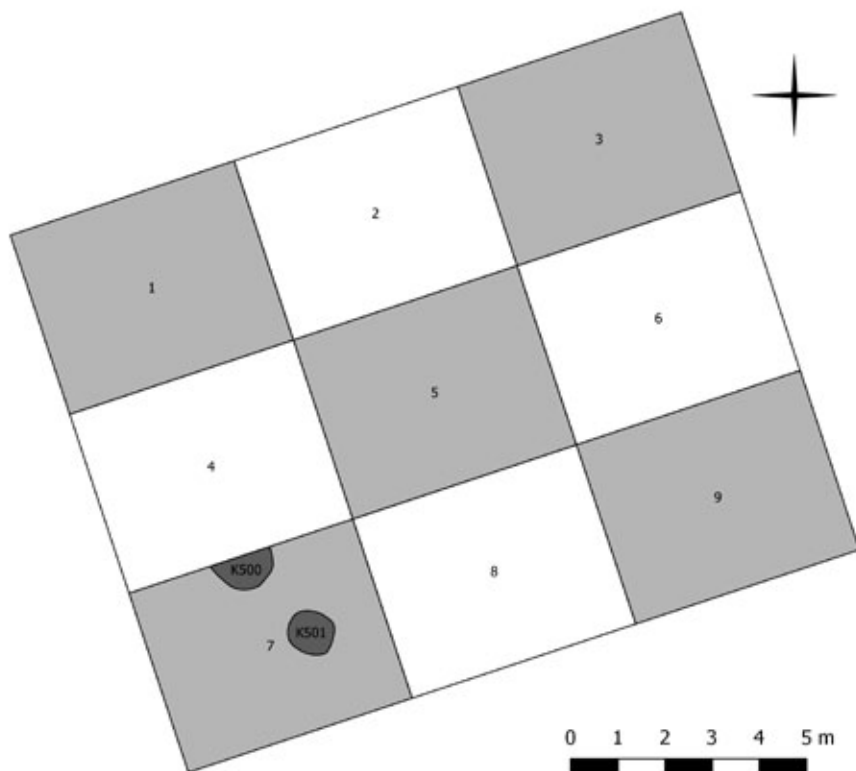
Obr. 1: Malenovice-Chmelník. Lokalizácia skúmanej plochy. |

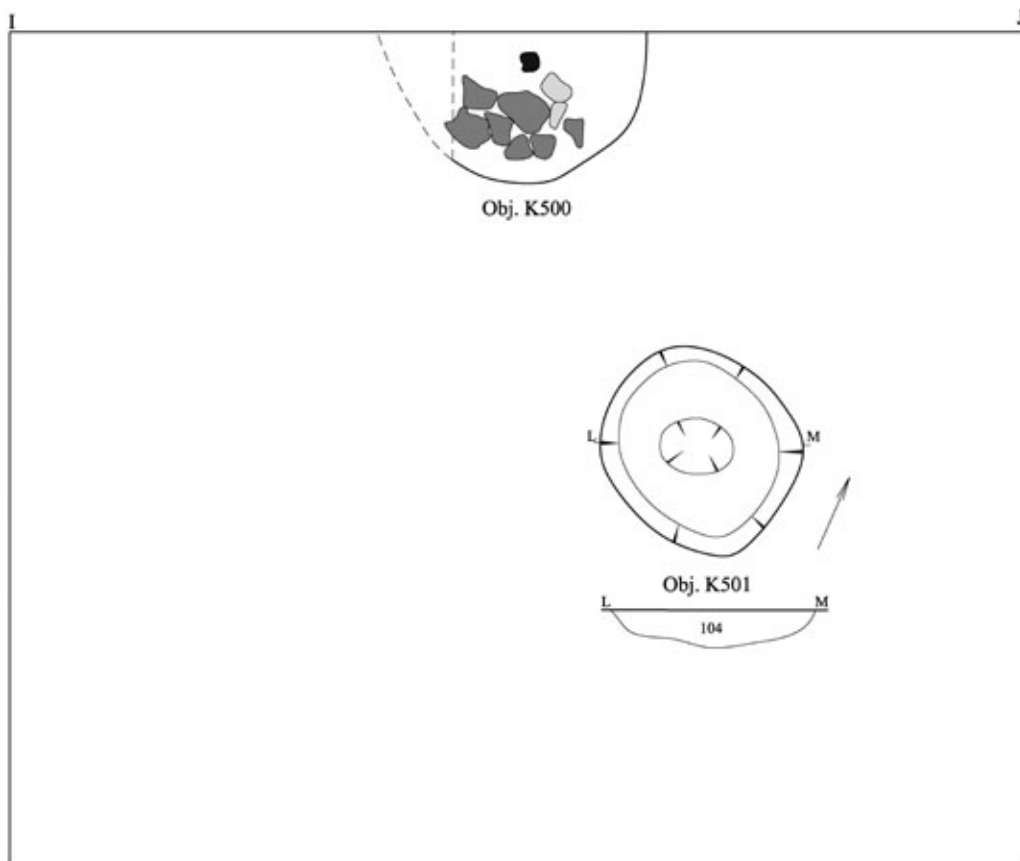
Obr. 2: Malenovice-Chmelník. Priestor stavby s vyznačenými skúšanými plochami. a archeologickými nálezmi. Plocha 1, 2 – ojedinelé nálezy keramiky; plocha 3 – skúšaná kultúrna vrstva.

Opis archeologických situácií

Počas záchranného archeologického výskumu bola formou pravidelnej siete preskúmaná väčšia časť celkového rozsahu kultúrnej vrstvy, v rámci ktorej boli zistené dve sídliskové štruktúry, označené ako K500 a K501. Zachytená kultúrna vrstva mala rozsah 12 x 15 m. V mieste jej výskytu bola vytýčená sieť pozostávajúca z deviatich segmentov, z ktorých každý mal rozmery 5 x 4 m. Z tejto siete bolo následne vybraných a preskúmaných päť segmentov (obr. 3). Kultúrnu vrstvu tvorila hnedá, značne utlačená zemina, ktorá obsahovala sprievodný archeologický materiál. Mocnosť vrstvy sa pohybovala v rozmedzí 20 až 30 cm (obr. 5). Na ploche segmentu 7 (obr. 4) bol zachytený objekt – sídlisková jama (K501), ktorá bola zahĺbená do podlažia. Išlo o objekt takmer kruhového prierezu s priemerom 100 cm, ktorý mal prehnuté steny plynule prechádzajúce do dna. Výplň tohto objektu bola tvorená tmavohnedou, stredne utlačenou zeminou s obsahom keramických zlomkov a ojedinele i zlomkov mazanice. Druhý objekt v tomto segmente predstavovala hnedočervená antropogénna uloženina v kultúrnej vrstve (K500), ktorá bola tvorená prevažne mazanicou, uhlíkmi a kameňmi. Okrem tohto materiálu bol z výplne objektu získaný aj súbor keramiky a zlomok trosky. Objekt možno interpretovať ako relikv pece. Pôvodný predpoklad, že by v prípade kultúrnej vrstvy mohlo ísť o riekou naakumulovaný archeologický materiál, bol vyvrátený práve objavom vyššie opísaných objektov, ktoré doložili existenciu sídliska v skúmanom priestore.

Obr. 3: Malenovice-Chmelník. Plán výskumu kultúrnej vrstvy (bledosivú sú vyznačené preskúmané segmenty). |

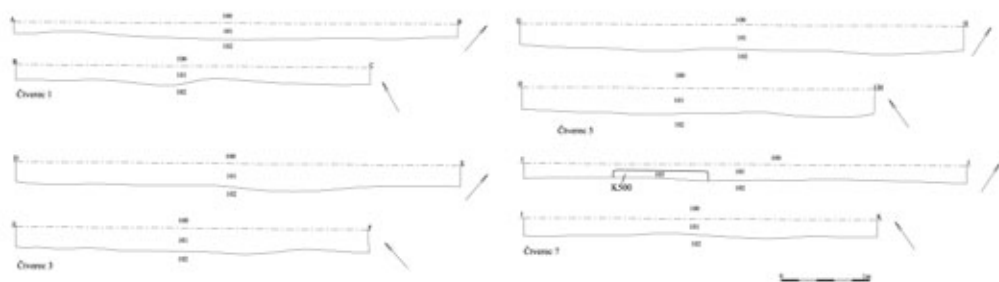

Čtverec 7

- keramika
- kameny
- mazanice

Obr. 4: Malenovice-Chmelník. Dokumentácia sektoru 7 s objektmi K500 a K501. |

Obr. 5: Malenovice-Chmelník. Dokumentácia profilov skúmaných objektov. |

NÁLEZY A ICH KULTÚRNE ZARADENIE

Náčrt vývoja púchovskej kultúry

Hnuteľné nálezy zo sídliska v Malenoviciach radíme do púchovskej kultúry. Jej chronologický rozsah sa v minulých desaťročiach podarilo zostaviť na základe rozsiahleho nálezového fondu pochádzajúceho predovšetkým zo Slovenska, z oblasti Spiša, Oravy a Žilinskej kotliny (PIETA 1982b, 76). Na Slovensku sa púchovská kultúra formovala v regiónoch Orava, Liptov, Spiš, na strednom a hornom Považí, v Turci, na hornom a strednom Pohroní, na hornom Ponitří. Južnú hranicu laténskeho osídlenia púchovskej kultúry tvorila línia miest Trenčín – Partizánske – Žarnovica – Zvolen – Detva. V staršej, laténskej fáze zasahovala aj na východnú Moravu a do Malopoľska. Aj keď K. Pieta v minulosti na základe známych nálezov predovšetkým z okolia Nového Jičína predpokladal územne menší presah púchovskej kultúry na Moravu (PIETA 1982a, 15, Abb. 1), na základe prirábajúcich výskumov sa ukazuje, že osídlenie na Morave bolo pomerne rozsiahle. Zaberalo celú hornatú oblasť východnej Moravy a podľa M. Čižmára je zrejme, že existovala súčasne s keltským osídlením v stupňoch LTC2 – LTD1, s ktorým udržiavala úzky kontakt (ČIŽMÁŘ 1993, 86, 93). Prvý zánikový horizont v závere 1. storočia pred n. l. však Moravu zasiahol tak, že na rozdiel od slovenského územia (s výnimkou Požahy – ČIŽMÁŘ 1993, 93) tu už nebolo osídlenie opätovne obnovené. V staršej dobe rímskej púchovská kultúra existovala iba na významne zredukovanom, slovenskom území. Južná hranica osídlenia sa posunula na sever, zhruba na líniu Púchov – Slovenské Pravno – Zvolen (PIETA 1982b).

Katastrofický horizont sa na mnohých lokalitách púchovskej kultúry prejavuje zánikovými vrstvami, často v podobe spálenej zeminy, dreva, požiarom dotknutých keramických a kovových nálezov atď. Na slovenských lokalitách púchovskej kultúry sú obdobné zánikové horizonty potvrdené napríklad v Liptovskej Mare na Havránku, kde bolo zdokumentované zničenie dvojitého opevnenia požiarom a zánik niektorých osád na úpätí Havránku (PIETA 2008, 81). V pohraniční púchovskej kultúry na strednom Považí z trinástich hradísk zaniklo až jedenásť (napr. Krivoklát-Drieňová, Prašník-Tlstá hora, Zemianske Podhradie-Hradišťa – PIETA 2008, 58, obr. 37). Zánikový horizont je doložený aj na moravskej strane, a to napríklad na lokalitách Jasenice (kóta 360 m n. m.), Jičina-Požaha (JISL 1968, 7), Všemina-Hrádek, Staříč-Okrouhlá, Provodov-Rýsov (GERŠL 2017, 17).

Hrnčiarstvo púchovskej kultúry

Hrnčiarstvo púchovskej kultúry sa vyvíjalo na báze keramiky oravskej skupiny doby halštatskej. Termín oravská skupina sa používa v súvislosti s materiálnymi prejavmi doznievajúcej lužickej kultúry. Pomenovanie vzniklo vďaka tomu, že prvé známe nálezy sa koncentrovali na Orave, avšak v 80. rokoch 20. storočia už boli známe nálezy oravskej skupiny z podstatne širšieho územia – Turiec, Spiš, Horehronie a Žilinská kotlina. V súčasnosti sa teda vplyv oravskej skupiny predpokladá v priestore medzi východnou trácko-kuštanovickou kultúrou a okrajovými oblasťami platňickej kultúry na strednom Považí (PIETA 1983, 44).

Predpúchovský stupeň (LTB2 – LTC2) tvorí vývojovú fázu medzi záverom oravskej skupiny a počiatkom samotnej púchovskej kultúry. Vyznačuje sa postupným nárastom laténskych výrobkov a prechodom od lužických výzdobných prvkov k moder-

nejším laténskym, a to nielen v keramike, ale napríklad i v šperkárstve. Spočiatku je však tento laténsky tovar len importovaný. Až postupne, s príchodom keltského etnika a jeho prieniku do domácej zložky obyvateľstva sa laténske prvky začínajú odrážať aj v domácej výrobe a v stupňoch LTC2 až LTD1 sa tak vytvára vlastná púchovská kultúra (PIETA 1982b, 79). V hrnčiarstve sa postupne obmieňa tvarová škála a do popredia sa dostávajú nové tvary i nové druhy výzdoby. Pre keramiku púchovskej kultúry všeobecne platí, že bývala často zhotovená z pieskovitej hliny s prímесou kremencových, niekedy i vápencových kamienkov (KNÁPEK 2006, 466). Vypaľovaná bývala prevažne v redukčnom prostredí, čím získavala typické sivohnedé až sivočierne sfarbenie. Vypaľovanie do sivého odtieňa sa uprednostňovalo aj v prípade jemnej stolovej keramiky (PIETA 2008, 185).

V keramike púchovskej kultúry mal svoje nezastupiteľné miesto najmä grafitový tovar, ktorý sa považoval za veľmi vhodný pre kuchynské využitie vďaka svojim tepelno-izolačným vlastnostiam a nenasiakavému povrchu (PIETA 1982b, 112; 2008, 34). Grafitové nádoby sa na územie púchovskej kultúry dostávali najmä z dovozu. Situlovité tvary a výzdoba grafitových nádob boli natoľko obľúbené, že ich postupne začali napodobňovať aj domáci majstri. V hrnčiarstve najrozšírenejšími tvarmi okrem situlovitých nádob boli najmä, súdkovité hrnce, zásobnice, stolovú keramiku reprezentovali najmä misy s oblým telom a postupne s čoraz viac dovnútra zahnutými až zalomenými okrajmi, tenkostenné vázy, džbánky a šálky (PIETA 2008, 185, obr. 89).

Na Morave v súčasnosti neexistuje ucelený popisný kód pre keramiku doby laténskej. Čiastkové spracovania sú dostupné v niektorých diplomových prácach Na Slovensku tiež chýba ucelené spracovanie laténskej keramiky. Dosiaľ najkomplexnejšie ju spracoval K. Pieta (2008), ktorý sa vo svojej dizertácii zaoberal problematikou samotnej púchovskej kultúry, a v roku 1982 táto práca vyšla pod názvom Die Púchov-Kultur. Veľký priestor v nej venoval aj vyhodnoteniu keramiky, ktorej výsledkom bol prvý a základný náčrt vývoja keramiky púchovskej kultúry od predpúchovského stupňa až po jej zánik v dobe rímskej (PIETA 1982a, Abb. 10). Táto monografia je dodnes základným prameňom pre štúdium vývoja púchovskej kultúry a jej prejavov v materiálnej náplni. Pre porovnanie nálezov z Malenovic, okrem už uvedených, poslúžili i rôzne staršie i súčasné publikované práce zo Slovenska i Moravy zaoberajúce sa regiónmi či jednotlivými lokalitami s rozvinutou púchovskou kultúrou.

Keramický súbor z Malenovic

Celkový počet keramických zlomkov nájdených na lokalite Malenovice-Chmelník činí 874 kusov. Z nich bol vyselektovaný užší výber s preferenciou typických črepov (okraje, dná, uchá, časti z tiel s výzdobou), ktorý bol podrobený dôkladnému skúmaniu, najmä pre potreby typologického a chronologického zatriedenia nádob. Tento výber reprezentuje 77 kusov keramických zlomkov z nádob. Ostatné zlomky keramiky možno považovať za atypické, pochádzajú zväčša z tiel nezdobených nádob a pre svoju nízku vypovedaciu hodnotu neboli do pracovného súboru zaradené. Prítom treba poznamenať, že pokiaľ ide o druh keramickej hmoty používanej pri výrobe nádob, ten je pomerne jednotný. Keramické cesto sa vyrábalo pravdepodobne z lokálnych, miestnych zdrojov hliny. Ako ostrivo sa používal drvený kremeň v nennom pomere, prípadne v pomere s malými odchýlkami oproti preferovanému štandardu, v niektorých prípadoch bol v keramickom ceste obsiahnutý aj piesok.

Na rozdiel od všeobecne platnému úzu mali nádoby z Chmelníka skôr do červena, oranžova až okrova sfarbený povrch, čo bolo spôsobené oxidačným spôsobom výpalu. Výpal prebiehal pri relatívne nízkych teplotách. S výnimkou jedného exemplára chýbajú na sídlisku črepy s pórovitým povrchom, ktoré L. Jisl (1968, 5) a aj K. Pieta (1982a, 159) považujú za typický prejav púchovskej kultúry v západnom regióne jej výskytu. Takáto keramika je známa napríklad z Požahy u Jičiny, z Kopřivnice-pod Vaňovým kamenem, Štramberka-Kotouče (JISL 1968, 5, 10, 13) či Všeminy-Hrádku (ČIŽMÁŘ – KOHOUTEK – LANGOVÁ 1993, 167). Vznikala tak, že do hrnčiarskej hliny sa prímiešavala vápencová drvina, ktorá pri výpale v peci vyhorela, a tým vznikli na povrchu nádoby charakteristické nepravidelné jamky (PIETA 1982a, 159). Črepy s pórovitým povrchom, z menších hrncovitých tvarov, sú v nižšej miere doložené aj na hornom Považí (Malá Čierna, Nimnica, Žilina-Šefranica, Zástranie-Straník – STANEKOVÁ 2015, 33), treba však povedať, že keramika s pórovitým povrchom sa vyskytuje aj mimo územia púchovskej kultúry, napríklad na sídlisku Slovenský Grob-Domovina (objekty 1/08 a 16/2010 – ČAMBAL 2011), kde je datovaná do stupňov LTC1 – LTC2.

Hlavnú zložku materiálnej kultúry laténskeho sídliska v Malenovičiach tvorí hrubo formovaný keramický tovar určený pre kuchynské účely. Pertraktovaný súbor tvoria takmer výlučne črepy z nádob vyrobených ručne. Nakoniec, pri zrnitosti používaného keramického cesta sa ani nedá očakávať, že by keramika mohla byť točená na rýchlo rotujúcom kruhu. Len v niekoľkých prípadoch bol povrch nádob zámerne vyhladený (18 ks z celkového počtu zlomkov). Netreba si však predstavovať úplne jemné vyhladenie stien nádoby, skôr len povrchné, zbežné ohladenie, napriek ktorému si konkrétna nádoba udržala vzhľad hrubo vypracovanej keramiky. Tu možno malenovickú keramiku opäť porovnávať s nálezmi zo Slovenska, kde je vyhladenie povrchu nádob pomerne typické a často rozpoznateľné, avšak najmä krátko po prelome letopočtov, keď na kruhu robenú keramiku vystriedal typický v ruke vyrábaný tovar.

V celom keramickom súbore, nie len v užšom výbere, je obsiahnutých iba 15 kusov črepov, ktoré pochádzajú z nádob vytvorených z jemnej až jemne plavenej hliny. Do užšieho výberu boli vybrané štyri fragmenty nádob ktoré vykazujú znaky stolovej keramiky. Z toho tri črepy pochádzajú z okrajov vázovitých, prípadne flašovitých nádob hnedého sfarbenia a jeden črep z dna do siva vypálenej na kruhu točenej, tenkostennej nádoby. Spomenuté zlomky pochádzajú z nádob vyrobených z jemnej plavenej hliny a zároveň sú jedinými reprezentantmi tovaru preukázateľne vytočeného na kruhu. Keďže pertraktované štyri zlomky jemnej keramiky sa svojim vypracovaním od ostatných fragmentov výrazne líšia, je možné, že pochádzajú z nádob, ktoré sa na sídlisko dostali z keltského prostredia, celkom určite ich nemožno považovať za tovar miestnej produkcie.

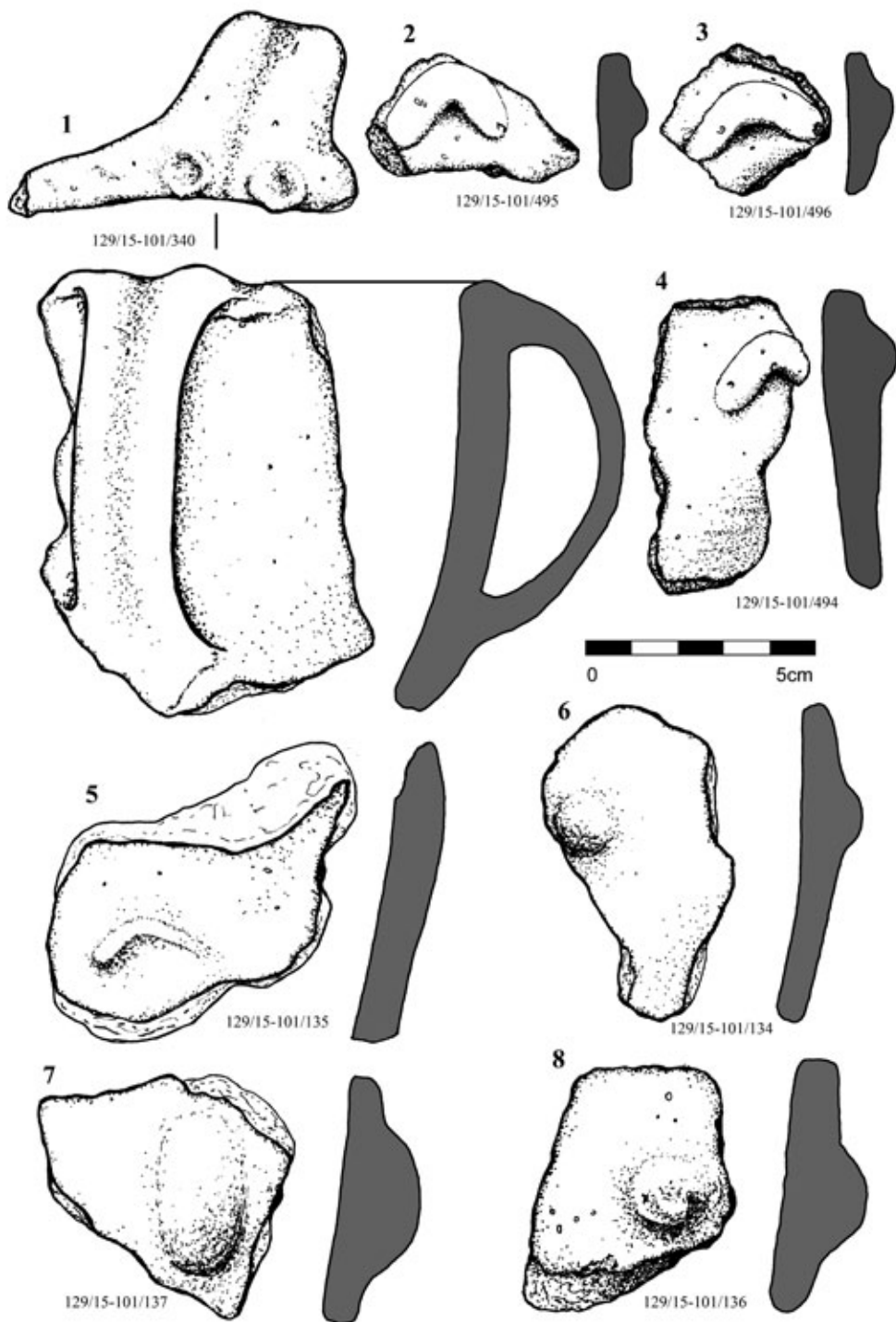
Zvláštnosťou keramického súboru je takmer úplná absencia výzdobných prvkov na povrchu nádob. S výnimkou rôznych tvarovaných plastických výčnelkov, z ktorých väčšia časť zrejme charakterizuje staršiu fázu osídlenia, nie sú doložené nádoby s bežnou povrchovou úpravou v podobe hrebeňovania (to sa v súbore vyskytuje zásadne iba na telách grafitových sitúl), slamovania a rôznych variácií rytých línií používaných v púchovskej kultúre. Výnimku tvoria iba dve črepy z okrajov mís, ktoré sú na tele zdobené v jednom prípade radom nechtových vrypov a v druhom prípade radom vtlačených jamiek.

Keramika strednej doby laténskej (predpúchovský horizont)

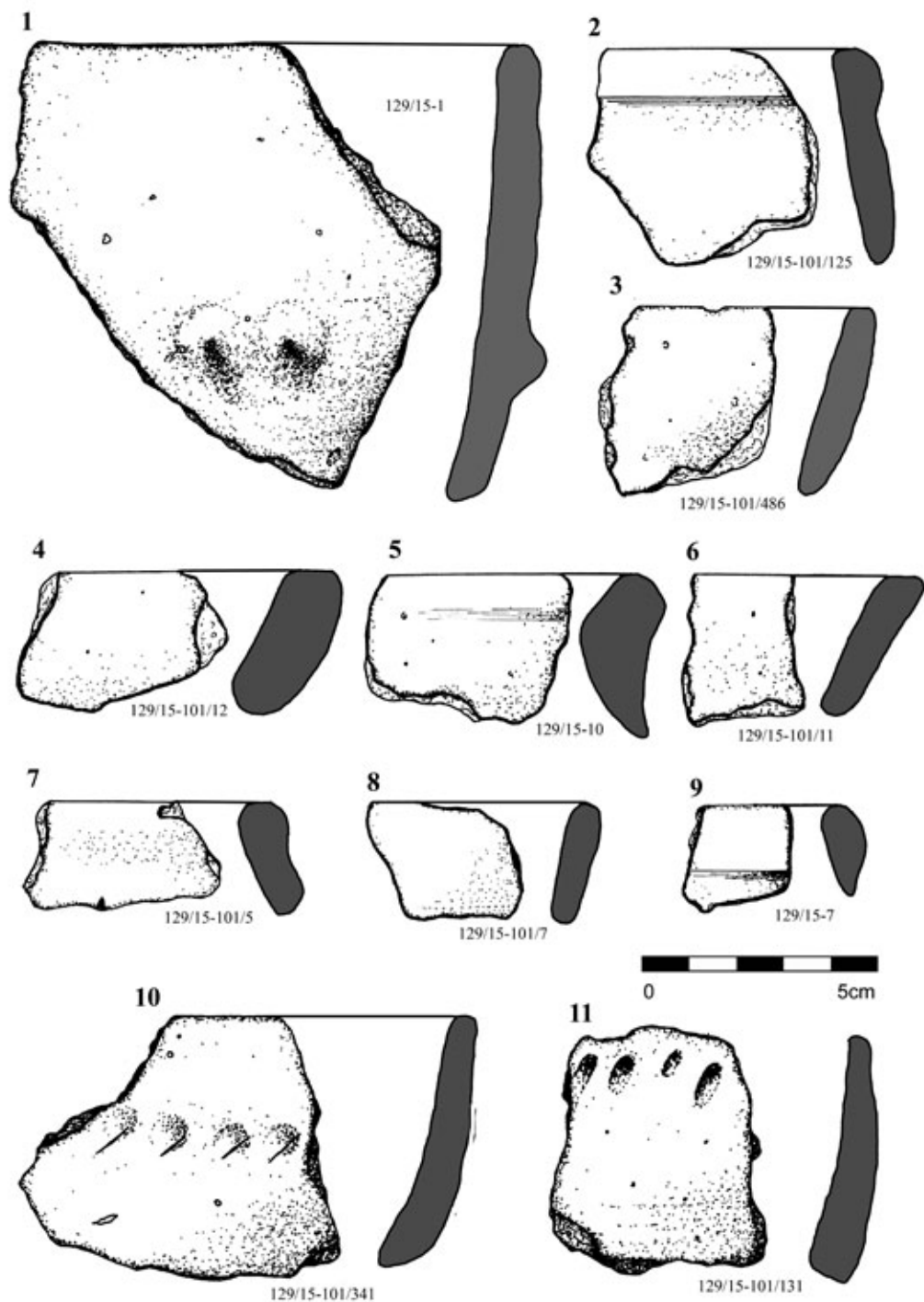
Keramika predpúchovského horizontu sa tvarom i výzdobou odlišuje od keramiky púchovskej kultúry, pretože nesie ešte doznievajúce postlužické rysy. Reprezentuje staršiu fázu osídlenia lokality. Jeho kontinuitu až do zániku sídliska nemožno na základe výsledkov archeologického výskumu bezpečne dokázať, nemožno ju však ani vylúčiť. Táto staršia fáza sídliska sa časovo zhoduje s obdobím, ktoré v stupňoch LTB2 – LTC2 rozoznávame v centre neskoršej púchovskej kultúry a definujeme ho pod názvom predpúchovský horizont. Veľmi dobre sa odráža najmä v celkovom vzhľade keramiky. Hrnčiarstvo púchovskej kultúry vznikalo na báze keramiky oravskej skupiny doby halštatskej pod keltským vplyvom. Samotný púchovský štýl sa presadzoval iba pozvoľne. Predpúchovský horizont vyplňal obdobie medzi zanikajúcou lužickou kultúrou a počiatkom púchovskej kultúry.

Územné rozšírenie predpúchovského horizontu nebolo dosiaľ bezpečne stanovené. K. Pieta (2008, 33) uznáva, že „*chýbajú vhodné materiály, ktoré by pomohli rozpoznať jeho hranice s iným pôvodným obyvateľstvom či novým keltským osídlením v južnom smere, hlavne však na severozápadnom Slovensku*“, tým pádom aj v oblasti moravsko-sliezskych Beskýd. Za jadro rozšírenia predpúchovskej fázy sa považuje liptovsko-oravská oblasť (najlepšie preskúmané sú osady II, III a VII v Liptovskej Mare) a jednoznačné doklady, avšak už nie v takej čistej forme sa objavujú aj na Spiši, ďalej v Turci a na hornom Považí (PIETA 2008, 33 obr. 10; STANEKOVÁ 2013, 12, tab. I 1–4; II 2). Keramika zaradená do predpúchovského horizontu býva charakteristická amforovitými, situlovitými a džbánkovitými tvarmi, ktoré bývajú opatrené výzdobou v podobe rôzne tvarovaných plastických prvkov, ako sú zvislé líšty, polmesiace, plastické tvarovanie hornej časti úch džbáňkov a pod. (PIETA 1982a, 93; 2003, 150, 151). Podľa P. Čaploviča (1987, 179) sa tieto plastické výzdobné prvky objavili na halštatskej keramike už v stupňoch LTA – LTB ako nové elementy. V rôznych formách sa potom uplatňovali aj v stupňoch LTC a LTD.

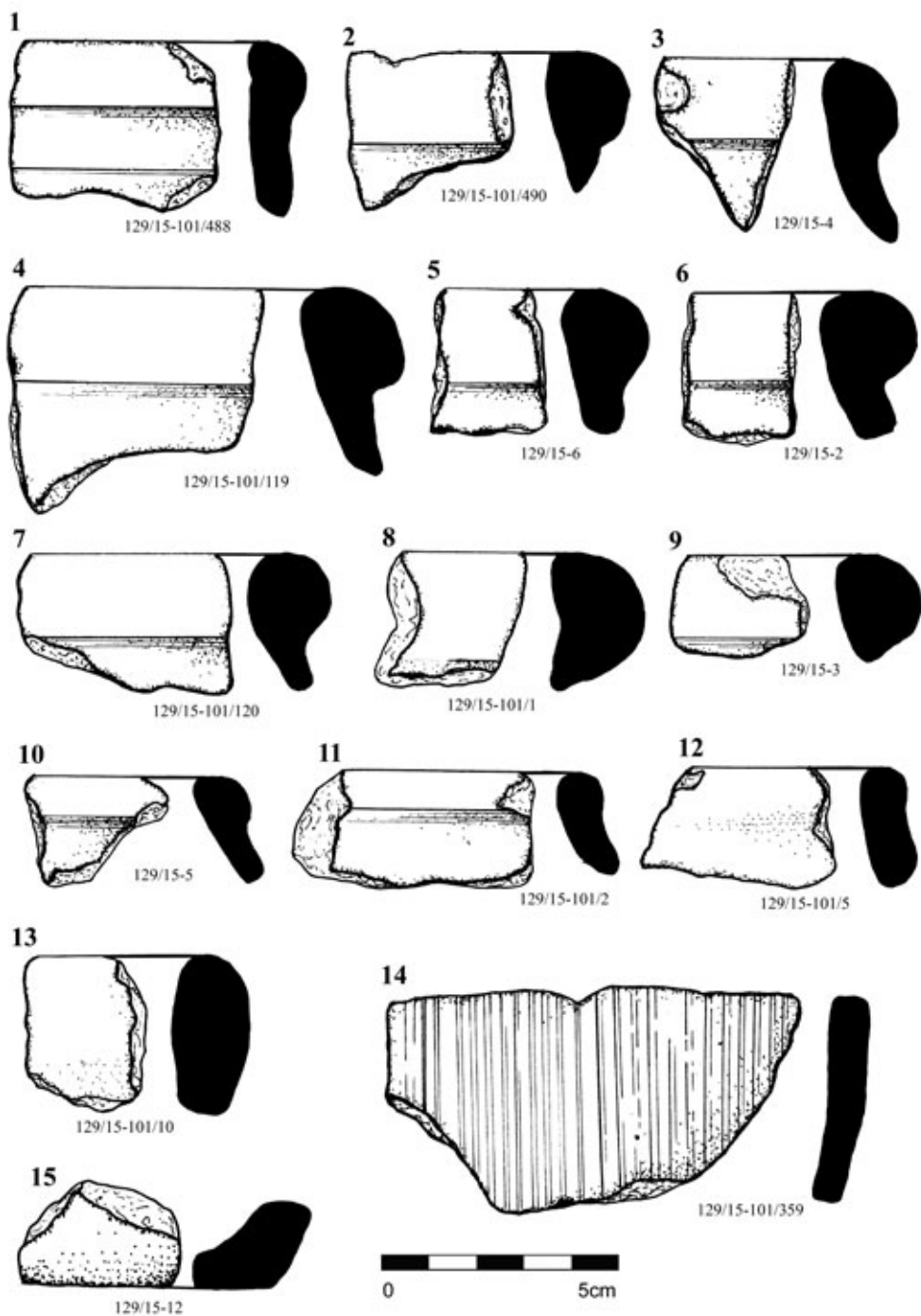
V keramickom súbore z Malenovic sa vyskytlo niekoľko črepov, ktoré nesú výzdobu typickú pre strednú dobu laténsku a obzvlášť pre predpúchovský horizont. Ide predovšetkým o torzo šálky s pásikovým uchom, ktorého bočné rebrá sú mierne vyťahnuté nad okraj v náznaku výčnelkov (tab. I: 1), ďalej sem možno zaradiť črepy s plastickou výzdobou v podobe dvojice okrúhlych hrotitých výčnelkov (tab. II: 1) a črepy s plastickou výzdobou v tvare polmesiakov. Tie boli nájdené celkovo štyri (tab. I: 2–5), patriace štyrom rôznym nádobám. Z jedného hrnca s polmesiakovitou plastickou výzdobou sa zachovalo viacero črepov. Mal súdkovitý tvar s dovnútra zahnutým rovným ústím a ornament sa nachádzal v hornej tretine výšky, na pleciach nádoby. Analogické nálezy pochádzajú zo Slovenska, z priestoru predpúchovského horizontu, predovšetkým z Liptova (Liptovská Mara VII – PIETA 1982a, tab. XXIV; Nová Lesná – PIETA 2003, obr. 1: 1, 3, 6) a Oravy (Istebné-Hrádok, Vyšný Kubín-Ostrá skala – ČAPLOVIČ 1987, tab. LXXVIII), na hornom Považí zo sídliska v Divinke-Ohrádzí (STANEKOVÁ 2013, tab. I: 1, 2), ktoré sa nachádza na severozápadnom Slovensku v okrese Žilina a od Malenovic je vzdušnou čiarou vzdialené približne iba 45 km. Na strednom Považí sa našiel jeden črep s podobnou výzdobou na opevnení Hradište v Ladkoch-Tunežiciach (Petrovský-Šichman 1965, tab. II: 20). Obdobné datovanie ako v prípade vyššie uvedených keramických zlomkov platí zrejme i pre črep s oválnym plastickým výčnelkom zvislo nasadeným na telo nádoby (tab: I: 7).

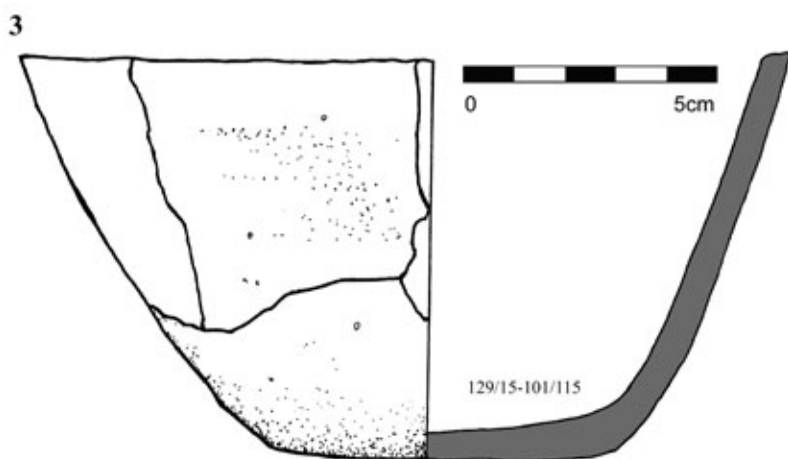
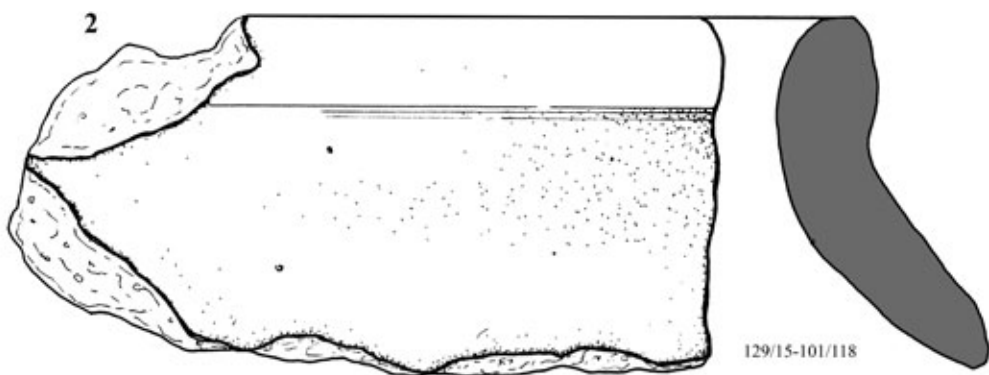
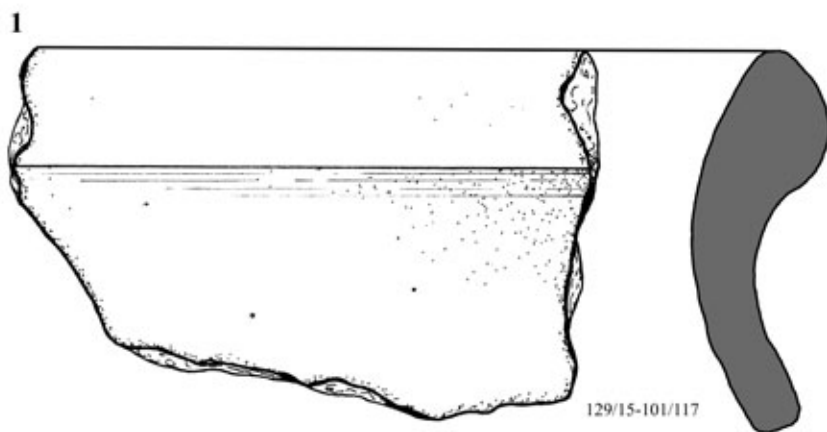
Tab. I: Malenovice-Chmelník. Výber keramických nálezov. |

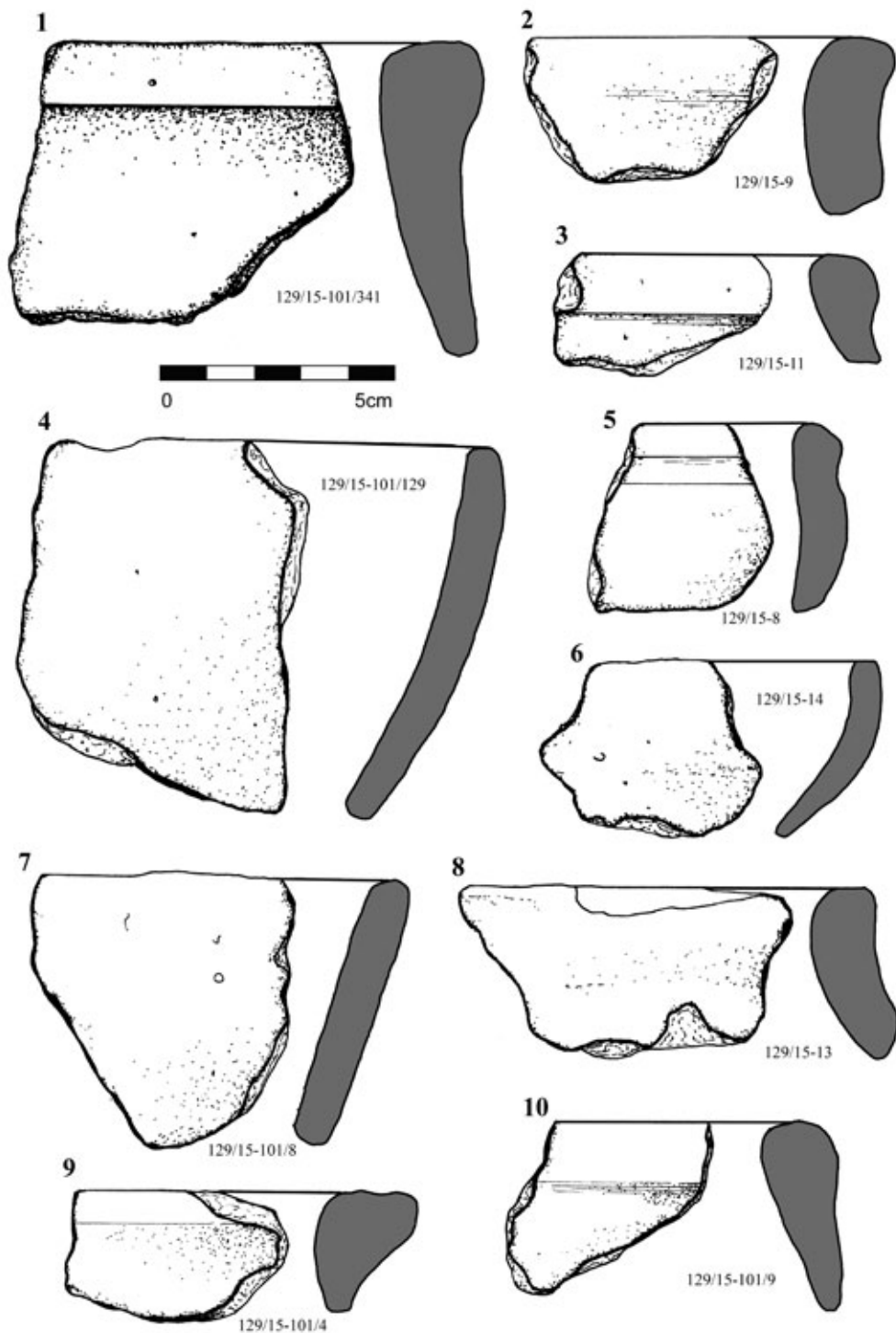
Tab. II: Malenovice-Chmelník. Výber keramických nálezov. |

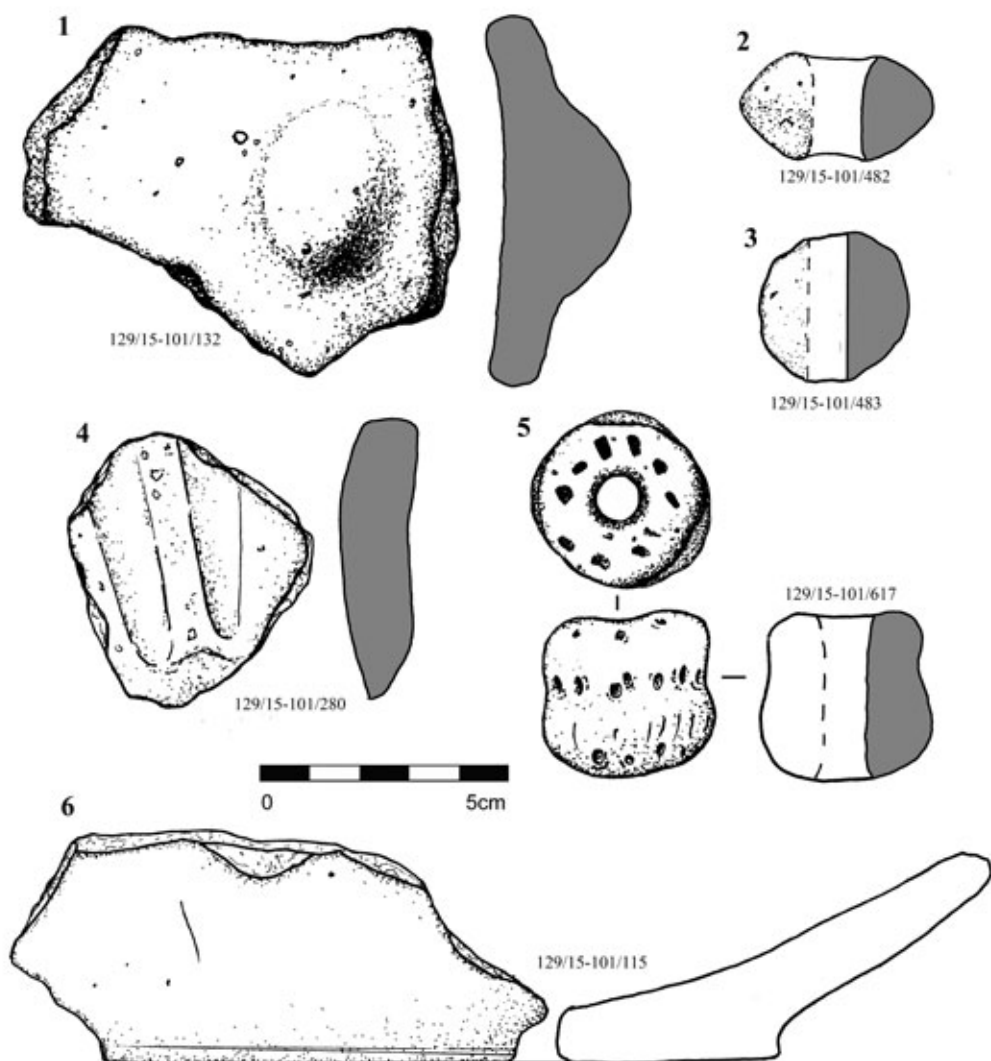
Tab. III: Malenovice-Chmelník. Výber keramických nálezov. Grafitová keramika. |

Tab. IV: Malenovice-Chmelník. Výber keramických nálezov. |

Tab. V: Malenovice-Chmelník. Výber keramických nálezov. |

Tab. VI: Malenovice-Chmelník. Výber keramických nálezov. |

Keramika vykazujúca postlužické črty bola v minulosti objavená na viacerých moravských lokalitách púchovskej kultúry (Hukvaldy-hrad – KNÁPEK 2006, 466, Frýdek-Místek-Štandl – JANÁK 1995, 255). V súčasnosti však nevieme definovať kultúrnu príslušnosť obyvateľstva na moravskej strane Beskyd v strednej dobe laténskej.

Keramika púchovskej kultúry

Kuchynská keramika neskorej doby laténskej tvorí majoritný podiel v súbore z Chmelníka. Do tejto skupiny zaradujeme keramické zlomky pochádzajúce zo zásobníc, hrncovitých nádob a mís, ktoré sa považujú za charakteristické tvary nachádzané na púchovských náleziskách. Využitie v kuchyni mala aj grafitová keramika.

Zásobnice

Laténske zásobnice tvarovo vychádzali z lužických predchodcov. Okraje zásobníc bývali vodorovne von vyhnuté, často zhrubnuté, niekedy šikmo zrezané. K. Pieta (1982a, 99) delí zásobnice podľa veľkosti na stredne veľké (výška 40–50 cm) a veľké zásobnice (výška 60–70 cm). V keramickom súbore z Malenovic je dosť obtiažne nájsť hranicu medzi zásobnicami a hrncovitými nádobami. Materiál je tak fragmentárny a nerekonštruovateľný, že určiť približné rozmery a tvar nádoby je možné takmer vždy iba z jedného kusu zlomku. Kritériom pre tvarové zaradenie nádob boli okrem formovania okraja najmä hrúbka steny a jej zaklenuťie (tie boli posudzované najmä v prípade črepov z tiel). Na základe týchto meradiel sa dal približne určiť objem nádoby. Z materiálu pochádzajúceho z Malenovic boli identifikované črepy pochádzajúce z 12 kusov zásobníc. Avšak vzhľadom na zaklenuťie stien možno predpokladať, že sedem zásobníc dosahovalo maximálny objem 30 litrov, dve mali objem asi 35 litrov, ďalšie dve asi 45 litrov a v prípade jednej zásobnice sa odhaduje objem do 60 litrov. Zachované okraje zásobníc boli masívne, mierne esovito von vyhnuté (tab. IV: 2), a zastúpený bol aj kyjovito tvarovaný okraj (tab. IV: 1). Komparáciou s fragmentmi podobných zásobníc napríklad z Liptovskej Mary III ich možno považovať za tovar reprezentujúci stupeň LTD2 (PIETA 1982a, 100, taf. XLIV: 24). V malenovickej keramike však chýbajú šikmo až vodorovne von vyhnuté okraje také typické pre laténsku fázu púchovskej kultúry tak na Morave, ako i na Slovensku (ČIŽMÁŘ – KOHOUTEK – LANGOVÁ 1993 obr. 5: 8, 11; PIETA 1982a, Taf. XLII: 20–22; XLVIII: 1, 3; STANEKOVÁ 2013, tab. II: 10). Veľké zásobnice s okružím, v oblasti Karpatskej kotliny v púchovskej kultúre veľmi obľúbené, sa v súbore z Malenovic nevyskytujú, azda okrem jedného hrubozrného zlomku z okraja zásobnice, ktorý je výrazne zhrubnutý, zvrchu sploštený do náznaku okružia na hornej strane zdobeného dvomi nevýraznými obežnými žliabkami (tab. V: 9). V tomto prípade však nejde o typickú formu s mohutným okružím s výraznými žliabkami, aké poznáme zo Slovenska. Zásobnice s okružím, ktoré svojim výskytom presahujú prelom letopočtov, všeobecne na moravské územie púchovskej kultúry neprenikajú, azda s výnimkou Požahy u Jičiny (ČIŽMÁŘ – KOHOUTEK – LANGOVÁ 1993, 167). Na niektorých zlomkoch z tiel sa vyskytli plastické výčnelky, ktoré zrejme slúžili na lepšiu manipuláciu s nádobami a druhotne plnili aj dekoratívnu funkciu (tab. I: 6, 8).

Hrnce

Do kategórie hrncovitých nádob boli zaradené tie nádoby, ktoré objemom dosahovali menej ako 30 litrov. Črepy pochádzajú zo súdkovitých hrncov s mierne zaobleným telom a z esovito profilovaných hrncov s mierne von vyhnutými, kyjovito formovanými alebo zhrubnutými, často zhora sploštenými okrajmi, ako aj odsadenými ústiami (tab. V: 2, 3, 5, 8, 10). Zachoval sa tiež črep z dna hrnca s dnom plynule prechádzajúcim do steny (tab. IV: 3). Výzdoba (hrebeňovanie, slamovanie atď.) na hrncoch nebola doložená. Typologicky teda ide o bežnú, jednoduchú úžitkovú keramiku púchovskej kultúry, s akou sa možno stretnúť na ktoromkoľvek hradisku či sídlisku tejto kultúry.

Misy

Misy majú v diskutovanom súbore riedke zastúpenie. Podobne, ako pri ostatných nádobách, aj tieto boli zhotovené z hrubozrného materiálu s bohatou prímесou

drveného kameňa. Vyskytla sa misa s kónickým telom s rovným okrajom, ako aj so zaobleným ústím, a misy s mierne zaobleným telom so stenčným, ale aj zhrubnutým oblým ústím (tab. V: 4, 6, 7). Na črepoch dvoch mís s mierne zaobleným telom a stenčným okrajom sa nachádzala výzdoba, v jednom prípade išlo o vodorovný rad šikmých nechťových vrypov, v druhom prípade o vodorovný rad vtláčaných jamiek umiestnených na maximálnej vydutine misky (tab. II: 10, 11). Takáto výzdoba je v laténskej fáze púchovskej kultúry atypická, obzvlášť na misách, ktoré všeobecne nezvykli byť na povrchu zdobené. Nájst analógie k týmto zdobeným misám v strednej až neskej dobe laténskej sa nepodarilo.

Úplne chýbajú misy s výrazne dovnútra zahnutým, či zalomeným okrajom, a absentuje aj typ s esovito von vyhnutým okrajom. Táto skutočnosť podopiera predpoklad, že sídlisko neprežilo do doby rímskej.

Grafitová keramika

Zvláštnu skupinu v keramike, ktorú je potrebné posudzovať samostatne, tvorí skupina zlomkov z grafitových nádob, ktorá je vo vyselektovanom súbore obsiahnutá v počte 26 kusov (celkovo bolo v Malenoviciach nájdených až 132 kusov grafitových črepov). Grafitová keramika, ako už naznačuje jej názov, je vyrobená z hlíny s prímiesou grafitu a jej výskyt je charakteristický pre celú oblasť keltskej ekumény (PIETA 1982a, 112), v prostredí púchovskej kultúry stredného na severného Slovenska sa objavuje v stupni LTD (PIETA 1982a, 116). Grafitovou keramikou sa v minulosti zaoberali viacerí bádatelia (HORÁKOVÁ-JANSOVÁ 1955; KAPPEL 1969 a ďalší) a pozornosť sa jej dostáva i v súčasnosti (HLAVA 2006; 2008), dokonca sú známe i experimenty s jej výrobou (KOUČKÁ – NOVÁK 2016).

Základná zmes určená na výrobu grafitovej keramiky zo sídliska Malenovice-Chmelník bola obdobná ako u negrafitovej keramiky, ostrená nadrobno drveným kameňom. V niektorých prípadoch boli do zmesi primiešané ešte drobné kamienky muskovitu a hematitu. Táto nápadná podobnosť zloženia keramickej hmoty pre negrafitovú a grafitovú keramiku dovoľuje predpokladať, že tak ako výroba bežnej kuchynskej keramiky, i výroba grafitovej keramiky prebiehala v domácom prostredí. V prospech tohto názoru možno použiť aj fakt, že v prípade grafitovej keramiky rozhodne nejde o kvalitnú keramiku. Prímies grafitu v keramickej hmote je vysoká a mikročastice grafitu sa uvoľňujú aj pri najmenšom kontakte s črepom. Celkom určite teda nešlo o kvalitnú dovozovú keramiku, ale najskôr o určité, nie veľmi vydarené podomácke pokusy s výrobou grafitových sitúl. Práve kvôli sústavnému uvoľňovaniu grafitu nemožno miestnu grafitovú keramiku považovať za tovar uplatňovaný v kuchyni, pretože grafit by sa istotne dostal aj do potravín skladovaných, či akokoľvek upravovaných v takýchto nádobách. Ložiská grafitu na juhu a východe Čiech pozdĺž historickej hranici s Moravou (HLAVA 2008, 191) činili z grafitu pomerne dostupný tovar, čiže experimentovanie s podomáckou výrobou grafitových sitúl si obyvateľstvo sídliska v Malenoviciach azda mohlo dovoliť, ak predpokladáme, že neďaleké zdroje grafitu mu neboli neznáme.

Grafitové nádoby z Malenovic (tab. III) mali zväčša situlovité tvary so značne zosilnenými okrajmi. V niektorých prípadoch boli okraje od tela výraznejšie oddelené ryhou resp. žliabkom (tab. III: 2–6). Zastúpené sú však aj tvary nádob s menej výrazným zhrubnutým, dovnútra zatiahnutým okrajom (tab. III: 10), rovným zosilneným

okrajom (tab. III: 13), prípadne s náznakom esovitej profilácie na okraji (tab. III: 11, 12). Oválne, podlhovasté, či rímsovito tvarované okraje mladších foriem absentujú. Situly boli na tele zvislo ryhované – hrebeňované (tab. III: 14). Hrebeňovanie plnilo najmä praktickú funkciu, keďže zdršňovalo povrch nádoby, a tak umožňovalo lepšiu manipuláciu s nádobou. Samotná výzdobnosť v tomto prípade zastávala zrejme až sekundárnu úlohu (HLAVA 2006, 284). Podobne ako ostatná keramika v malenovickom súbore, aj grafitové situly sú vyrábané ručne. Výroba tohto druhu nádob však oproti ostatnému kuchynskému riadu mala svoje špecifiká. Zhotovovala sa lepením, resp. nastavovaním pásov keramického cesta nad seba a následne formovaním v ruke. Najmä v prípade už spomínaných sitúl so zhrubnutými oválnymi okrajmi, ktoré boli od tela nádoby výrazne odčlenené v hrdlovej časti, kde sa mocnosť steny výrazne stenčovala a dosahovala iba 2–3 mm, je obťažné predstaviť si vytáčanie na rýchlom hrnčiarskom kruhu. To však nevylučuje možnosť obtáčania na pomalom kruhu za účelom opracovania nerovností na telách nádob. Úprava povrchu pomalým dotáčaním je evidentná i na esovito profilovaných fragmentoch grafitových nádob. Uvedený technologický postup je pri výrobe grafitovej keramiky známy, jeho doklady sú známe napríklad z Devína (PIETA 2008, 182).

Grafitová keramika sa nevyskytuje iba v púchovskej kultúre, ale má široké uplatnenie v celom keltskom svete, takže pandanty možno nájsť takmer na ktorejkoľvek stredo- a neskoroláténskej lokalite v centre Európy.

Úžitkové predmety z keramiky

Z výskumu sídliska v Malenoviciach pochádzajú aj tri hlinené prasleny, ktoré sú dokladom výroby priadzí na lokalite. Každý z praslenov má telo formované iným spôsobom. Dva sa zachovali len z polovice. Prvý praslen mal dvojkónický tvar so zaobleným lomom tela. Jeho mocnosť dosahovala 20 mm, priemer otvoru 10 mm, druhý mal guľovitý tvar s priemerom 28 mm a s otvorom v priemere 8 mm (tab. VI: 2, 3). Tretí praslen, zachovaný v celej svojej veľkosti má mierne konkávne formované telo (tab. VI: 5). Jeho mocnosť je 31 mm a priemer otvoru 8 mm. Posledný menovaný praslen má pozoruhodnú výzdobu na tele. Nachádzajú sa na ňom tri horizontálne rady okrúhlych hlbokých vpichov umiestnené na hornej a spodnej ploche prasleny (10 a 11 vpichov) a v miernej priehlbine v strede výšky tela (15 vpichov) a jeden rad zvislých, husto vedľa kladených krátkych rýh umiestnený medzi dvomi radmi vpichov. Prasleny boli zhotovené z hrubozrnnej hliny, úplne identickej s hlinou použitou pri výrobe úžitkovej kuchynskej keramiky. Samozrejme, známe sú aj viaceré hlinené, kónické, bočníkovité či inak v ruke formované hlinené prasleny vyrobené prvotne pre potreby pradenia, ojedinele sú známe aj zdobené varianty (Rajecké Teplice – MORAVČÍK 1985, tab. VII: 5).

Vyhodnotenie

Časť materiálu z Malenovic-Chmelníka reprezentuje obdobie medzi doznievajúcou lužickou a vznikajúcou púchovskou kultúrou. S najväčšou pravdepodobnosťou teda možno povedať, že staršia fáza sídliska časovo korešponduje s predpúchovským horizontom doloženým na Liptove, Orave, Spiši a čiastočne na hornom Považí. Severozápadná hranica osídlenia predpúchovského horizontu pre nedostatok archeologických nálezov doteraz nebola vymedzená, a teda ani prípadný presah

osídlenia na moravskú stranu Beskýd dosiaľ nebolo možné ničím podložiť. Časť keramickeho súboru z Malenovic reprezentuje prvé známe nálezy predpúchovského horizontu na Morave. Mladšia fáza sídliska v Malenoviciach-Chmelníku spadá do neskorej doby laténskej a vzhľadom na absenciu tvarových a výzdobných prvkov typických pre včasnú dobu rímsku je zjavné, že sídlisko zaniklo niekedy v stupni LTD, čo sa dobre zhoduje s ostatným preukázateľne púchovským osídlením na Morave, kde – s výnimkou hradiska Požaha – všetky lokality zanikajú v tzv. prvom zánikovom horizonte púchovských hradísk.

Keramický materiál je nevýrazný a prevažne jednotný, pokiaľ sa zameriame na zloženie keramickej hmoty, dominuje keramika z hrubozrnnej hmoty, do ktorej bol ako ostrivo pridávaný drvený kremenec. Uprednostňovaný bol oxidačný výpal pri pomerne nízkej teplote 650–750 °C. Pri výrobe grafitovej keramiky sa ako základ používala obdobná hlinená zmes, obohatená o grafit. Najmä na základe tejto uniformity materiálu použitého pri výrobe nádob a praslenov sa dá predpokladať, že keramika bola produktom podomáckej výroby. Iba minimum nádob (reprezentované niekoľkými malými zlomkami pravdepodobne vázovitých a flašovitých tvarov) bolo vyrobené z jemnej plavenej hliny. V materiálovej náplni malenovického súboru pôsobia tieto fragmenty cudzo, importovane.

Z lokality Malenovice-Chmelník nepochádzajú žiadne chronologicky citlivé nálezy, ktoré by umožnili presnejšie datovanie sídliskového horizontu. Časové zaradenie sídliska bolo preto vyhodnotené na základe porovnávania s nálezmi z dobre datovaných moravských a slovenských lokalít púchovskej kultúry. Existencia sídliska spadá do obdobia LTC1 – LTD.

Poznámky:

¹ Bytča-Hliník, Divinka-Velký vrch – nepublikované, uložené v Považskom múzeu v Žiline (Jasenica-Predná Hôrka – ; Mestečko-Skala – POVALA 1962; Požaha – KNÁPEK 2006, obr. 9: 3).

Literatura:

ČAMBAL, R. 2011: Sídliskové objekty zo strednej a neskorej doby laténskej v Slovenskom Grobe. In: Zborník Slovenského národného múzea CV. Archeológia 21, s. 83–114.

ČAPLOVIČ, P. 1987: Orava v praveku. Martin.

ČERMÁKOVÁ, E. 2013: Púchovská kultúra na Vsetínsku ve světle nových nálezů. Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales, XCVIII, s. 297–302.

ČIŽMÁŘ, M. 1993: Zur Chronologie der Púchover Kultur in Mähren. Památky archeologické, LXXXIV, s. 86–96.

ČIŽMÁŘ, M. – KOHOUTEK, J. – LANGOVÁ, J. 1993: Hradisko púchovské kultury u Všeminy, okr. Zlín. Pravěk Nová řada, 3, s. 161–175.

DEMEK, J. – MACKOVČIN, P. a kol. 2006: Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČR. Brno.

FOJTÍK, A. – POPELKA, M. 2016: Zlín (k. ú. Malenovice u Zlína, okr. Zlín). Přehled výzkumů, 57–1, s. 245.

GERŠL, J. 2017: Sídelní stratigrafie púchovské kultury na území Moravy a českého Slezska. Bakalářská diplomová práce. Filozofická fakulta. Masarykova univerzita. Brno.

HLAVA, M. 2006: Tuhová keramika z oppida Staré hradisko a pozdně laténská tuhová keramika na Moravě. Disertační práce. Filozofická fakulta. Masarykova univerzita. Brno.

- HLAVA, M. 2008: Grafít v době laténské na Moravě. Památky archeologické, XLIX, s. 189–258.
- HORÁKOVÁ-JANSOVÁ, L. 1955: Laténská tuhová keramika v Čechách a na Moravě. Památky archeologické, XLVI, s. 134–184.
- JANDÁK, J. – PRAX, A. – POKORNÝ, E. 2007: Půdoznalství. Brno.
- JISL, L. 1968: Púchovská kultura a otázky dalšího osídlení Moravské brány. Časopis Slezského muzea, 17, 1968, s. 1–23.
- KAPPEL, I. 1969: Die Graphittonkeramik von Manching. Die Ausgrabungen in Manching 2. Wiesbaden.
- KNÁPEK, A. 2006: Nové nálezy púchovské kultury v Podbeskydí. Pravěk. Nová řada 16, s. 463–482.
- KOUČKÁ, A. – NOVÁK, M. 2016: Experimentální výroba laténské grafitové keramiky v Panské Lhotě. In: Měřínský, Z. – Klápště, J. (ed.): Workshopy ke středověké a novověké keramice. Panská Lhota 2015. Brno, s. 56–67.
- MEDUNA, J. 1980: Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren. Praha.
- MORAVČÍK, J. 1985: Archeologické nálezy v Považském múzeu v rokoch 1976–1980. In: Vlastivedný zborník Považia, XV. Martin, s. 5–49.
- PIETA, K. 1977: Nowe odkrycia obiektów z późnego okresu halstackiego i z okresu lateńskiego na północnej Słowacji. Acta archaeologica Carpathica, XVII, s. 162–170.
- PIETA, K. 1982a: Die Púchov Kultur. Studia Archaeologica Slovaca. Nitra.
- PIETA, K. 1982b: Púchovská kultúra a jej miesto v laténskom vývoji karpatskej kotliny. In: Metodické problémy československé archeologie. Praha, s. 76–89.
- PIETA, K. 1983: Halštatské výšinné sídliská v Liptove. Archeologické rozhledy, XXXV, s. 39–49.
- PIETA, K. 2003: Spiš vo včasnej dobe dejinnej. In: Gładkiewicz, R. – Homza, M. (zost.): Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša. Levoča – Wrocław, s. 149–159.
- PIETA, K. 2008: Kelské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Archaeologia Slovaca Monographiae. Studia XI. Nitra.
- POVALA, G. 1962: Mestečko. Opevnené sídlisko. Nálezová správa. Považské múzeum v Žiline. Žilina.
- STANEKOVÁ, Z. 2013: Sídlisková aglomerácia v Divinke so zreteľom na sídlisko Ohrádza. Vlastivedný zborník Považia, XXVI, s. 9–24.
- STANEKOVÁ, Z. 2015: Nepublikované nálezy z hradiska Straník v Žiline-Zástraní. Vlastivedný zborník Považia, XXVII, s. 31–44.

Internetové zdroje:

http://mapy.geology.cz/geocr_50/

<http://mapy.geology.cz/pudy/>

Lokalizace zaniklé středověké vsi Hondorf na Rožnovsku

/Localization of extinct medieval village Hondorf in Rožnov region

Jan Anlauf, Šárka Anlaufová

Abstract:

In the above article we would like to attempt to sum up the up-to-date knowledge on vanished village of Hondorf in the Rožnov region. The existence of the village is documented in historical records, which, however, only give information about it perishing before the year 1502. We also assume that Hondorf could be linked to villages Vyšová and Nová Vyšová, mentioned in the year 1348.

The location of the village is associated with forest locality Hondorf, which is situated approximately 5 km north of the centre of the town of Zubří. No archaeological records confirming its existence or exact site were available up to date. Archaeological finds of ceramics discovered during the open cast excavation between the years 2016 and 2018 could thus become the first records of mediaeval settlement in the researched area. The finds were compared to written records and the location of the find was juxtaposed with historical maps; and at the same time, the natural conditions in the locality were taken into account. So far it seems the possible mediaeval settlement could have been concentrated around the mountain saddleback which forms a natural communication route between the north and south sides of the mountain ridge. Several buildings were recorded here on the map from the middle of the 18th century, those, however, disappeared again by the middle of the 19th century.

Keywords:

open cast archaeological exploration, finds of ceramics, mediaeval colonisation

Úvod

Počátky osídlení na Rožnovsku můžeme spojovat především se středověkou kolonizací. Zejména s obdobím 13. a 14. století, ačkoliv proces osidlování pokračoval i v následujících staletích. Na konci 13. století bylo údolí Rožnovské Bečvy rozděleno mezi Olomoucké biskupství, kterému patřil levý břeh dolního toku, a pány z Krásna, kterým náležel pravý břeh. Kolem poloviny 14. století získali Rožnovsko a další rozsáhlé statky v údolí Rožnovské Bečvy páni z Kravař, kteří zde zakládají rožnovský hrad, a ve stejné době (v polovině 14. století) nejspíš vzniká i město Rožnov (JANIŠ 2008, 202).

S obdobím kolonizace také souvisí vznik vesnic, které nedlouho po svém založení opět zanikají, a buď jsou později obnoveny, nebo zcela mizí. I když šlo o jev v té době běžný (NEKUDA 1961), na Rožnovsku známe pouze jeden případ. Je jím zaniklá středověká ves Hondorf, která se nacházela na hřebeni Hodslavického Javorníku, respektive Veřovických vrchů, severně od centra města Zubří. Počátky Hondorfu pak nejspíš můžeme spojovat s pány z Krásna, neboť podle záznamů patřila tato ves mezi jejich alodní statky (JANIŠ 2008, 202).

O vesnici samotné však víme jen velmi málo. Kromě dvou záznamů o majetkových převodech v zemských deskách nám další údaje prakticky chybí. Její poloha bývá určována pouze na základě dochovaného názvu lesní trati „Hodorf“, avšak bez archeologických dokladů. Teprve nedávno se podařilo najít několik drobných fragmentů středověké keramiky, které mohou být prvním archeologickým dokla-

dem osídlení v uvažované oblasti. V tomto příspěvku bychom se proto rádi pokusili shrnout dosavadní poznatky o zaniklé vsi a jejím postavení v rámci krajiny. Přitom vycházíme z historických záznamů a kartografických podkladů vztahujících se k dané oblasti, které doplňujeme údaji o nalezené keramice a následným leteckým snímkováním naleziště.

Obr. 1: Poloha lokality (Zlínský kraj). |

Přírodní podmínky

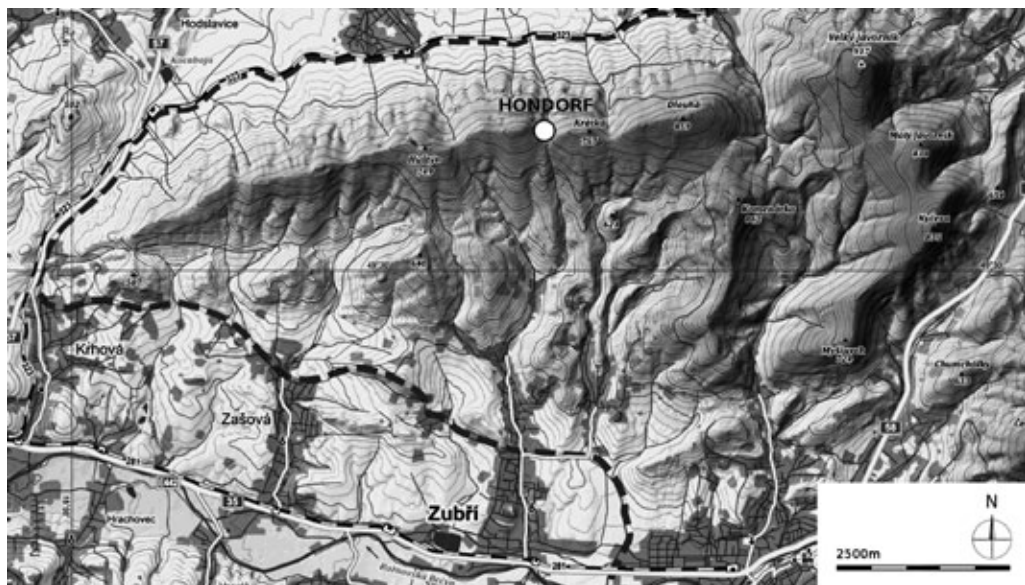
Zkoumaná lokalita se nachází na hranici Zlínského a Moravskoslezského kraje na zalesněném hřebeni Hodslavického Javorníku asi 5 km severně od centra města Zubří v nadmořské výšce přibližně 684 m n. m. Kromě oficiálního názvu se pro tento zalesněný hřeben používá také alternativní název Veřovické vrchy, kterého se (s las-kavým svolením čtenáře) přidržíme i v našem článku.

Dnešní název Hodorf se vztahuje k nevelkému horskému sedlu, které leží asi půl kilometru západně od vrchu Krátká (767 m n. m.). Samotné sedlo představuje malou, relativně rovnou mýtinu, vklíněnou mezi strmé vrcholky hřebene. Terén severně od hřebene klesá příkře dolů, a i když je zde relativní dostatek vody (potok, několik studánek), jedná se o strmý severní svah, který je pro osídlení poměrně nevhodný. Jižní úbočí je o poznání mírnější a od severu částečně chráněné vrcholky hřebene.

I tady je dostatek vody a pramení zde několik potoků, které se v údolí pod kopci vlévají do řeky Bečvy. Přímo pod sedlem pramení Hodorfský potok. Ten pak stéká dále na jih do města Zubří, jehož zástavba prakticky kopíruje trasu vodního toku (město Zubří byla původně typická lesní lánová ves, jaké vznikaly v období velké kolonizace ve 13. a 14. století, nejstarší zmínka o ní pochází z roku 1310 – BALETKA – KOLÁČEK 2010, 14). Také se zde nachází studánka, jejíž pramen vyvěrá asi 100 m jihozápadně od sedla, a jižní část sedla (křížovatka lesních cest) je permanentně podmáčená i v dobách dlouhotrvajícího sucha.

Z hlediska zemědělské půdy jde o lokalitu chudou a pro pěstování plodin spíše nevhodnou. Ve vývratech stromů můžeme pozorovat, že se zde nachází jen tenká vrstva lesní zeminy (20–40 cm), která nasedá na kamenité podloží (flyš slezské jednotky vnější skupiny příkrovů – BÍNA – DEMEK 2012, 309). Podle hodnocení Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půdy se v této oblasti nacházejí půdy s nízkou výnosností a zemědělsky málo hodnotné. Na některých místech je navíc stav terénu ovlivněn erozí, která zde probíhá v důsledku odlesňování svahu (patrně již od doby středověké kolonizace).

Hodorfské sedlo také tvoří přirozenou křížovatku horských cest, dnes především turistických a lesohospodářských stezek (krom jiného je zde křížovatka červené a žluté turistické cesty). Ačkoliv se jejich síť v průběhu času měnila, samotné sedlo představovalo důležitou spojnici mezi údolím na jihu (město Zubří, Staré Zubří, případně i Rožnov pod Radhoštěm) a na severu (Mořkov, Veřovice, Bordovice). Severojižní cesta, spojující obě strany hřebene, je zřetelně zakreslená již na mapě tzv. prvního vojenského mapování (2. pol. 18. stol.), avšak vzhledem k modelaci terénu a rozmístění sídel lze předpokládat, že byla využívána již dlouho předtím. Přítomnost středověkého materiálu v prostoru hodorfského sedla tak může souviset s trasami dávných komunikací a nemusí být nutně důkazem osídlení.

Obr. 2: Mapa širšího okolí lokality. Zdroj mapy.cz, upravil J. Anlauf. |

Vesnice Hondorf v písemných pramenech

Písemných zpráv vztahujících se ke zkoumané vsi není mnoho. K dispozici jsou prakticky jen dva relevantní údaje v Zemských deskách kraje olomouckého, které se v historické literatuře vyskytují v různých obměnách. Název vsi se přitom uvádí v různých podobách (německy Hondorf, Hondorff, Hochdorf, česky Vyšová – viz níže), přičemž původní pojmenování nejspíš pochází z německého Hohendorf či Hochdorf – vysoko položená ves (HOSÁK – ŠRÁMEK 1970, 274).

První relevantní záznam uvádí přítomnost vesnic Vyšová a Nová Vyšová na valašskomeziříčském panství k roku 1348. Jejich přesné umístění neznáme (např. NEKUDA 1961, 50), lze však předpokládat, že souvisí se zaniklou vsí Hondorf na Rožnovsku (JANIŠ – KOHOUTEK 2002, 140), resp. že se jedná o stejnou vesnici (BALETKA 2002a, 162). Podle zápisu v zemských deskách Hanuš, Vrš, Choteň a Bušek z Krásna vyměnili roku 1348 vesnice Vyšová a Nová Vyšová („villis Wysshowa et noua Wyssowa“) s lesem okolo Bečvic s Čeňkem z Drahotuš za jeho ves Morkovice (BALETKA – KOLÁČEK 2010, 14). Pro úplnost je třeba zmínit také názor E. Domlůvily, že obyvatelé Hondorfu (Hochdorfu) osídlili nynější Zašovou, která se původně jmenovala Nová Vyšová. Podle L. Baletky však pro takové tvrzení nejsou žádné historické doklady (BALETKA – KOLÁČEK 2010, 14).

Druhý záznam pochází z počátku 16. století, kdy je v souvislosti s rozsáhlým prodejem majetků na Rožnovsku uváděna i pustá ves Hondorf. Tehdejší majitel meziříčského léna a rožnovského panství, uherský magnát Petr, hrabě od Sv. Jiřího a Pezníku, prodal v roce 1502 bratřím Janovi, Smilovi, Zikmundovi Vilémovi a Jindřichovi z Kunštátu hrad Rožnov s městečkem Rožnovcem s mýtem a Krásnem, vsi Viganice, Hážovice, Tylovice, Zubří, Zašovou, Lukánovu a Malou Lhotu, Vidče, Střítež, Veselou, Hrachovec, Brňov, Křivou, Jarcovou a Jiřinu Lhotu, Moravskou Jesenici, Mstěnovice, Byninu a Krhovou a pusté vsi Raclavovou a Píškovu Lhotu, Oznici, půl pustého Hondorfu a dále celé panství vseřínské. Vklad do zemských desek byl proveden 24. června 1505 v Olomouci (např. BALETKA. 2002, 147; HOSÁK 2004, 678).

Z výše uvedeného vyplývá, že vesnice Hondorf (či Vyšová) existovala na Rožnovsku v polovině 14. století, respektive že byla založena někdy před tímto datem. Nedlouho poté ves zanikla, a i když přesný časový údaj neznáme, muselo se tak stát nejpozději do začátku 16. století. O jejích dalších osudech literatura nehovoří, a tak lze předpokládat, že již nebyla obnovena (srov. JANIŠ – KOHOUTEK 2002, 139).

Písemné prameny rovněž neuvádí její přesnou polohu, avšak zdá se být pravděpodobné, že se nacházela severně od Zubří v místech dnešní trati Hodorf, jejíž název odkazuje na jméno zaniklé vsi. Tento názor je všeobecně přijímán, například V. Nekuda doslova uvádí, že: „Ves stávala severně od Zubří, kde je dosud velká trať Hodorf.“ (NEKUDA 1961, 56).

Ačkoliv další zprávy o osudech zaniklé vsi chybí, následující vývoj hodorfské trati můžeme sledovat pomocí historických map (podrobnější rozbor mapových podkladů uvádíme v kapitole Postavení lokality v rámci krajiny). Dle dostupných informací se v prostoru sedla nacházela v polovině 18. století mýtina a na ní několik blíže neurčených staveb. Proto je možné, že zde byl v rámci tzv. „pasekářské kolonizace“, která v oblasti probíhala od 16. století, zbudován panský dvůr (BALETKA 2002a, 168). Také je možné, že se jedná o některé z pozdějších sídel, která na Rožnovsku vznikala při přesunech obyvatel v důsledku třicetileté války (BALETKA 2002b, 196), nebo

v souvislosti s podnikáním vrchnosti v 1. polovině 18. století (BALETKA 2002b, 201). V pozdějších mapách již osídlení na lokalitě chybí a vícekrát nebylo obnoveno. Podle slov pamětníků zde ještě někdy v první polovině dvacátého století stála dřevěná bouda, která sloužila jako hospoda u cesty přes hřeben.

Keramické nálezy a nálezové okolnosti v lokalitě Hodorf

Dosavadní povrchový průzkum probíhal především v prostoru sedla a v jeho blízkém okolí na jižní straně, která se pro osídlení jeví jako vhodnější. Během něj bylo prohledáno několik vývrátů stromů a také místa, kde byl povrch terénu narušen v důsledku lesních prací. Průzkum se tedy soustředil pouze tam, kde již dříve došlo k odkryvu či poškození jinými vlivy a ze strany průzkumníků nebyly prováděny žádné další zásahy do lokality.

Ačkoliv bylo možné tímto způsobem prozkoumat relativně velkou plochu, prozatím se podařilo najít pouze čtyři drobné střepy a zdá se, že z hlediska archeologického materiálu půjde o lokalitu poměrně chudou. Ostatně i v případě získané keramiky můžeme nejspíš mluvit o velkém štěstí. Nedestruktivní charakter průzkumu nám prozatím neumožnil vyhodnotit stratigrafii lokality, a tak nezbývá, než se spokojit pouze s horizontální lokalizací nálezů.

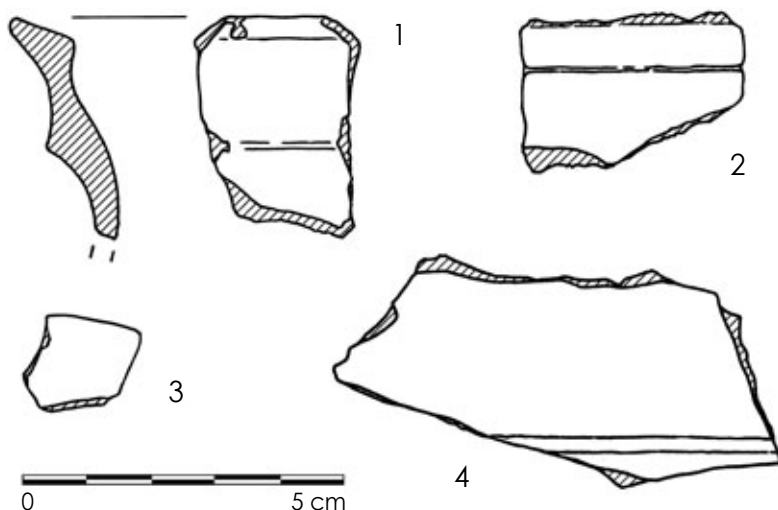
Během průzkumu nebyly pozorovány žádné viditelné pozůstatky osídlení, pouze v prostoru jihozápadně od sedla se nachází několik mělkých prohlubní (v okolí 49.5162947N, 18.0960525E, +/- 10 m). Některé tvoří poměrně souvislé rovné linie a pravděpodobně se jedná o pozůstatek zaniklých lesních cest. Zbývající, nepravidelné mělké prohlubně, netvoří souvislejší útvary a jsou nejspíš přírodního původu.

První a prozatím asi nejdůležitější nález pochází z vývratu smrku v prostoru sedla, zhruba 30 m severozápadně od dnešní křižovatky (GPS: 49.5171203N, 18.0965822E, +/- 10 m). Tento střep se nacházel ve vrstvě šedožluté, mírně načervenalé kamenité půdy v hloubce asi 60 cm pod úrovní současného terénu. Jedná se o malý úlomek profilovaného okraje nádoby o rozměrech přibližně 3,5 x 2,5 cm se silou stěny okolo 5 mm. Keramické těsto střepu je na lomu černé, což ukazuje na redukční výpal, zatímco dochovaná část původního povrchu je cihlově červená. V keramické hmotě jsou pak patrná drobná zrníčka písčitého ostřiva. Stav tohoto nálezu je poměrně špatný, neboť materiál má tendenci se drobit a vnitřní povrch fragmentu chybí. Profil okraje odpovídá jednoduchému okruží. Pro určení průměru okraje původní nádoby je tento zlomek příliš malý.

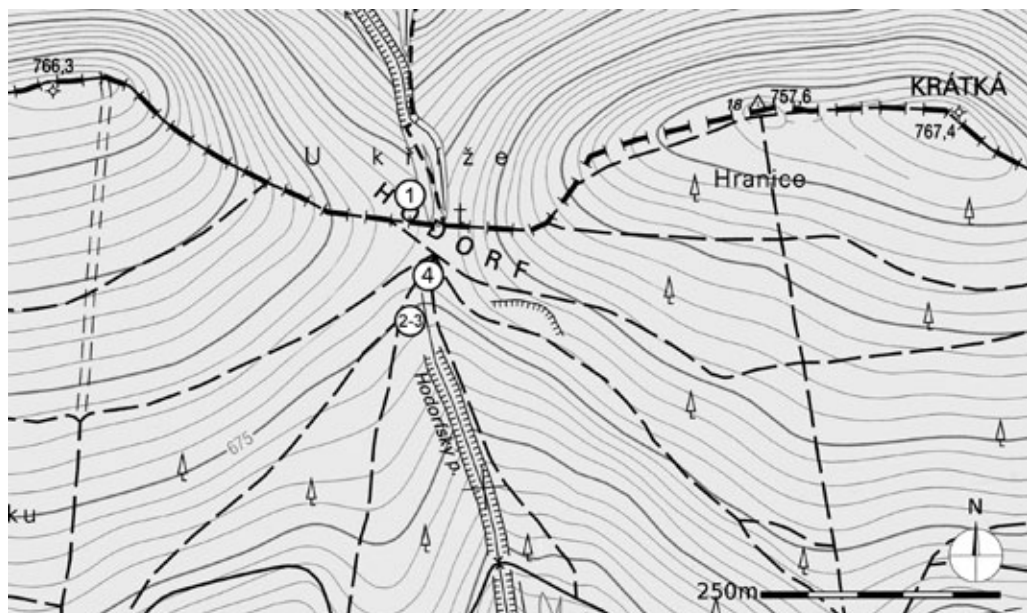
Druhý a třetí nález pochází z místa asi 100 m jižně od hodorfského sedla nedaleko pramene potoka, kde se dnes nachází spleť několika lesních cest (GPS: 49.5160753N, 18.0964603E, +/- 10 m). Oba fragmenty byly uloženy ve vrstvě šedožluté kamenité půdy v hloubce asi 40 cm pod úrovní současného povrchu. Jedním z nich je drobný, zřejmě redukčně pálený fragment výdutě. Rozměry fragmentu činí cca 3,5 x 2,5 cm při síle stěny cca 4 mm. V keramickém těstu je patrná přítomnost písčitého ostřiva a na povrchu lze vidět pozůstatek původní výzdoby, který zde představuje jednoduchá rýha (případně dvě paralelní rýhy s tím, že druhá se nachází na okraji střepu a je nezřetelná). Druhým nálezem z téhož místa je nepatrný střep cihlově červené barvy o rozměrech přibližně 1,8 x 1,6 cm a síle stěny 3 mm. Jeho vnitřní strana je upravena žlutohnědou glazurou, barva těsta pak ukazuje na oxidační výpal.

Čtvrtý je nález zlomku výdutě, který pochází z vývratu u pramene Hodorfské-

ho potoka, jen několik metrů od křižovatky cest (GPS: 49.5164761N, 18.0967303E, +/- 10 m). Tento střep se nacházel v šedohnědé kamenité hlíně v hloubce asi 20 cm pod úrovní současného terénu. Jde zatím o největší nalezený kus o rozměrech 7 x 3,5 cm a síle stěny okolo 6 mm. Jedná se o redukčně pálený střep šedočerné barvy s téměř kovově lesklým povrchem. Keramické těsto obsahuje ostřivo, zřejmě křemičitý písek, a na lomu je patrný sendvičový efekt. Na vnější straně se dochovala část výzdoby, asi 3 mm široký mělký žlábek, umístěný vodorovně po obvodu původní nádoby.

Obr. 3: Nálezy středověké keramiky z Hondorfu. |

Obr. 4: Mapa nálezů: 1 – fragment okraje, 2 a 3 – fragment výdutě a výdutě s glazovaným povrchem, 4 – fragment výdutě. Použita mapa ČÚZK, upravil J. Anlauf. |

Vzhledem k nálezovým okolnostem nelze považovat tyto střepy za homogenní soubor a pro přesnější výsledky je vhodnější posuzovat každý kus zvlášť.

Nejnázze lze interpretovat úlomek okraje, nalezený v prostoru sedla. Jeho profila-ce odpovídá jednoduchému okruží, případně přechodné formě vysokého římsovitěho okraje s náběhem k okruží, kterou bychom mohli časově zařadit do 1. poloviny 14. století. Při dataci lze vycházet z analogických nálezů středověké keramiky na severní Moravě a ve Slezsku, kde jsou vysoké římsovité okraje příznačné pro 2. polovinu 13. až počátek 14. století, zatímco okolo poloviny 14. století se již zcela prosadilo klasické okruží (např. KOUŘIL – PRIX – WIHODA 2000, 267). Podobné typy okrajů můžeme najít na řadě severomoravských a slezských lokalit, z blízkých si můžeme jmenovat např. nálezy z hradu Šaumberku (SCHENK 2015, 26), nebo nálezy z nedalekého hradu Šostýn, uložené v depozitáři muzea v Novém Jičíně.

Fragmenty redukčně pálených výdutí postrádají výraznější chronologicky citlivé prvky. Vycházet proto můžeme především z charakteru keramického těsta, které odpovídá místní produkci ve vrcholném středověku. Rámcově je lze datovat do období 14. až 15. století.

Dataci malého cihlově červeného fragmentu výdutě s polevou na vnitřní straně lze pouze odhadnout. Vzhledem k oxidačnímu výpalu a použití glazury se můžeme domnívat, že se jedná o pozdně středověkou až raně novověkou keramiku, pro kterou jsou tyto znaky typické (ŠPANIHEL 2014, 97), avšak velikost drobného nálezu a absence dalších prvků značně ztěžuje přesnější určení.

Nalezenou keramiku tedy lze datovat do období vrcholného středověku a zřejmě raného novověku s tím, že horní hranici můžeme pouze odhadnout. To v podstatě odpovídá písemným záznamům, které potvrzují existenci Hondorfu (Vyšové) v roce 1348 a jeho zánik před začátkem 16. století. Nalezený úlomek okraje rovněž koreponduje s předpokladem, že osídlení zde existovalo již před záznamem z poloviny 14. století.

Postavení lokality v rámci krajiny

Abychom mohli hodnotit postavení zaniklé vsi (resp. zkoumané lokality) v rámci krajiny a posoudit její vztahy k okolí, potřebovali bychom znát přesnější údaje o jejím umístění a rozsahu osídlení. Můžeme se však pokusit o shrnutí dosud známých údajů a vytvořit alespoň rámcovou představu o jejím charakteru. Pro tento účel vycházíme z písemných záznamů (viz výše), historických mapových podkladů, povrchového průzkumu lokality a z leteckého snímkování oblasti pomocí dronu. Pro představu o dnešní podobě terénu lze též využít model reliéfu vytvořený pomocí LIDARu na Geoportálu ČÚZK.

Jako první indikátor přítomnosti zaniklé vsi bývá uváděn dochovaný název trati Hodorf severně od města Zubří (např. NEKUDA 1961, 56). V současné době se toto jméno vztahuje především k průsmyku na hřebeni Veřovických vrchů asi půl kilometru západně od vrchu Krátká. Nejedná se však o přesně definovanou oblast a jak lze vidět na starších mapách, umístění a rozsah oblasti, ke které se název vztahuje, se v novověku několikrát změnilo. Stejně tak lokalitu narušovaly přírodní a antropogenní zásahy, což ovlivnilo její dnešní podobu.

Vývoj oblasti můžeme sledovat především pomocí mladších a přesnějších map. Pro starší mapy, kreslené v menších měřítcích (např. Müllerova mapa Moravy), ne-

bylo toto místo dostatečně významné, a tak se o něm nezmiňují. Patrně nejstarší náčrt pochází až z poloviny 18. století, kdy byla vytvořena mapa tzv. I. vojenského mapování. „Hodorf“ je zde zakreslen jako nevelká mýtina na hřebeni obklopená lesy. Na ní se nachází dvě blíže neurčené stavby, vedle kterých probíhá severojižní cesta, spojující osídlení v údolích po obou stranách hřebene. Přítomnost staveb zde naznačuje existenci osídlení v novověku nebo alespoň hospodářskou aktivitu, ačkoliv současná historická literatura se o takové možnosti nezmiňuje. V úvahu přichází existence panského dvora, který byl často pokračováním zaniklé středověké vsi (ačkoliv L. Baletka považuje budování panských dvorů na území zaniklých vsí v tomto regionu spíše za výjimečné – BALETKA 2002a, 168), či jiného menšího sídla, která vznikala na Rožnovsku v průběhu novověku (viz výše).

Zajímavé údaje přináší hospodářská mapa velkostatku Valašské Meziříčí a Rožnov. Poměrně málo známé mapové dílo bylo vytvořeno neznámým autorem někdy po r. 1816 a zřejmě nebylo nikdy dokončeno (originál mapy: Zemský archiv v Opavě, fond Velkostatek Valašské Meziříčí – Rožnov, inv. č. 687). Na této mapě je jako Hodorf označena nevelká oblast jihozápadně od sedla, osídlení přítomné na mapě I. vojenského mapování zde však již chybí.

Od 19. stol. zůstává území Hodorfu neosídleno. Na mapě stabilního katastru můžeme vidět jižně od sedla nevelkou louku a jako Hodorf je zde označena lesní trať, která sahá od hřebene Veřovických vrchů až k tehdejší zástavbě Zubří. Naproti tomu mapa II. vojenského mapování trať Hodorf ani neuvádí, místo toho je zde zakreslena jen Hundorfská louka (Hundorf Wiese), která se nachází prakticky na stejném místě, jako v předchozím případě. Na mapě III. vojenského mapování je pak jako Hodorf označena rozsáhlá lesní trať na jižním svahu Veřovických vrchů. Celá trať je zalesněná, stejně jako prostor sedla, kde se nachází křižovatka lesních cest. Jinak zde nejsou známky osídlení. Na severním svahu hřebene je pak ještě uváděn název trati Hundorfowa.

Staré mapy nám tak přinášejí celkem tři důležité poznatky. Zaprvé je to přítomnost staveb nebo osídlení v polovině 18. století, které ale nejpozději počátkem 19. století mizí (pokud se tedy nejedná o chybu, neboť v té době jsou poblíž zakresleny stavby na „Kotelnici“, ta se však nachází o něco více na jih). Dále je zde zaznamenáno odlesnění oblasti jižně od sedla, které mohlo zapříčinit erozi svahu a splach půdy na lokalitě. Třetím poznatkem je přítomnost severojižní spojnice, respektive křižovatky cest, která se nacházela v prostoru sedla. Je zřejmé, že sedlo v minulosti tvořilo důležitý komunikační uzel a bylo využíváno pro spojení mezi severní a jižní stranou Veřovických vrchů.

Letecký průzkum byl na lokalitě proveden pomocí dronu s kamerou v červnu roku 2018. Snímkování bylo zaměřeno především na mýtinu v sedle a křižovatku lesních cest na hřebeni. Dále bylo nasnímáno údolí potoka, které kopíruje současná severojižní cesta, a také boční profil hřebene. Oblast jižně od sedla, kde se v minulosti nacházela louka, je nyní opět zalesněná a snímkování dronem by ztrácelo smysl. Účelem bylo zachytit především současný stav lokality. Odhalení dosud neznámých relikvů osídlení jsme nepředpokládali.

Obr. 5: Letecký snímek lokality – mýtina a křižovatka lesních cest. |

Obr. 6: Letecký snímek lokality, pohled od jihu k severu. V pozadí Kotouč u Štramberka. |

Shrnutí dosavadních poznatků

Nyní se pokusíme o krátkou rekapitulaci dosavadních zjištění. Vesnici Hondorf známe díky záznamům v zemských deskách, kde je poprvé uváděna pod českým názvem Vyšová či Nová Vyšová v polovině 14. století. Otázku jejího založení nejspíš můžeme spojovat s pány z Krásna, neboť v té době patřila mezi jejich alodní statky. Znovu se s ní setkáváme pod německým názvem Hondorf na počátku 16. století, kdy je již uváděna jako pustá. Její přítomnost pravděpodobně dodnes připomíná název lesní trati severně od města Zubří, resp. horského sedla na hřebeni Veřovických vrchů. Ačkoliv nemáme zprávy o její pozdější obnově, na mapě I. vojenského mapování z poloviny 18. století je v tomto místě zakresleno nevelké osídlení, které však již na mapě z počátku 19. století chybí.

Zaniklé vsi prozatím nebyla věnována větší pozornost a nebyl zde prováděn ani archeologický výzkum, který by ji umožnil přesněji lokalizovat nebo získat bližší údaje o její podobě. Povrchovým průzkumem se podařilo objevit v prostoru sedla a jeho okolí čtyři drobné keramické střepy, z nichž nejsnáze bylo možné identifikovat úlolek okraje, který svou profilací odpovídá keramice 1. poloviny 14. století. Dále se jednalo o tři zlomky výduť, přičemž ve dvou případech se materiál jevil jako vrcholně středověký a v jednom lze uvažovat o raně novověké keramice. Tyto drobné nálezy jsou samy o sobě nevýznamné, jejich přínos spočívá především v potvrzení lidské aktivity na lokalitě v daném období a nejspíš se jedná o první archeologické důkazy středověkého osídlení Hodorfu. Na druhou stranu musíme připustit i možnost, že zdejší nálezy nejsou pozůstatkem zaniklého sídliště, nýbrž souvisí s přítomností starobylé komunikace, která prochází hodorfským sedlem.

Po objevu keramiky byl nad nalezištěm proveden letecký průzkum, který se soustředil především na dnešní podobu lokality a její současný stav. Viditelné pozůstatky sídliště se rozpoznat nepodařilo, ostatně jejich přítomnost ani nebyla předpokládána.

Jak se zdá, středověké osídlení (pokud zde bylo) nezanechalo na lokalitě trvalejší stopy, což je však pochopitelné vzhledem k relativně krátké době jeho trvání. Tu můžeme vymezit pomocí nejstarších nálezů na straně jedné a záznamem v zemských deskách, který popisuje vesnici jako pustou, na straně druhé. Tím získáme interval mezi 1. polovinou 14. století a počátkem 16. století, tedy ne více jak 200 let. Navíc zde bylo zaznamenáno i mladší osídlení a dlouhodobá hospodářská činnost, což jsou spolu se stále probíhající erozí půdy vlivy, které postupně smazávaly případné stopy dřívějšího osídlení.

Zůstává otázkou, jaká mohla být podoba zaniklé vsi a co bylo příčinou jejího zániku. Pokud bychom vycházeli jen z výše popsaných údajů, zůstávali bychom spíše na poli spekulací nežli na poli vědecké dedukce. Lze však předpokládat, že modelace terénu na lokalitě nebyla vhodná pro rozsáhlejší osídlení a spíše bychom se přiklání k podobě Hondorfu jako malé osady. Život zde byl nejspíš náročný i na tehdejší poměry, neboť vesnice se nacházela v nadmořské výšce okolo 680 m n. m. a byla založena na neúrodných flyšových půdách. Situaci určitě ztěžovalo i chladné klima, které v českých zemích nastalo v úplném závěru 12. století a které s krátkými přestávkami pokračovalo až do oteplení ve druhé polovině 15. století. Ačkoliv obecný konsensus předpokládá ochlazení klimatu až počátkem 14. století, J. Svoboda a kolektiv datují počátek výrazného ochlazení již do roku 1195 (SVOBODA – VAŠKŮ – CÍLEK 2003, 130–243). Je tedy možné, že ekonomická situace vesnice byla poměrně na-

pjatá a i malé narušení (např. v důsledku neúrody nebo válečných událostí) mohlo vést ke zhroucení systému a opuštění osady. Zde bychom se však dostávali spíše do oblasti předpokladů a spekulací, a tak raději necháme toto téma otevřené.

Logicky se nyní nabízí otázka, jak postupovat dále a jaké jsou možnosti dalšího průzkumu. Objevení dosud neznámých písemných záznamů nejspíš předpokládat nelze, takže se budeme muset spolehnout spíše na archeologické metody. Jistě se nabízí celá škála možností, ať už jde o klasický archeologický průzkum, nebo některou nedestruktivní metodu (detailní snímkování pomocí LIDARu, fosfátová analýza půdy, průzkum pomocí detektoru kovů apod.). Na druhou stranu se může ukázat jako limitující stav dochování lokality, neboť byla jednak poškozena erozí, jednak ovlivněna pozdější lidskou činností. Za smysluplné bychom proto považovali soustředit se v primárně na prostor sedla a okolí pramene potoka, odkud pochází dosavadní nálezy a které se jeví jako zachovalé.

Závěr

Nálezy středověké keramiky na hřebeni Veřovických vrchů potvrdily přítomnost lidské aktivity ve zkoumané oblasti a z lesní trati Hodorf se stala archeologická lokalita. Ačkoliv se jedná pouze o čtyři malé střepy, představují možná první hmotný důkaz o existenci zaniklé středověké vsi Hondorf, která byla do té doby známá pouze z písemných záznamů. Získaná keramika také koresponduje s předpokládanou datací zaniklé vsi a její lokalizací. Na druhou stranu je možné, že středověký materiál nesouvisí se zaniklou vsí, ale s místní severojižní komunikací.

Přes tento malý posun v bádání zůstává řada otázek nezodpovězených. I kdyby získaný materiál skutečně pocházel ze zaniklého Hondorfu, stále nevíme prakticky nic o jeho podobě nebo rozsahu osídlení, stejně jako neznáme okolnosti jeho zániku. Bez zajímavosti není jistě ani otázka ekonomická a způsob života na takto nepřívětivém místě. Nezbyvá než doufat, že se k této lokalitě časem obrátí i pozornost jiných badatelů, kteří budou lépe vybaveni a budou mít možnost provést zde archeologický výzkum či zajistit průzkum pomocí moderní techniky. Ostatně téma kolonizace nových území a zanikání středověkých osad možná časem nabude na zajímavosti. Otevírá totiž otázku vztahu člověka a krajiny a jeho schopnosti se adaptovat na nové a nepříznivé podmínky, ať už vyvolané změnou klimatu (téma v současnosti velmi diskutované), nebo třeba válečnými událostmi a s tím spojenou těžkou ekonomickou situací. Doufáme, že drobné poznatky, uveřejněné v tomto příspěvku, pomohou i dalším badatelům v jejich budoucím úsilí.

Poděkování

Na tomto místě bychom rádi poděkovali především Mgr. Janu Husákovi za letecký průzkum a poskytnuté fotografie oblasti a Ing. Martinu Beníčkoví za zpřístupnění facsimile historické mapy velkostatku Valašské Meziříčí a Rožnov, která je součástí stálé expozice Reditus Leonina v Muzejním a galerijním centru ve Valašském Meziříčí.

Literatura:

- BALETKA, L. 2002a: Doba předbělohorská. In: Nekuda, V. (red.): Okres Vsetín, Rožnovsko – Valašsko-meziříčsko – Vsetínsko, s. 162–180.
- BALETKA, L. 2002b: Od poloviny 17. století do roku 1848. In: Nekuda, V. (red.): Okres Vsetín, Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko, s. 189–212.
- BALETKA, T. 2002: Od velké kolonizace do konce středověku. In: Nekuda, V. (red.): Okres Vsetín, Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko, s. 146–161.
- BALETKA, L. – KOLÁČEK, J. 2010: Zubří 1310–2010 Cesta ke kořenům. Lanškroun.
- BÍNA, J. – DEMEK, J. 2012: Z nížin do hor: geomorfologické jednotky České republiky. Praha.
- HOSÁK, L. 2004: Historický místopis země Moravskoslezské. 2. vydání. Praha.
- HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R. 1970: Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A–L. Praha.
- JANIŠ, D. 2008: Rozsah újezdu Franka z Hückeswagenu a statky Olomouckého biskupství na severovýchodní Moravě. In: Galuška, L. – Kouřil, P. – Mitáček, J.: Východní Morava v 10. –14. století, s. 195–203.
- JANIŠ, D. – KOHOUTEK, J. 2002: Středověké osídlení. In: Nekuda, V. (red.): Okres Vsetín, Rožnovsko – Valašskomeziříčsko – Vsetínsko, s. 131–145.
- KOUŘIL, P. – PRIX, D. – WIHODA, M. 2000: Hrady českého Slezska. Brno.
- NEKUDA, V. 1961: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu. Brno.
- SCHENK, Z. 2015: Archeologie hradu. In: Šmeral, J. (ed.): Hrad Šaumburk, hrad Klenov a osídlování horního Pobečví ve středověku, s. 26–37.
- SVOBODA, J. – VAŠKŮ, Z. – CÍLEK, V. 2003: Velká kniha o klimatu Zemí koruny české. Praha.
- ŠPANIHEL, S. 2014: Středověká a novoveká keramika z Lietavského hradu. In: Hrad Lietava 2003–2013, Zborník z vedeckej konferencie, 2014, s. 96–99.

Tištěné bible ve sbírkových a knihovních fondech Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

*/ Printed Bibles in the Collections and Libraries of the Museum of South
East Moravia in Zlín*

Veronika Balajková

Abstract:

The Museum of South East Moravia in Zlín owns very interesting as well as numerous collections of rare historical books. A large part of the collections was obtained from the effects of the museum societies from Luhačovice, Vizovice and Napajedla. The number of objects, saved thanks to activities of museum societies, substantiates the importance of museum societies in saving records of the past of our region as well as the respect with which the local inhabitants treated these societies, expressed by the character of donations from family heritage. Among the most valued collections of our museum is a set of Bibles. It is not very extensive as far as the number of items is concerned (48 copies of Bibles representing 33 editions; 37 copies of New Testament representing 27 editions). However, looking at the set closer, we will find that it contains nearly complete collection of Czech printed Bibles dated from 16th to 19th centuries, including such treasures of Czech printing art as Severin Bible, Melantrich Bible or Kralická Bible. At the same time we also own a number of interesting Bibles of foreign provenience, such as two Hebrew Bibles, or a Latin Holy Bible from the year 1645 printed in Antwerp, as well as Luther Bible from the year 1663 published in Jena. It is also interesting to look at the collection of the Bibles from the point of view of the ratio of preserved Catholic and non-Catholic copies, where the non-Catholic Bibles prevail, which bears witness to a rich history of religious diversity of our region. In this paper I would like to bring to attention of the reader the rare prints found in the collections of our museum, which, so far, have not been sufficiently surveyed, and, which, unfortunately, because of lack of this attention, are often not in the best possible condition. I sincerely hope that in future, it will be possible to obtain sufficient funding for their restoration, as well as establishment of a new depository, in which they could be kept in respectable condition reflecting upon their importance.

Keywords:

Bible, old prints, historical funds, literary funds, museum libraries, museum societies, book restoration

Úvod

Muzeum jihovýchodní Moravy (MJVM) ve Zlíně vlastní velmi zajímavou a početnou sbírku vzácných historických knihovnických fondů. Velkou část těchto sbírek jsme získali z majetku muzejních spolků z Luhačovic, Vizovic a Napajedel, které byly v 50. letech minulého století zrušeny a jejich sbírky byly převedeny do našeho muzea. Řada z nich ale také pochází z naší vlastní sbírkotvorné činnosti a z darů příznivců našeho muzea. Množství předmětů, které byly zachráněny díky muzejním spolkům, nám dokládá velký význam muzejních společností při záchraně dokladů minulosti našeho regionu a taktéž respekt obyvatel k těmto institucím, vyjádřený dary z rodinných pozůstalostí.

V tomto příspěvku chci upozornit na vzácné tisky nacházející se ve fondech našeho muzea, jimž doposud nebyla věnována dostatečná pozornost a často proto bohužel nejsou v nejlepším stavu. U většiny z nich nemá muzeum prostředky ani na zakoupení odpovídajícího obalového materiálu, natož na odborné restaurování alespoň těch nejvzácnějších tisků. Základní funkcí muzea je činnost sbírkotvorná a ochrana těchto sbírek. Zbývající funkce, jako vědecký výzkum, výstavnictví a vzdělávací činnost, jsou zcela závislé na kvalitě sbírek, protože těžko můžeme vystavovat nebo zkoumat něco, co se nám doslova rozpadá pod rukama. Poslední tren-

dy v muzejním výstavnictví, kdy jsou muzea často tlačena býti spíše zábavními parky a muzejní pracovníci musí z tohoto důvodu zařazovat do výstav co nejvíce virtuálních prvků využívajících nejmodernější techniku, nemohou nahradit prostý pohled na zajímavý exponát nesoucí si odraz vlastní historie, neboť každý z nich nám může vyprávět svůj příběh. K nejvýznamnějším knižním souborům našeho muzea patří sbírka biblí čítající jak české tištěné bible, včetně největších skvostů českého knihtisku jakými jsou Bible Severinova, Bible Melantrichova a Bible králická, tak i řadu zajímavých cizojazyčných biblických vydání. Zvláštní zajímavostí, kterou se můžeme pochlubit, jsou dvě bible hebrejské.

Sbírkové knižní fondy jsou ve zlínském muzeu katalogizovány v programu Clavius a Bach. Zároveň jsou všechny zapsány v Centrální evidenci sbírek (CES) a v současné době jsou postupně zapisovány do Souborného katalogu ČR (www.caslin.cz) a Souborného katalogu zlínských knihoven (www.knihovnyzlin.cz).

Vzhledem k historickému vývoji sbírek MJVM se bible v našem muzeu nachází ve dvou sbírkových fondech, a to především ve sbírkovém knižním fondu, ale také jako devocionálie v etnografických sbírkách (E). Sbírkový knižní fond je rozdělen na dvě podkategorie, v nichž najdeme staré tisky (ST) z let 1500 až 1800, ale i historické fondy (HF) zaujímavější roky 1801 až 1860. Mladší výtisky biblí jsou většinou umístěny v běžném knihovním fondu muzejní knihovny (CF).

BIBLE VE SBÍRKÁCH MJVM

Název	Místo vydání	Rok vydání	Signatura	Číslo Knihopisu
Biblj Česka (Bible Severinova)	Praha	1537	ST25471	K01099
Biblj Česká (Bible Melantrichova)	Praha	1561	ST25474	K01103
Biblj České Djl : ssestý (Bible králická šestidílná)	Kralice	1593	ST25477	K01107
Biblia sacra	Antverpy	1645	ST43	
Biblia Lutheri	Jena	1663	ST4431/5	
Die Propheten alle zu Teutsch...übergesetz durch Herrn Caspar Ulenbergium	Kolín nad Rýnem, Bamberg	1703	ST42	
Prorokové a Knihy Machabeyský (Bible svatováclavská)	Praha	1712	ST26577	K01111
Bjblj Česká, to gest Swaté Pjsmo. (Bible svatováclavská)	Praha	1715	ST25683	
Biblia sacra, To gest: Biblj swatá (Bible hallská)	Halle	1722	ST25529 ST25530 ST25531 ST25532	K01114
BIBLIA SACRA VULGATAE EDITIONIS...	Augsburg	1737	ST25551 ST25552	
Biblia sacra, To gest: Biblj swatá (Bible hallská)	Halle	1745	ST46 ST25566	K01115
BIBLIA SACRA VULGATAE EDITIONIS	Kostnice	1751	ST25576 ST25577	

Bjblj Česká, to gest: Swaté Pjsmo (Bible svatováclavská)	Praha	1771	ST25684 ST29907	K01112
Prorokové, A Knihy Machabeyský (Bible svatováclavská)	Praha	1771	ST25685	
Biblia Sacra Das ist: Die ganze Heilige Schrift	Augsburg	1776	ST25613	
Bjblj Česká, to gest: celé Swaté Pjsmo (Bible Durychova-Procházkova, Císařská)	Praha	1780	ST25627 ST25641 ST29901	K01113
Biblia Sacra, To gest Bjblj Swatá (Bible prešpurská)	Prešpurk	1787	ST25652 ST29895 ST30035	K01117
Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift	Halle	1788	ST25656	
Biblí Česká, čili, Písmo svaté	Praha	18--?	HF29508	
Bjblj Česká, to gest, Celé Swaté Pjsmo (Bible Procházkova)	Praha	1804	HF28860	
Biblia Sacra : to gest Bjblj Swatá (Bible berlínská)	Berlín	1807	HF28880	
Biblia Sacra, To gest, Bjblj Swatá (Bible prešpurská)	Prešpurk	1808	HF28896	K01118
BIBLIA SACRA, To gest, Bjblj Swatá (Bible berlínská)	Berlín	1813	HF28907 HF28908	
Chamiša chumšej Tora im chameš megilot (hebrejská bible)	Vídeň	1815	HF29348	
Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift	Halle	1828	HF28858	
Die Andachts-Bibel, oder die ganze Heilige Schrift	Hildburghausen, Amsterdam und New-York	1837	HF29422	
Biblia Sacra, To gest Bjblj Swatá (Bible kysecká)	Kysek	1841	HF28999	
Biblia Sacra, To gest Bjblj Swatá (Bible kysecká)	Kysek	1842	HF29441	
Kitvej kodeš (hebrejská bible)	Vídeň	1842	HF29350	
Biblia Sacra, To gest Bjblj Swatá (Bible kysecká)	Kysek	1845	HF29000	
Biblia Sacra, To gest, Bjblj Swatá (Bible kysecká)	Kysek	1848	HF30000	
Bible Česká, čili, Písmo svaté	Praha	1857	HF7531	
Biblia Sacra, to jest.:Biblí Swatá (Jubilejní vydání k tisíciletému výročí příchodu Konstantina a Metoděje)	Praha	1863	E15313	
Biblia Sacra, To gest, Bjblj Swatá	Vídeň	1865	HF29445 E12544	
Biblí svatá: podle původního vydání Kralického	Kutná Hora	1940	CF15357	

1. BIBLE SEVERINOVA

Bibli Česká: Starý tento i Nový Zákon dokonán jest ke cti a k chvále Boha všemohoucího... neboli tzv. „severinka“, kterou na Starém městě Pražském vydal v letech 1529 a 1537 tiskař Pavel Severin (též Severyn) z Kapí hory, bezesporu patří k tiskům, jež významně ovlivnily českou knižní kulturu. Jedná se po Bibli pražské (1488) a Bibli kutnohorské (1489) o třetí úplnou bibli vydanou na našem území (Bible benátská byla vydána v cizině v roce 1506). Za základ Severinovy bible byl vzat exemplář Bible benátské, který byl však znovu srovnán s Vulgátou a jazykově upraven (FABIÁNOVÁ 2007, s. 30). Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně vlastní druhé vydání „severinky“ z roku 1537 (obr. 1), které oproti prvnímu vydání zaznamenalo řadu kvalitativních změn. Text druhého vydání prošel novou revizí, která ovlivnila další domácí biblické tisky. Značně se změnila také grafická výzdoba. Z původního vydání bylo použito pouze 16 starozákonních vyobrazení dle Erharda Schöna a monogramisty EWA. Ty byly doplněny 118 novými vyobrazeními, jež byly věrnými kopiemi obrazového cyklu mistra MS použitého ve vydání tzv. Bible wartburské vytištěné v roce 1534 ve Wittenbergu (VOIT 2013, s. 294). Díky značné zdobnosti a ilustrativnosti dřevořezů vztahujících se k textu byla Severinova bible jednou z nejvydařenějších a nejoblíbenějších tisků první poloviny 16. století. O čemž svědčí i fakt, že obě vydání byla zakrátko rozebrána. Exemplář „severinky“, který naše muzeum získalo z majetku Muzejního spolku v Luhačovicích, se bohužel nedochoval v nejlepším stavu. Knižní blok je značně narušen a několik listů chybí. Zachovala se však původní kožená vazba s mosaznými nárožnicemi a ornamentálním středovým kováním. Ozvláštněním našeho výtisku je kolorování tištěných dřevořezů. Vytištěné dřevořezy byly samozřejmě černobílé, ale u některých vzácnějších tisků, jakými byly například právě bible nebo herbáře, se počítalo s ručním kolorováním většinou za pomoci šablony. Barvy jsou velmi syté, celoplošné a kontrastní (BOHATCOVÁ 1990, s. 152–153). Ručně kolorované výtisky byly velmi drahé, ale i původní dochovaná nákladná kožená vazba s mnoha zdobnými prvky napovídá, že tento exemplář byl vyroben pro významného a zámožného zákazníka. Ovšem jestli se opravdu jedná o původní barevnou výzdobu ze 16. století, budeme schopni s jistotou určit až po důkladné chemické analýze, která by měla být součástí restaurátorských prací, jimiž naše „severinka“ právě prochází a díky nimž si ji budou moci návštěvníci našeho muzea prohlédnout v celé její kráse. Podobně kolorovaný exemplář, kromě našeho muzea, vlastní již jen Muzeum Náchodská.

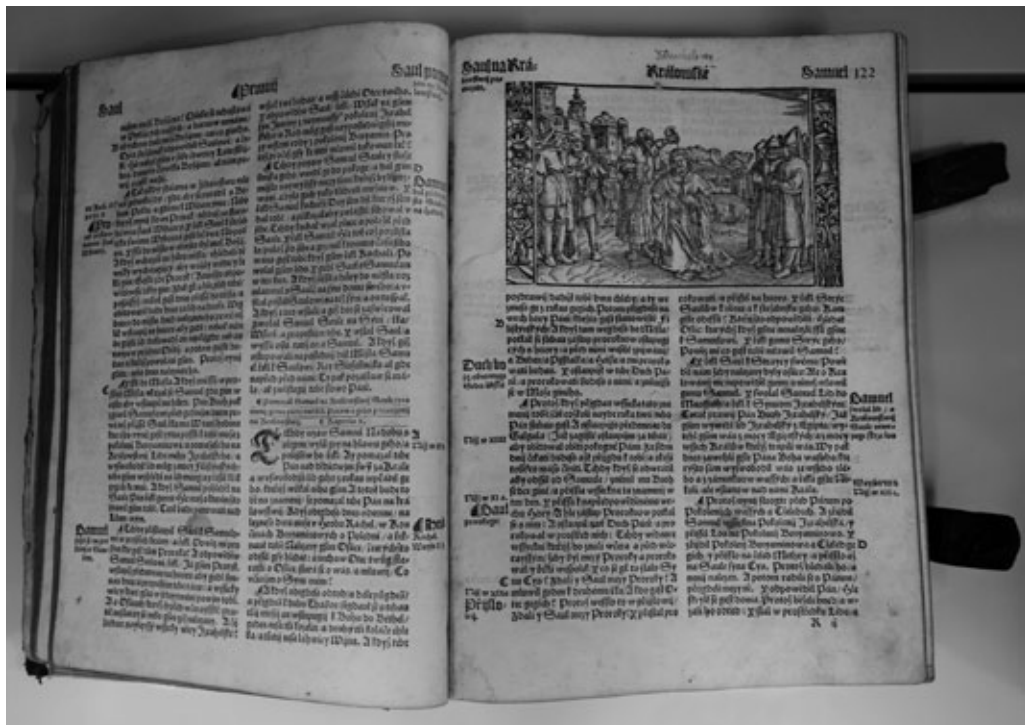
2. BIBLE MELANTRICHOVA

Bible české obecně zvané „melantrišky“ jsou nazvány po svém tiskaři Jiřím Melantrichovi, který je mezi lety 1549–1577 vydal v pěti vydáních. Jedná se vskutku o monumentální dílo, které se žádnému z našich typografů nepodařilo zopakovat v takovém rozsahu. Pro tisk byla použita zcela nová sazba (tzv. melantrišský švabach) a 135 dřevořezů vycházejících, stejně jako druhé vydání „severinky“, z německé Bible wartburské. Text rovněž v zásadě zachovává druhé revidované znění Severinovy bible, jen některé pasáže znovu přeložil a jazykově zmodernizoval významný učenec Sixt z Ottersdorfu, který zejména Nový zákon neporovnával s Vulgátou, ale přímo s řeckým originálem (VOIT 2006, s. 578–584). Zlínské muzeum vlastní

Obr. 1: Bible Severinova – vyřatý list se „Stvořením světa“ před restaurátorskými pracemi, fotoarchiv MJVM. |

třetí vydání „melantrišky“ z roku 1561 (obr. 2), která je s drobnými úpravami přetiskem předchozích vydání. Melantrich se v tomto vydání „vrátil k původní podobě Stvoření světa v šesti medailonech. Tato verze Stvoření pak přetrvala v českých biblických tiscích až do let 1769–71“.¹ Náš exemplář je vzhledem k stáří v dobrém stavu. Knižní blok je kompaktní a žádný z listů nechybí. Rovněž se zachovala původní kožená vazba včetně dvou usňových řemíků původně nesoucích kovovou sponu. Kožená vazba byla zdobena slepotiskem, který je však již částečně setřen. Melantrišky byly velice oblíbené a díky svým obrázkům souzňející s textem napomáhaly obyčejným věřícím k většímu pochopení biblických příběhů.

Obr. 2: Bible Melantrichova, fotoarchiv MJVM. |

3. BIBLE KRALICKÁ ŠESTIDÍLNÁ

Šestidílná Bible česká neboli Kralická byla vydána v tiskárně Jednoty bratrské v letech 1579–1594 na náklad Jana ze Žerotína a představuje první úplný překlad bible do češtiny nikoli z Vulgáty, ale z původních jazyků. Jednota bratrská pracující v ilegálně nepodléhala přísné cenzuře a císařskému dozoru jako oficiální editoři biblí (např. Melantrich), takže si mohla dovolit vlastní vydání věroučných textů bez ohledu na oficiálně schválené biblické texty (FABIÁNOVÁ 2007, s. 49). Jazykové kvality překladu, gramaticky vycházejícího z Blahoslavovy Gramatiky české (1571), zařadily Bibli kralickou mezi důležitější příručky humanistické češtiny (VOIT 2006, s. 111). Neilustrovaná bible byla rozdělena do šesti svazků, neboť biblický text byl doplněn bohatým poznámkovým aparátem, který byl dokonale promyšlen a celkově zpře-

hlednil texty. Muzejní exemplář, který se nám dochoval v poměrně dobrém stavu (obr. 3), představuje šestý díl Bible kralické, vydaný v roce 1593 (někdy uváděno 1594) v Kralicích, obsahující Nový zákon v původním Blahoslavově překladu. Tento výtisk získalo Muzeum jihovýchodní Moravy z majetku Vizovického muzejního spolku. V přírůstkové knize Vizovického muzejního spolku je zapsáno: „16. srpna 1944, č. 1161. Bible Kralická. Koupěna“. Bohužel poznámka o tom, kdo byl jejím původním majitelem, chybí. Kniha je v dobrém stavu, knižní blok je téměř kompaktní, pouze pár listů je uvolněno. Několik listů včetně titulního bohužel chybí. Je zachována původní kožená vazba zdobená slepotiskem, který je již částečně setřen. Ve velmi dobrém stavu jsou mosazné nárožnice a ornamentální středové kování. Zároveň se dochovaly dva usňové řemínky včetně kovových spon a šiftků spony. Charakteristické zrcadlo sazby, členěné na středový hlavní text a boční komentáře, využívající různých typů a velikostí písma, dodnes budí úctu svou systematickostí a precizností a zároveň napovídá, že šestidílné vydání bylo vydáno především k potřebám bratrských kněží a sborů (MITÁČEK 2013, s. 11).

Obr. 3: Bible kralická, fotoarchiv MJVM. |

4. BIBLE SVATOVÁCLAVSKÁ

Náročného úkolu, tedy vydání nové katolické Bible české, které by odpovídalo latinské Vulgátě schválené Tridentským koncilem, se ujali vzdělaní jezuité. Nový překlad je z části kompilací vycházející z Bible benátské, ale jazykově byl orientován rovněž na Bibli kralickou. Řada textů byla nově přeložena a jazykově zmodernizována. Bible je doplněna bohatou výtvarnou výzdobou. Ve Starém zákoně bylo použito přes 100 dřevořezů převzatých ze čtvrtého vydání Melantrichovy bible. Pro Nový zákon byly vytvořeny nové celostránkové mědirytiny. Jezuitská tiskárna k sazbě rovněž využila Melantrichův švabach. Jako první byl v roce 1677 přeložen a vydán Nový zákon, teprve až v roce 1712 byla vydána druhá část Starého zákona (Proroci

a Knihy Makabejské) a konečně v roce 1715 vyšla první část Starého zákona (Pentateuch - Ecclesiasticus). Druhé jazykově nezměněné vydání vyšlo v letech 1769–1771. Celý tisk Bible české probíhal s finanční podporou nakladatelství Dědictví sv. Václava, podle něhož se celé vydání obecně nazývá Svatováclavské (FABIÁNOVÁ 2007, s. 57–61). Zlínské muzeum se může pochlubit všemi vydáními Svatováclavské bible. Druhý díl Bible totižto Nový Zákon z roku 1777 tvoří konvolut s druhou částí Starého zákona Prorokové a Knihy Makabejské vydaný v roce 1712. Dále vlastníme první vydání celé Svatováclavské bible z roku 1715, z něhož se nám bohužel zachovalo pouhé torzo bez vazby, obsahující strany 267 až 1004. Druhé vydání z roku 1771 také není zcela kompletní. Jedná se o neúplný exemplář bez titulního listu, s poškozenou celokoženou vazbou zdobenou slepotiskem, barevnou ořízkou, kováním a sponami. Zajímavostí tohoto exempláře s číslem ST25684 je přípisek na předsádce: „Knjha tato prinaležj Obcy Lipske, ktera od. Josefa Zapletala z numeru Prvnjho k renofirovanj dana bila w roku 1854. od kterej se Vincenzowi Grumesowj knjhař Zlinske mu platilo 5 fl: we Stribře. Každy kdo tuto knjhu dorůky dostane se prosí aby w Čistotě zachowana bila“. Milou připomínkou je snítka myrty vylisovaná mezi stranami 906 a 907 (obr. 4). Podle přírůstkové knihy Vizovického musejního spolku bylo toto Písmo svaté darováno muzeu 2. listopadu 1938 jako „Obecní bible. ... Dar obce Lipy“.

Dalším exemplářem Svatováclavské bible v našem muzeu je konvolut tvořený částí Starého zákona Proroci a Knihy Makabejské, vydaným v roce 1771 a Novým zákonem z roku 1769.

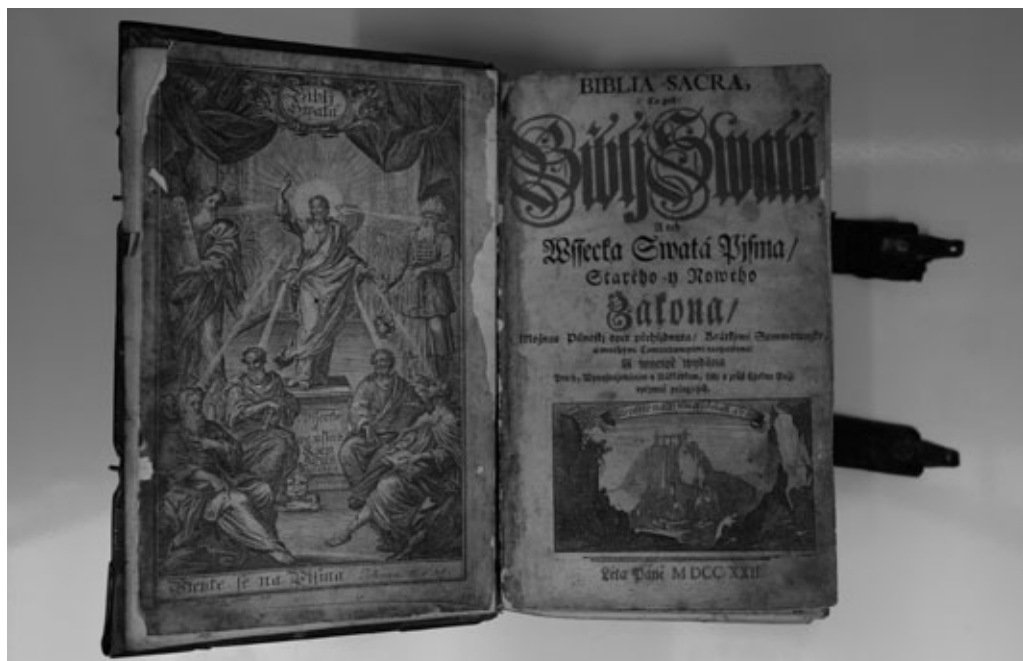

Obr. 4: Bible svatováclavská, fotoarchiv MJVM. |

5. BIBLE HALLSKÁ

Biblia sacra, To jest: Biblí svatá... je česká nekatolická bible obecně nazývaná podle místa svého vydání v německém Halle. Prioritně byla vydána pro potřeby českých exulantů v cizině, ale své čtenáře si našťestí, přes tvrdou cenzuru, našla i u tajných evangelíků na našem území. Všechna tři vydání (1722, 1745, 1766) jsou kromě frontispisu neilustrovaná, aby se čtenář nerozptyloval a vnímal jen biblický text. Zároveň tak vzniklo levné vydání dostupné většímu počtu věřících. Textově vychází z kralické jednodílky tzv. Bibličky (1613), zároveň však byla ovlivněna i biblí Lutherovou (FABIÁNOVÁ 2007, s. 63). Muzeum jihovýchodní Moravy vlastní první dvě vydání Bible hallské, která se však ještě potýkala s jazykovými a pravopisnými problémy. Nejpečlivěji provedené vydání z roku 1766 v našich sbírkách bohužel chybí. Zato první vydání z roku 1722 se nám zachovalo ve čtyřech exemplářích (obr. 5), z nichž asi nejzajímavější přešel do našeho muzea z majetku Musejní společnosti v Luhačovicích. Podle poznámky, která se dochovala na vlepené předsádce, známe i předchozí majitele: „*Kniha patřila slovenské ev. rodině Bujňáků. Darována museu pí. Marií Bujňákovou, roz. Wajsovou z Luhačovic*“. Tisk bohužel není zcela úplný, chybí mu titulní list a původní kožená vazba je rovněž ve velmi špatném stavu. Také druhé vydání z roku 1745 se nám zachovalo dvakrát. Oba exempláře bohužel nejsou v nejlepším stavu. Dle rukopisné poznámky na předešlý známe jednoho z bývalých vlastníků: „*Táto byblia přináležel Janovi Laštovicovi*“. Exemplář je opatřen řadou rukopisných poznámek a přípisků.

V německém Halle byl v letech 1722, 1744, 1764 a 1782 kromě biblí vytištěn samostatně také *Nový Zákon Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...* . Naše muzeum vlastní výtisky z roku 1744 a 1764. K oběma vydáním byl přidán: *Celý Žaltář Krále a Proroka Davida a Ecclesiasticvs aneb Kniha Jezusa Syna Syrachova*.

Obr. 5: Bible hallská, fotoarchiv MJVM. |

6. BIBLE DURYCHOVA-PROCHÁZKOVA (CÍSAŘSKÁ)

Tato katolická *Bible česká* byla vydána v letech 1778–1780 v Praze na popud císařovny Marie Terezie, která si přála laciné a lidové vydání Písma svatého pro upevnění katolické víry mezi prostými věřícími. Její přípravou byli pověřeni biblisté a znalci českého jazyka Fortunát Durych a František Faustín Procházka. Textově vychází z Bible svatováclavské, ale ve snaze udržet vysokou jazykovou úroveň přihlíželi též k textu Bible kralické. Durychova-Procházkova katolická bible, někdy též podle císařovny nazývaná Bible císařská, byla vydána ve snaze o co nejlevnější tisk bez ilustrací. Velká část nákladu byla na přání Marie Terezie dokonce rozdána mezi lid (VOIT 2006, s. 112). V muzeu se nám dochovaly pouze tři neúplné exempláře této bible, které však jsou ve velmi špatném stavu.

7. BIBLE PREŠPURSKÁ

Po vydání tolerančního patentu v roce 1781, který uzákonil toleranci i pro jiná než katolická vyznání, vznikla myšlenka na vydání nové evangelické bible na domácím území. V letech 1782–1791 vychází v Prešpurku (dnešní Bratislavě) několik vydání Nového zákona. Avšak ke kompletnímu vydání evangelické bible došlo zde až v roce 1787 nákladem knihtiskaře Františka Augustina Patzka. Předlohou Prešpurské bible se stala Bible hallská z roku 1766 a rovněž kralická jednodílka z roku 1613. Bible je kromě frontispisu neilustrovaná, ozdobená vinětami v záhlaví kapitol. Alegorický frontispis (převzatý z hallského vydání z roku 1722) nechal Patzko nově vyřýt u bratislavského rytce M. Wienmanna. Vydáním Bible prešpurské vzniklo kvalitní dílo pro české i slovenské evangelíky, kteří již nebyli závislí na tajně pašovaných biblích ze zahraničí. Podruhé vyšla Prešpurská bible v r. 1808 s předmluvou slovenského profesora Jiřího

Obr. 6: Bible prešpurská (1787), fotoarchiv MJVM. |

Palkoviče (PIŠNA, J. 2011). Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně má ve svém fondu obě vydání této bible. První vydání z roku 1787 k nám přešlo z vlastnictví Muzejní společnosti v Luhačovicích (obr. 6). Jedná se o dobře zachovalý exemplář v celokožené vazbě. Druhému vydání bohužel chybí titulní list, ale jinak je v poměrně dobrém stavu v původní kožené vazbě, na ní se zachovaly čtyři pukly. Naše muzeum zároveň vlastní prešpurská vydání samostatného Nového zákona z let 1781, 1787, 1814, a 1824, 1839, k nimž je vždy připojen *Celý Žaltář Krále a Proroka Davida* a v prvních třech vydáních rovněž *Ecclesiasticus aneb Kniha Jezusa Syna Syrachova*. Většina těchto výtisků byla přejata z Vizovického muzejního spolku, stejně jako exemplář s číslem ST25659 z roku 1781, který podle poznámky, uvedené přímo v knize, muzejnímu spolku daroval pan „Kolaja v lednu 1941“. Z přípisů v jiných knihách, věnovaných muzejnímu spolku panem Kolajou, můžeme soudit, že Nový zákon patřil jeho matce Marii Kolajové z Lutoniny, která si v knihách uchovávala řadu soukromých dokumentů a dopisů od svých synů, žijících v zahraničí, které se nám díky ní takto zachovaly. V tomto exempláři je vložen list od jejího syna Františka Kolaji napsaný v Paříži 27. prosince 1925: „Drahá maminko! Před svátky jsem vám psal, že asi či možná okolo Nového roku, neb některý den po Novém roce přijedu. Tak to bude asi ten některý den po tom Novém roce neb v tom Novém roce, jenže nevím zrovna kdy. A psal jsem Vám, aby jste si nechala ušít nové střevíce na svou míru u Picháčka ve Vizovicích, že bych vám je zaplatil... Váš syn František Kolaja. P.S. Dopis z Austrálie co šel k Vám jsem zde obdržel, bylo v něm přání a přišlo v čas“. Přiložená korespondence a četné tištěné modlitby svědčí nejen o častém používání těchto knih, ale také dokládají zajímavý obraz života rodiny Kolajovy.

8. BIBLE PROCHÁZKOVA A POLÁŠKŮV NOVÝ ZÁKON

František Faustin Procházka kromě katolické bible Císařské vydal v roce 1786 samostatně také Nový zákon a v roce 1804 Starý zákon, který byl součástí dvoudílného díla: *Biblí Česká, to jest, Celé Svaté Písmo starého i nového Zákona*, kterou naše muzeum vlastní v jednom exempláři, jež jsme získali z majetku Muzejní společnosti v Luhačovicích. Stejně tak se nám zachoval i výtisk Nového zákona z roku 1786, který je bohužel bez titulní strany a v původní chatrné polokožené vazbě. Zajímavostí tohoto exempláře je rukopisná poznámka na předsádce svědčící o tom, že si majitelé do knih zapisovali důležité a neobvyklé životní události: „Léta Páně 1889 bila zima 10tého prosynce 28 stupňů“.

Ke katolickým biblickým počinům konce 18. století patří taktéž *Písmo Svaté Nového Zákona pro lid obecný vysvětlené od Kněze Františka Poláška*, které ve dvou dílech v Brně v letech 1791–1792 vytiskl „knihotlačitel a knihohandlír“ Josef Jiří Trassler. Toto Písmo svaté je neilustrované, zdobeno pouze vinětami a ozdobnými linkami. V našem muzeu se nám dochovalo ve dvou exemplářích tvořících vždy konvolut prvního a druhého dílu (obr. 7). Oba výtisky jsou v poměrně dobrém stavu. U exempláře s číslem ST37 se zachovala celokožená vazba s usňovým řemínkem a kovovou sponou, která je uchycena ve velmi zajímavém ornamentálně ztvárněném kovovém štítku. Druhý exemplář ST25665, jak nám napovídá poznámka na předešlé „Tuto knihu daroval krajins. museu ve Vizovicích Jan Tomšů, Všemina...“, přešel do našeho vlastnictví z vizovického muzea.

Písmo Swaté Nowého Zákona

pro lid obecný wyswětlené

od

Kněze Srantiška Dolláska,
bývalého učitele Písma Swatého na wysokých
školách Zolomauckých.

Kozdělenj Prwnj.

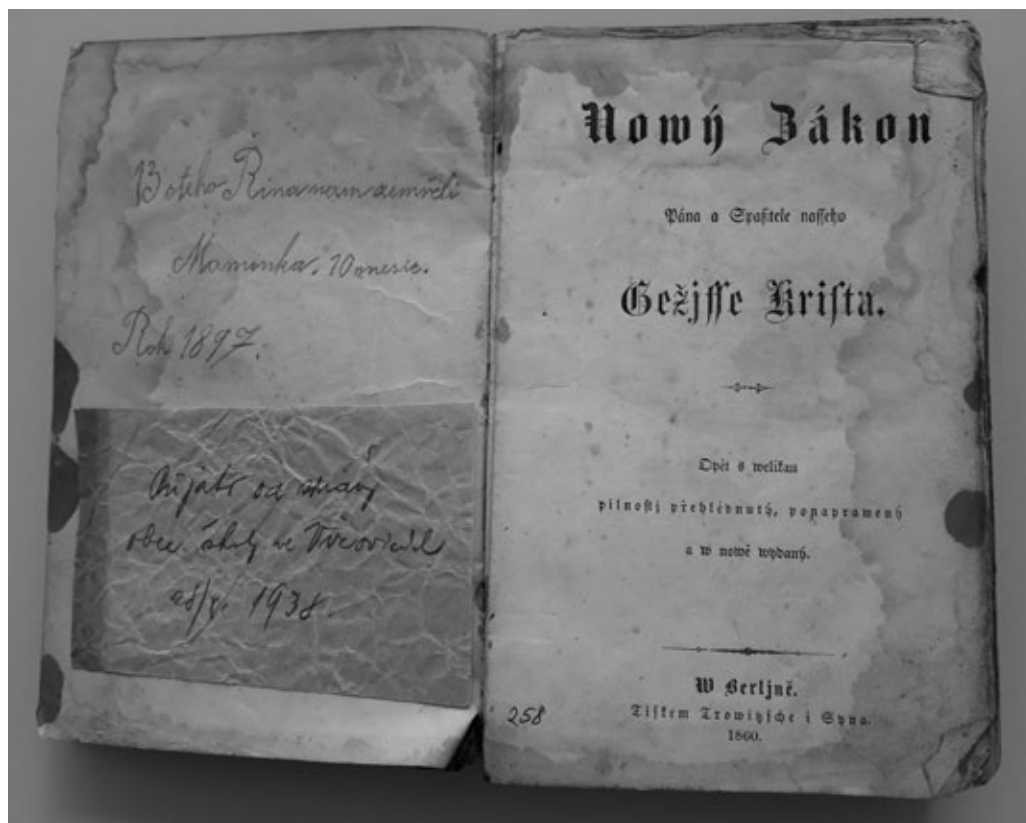
W Brně,
wytisťené v Jozefa Gierho Traslera, knihotlačitele a knihobandlíče.
1791.

Obr. 7: Poláškův Nový zákon (1792), fotoarchiv MJVM. |

9. BIBLE BERLÍNSKÁ A KYSECKÁ

O síle početné evangelické skupiny zastoupené na území jihovýchodní Moravy svědčí řada výtisků evangelických biblí v našich sbírkách. Nekatolické bible byly v 19. století nejvíce tištěny v Berlíně (1807, 1813, 1830, 1859 a 1860), Kyseku (1824, 1831, 1841, 1842, 1845, 1848 a 1851) a v Budapešti (1858). Dechberoucí počet vydání svědčí o velké poptávce protestantských věřících po vlastním Písmu svatém, které jim bylo dlouhé roky upíráno. Všechna vydání jsou neilustrovaná (VOIT 2006, s. 112). Naše muzeum vlastní Bibli berlínskou vytištěnou v roce 1807 a dva exempláře z roku 1813. Všechny jsou v poměrně dobrém stavu v původní celokožené vazbě. Výtisk s číslem HF28907 byl podle rukopisné poznámky darován Vizovickému muzejnímu spolku státním úředníkem ve Vizovicích Josefem Kolajou v lednu roku 1941, odtud pak doputoval až do našich sbírek. Z berlínských vydání vlastníme ještě Nový zákon z roku 1860, který byl přijat Vizovickým muzejním spolkem „od správy obec. školy ve Vizovicích. 28/X/1938“. Na předeštlí můžeme číst poznámku psanou těžkým neohrabaným písmem: „13steho řína nam zemřeli Maminka. 10mesic. rok 1897“ (obr. 8).

Z četných vydání Bible kysecké, která byla „se vši pilností opět přehlédnuta, na mnohých místech dle textu původního i starých vydání bratských ponapravena i v nově vydána“,² můžeme v našich sbírkách nalézt ta z roku 1841, 1842, 1845 a 1848. Všechna se dochovala v poměrně dobrém stavu v původních kožených vazbách

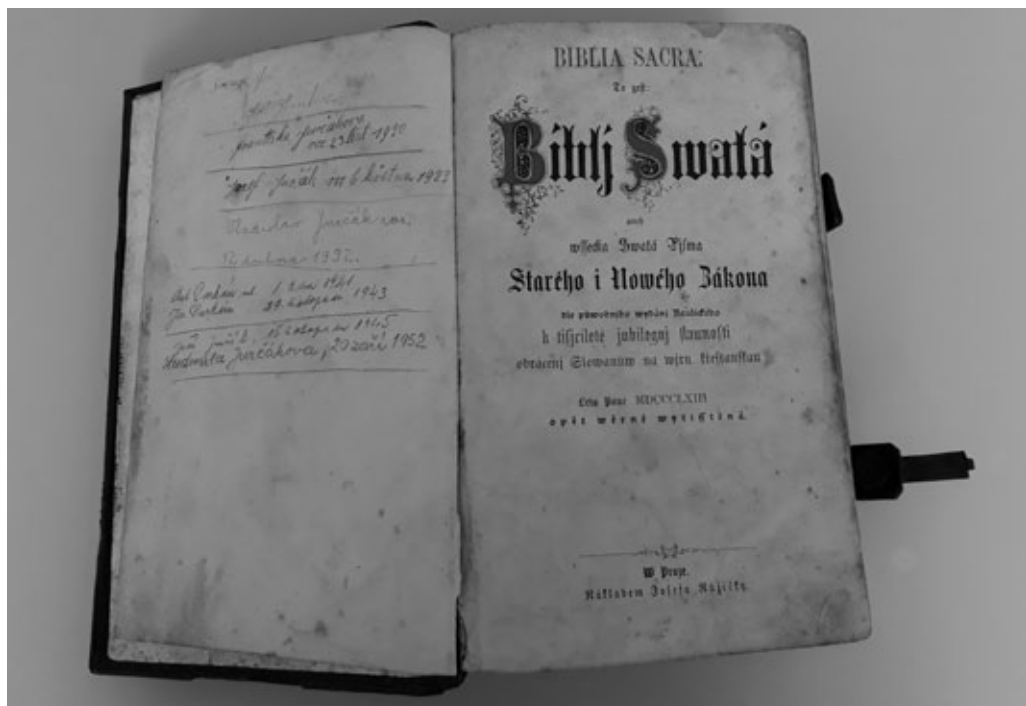

Obr. 8: Bible berlínská (1860), fotoarchiv MJVM. |

s kovovými prvky. Vydání z roku 1845 získalo naše muzeum z fondu Vizovického muzejního spolku, jemuž podle rukopisné poznámky bibli „Darovala paní L. Bůžková Vizovice, která ji získala od stařenky Poláchové z Vizovic, 27.12.1949“. Ve stejném exempláři je rovněž vložen kalendář z roku 1941 a několik listů z časopisu „ze slova Božího“. Dále vlastníme kysecká vydání Nového zákona z roku 1845, a dokonce čtyři exempláře z roku 1848, které byly opět převzaty z majetku Vizovického muzejního spolku. Zajímavý z nich je například exemplář HF29365, který má na předeštlí vypsáno sedm jmen původních majitelů rodiny Chmelařových z Lípy.

10. BIBLE DRUHÉ POLOVINY 19. A PRVNÍ POLOVINY 20. STOLETÍ

V devatenáctém století „se dal svět pomalu do pohybu, zrychlil tempo, měnil se s řadou vynálezů a objevů, utíkal na kolejích vlaků, ... jen víra v Boha zůstávala stejná a pevná. Snad v žádné valašské rodině nechybělo Písmo svaté, které bylo v 19. století i 20. století vydáváno v hojném počtu – pro katolíky i nekatolíky“¹³. Evangeličtí věřící byli jistě potěšeni jubilejním vydáním Písma svatého *Biblia Sacra, to jest: Biblí Svata*... které bylo podle původního vydání králického vytištěno v roce 1863 v Praze nákladem Josefa Růžičky k tisícím výročí příchodu Konstantina a Metoděje na Moravu. Velmi zajímavý exemplář tohoto vydání, který vlastníme, je uložen v etnografických sbírkách našeho muzea a byl získán v roce 2005 od Vladislava Jurčáka z Lutoniny. Kniha je ve velmi dobrém stavu. Celokožená vazba je zdobena čtyřmi mosaznými nárožnicemi a středovým kováním. Z rukopisných poznámek na předeštlí a vakátech se dozvídáme o narození a úmrtí členů rodiny Jurčákovy mezi lety 1856 až 1992 (obr. 9).

Obr. 9: *Biblia Sacra, to jest: Biblí Svata* (1863), fotoarchiv MJVM. |

Z dalších zajímavých reedic Bible kralické, jež máme ve fondech, je to, které vyšlo v roce 1875 nákladem Spolku Komenského v Praze. Jedná se o *Nový Zákon Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista s veškerými výklady pobožných a učených Bratří Českých z roku 1601 opět věrně vytištěný* (obr. 10). Tento exemplář Nového zákona je ve skvělém stavu. Polokožená vazba je zdobena slepotiskem a zlacením se středo-

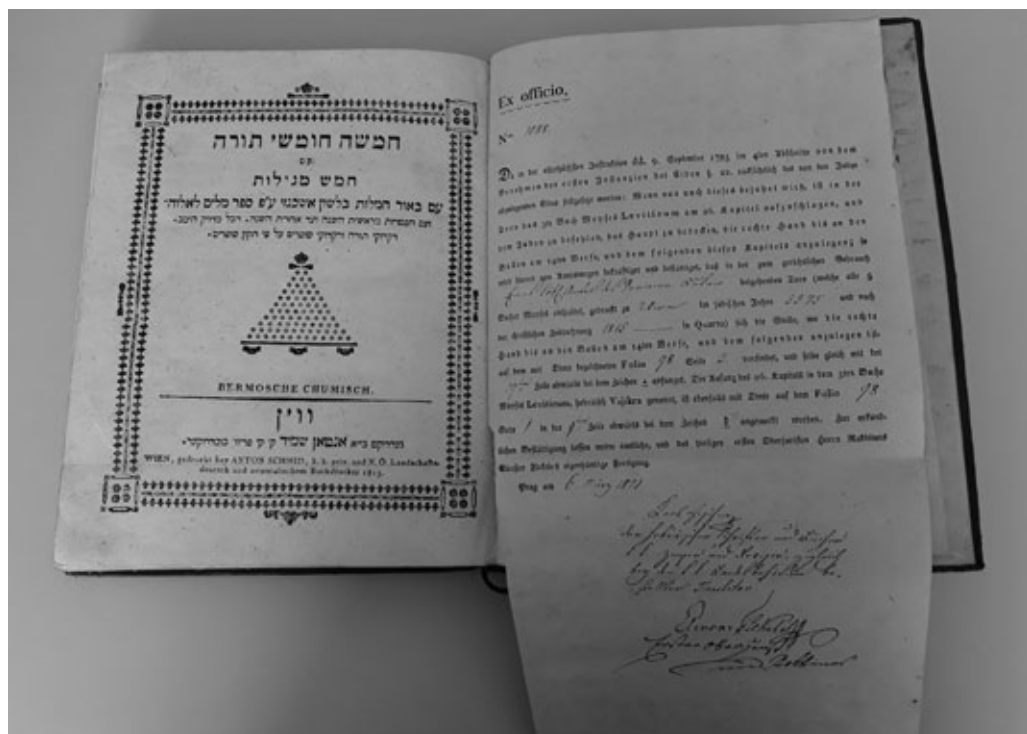
Obr. 10: *Nový Zákon Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista* (1875), fotoarchiv MJVM. |

vým motivem kalicha. Zlatá ořízka je téměř nesetřena. Kniha je doplněna barevnou mapkou Palestiny a mědirytinou patitulu strany s motivem Kralic a medailonků Jana Husa, Jana Blahoslava a Karla ze Žerotína. V běžném knihovním fondu naší knihovny je rovněž uložena *Biblii svatá podle původního vydání Kralického z roku 1579-1593*, vytištěná v Kutné hoře léta páně 1940 a vydání *Nového zákona podle posledního vydání kralického z roku 1613*, které bylo vydáno v roce 1941.

Z katolických vydání, která vlastníme, můžeme jmenovat výtisk *Biblia Sacra, To gest, Biblj Swatá...* vydaný v roce 1865 ve Vídni nákladem A Reicharda. Opět tak můžeme sledovat mírnou převahu nekatolických biblí v našich sbírkách svědčící o náboženském přesvědčení věřících v našem regionu.

Hebrejské bible

Pozoruhodností, kterou se může naše muzeum chlubit, je malý soubor hebrejské náboženské literatury, k němuž patří několik modlitebních knih a také dvě hebrejské bible. Podle zápisu v přírůstkové knize Vizovického muzejního spolku: „16. srpna 1944. př.č. 1162. – *Tři modliteb. knihy židovské. Dar. J. Zetěk (Vizovice)*“ můžeme soudit, že se k nám tyto knihy dostaly z Vizovic, avšak zápis je bohužel velmi obecný a nemůžeme z něj s určitostí říci, o které z těchto tisků se jedná. Historie židovského osídlení ve Vizovicích sahá minimálně do 17. století, kdy se Židé objevují jako nájemci panských podniků a také jako tradiční pachtýři pálenice. Už od 19. století zde existovala židovská škola i modlitebna. V r. 1902 zakoupil Izraelitský spolek Sion ve Vizovicích usedlost Pardubská čp. 201 a upravil ji na spolkový dům se synagogou a bytem pro

Obr. 11: Chamiša chumšej Tora im chameš megilot (1815), fotoarchiv MJVM. |

židovského kantora. Synagoga zde sloužila až do začátku okupace a během války byla využívána jako muzejní sklad již zmiňovaného muzejního spolku (KLENOVSKÝ 2010, s. 104-105). Je proto možné, že tyto knihy původně patřily přímo k synagoze.

K našim hebrejským biblím patří: *Chamiša chumšej Tora im chameš megilot...* vydaná ve Vídni u Antona Schmida v roce 1815 (obr. 11). Jde o Pentateuch (Pět knih Mojžíšových) s dalšími pěti biblickými knihami tradičně nazývanými pět svátečních svitků, které se čtou během židovských svátků – Píseň písní, Rút, Pláč Jeremiášův, Kazatel, Ester. Kniha rovněž obsahuje vysvětlivky v němčině a poznámkový aparát. Německý překlad je tištěn hebrejskou polokurzívou. Rozsah tisku je 207 listů na ručním papíře. Před titulní list je vevázáno prohlášení Karla Fischera, císařsko-královského cenzora z 6. 3. 1821⁴. Exemplář je ve velmi dobrém stavu v původní celokožené vazbě, na hřbetu zdoben zlacením a hřbetním názvem: *THORA oder h. Bücher Moyses*.

Dále zlínské muzeum vlastní hebrejský Starý zákon *Kitvej kodeš : nidpasim me-chadaš u-mehudarim be-tosafot rabot*, který byl vydán u Franze von Schmida a J. Busche ve Vídni v roce 1842. Kniha je v dobrém stavu v původní celokožené vazbě, tištěna na ručním papíře. Na titulní straně je mědirytina se starozákonním výjevem. Na posledním vakátu můžeme najít exlibris: „... *Baumgarten zu Kleczuwka, Anno 1867*“. Struktura stránky je tvořena hlavním biblickým textem tištěným velkým tučným písmem a bohatým poznámkovým aparátem tištěným různými typy menšího písma pod čarou.

Cizojazyčné bible

Kromě hebrejských biblí má zlínské muzeum ve svých sbírkách ještě několik cizojazyčných exemplářů, které jsou převážně v latině a němčině. Pouze *Nowy Testament Pana naszego...* tištěný v Královci v roce 1755 je v polském jazyce. Z nejstarších latinsky tištěných biblí, které máme, můžeme jmenovat například katolické *Písmo svaté Biblia sacra : Vulgatae editionis Sixti V. pont. max. jussu recognita atque edita* vytištěné v roce 1645 v Antverpách, nebo také protestantskou *Biblia Lutheri...*, která byla vydána v Jeně v roce 1663. K latinským biblím v našich sbírkách patří i dvoudílná *Biblia sacra vulgatae editionis* vydaná v roce 1751 v Kostnici (obr. 12). Oba díly jsou doplněny precizními a do posledních detailů vypracovanými celostránkovými mědirytinami. Dle exlibris na předešlých obou dílech této bible můžeme soudit, že se do vlastnictví Vizovického muzejního spolku dostaly z knihovny vizovických Milosrdných bratří.

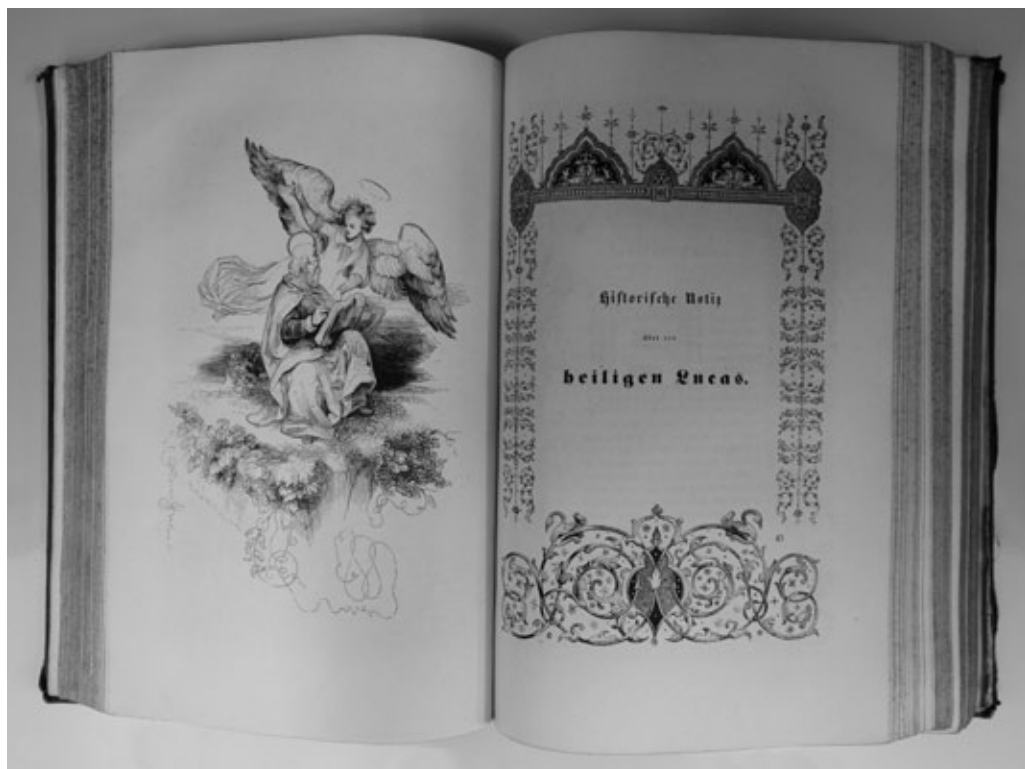
K nejvýznamnějším německým biblím z našich starých tisků patří *Neue Testament* vydaný v Kolíně a Bamberku v roce 1703 (obr. 13) a *Biblia Sacra Das ist: Die ganze Heilige Schrift alten und neuen Testaments a Das Neue Testament* oboje vytištěné v roce 1776 v Augsburgu. Oba díly této bible jsou rovněž doplněné velmi zajímavými celostránkovými mědirytinami. V historických fondech bychom mohli také najít *Die Andachts-Bibel*, která byla vydána Bibliografickým Institutem v Hildburghausenu, Amsterdamu a New Yorku v roce 1837, případně *Allgemeine, wohlfeile Bilderbibel für die Katholiken*, vydanou v roce 1842 v Lipsku, která je doplněna řadou poutavě ztvárněných mědirytin. Dále vlastníme taktéž bohatě ilustrované vydání *Die vier heiligen Evangelien unsers Herrn Jesu Christi* vytištěné v roce 1840 ve Pforzheimu (obr. 14).

Obr. 12: Biblia sacra: Vulgatae editionis (1645), fotoarchiv MJVM. |

Obr. 13: Neue Testament (1703), fotoarchiv MJVM. |

Obr. 14: Die vier heiligen Evangelien unsers Herrn Jesu Christi (1840), fotoarchiv MJVM.

VÝTISKY NOVÉHO ZÁKONA VE SBÍRKÁCH MJVM

Název	Místo vydání	Rok vydání	Signatura	Číslo Knihopisu
Druhý díl Biblí totižto Nowý Zákon (Bible svatováclavská)	Praha	1677	ST26577/2	K01111
Neue Testament	Kolín nad Rýnem, Bamberg	1703	ST42/2	
Nowý Zákon Pána a Spasitele našeho Gežsse Krysta (Bible hallská)	Halle	1744	ST25565	K17126
Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa	Královec	1755	ST28041	
Nowý Zákon Pána a Spasitele nassého Gežsje Krysta (Bible hallská)	Halle	1764	ST25598	K17128
Druhý díl Biblí, totižto Nowý Zákon (Bible svatováclavská)	Praha	1769	ST25685/2	K01112
Das Neue Testament	Augsburg	1776	ST25616	
Nowý Zákon Pána a Spasitele našeho (Bible Durychova-Procházkova, Císařská)	Praha	1778	ST25627/2	K01113

Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta (Bible prešpurská)	Prešpurk	1781	ST25659	K17130
Pjsmo swaté Nowého Zákona (Bible Procházkova)	Praha	1786	ST25661	K14134
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta (Bible prešpurská)	Prešpurk	1787	ST25651	K17136
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta (Bible prešpurská)	Prešpurk	1787-1808?	ST29900 ST29926	K17136
Pjsmo Swaté Nowého Zákona, I. Díl (Poláškův Nový zákon)	Brno	1791	ST37 ST25665	K14135
Pjsmo Swaté Nowého Zákona, II. Díl (Poláškův Nový zákon)	Brno	1792	ST37/2 ST25665/2	K14135
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta	Prešpurk	1814	HF28905	
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta	Prešpurk	1824	HF28943 HF28944 HF30001	
Nowý zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta	Lipsko	1830	HF28849	
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta	Prešpurk	1839	HF28976 HF28982	
Die vier heiligen Evangelien unsers Herrn Jesu Christi	Pforzheim	1840	HF5325	
Allgemeine, wohlfeile Bilderbibel für die Katholiken oder die heilige Schrift des neuen Testaments	Lipsko	1842	HF5176	
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta (Bible kysecká)	Kysek	1845	HF29001	
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta (Bible kysecká)	Kysek	1848	HF29364 HF29365 HF29371 HF30000/2	
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta	Peř	1855	HF29397	
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta (Bible berlínská)	Berlín	1860	HF29415 HF29999	
Nowý Zákon Pána a Spasytele nasseho Gežsje Krysta	Videň	1865	HF29998	
Nový Zákon Pána a Spasytele našeho Ježíše Krysta	Praha	1875	CF9327	
Nový zákon pána a spasytele našeho Ježíše Krysta	Praha	1941	CF26816	

Závěr

Sbírka biblí Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně není na první pohled co do počtu nijak rozsáhlá (48 výtisků biblí představujících 33 vydání, 37 výtisků Nového zákona zastupujících 27 vydání), ale při bližším pohledu můžeme zjistit, že obsahuje takřka ucelený soubor českých tištěných biblí 16.–19. století včetně takových skvostů českého tiskařského umění, jakými jsou Bible Severinova, Melantrichova nebo Bible kralická. Zároveň vlastníme řadu zajímavých biblí zahraniční provenience, jako například dvě hebrejské bible, nebo latinskou Bibli svatou z roku 1645 tištěnou v Antverpách, či Bibli Lutherovu z roku 1663 vydanou v Jeně. Je velká škoda, že většina těchto skvostů se nám nezachovala v nejlepším stavu a proto pevně doufám, že v příštích letech se podaří získat dostatek finančních prostředků na jejich restaurování a výstavbu nového depozitáře, v němž by našly důstojné uložení odpovídající jejich významu.

Zajímavé je rovněž pozorovat naši sbírku biblí vzhledem k poměru mezi množstvím dochovaných katolických a nekatolických výtisků, kdy spíše převládají nekatolické bible, což nám dokazuje bohatou historii náboženské rozmanitosti našeho kraje. Písmo svaté bylo vždy pro věřící nekonečným zdrojem útěchy, náboženského poučení, křesťanské moudrosti životních příběhů či rčení, která jim pomáhala porozumět životu a lépe snášet strasti tohoto světa. Řada rukopisných vpisků o tom, kdy vlastníkovi knihy někdo blízky zemřel, či se mu naopak narodilo dítě, svědčí o tom, že bible provázela svého majitele každodenností všedního dne od narození až do smrti a byla opatrována a předávána z generace na generaci s velikou úctou a vážností, neboť lidský život je pomíjivý, ale „Slovo boží“ je věčné.

Poznámky:

- 1 VOIT, P. 2006: *Encyklopedie knihy*. Praha, s. 110.
- 2 *Biblia Sacra, To gest, Biblij Swatá, aneb, Wssecka Swatá Pjsma Starého y Nowého Zákona: se wssj pilnostj opět přehlédnutá, ponaprawená a w nowě wydaná : pro ewangelické Křestyané Augsspurského y Helwetického Wyznánj*. W Kyseku: Karel Reichard a synowé, 1845, s. [I].
- 3 FABIÁNOVÁ, J. 2007: *Příběh české tištěné bible*. Valašské Meziříčí, s. 74.
- 4 *Jde o tzv. přsežnou bibli. Podpis cenzora hebrejských knih dokládá, že tisk obsahuje skutečně pět knih Mojžíšových a obsahoval instrukce, jak přísahat (používala se při soudních přísahách). Za vysvětlení děkuji Mgr. Andrei Jelínkové z Knihovny AV ČR.*

Literatura:

- BOHATCOVÁ, M. 1990: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha.
- FABIÁNOVÁ, J. 2007: *Příběh české tištěné bible*. Valašské Meziříčí.
- KLENOVSKÝ, J. 2010: *Židovské památky Zlínského kraje*. Zlín.
- MERELL, J. 1956: *Bible v českých zemích od nejstarších dob do současnosti*. Praha.
- MITÁČEK, J. et al. 2013: *Za Kralickou do Kralic, aneb 400. výročí Bible kralické*. Brno.
- PIŠNA, J.: *K prvnímu vydání Bible prešpurské z roku 1787 a jejímu místu v kontextu (nejen) slovenské literatury*, Dostupné z: <http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2011/Pisna.pdf>
- VERNER, F. 1987: *Bibliografie českých překladů celé bible i jejich částí*, Praha.
- VOIT, P. 2006: *Encyklopedie knihy*. Praha.

VOIT, P. 2012: *Spravedlnost pro Severinovy bible*. In: *Knihy a dějiny: zvláštní číslo věnované PhDr. Anežce Baďurové*, 2012, s. 70–86.

VOIT, P. 2013: *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I, Severínsko-kosořská dynastie 1488–1557*. Praha.

Prameny:

Inventář pobočky Krajského musea ve Vizovicích (uloženo v archivu MJVM).

Přírůstková kniha od září 1938 – srpna 1941. Musejní spolek ve Vizovicích (uloženo v archivu MJVM).

Přírůstková kniha od srpna 1941 – 1950. Musejní spolek ve Vizovicích (uloženo v archivu MJVM).

Sbírkový fond Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně: MJVM/002-05-10/218002, podsběrka: Knihy, Fond: Staré tisky.

Sbírkový fond Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně: MJVM/002-05-10/218002, podsběrka: Knihy, Fond: Historické fondy.

Sbírkový fond Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně: MJVM/002-05-10/218002, podsběrka: Etnografie, Fond: Devocionálie.

Knihovní fond Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

Kamenická dílna Jana Záhoříka v Uherském Brodě a navazující kamenosochařský závod jeho ženy Julie

*/ Jan Záhořík's Stonemason Workshop in Uherský Brod and Its Consequent
Transformation into a Stone Work Enterprise by His Wife, Julia*

Aleš Naňák

Abstract:

The article looks at minor sacral architecture in the regions of Uherský Brod and Zlín, focusing on the stonemason workshop of Jan Záhorský. He headed the workshop between 1883 and 1898. The article notes forms used as well as placement of the works. It follows the development of the workshop after the death of Jan Záhorský and describes activities of his wife Julia, née Jarolímková, who, based on the heritage from her husband, went on to establish a prospering stone work enterprise. The enterprise was later taken over by Jaroslav Lužný.

Keywords:

minor sacral architecture, stonemason, stone cross, cast iron cross, field cross, Jan Záhorský, Julie Záhorská, Jaroslav Lužný, Uherský Brod

Mezi kamenické, respektive kamenosochařské dílny, které se na přelomu 19. a 20. století dokázaly výrazněji prosadit na Uherskobrodsku, bezesporu patří dílna, jejímž zakladatelem byl Jan Záhorský.¹ Přestože on sám se přelomu letopočtu nedožil, jeho „značka“, přesněji tradice jeho dílny s odkazem na jeho jméno, přečkala pád monarchie a vstoupila i do nové republiky.

Jan Záhorský se narodil 26. dubna 1851 na čp. 54 v Uhřicích, a to do rodiny Tomáše Záhorského a jeho ženy Barbary, dcery Ondřeje Bitterlinga původem ze Schaubu v Čechách (dnes obec Pšov, okres Karlovy Vary).² Tomáš Záhorský je v matričních zápisech uváděn jako dráb při velkostatku, později jako panský dráb.³ Nevíme, kde Jan Záhorský získává kamenické zkušenosti, nicméně k 17. červenci 1883 je zapsána jeho kamenická živnost v Uherském Brodě.⁴ V následujícím roce, konkrétně 12. února 1884, vstupuje Jan Záhorský, kamenický mistr, v Uherském Brodě do manželství se čtyřiatřicetiletou Julií Jarolímkovou (nar. 8. května 1850), svobodnou dcerou kloboučníka Josefa Jarolímkova ze Dvora Králové a jeho ženy Marie rozené Valšové.⁵ Julie Jarolímková se v Uherském Brodě zdržovala právě od roku 1883,⁶ přičemž se zdá, že sem přišla z Vídně.⁷ Ve Vídni se též narodila její dcera Josefa, a to už 31. října 1877.⁸ K roku 1890 je rodina psána na čp. 185 v Uherském Brodě,⁹ později se objevují na čp. 217 a 220.

Mezi nejstarší dochovaná Záhorskova díla patří kombinovaný kříž (obr. 1), tedy litinový kříž s kamenným podstavcem, který stojí v Uherském Brodě u křižovatky ulic Horní Váhy, Antonína Hrubého a Moravská. Na dvoustupňové základně je posazen členěný čtyřboký sokl. Jeho strany jsou hladké, bez zdobení, zadní část pak opatřena signaturou: *J. Záhorský/Ung. Brod. 1884*. Na sokl navazuje vysoký podstavec, který je na čelní straně opatřen mělkou vpadlinou s obloukovým závěrem. Do vpadliny je vsazen robustní reliéf Matky Boží. Hlava nakloněná napravo, ruce sepnuty v půli těla, pravá noha mírně vykročena. Šat Panny Marie je bohatě zřasený. Podstavec je završen vyloženou profilovanou římsou. Z ní vychází litinový kříž. Spodní část vertikálního břevna je doplněna postavou klečícího anděla, nad ním je umístěna kartuš s textem: *DOKONÁNO/JEST*. Ramena kříže jsou dekorativně zakončena. Korpus, anděl i vavříňové rámování kartuše jsou zlacené.¹⁰ Toto rané Záhorskovo dílo se vyznačuje rustikálním reliéfem Matky Boží, který odkazuje na lokální provenienci. Takové pojednání je ojedinělé a u dalších (mladších) děl se Záhorský přikloní k drobnější sériově vyráběné a dodávané podobě reliéfu. Ojedinělá je i podoba podpisu. Jméno je

na samostatném řádku v levém horním rohu, lokalizace je vysekána níže a horizontálně uprostřed pole, litery názvu města jsou neumělé a použita jsou tři počáteční písmena z německé podoby označení „Uherský“, za lokalizací dílny následuje vřočení. I od této podoby Záhořík u dalších děl upustí.

V roce 1885, na Boží hod vánoční, byl svěcen celokamenný kříž v Praksčicích, a to nad vsí při silnici k Uherskému Brodu.¹¹ Původně byl kříž tvořen mohutným členěným čtyřbokým soklem, z něhož vycházel vysoký podstavec na čelní straně opatřený mělkou vpadlinou s obloukovým závěrem. Vpadlina byla doplněna o kvalitně provedený reliéf Matky Boží. Podstavec byl završen profilovanou římsou, na každé straně vždy ostře na osu lomenou. Na římsu dosedal členěný čtyřboký dřík vynášející patku vlastního kříže s kamenným korpusem a nápisovou destičkou. Ramena kříže byla jehlancovitě zakončena.¹² Kříž byl v letech 1963 a 1964 zásadně poničen¹³ a dnešní podoba kříže je dílem obnovy z roku 1998. Na zadní straně soklu se dochovala vysekaná signatura *J. Záhořík./U. Brod.* Druhotně zhotovený podstavec je hladký, na čelní straně se sekaným nápisem *JEŽÍŠI, / DŮVĚŘUJI TI!*, litery nápisu jsou barevně vytaženy. Na zadní straně podstavce nacházíme vřočení *L.P. 1998.* Římsa, dřík i patka kříže vzhledově odpovídají podobě původní, chybějící části korpusu jsou doplněny.

Téhož roku zhotovil Jan Záhořík kříž stojící u kostela sv. Martina v Bánově. Kříž stojí na jednom základnovém stupni, z něj vychází členěný čtyřboký sokl, jehož horní část má zdobně vyvedené ukončení hran. Na levé straně soklu se nachází signatura *J.Zahořík.u.Brod.* Na sokl navazuje podstavec se zkosenými hranami. Čelní podstavcová strana je opatřena mělkou vpadlinou se zdvojeným obloukovým závěrem, spodní hrana vpadliny je doplněna profilem vytvářejícím podnož pro vysoký reliéf Matky Boží. Boční podstavcové strany jsou hladké, na zadní straně je vysekán nápis: *Zhotovil mne/ ku větší cti/ a/ slávě boží/ Jan Schneider/ toho času/ farář Bánovský/ 1885.* Podstavec je završen mohutnou profilovanou římsou, která nese nízký hranolovitý dřík zakončený jednoduchou na stranách stříškovitě lomenou římsou. Z dříku vychází patka vlastního kříže, korpus je kamenný, stejně tak nápisová destička INRI, ramena kříže jsou krátká a pravoúhle zakončená.

Další Záhoříkovu práci nalezneme v Hřivínově Újezdě. Jedná se o kříž v trati Zahrady. Na několikastupňové základně je posazen čtyřboký sokl, z něhož vychází vysoký podstavec, který je na čelní straně opatřen mělkou vpadlinou s obloukovým závěrem. Ve vpadlině se nachází reliéf postavy Matky Boží, ruce má v bolestném gestu zkříženy na hrudi, hlava mírně nakloněna. Podstavec je završen mohutnou vyloženou profilovanou římsou. Z ní vychází vysoký hladký dřík, který opět korunuje výrazná profilovaná římsa. Na ní je osazen litinový kříž, u paty doplněn postavami sv. Jana a Panny Marie, svislé břevno kříže je opatřeno kartuší s nápisem *DOKONÁNO/JEST,* korpus je zlacený. Kříž je na základnové části lemován železným plůtkem. V minulosti kříž na zadní straně podstavce nesl sekaný nápis: *Ke cti a chvále boží./ Nákladem manželů/ Jana a Františky/ KALAČOWÍCH/ L. P. 1887.* Soklová část byla také opatřena signaturou: *J. Záhořík. U. Brod.* V roce 2010 byl podstavec i kříž restaurován. Vlivem silné destrukce podstavcové části byl tento díl nově zhotoven, ovšem místo sekaného nápisu na zadní straně došlo k nevhodnému osazení jednoduché tabulky s přepisem textu. Nutno dodat, že signatura ze soklové části byla odstraněna bez náhrady.

V Záhorovicích pracovala Záhoříkova dílna roku 1889. Při silnici ve směru na Boj-

Obr. 1: Kříž z roku 1884 v Uherském Brodě v ulici Horní Valy. Foto A. Nařák, 2018. |

kovice, dnes nedaleko domu čp. 201, stojí kříž, který je tvořen jedním základnovým stupněm nesoucím čtyřboký sokl. Ten nese na zadní straně vročení 1889 a v pravém dolním rohu pak signaturu *J. Záhořík U. Brod*. Na sokl navazuje vysoký podstavec se zkosenými vertikálními hranami, jehož čelní strana je opatřena mělkou vpadlinou s obloukovým závěrem. Ve vpadlině se nachází vysoký reliéf Matky Boží. Sokl i podstavec (včetně reliéfu) nesou bílý nátěr, pozadí vpadliny je v barvě světle modré. Okolo hlavy Panny Marie je pět zlatených hvězd, zlateno je i srdce Matky Boží. Podstavec je završen vyloženou římsou. Z ní vychází nízký dřík, který vynáší patku vlastního kříže s drobným korpusem. Nápisová destička chybí. Dřík a kříž jsou na podstavci osazeny druhotně.

Roku 1890 realizoval Jan Záhořík své dílo v Hrádku (dnes na Vlárské dráze, část města Slavičín). Celokamenný kříž stojí u silnice v ulici Hrádecké. Ze čtyřbokého nízkého soklu s náběhem vychází vysoký hladký podstavec. Čelní strana podstavce je opatřena vročením 1767, zadní strana pak nese nápis: *Obnoven./ 1890*. Pod textem v pravém spodním rohu je čitelná signatura: *JZáhořík*. Signatura pravděpodobně pokračovala lokalizací dílny, nicméně tato chybí, v daném místě je degradovaná hmota kamene doplněna vysprávkou. Podstavec je završen mohutnou profilovanou římsou, která nese patku kónického dřívku bez dekoru. Dřík je rovněž zakončen římsou, na niž dosedá vertikální břevno kříže. Korpus je kovový, nápisová destička INRI chybí, písmena jsou vysekána přímo do břevna.¹⁴

Při silnici z Uherského Brodu směrem k Bánovu stojí v trati Zelnice kamenný kříž (obr. 2), který Jan Záhořík zhotovil roku 1891. Jedná se opět o dílo tvaroslovně jednoduché. Ze čtyřbokého základnového stupně vychází hladký sokl, na který navazuje vysoký podstavec. Ten je na čelní straně opatřen mělkou vpadlinou s obloukovým závěrem. Vpadlina je doplněna sekaným nápisem s biblickým veršem: *V TOM SE UKÁZALA / LÁSKA BOŽÍ K NÁM, / ŽE SYNA SVÉHO / JEDNOROZENÉHO / POSLAL BŮH NA / SVĚT, ABYCHOM ŽIVI / BYLI SKRZE NĚHO / I...*¹⁵ Na zadní straně podstavce je uprostřed pole vsekáno vročení 1891 a v pravém dolním rohu signatura *J. Záhořík. U. Brod*. Na podstavci navazuje hladká hlavice s na osu lomeným (trojúhelníkovým) završením. Z hlavice vychází nízká čtyřboká patka vlastního kříže. Jeho ramena jsou krátká, pravoúhle zakončená. Korpus je kovový, nápisová destička chybí. Hlavice s patkou a křížem jsou na objektu umístěny druhotně, liší se materiálově (původní soklová a podstavcová část je pískovcová, mladší části jsou z umělého kamene) i výrazově.¹⁶

Téhož roku, tedy 1891, byl Jan Záhořík povolán k práci na obnově kamenného kříže z roku 1745 v Rudimově, v trati Rybníčky.¹⁷ Toto kvalitní barokní dílo bylo na konci 19. století opravováno nákladem Františka Diatla, domkáře z čísla 54, a jeho ženy Josefy. František Diatel k jeho následné údržbě také složil fundaci. Kříž měl být opraven k 27. květnu 1891, přičemž při této obnově „*kříž byl podobou Ukřížovaného, jenž dřív k Vasilsku hleděl, ku obci Rudimovu obrácen*“.¹⁸ K posvěcení obnoveného kříže došlo 31. prosince 1891.¹⁹ Na zadní podstavcové části kříže se v pravém dolním rohu nachází Záhoříkova signatura, je však zkomolená a při restaurátorském zásahu (zřejmě v roce 2005) barvou vytažena jako *I Z vorik U. Brod*.

V následujícím roce zhotovuje Záhořík další dílo v Uherském Brodě (obr. 3), a to v dnešní ulici Pořádí.²⁰ Tvarosloví se neliší od jiných jeho autorských děl v daném období. Ze čtyřboké základny vychází pravoúhlý sokl, na jehož čelní straně v pravém

Obr. 2: Kříž z roku 1891 v Uherském Brodě při silnici k Bánovu. Foto A. Naňák, 2018.

Obr. 3: Kříž z roku 1892 v Uherském Brodě v ulici Pořádková. Foto A. Naňák, 2018.

— — Založeno r. 1881 — —

Z á v o d

sochařsko - kamenický

J. Záhořík vdova v Uh. Brodě,
Hersmanského ulice (Hradišská) čis. 217.
Dílna nachází se u hřbitova.

Stálý sklad nábrobních pomníků ze švédské žuly, labradoru, všech druhů mramoru a jemného trvanlivého pískovce atd.
 Výroba polních křížů. Sklad železných křížů.
 Ceny levné, dle úmluvy i na splátky.

Obr. 4: Reklamní karta kamenosochařského závodu J. Záhoříkové. MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště.

dolním rohu nalézáme signaturu: *J.Zahořík U.Brod.* Na sokl navazuje vysoký podstavec, který je na čelní straně opatřen mělkou vpadlinou s obloukovým závěrem. Ve vpadlině se nachází reliéf postavy Matky Boží, ruce má v bolestném gestu zkříženy na hrudi, hlava mírně nakloněna. Boční strany podstavce jsou hladké, na zadní části uprostřed je vysekáno vročení 1892. Podstavec je završen mohutnou vyloženou profilovanou římsou. Na ni dosedá nízká patka nesoucí litinový kříž, který až na drobné detaily (například zdobení kartuše na vertikálním břevně) odpovídá kříži užitému v Uherském Brodě u křížovatky ulic Horní Valy, Antonína Hrubého a Moravská.

Dodejme, že v Uherském Brodě v minulosti stával ještě jeden kříž, který s velkou pravděpodobností roku 1892 obec pořídila od Jana Záhořika. Jednalo se opět o kombinovaný kříž a stával „nad novým dvorem vlevo na silnici k Praxšicím před kaplí sv. Václava“.²¹ Kaple svatého Václava byla silně poničena na konci 2. světové války²² a k její rehabilitaci došlo až v roce 2001. Kdy přesně zanikl kříž u kaple, známo není.

Doposud se v krajině nepodařilo spolehlivě identifikovat Záhořikovo dílo z období mezi léty 1892 a 1898. Přispívá k tomu mimo jiné jeho poměrně strohý řemeslný rukopis, který se zpravidla omezil na jednoduché tvary s minimálním dekorem, kdy o jednoznačném autorství rozhodne zachovaná signatura, případně archivní pramen. Obdobná je situace u památek funerálního charakteru. Záhořikovu produkci na Uherskobrodsku a Zlínsku, pokud se na hřbitovech vůbec náhrobky z konce 19. století dochovaly, při absenci signatury rozlišit nedokážeme. Prakticky jediný dosud známý náhrobek, který lze jeho dílně spolehlivě přisoudit, je náhrobek rodiny Vodákovy na tzv. Starém hřbitově v Uherském Brodě. Zde je na čelní soklové straně uvedena čitelná signatura: *J. Záhořík v Uh. Brodě.* Zajímavostí je, že Valerie Vodáková, která zde má být pohřbena, umírá v roce 1922. Náhrobek pak dodává podnik Jaroslava Lužného (o něm bude řeč dále v textu) a dle účtu z 10. září 1922 si za něj včetně osazení účtuje 2000 Kč.²³ Signovaný náhrobek tak pocházel ze skladových zásob dílny, kterou Lužný převzal. O podobě Záhořikovy funerální produkce si lze udělat částečnou představu i z kvitance, kterou 9. února 1897 Záhořík vystavil Matyáši Večeřovi. Za zhotovený kamenný pomník se sochou Panny Marie, s kamennou obrubou a železnou mříží, včetně osazování na hřbitově v Uherském Brodě obdržel kamenický mistr rovných 400 zlatých rakouské měny.²⁴

Jan Záhořík umírá ve věku sedmačtyřiceti let dne 18. července 1898 a příčinou smrti byla podle matričního záznamu *Pleuritis tuberculosa*.²⁵ Pohřben byl o dva dny později. Po smrti manžela přebírá kamenickou živnost vdova Julie. Jako majitelka se postaví do čela kamenického (tak je její živnost zanesena roku 1900 na sčítacím archu)²⁶ či později kamenosochařského závodu *J. Záhořík vdova v Uh. Brodě*, jak bude psáno na reklamních kartičkách (obr. 4). Z nich se také dozvídáme, že závod sídlil v Herzmannského (Hradištské) ulici na čp. 217, přičemž dílna se nacházela u hřbitova. Reklamní karta dále hlásala, že skladem byly náhrobní pomníky ze švédské žuly, labradoru, všech druhů mramoru a jemného trvanlivého pískovce. Závod nabízel výrobu polních křížů i dodávku křížů litinových.²⁷ Julie Záhořiková využila odkazu manželovy dílny nejen co do „značky“, ale hlásala se i k tradici, která měla podle uvedené reklamní kartičky sahát k roku 1881, což napovídá, že Jan Záhořík pracoval jako kameník již dvě léta před zapsáním živnosti v Uherském Brodě. Julie Záhořiková zcela jistě dílnu zastupovala a vedla, samotnou řemeslnou práci však zastávali jiní. K roku

1900 můžeme ze zaměstnanců dílny jmenovat jistého Karla Kubáčka, narozeného 17. listopadu 1881 v Roštíně.²⁸

Roku 1900 zhotovuje závod Julie Záhořkové dílo stojící v Řetechově při staré cestě na Maleniska (obr. 5). Jedná se o kamenný podstavec s litinovým křížem, který typologicky zřetelně vychází ze Záhořkovy tradice, v detailech ho však obohacuje dekorem. Jednoduchý základnový stupeň je na čele zdoben špicovanou plochou a vynáší čtyřboký sokl. Ten je na čele zdoben pravoúhlou obdélnou vpadlinou s ujmутými rohy. Ve vpadlině je vysekán nápis *DOKONANO JEST!*, kdy text je doplněn spodní zdobnou členěnou linkou. Zadní strana soklu je opatřena vročením L.P. 1900. V levém spodním rohu je uvedena signatura *J. Záhořková/ Mistrová/ Uh. Brod.*, v pravém spodním rohu potom *Zhotovitel./ Ján Palla/ v Pradliskách*. Na sokl navazuje vysoký podstavec, jehož čelní strana je opatřena vpadlinou s obloukovým závěrem, ovšem rámování vpadliny je po bocích zdobeno půlreliéfy sloupoví s patkami i hlavicemi. Vpadlina je typicky doplněna reliéfem Matky Boží, ta má ruce v bolestném gestu zkříženy na hrudi, hlava mírně nakloněna. Reliéf je zlacený. Na zadní straně podstavce nalézáme nápis: *Tento svatý kříž/ věnován, ke cti/ a chvále Boží,/ nákladem:/ ANNY MAČALÍK-ové/čís.29./ v Řetechově./ věčnosti! Odplaf jí Búh*. Podstavec zakončuje masivní vyložená profilovaná římsa, z níž vychází litinový kříž typově shodný s křížem v Uherském Brodě u křižovatky ulic Horní Valy, Antonína Hrubého a Moravská nebo s křížem v ulici Pořadí. Na tomto kříži však chybí kartuš na vertikálním břevně. Reliéf anděla i korpus jsou zlaceny. Doplňme, že objekt je obehnán kovovou ohrádkou. Záhořková se u tohoto díla nechala zapsat přímo jako mistrová, což odkazuje konkrétně na její osobu spolu s funkcí, nikoliv na dílnu či „závod“ obecně. Tuto podobu podpisu později opustí. Ojedinelý je i odkaz na Jána Pallu, zhotovitele. Donátorkou byla Anna Máčalíková.²⁹ Palla byl zjevně řemeslníkem podílejícím se na zbudování památky, čemuž by napovídalo i umístění jména vedla signatury Záhořkové.

Na Žitkové nedaleko dřevěné zvoničky stojí kříž z roku 1901 (obr. 6). Tvarosloví je opět jednoduché. Na čtyřstupňové základně je posazen čtyřboký sokl s hladkými stranami bez dekoru, který je na boční straně opatřen výraznou signaturou *J. Záhořková/ Uh. Brod (obr. 7)*. Sokl vynáší vysoký podstavec, který je na čelní straně opatřen nikou. Tu doplňuje zlacený reliéf Matky Boží v podobě, jakou dílna užívala doposud. Zadní strana podstavce nese nápis: *Nákladem/ zbožných manželů// Františka a Barbory/ Machalových/ čís. 237. ze Žitkové./ L. P. 1901*. Podstavec je završen mohutnou vyloženou římsou nesoucí litinový kříž s klečícím andělem u paty vertikálního břevna. Kartuš kříže nese nápis *SVATÁ/ PANNO MARIA/ ORODUJ/ ZA/ NÁS*, přičemž litery nápisu jsou zlaceny. Stejně tak nesou zlacení křídla anděla, rouška a trnová koruna Krista, hřeby na rukou a nohou a písmena INRI nad korpusem.

Obměnu tvarosloví přináší kříž z roku 1902, který J. Záhořková realizuje v Uherském Brodě v dnešní ulici Provazní. Kříž je tvořen čtyřbokou základnou, z níž vychází členěný sokl opatřený na čelní straně signaturou *J. Záhořka/ vdova*. Pod signaturou ve středu pole se objevuje další méně zřetelný text: *za duše v očisci*. Vysoký podstavec je na čele a po bocích zdoben pravoúhlou vpadlinou se zdobným rámováním a dekorativně provedenými horními rohy. Vpadlina je na čele doplněna reliéfem Panny Marie, podoba se zde ale mění: Matka Boží fískne ruce k hrudi, mezi nimi je znázorněno její zářící srdce probodené dýkou (obr. 8). Zadní podstavcová strana je opatřena

Obr. 5: Kříž z roku 1900 v Řetechově. Foto A. Naňák, 2018. |

Obr. 6: Kříž z roku 1901 u zvonice na Žitkové. Foto A. Naňák, 2016. |

Obr. 7: Detail signatury J. Záhoříkové na kříži z roku 1901 u zvonice na Žitkové. Foto A. Naňák, 2016. |

sekaným textem: *Tento kříž/ dal ku cti a chvále/ Boží postaviti/ Jan Kučera/ čís. 84/ L.P. 1902.*³⁰ Na podstavec navazuje členěná hlavice s římsou lomenou na osu podstavcových stran. V lomení je hlavice zdobena trojúhelníkovým (štitovým) dekorem. Na hlavici dosedá patka vlastního kamenného kříže, korpus je kvalitně kamenosochařsky proveden, ramena kříže jsou jehlancovitě zakončena, nápisová destička nese počáteční písmena J.N.K.Ž. Kříž je v současnosti (2018) obklopen hustou vegetací, která se drží v kovové ohradce okolo památky. Toto dílo naznačuje, že závod Julie Záhoříkové se mimo doposud preferované jednoduché kamenné podstavce bez složitějšího dekoru zabývá i zhotovováním tvaroslovně náročnějších prací.

Proměnu řemeslného rukopisu potvrzuje i další autorské dílo, které identifikujeme na návsi v Krhově. Z jednoho základnového stupně vychází čtyřboký sokl opatřený signaturou *J. Záhořka vdova/ v Uh. Brodě.* Sokl je zdoben zkosenými hranami a horním náběhem, na který dosedá vysoký podstavec. Ten je na čelní straně opatřen čtyřbokou vpadlinou s ostře lomeným (stříškovitým) závěrem. Nad lomením vpadliny je čelní pole doplněno dvojicí kruhových dekorů. Ve vpadlině je vsazen reliéf Matky Boží v podobě jako u kříže předchozího. Okolo hlavy Panny Marie pak nacházíme na pozadí reliéfu sedm hvězd. Reliéf i vpadlina nesou znatelné zbytky polychromie. Zadní podstavcová strana je opatřena nápisem: *Tento kříž věnovali/ ku cti a slávě Boží/ manželé/ Josef a Marie/ Hamšíkovi/ z Krhova./ L.P. 1903.* Podstavec je zakončen vyloženou profilovanou římsou. Ta nese patku s členitým závěrem vynášející nízký kovový kříž s korpusem.

Kroku 1906 se dílna Julie Záhořkové objevuje v Ludkovicích (obr. 9), kde urozcestí mezi Pozlovicemi, Luhačovicemi a Řetechovem zhotovuje kříž, který patří opět k tvaroslovně jednodušším. Na třístupňovou základnu dosedá čtyřboký sokl s hladkými stěnami a drobným náběhem pro podstavec. Na čelní straně podstavce nalézáme mělkou vpadlinu s obloukovým závěrem, ve vpadlině je pak vsekáný nápis: *PÁN MŮJ/ A/ BŮH MŮJ*. Pod textem je zdobná členěná linka, nad textem pak dekor s latinským křížem uprostřed. Na zadní straně podstavce se nachází výrazné vročení *L.P./1906*, v pravém spodním rohu je signatura *J. Záhořka vd./ Uh. Brod*. Podstavec zakončuje profilovaná římsa. Litinový kříž má dekorativně zakončená ramena, korpus je zlatený, stejně tak paprsky vycházející z průsečíku ramen, v němž se nacházejí i litery INRI jako součást odlitku. Kartuš na kříži chybí, původně zde však byla, o čemž svědčí relikv jejího uchycení.³¹

Kvalitní a v porovnání s ostatními tvaroslovně výjimečné dílo z produkce sledované dílny nacházíme v Šumicích (obr. 10), a to na samém okraji obce ve směru na Uherský Brod. Na jeden základnový stupeň navazují dva stupně soklové, kdy na horním stupni je na čelní straně vpravo umístěna signatura v podobě: *J. Záhořka vd. U. Brod*. Soklové stupně vynášejí vysoký podstavec, ten je po bocích i na zadní straně opatřen mělkou prázdnou vpadlinou s obloukovým závěrem. Na čele se pak nachází nika s dekorativně vyvedenou podnoží ve spodní části. V nice je osazena soška Matky Boží (?), nad hlavou sochy je na pozadí vysekáno sedm hvězd upravených zlacením. Vpadlina na zadní podstavcové straně nese nápis: *Ke cti BOŽÍ/ a k milé upomínce/ tento kříž postaven/ od/ dobrodinců farnosti/ ŠUMICKÉ/ LÉTA PÁNĚ/ 1907*. Podstavec je završen profilovanou vyloženou římsou, která je na čelní straně půlkruhově vytlačena. Pod půlkruhovou výsečí se nachází monogram JHS s křížem nad písmenem H. Z římsy vychází členěný dřík, jehož středová část je konvexně vytlačena a doplněna zlaceným reliéfem kalicha. Horní osmiboká část dříku je na čelní straně opatřena nápisem: *Ve strasti/ a/ v kříži svém/ pohled na ni+ / a/ rozvaž sobě/ jeli bolest/ jako bolest/ má*. Na bocích dříku v rámovaných polích nacházíme reliéfy Arma Christi. Na levém boku jsou to žebřík, kopí a hůl s namočenou houbou, na pravém boku potom kladivo, kleště a tři hřeby. Dřík je zakončen subtilní římsou, na kterou dosedá patka vlastního kříže. Hrany břevna jsou zkosené, korpus Krista s výraznou bederní rouškou je kamenný, stejně tak nápisová destička s písmeny JNKŽ. Popsaný kříž nahradil původní kříž dřevěný, který byl před stavbou nového kříže přemístěn do tratě „Vlachnové“.³²

U hřbitova ve Vlčnově³³ stojí další pozoruhodná práce signovaná Julií Záhořkovou (obr. 11). Jedná se o litinový kříž s kamenným podstavcem. Na čtyřboké základně je posazen odstupňovaný sokl, který je na čelní straně doplněn nápisem: *Ke cti a chvále Boží/ věnovali manželé/ Šimon a Marie/ PAVELČÍKOVÍ/ L. P. 1910*. Na boční straně téhož stupně je signatura: *J. ZÁHOŘKA/ vdova/ U. BROD*. Horní stupeň soklu nese na bočních stranách rámování se jménem světce, jehož reliéf je následně umístěn na navazující podstavcové ploše. Na pravé straně je tedy nápis: *SV. ŠIMON*, na levé straně potom *SV. JAN*. Na čelní straně pak nacházíme prosbu: *Matičko Bolestná/ oroduj za nás!* Stěny vysokého podstavce jsou s výjimkou zadní plochy opatřeny pravouhloú mělkou vpadlinou s ujmутými rohy. Na čelní straně je vpadlina doplněna reliéfem Panny Marie s dlaněmi sepnutými v kajícím gestu. Na pravém boku je potom postava sv. Šimona, na levém sv. Jana. Podstavec je završen profilovanou vyloženou

Obr. 8: Detail reliéfu na podstavci kříže z roku 1902 v Uherském Brodě v Ulici Provazní. Foto A. Naňák, 2018. |

římsovou, která je na čelní straně půlkruhově vytlačena. Členěná patka nese bohatě dekorovaný litinový kříž s korpusem, který je ve spodní části vertikálního břevna doplněn drobným výjevem nanebevzetí Panny Marie s dvojicí andělů. Kříž se dekorem vymyká obdobným dílům užívaným na počátku 20. století na sledovaném území, z čehož lze usuzovat, že jeho osazení je druhotné. Tomu by napovídala i členěná patka typická spíše pro kříže kamenné. Navíc i *Seznam křížův a kaplí na území farnosti Vlčnovské z roku 1903* kříž popisuje jako celokamenný.³⁴

O rok později realizovala Záhořková zakázku v Lopeníku (obr. 12). Před domem čp. 21 tam stojí kamenný kříž, který sestává z jednoho základnového stupně nesoucího čtyřboký sokl s náběhem pro podstavec. Sokl je na levé boční straně opatřen signaturou: *J. ZÁHOŘÍKA vdova U. BROD.* Vysoký podstavec je po bocích a na čelní straně opatřen mělkou vpadlinou s obloukovým závěrem. Na levé straně je vpadlina opatřena sekaným nápisem: *KU CTI A CHVÁLE BOŽÍ/ VĚNOVALI MANŽELÉ/ MARTIN KATEŘINA/ ŠEVČÁKOVI/ Z LOPENÍKA/ 1911.* Zde je potřeba uvést, že litery sekaného nápisu a zejména signatury jsou výjimečné svými přímými liniemi, přesností až šablonovitostí. Čelní strana podstavce pak nese do vpadliny druhotně a nešetrně (horní rohy desky vycházejí mimo obloukový závěr) osazenou pravoúhlou nápisovou desku s verši: *Poutníku, zde málo stůj, / moje rány rozvažuj. / Moje rány kynou, / Tvoje léta hynou. / Přejde smrt, / soud nastane / kam se Tvoje / duše dostane.* Nad verši je na desce uveden rok 1911. Tato deska evidentně nahradila – nevhodně – již špatně čitelný text vysekaný ve vpadlině. Podstavec je završen vyloženou jednoduše profilovanou římsovou, na ni dosedá patka dřívku. Ten je zdoben čtyřbokými mělkými vpadlinami s ujmутými rohy, přičemž čelní vpadlina je doplněna reliéfem kalicha s hostií. Dřík zakončuje římsoička, na ni navazuje vlastní kříž s korpusem a nápisovou destičkou INRI. Nápisová destička, korpus Krista i kalich s hostií jsou opatřeny polychromií.

Co do památek funerálního typu je situace v případě J. Záhořkové přece jen pozitivnější než v případě jejího manžela. Na hřbitově ve Vizovicích nalézáme náhrobek rodiny Doležalovy z bílého mramoru, kde na pravé boční straně je uvedena drobná signatura *J. Záhořka vdova / Uh. Brod.* Nelze spolehlivě určit dobu zhotovení náhrobku, nicméně z údajů na něm je možné předpokládat, že to bylo v roce 1906 či později, neboť toho roku umírá Jan Doležal, první ze zmiňovaných zesnulých. Další ukázky tohoto druhu architektury najdeme na hřbitově v Březové pod Lopeníkem. Zde je signatura dohledatelná u dvou náhrobků, kdy jeden z nich je již v nápisovém poli nečitelný a rozeznatelná je pouze signatura na soklové čelní části v podobě totožné s předchozí uvedenou. Druhý náhrobek patří rodině (Vrá?)blíkově a nejmladší zde uvedené vročení u úmrtí je 1911. Tento náhrobek pak nese na jednom řádku signaturu: *J. Záhořka vdova U. Brod.* Na hřbitově ve Slavkově na Uherskohradištsku lze také narazit na jeden z náhrobků ze sledované dílny. Na boční straně soklu je zřetelná signatura v podobě *J. Záhořka vd. / U. BROD.*, ovšem časové určení náhrobku je nemožné, jelikož jeho čelní stranu vyplňuje druhotně osazená nápisová deska (rodina Adamcova a Bobčíkova). V Uherském Brodě na tzv. Starém hřbitově nalézáme poslední z dochovaných a identifikovatelných náhrobků této dílny. Je to náhrobek rodiny Anderlovy a signatura je vysekána takto: *J. ZÁHOŘÍKA vd.* Nejstarším rokem úmrtí na náhrobku je 1909, jedná se však s velkou pravděpodobností o druhotný zápis na soklové části. Ve středovém nápisovém poli je to pak rok 1914. Dodejme, že

Obr. 9: Kříž z roku 1906 v Ludkovicích. |
Foto A. Naňák, 2013.

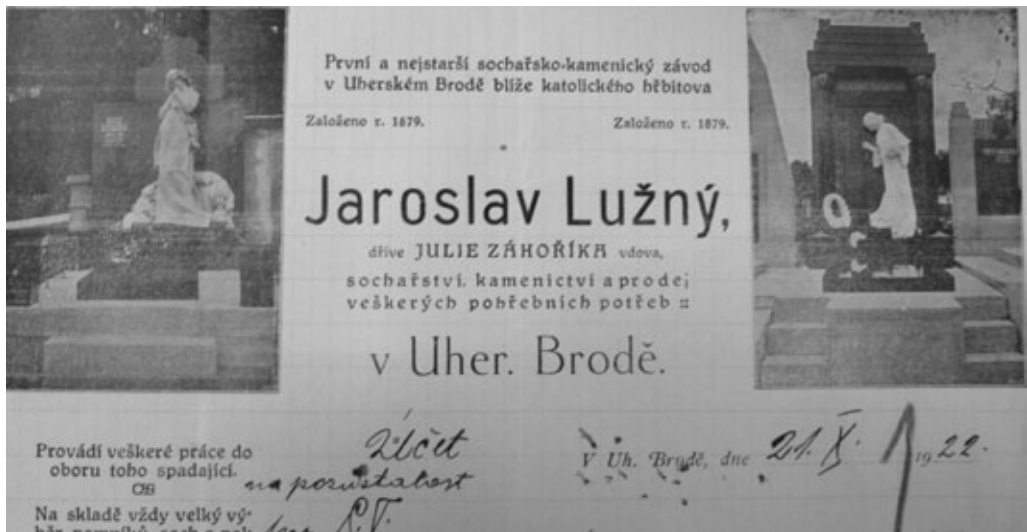
Obr. 10: Kříž z roku 1907 v Šumicích. |
Foto A. Naňák, 2016.

Obr. 11: Kříž z roku 1910 ve |
Vlčnově. Foto A. Naňák, 2017.

Obr. 12: Kříž z roku 1911 v Lopeníku. |
Foto A. Naňák, 2016.

Obr. 13: Záhloví účtu podniku Jaroslava Lužného. MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště. |

zaznamenané náhrobky tvaroslovně žádným zvláštním způsobem nevybočují z běžné katalogové produkce tehdejší doby. Jedná se vždy o typ díla, které sestává ze soklové obdélné části, navazující části středové s nápisovým polem, nízkým dřikem a vlastním křížem na vrcholu.

Není úplně jasné, kdy Julie Záhořiková končí práci svého kamenosochařského závodu. Ve sčítacích operátech z roku 1921 je zachycena na čp. 217 a vedena jako „soukromnice“ a „vdova po mistru kamenickém“, nicméně kolonka „Blíží označení závodu“ a další související jsou proškrtnuty.³⁵ Dílna pod jejím vedením již tedy zřejmě neexistovala a navázal na ni jiný uherskobrodský podnik s obdobným zaměřením – podnik s názvem „Jaroslav Lužný, dříve Julie Záhořikova vdova, sochařství, kamenictví a prodej veškerých pohřebních potřeb“.³⁶ Majitel podniku Jaroslav Lužný (obr. 13) si nechal svou živnost úředně zapsat v roce 1918, tudíž můžeme uvažovat o tom, že v tu dobu se Záhořiková i s ohledem na věk (bylo jí 68 let) své pozice na trhu vzdává. Zda Lužný podnik koupil, či došlo k jiné formě převodu, zatím nevíme.

Julie Záhořiková umírá dne 27. ledna 1932 na čp. 217 v Uherském Brodě, pohřbena byla na zdejší hřbitově o dva dny později.³⁷ V zápise úmrtí je u zesnulé uvedeno, že měla jedno dítě, v době zápisu již však nebylo naživu. To je také poslední známý záznam o dceři Josefě.

Práce Jana Záhořika i následná produkce dílny pod vedením jeho ženy Julie se nevyznačují výrazným charakteristickým tvaroslovím, tak jak tomu bylo například u prací jeho předchůdců – uherskobrodského kamenického mistra Václava Minaříka a jeho bratra Štěpána (převážně celokamenné objekty, bohatý vegetabilní dekor, obloučková vpadlina, Arma Christi)³⁸ nebo uherskohradišfského sochaře Václava Becka (typické proporce postav, rustikální výrazové pojednání) či časově shodné dílny Františka Langa a navazujícího Jana Svobody z Želechovic (subtilita, novogotické prvky dekoru)³⁹. Umělecky je potom kamenosochařská práce jen stěží srovnatelná s díly Františka Zajíce z Uherského Brodu nebo Františka Zbořila ze Starého

Města u Uherského Hradiště. Na základě popsaných památek (a nelze jistě tvrdit, že se jedná o vyčerpávající výčet – to ani nebylo ambicí této práce) lze Záhoříkova díla označit za výrazově poměrně strohá, doplněná sériově vyráběnými a dodávanými doplňky (litinové kříže, reliéfy Matky Boží), s proměnnou podobou sekaného písma. Ta spolu s variacemi signatur zřejmě souvisí s nestejnou řemeslnou úrovní pracovníků dílny. I přes onu relativní jednoduchost však dílna Jana a Julie Záhoříkových zanechala na Uherskobrodsku zřetelnou stopu. Dokázala se adaptovat na prostředí trhu, dbala na sebepropagaci a komunikaci se zákazníkem. Julie Záhoříková následně skvěle využila jména, tradice i kontaktů svého zesnulého manžela, toto vše dále rozvedla, a to se zjevným úspěchem, když se zase na její značku odvolával Jaroslav Lužný.

Poznámky:

- ¹ Dalšími dílnami působícími v témže období v Uherském Brodě byly například dílna Jana Trnáka (působil mezi léty 1875–1895) nebo později Františka Zajíce (působil mezi léty 1904–1907, dílnu po jeho smrti převzal Ludvík Petřík).
- ² Moravský zemský archiv Brno (dále: MZA Brno), E 67, Sběrka matrik, inv. č. 8177, s. 11. Není bez zájmovosti, že Barbara je při zápise úmrtí 6. prosince 1882 v Litenčicích psána jako dcera Ondřeje Piterle, familianta z Kobuly v Čechách. Srov. MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 8104, s. 122.
- ³ Srovnej např. MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 12182, str. 250 a inv. č. 8104, s. 63.
- ⁴ MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále: SOkA Uherské Hradiště), Okresní úřad Uherský Brod, Živnostenský rejstřík 1857–1896, inv. č. 72, karton 72.
- ⁵ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 12182, s. 250.
- ⁶ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1900, inv.č. 1103, karton 1260.
- ⁷ Při zápisu sňatku je zmíněna ohlášková listina farního úřadu St. Othmar unter den Weißgerbern v okrese Landstrasse ve Vídni ze dne 3. února 1884.
- ⁸ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1900, inv.č. 1103, karton 1260.
- ⁹ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1890, inv.č. 1017, karton 1198.
- ¹⁰ Dle Seznamu všech kaplí, soch, křížů, Božích muk v territorium farnosti Uh. Brodské z roku 1902 byl kříž u bývalé Těšovské brány postaven nákladem obce roku 1884. V rámci popisu je uvedeno: „pod figurou Krista P. železná tabulka s P. Marií, pod ní anděl železný“. Výrazný kamenný reliéf na podstavci zmíněn není, je tedy vsazen druhotně? Ke kříži je rovněž uvedena poznámka, že jde o „štaci v křížových dnech“. Srovnej MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Soupisy a reverzy křížů, soch a kaplí, inv. č. 406, karton 54.
- ¹¹ Farní úřad Prakšice, archiv, Pamětní kniha farnosti Prakšické od roku 1906 (dále: Pamětní kniha farnosti Prakšické), s. 20.
- ¹² Popis kříže vychází z archivní fotografie kříže v Pamětní knize farnosti Prakšické, zápis k roku 1963. Na fotografii je zřetelné poškození korpusu Krista, tělo je bez rukou a nohou.
- ¹³ Pamětní kniha farnosti Prakšické, zápis k roku 1964: „Žel Bohu kříž loni poškozený a opravený byl zase navštíven. Tentokrát byla shozena celá horní část, aniž by došlo k jinému poškození. Shozená část byla odvezena na faru a někdy později se kříž zase obnoví.“
- ¹⁴ Zakladatelkou kapitálu ke kříži byla Františka Ševčíková, a to s rokem 1889. Srovnej ODEHNAL, P. 2012: Kamenné a litinové kříže ve farnosti Slavičín (s pěti dodatky týkajícími se soch svatých). Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 13, s. 4–20.
- ¹⁵ Poslední řádek textu je nečitelný, zřejmě však šlo o odkaz na První list Janův, čtvrtou kapitolu a devátý verš.

- ¹⁶ Dle Seznamu všech kaplí, soch, křížů, Božích muk v teritorium farnosti Uh. Brodské byl původně kamenný podstavec opatřen litinovým křížem. Postaven byl uherskobrodskou obcí v roce 1892. V roce 1904 došlo k jeho opravě, nátěru a zlacení. V pozdějším nedatovaném Seznamu křížů a soch farnosti Uh. Brodské se o této památce stále píše jako o „železném kříži na kamenném podstavci“, a to s poznámkou, že byl opraven roku 1932 za 250 Kč. Srovnej MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Soupisy a reverzy křížů, soch a kaplí, inv. č. 406, karton 54.
- ¹⁷ Kříž je veden jako nemovitá kulturní památka v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky s rejstříkovým číslem 50461/7-8913.
- ¹⁸ Ke kříži více: ODEHNAL, P. 2012: Kamenné a litinové kříže ve farnosti Slavičín (s pěti dodatky týkajícími se soch svatých). Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka 13, s. 4–20.
- ¹⁹ Tamtéž.
- ²⁰ Kříž je v Seznamu všech kaplí, soch, křížů, Božích muk v teritorium farnosti Uh. Brodské zanesen jako „železný kříž u dvorku Prillingrova čís. d. 1 na kamenném podstavci“. Dala jej postavit obec a kříž byl opět „štací v křížových dnech“. V Pamětní knize farnosti Uh. Brod se ke kříži dočítáme, že v roce 1934 ho opravil kameník Gregor (a Pazderka), a to spolu s křížem před farním kostelem, křížem K. Mandové v Havřících a křížem v Provažní ulici. Srovnej Farní úřad Uherský Brod, archiv, Pamětní kniha farnosti Uh. Brodské 1898–1961 (dále: Pamětní kniha farnosti Uh. Brodské 1898–1961), s. 229.
- ²¹ Seznam všech kaplí, soch, křížů, Božích muk v teritorium farnosti Uh. Brodské.
- ²² „Poněvadž právě v těchto místech byl tuhý boj mezi postupující Rudou armádou a ustupujícími Němci, dostala kaple sv. Václava několik plných dělostřeleckých zásahů a je zničena tak, že ji nelze opravit. Bude nutno postavit kapli novou.“ Pamětní kniha farnosti Uh. Brodské 1898–1961, s. 286.
- ²³ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Sběrka soudobé dokumentace obcí okresu Uherské Hradiště, sign. B V-195.
- ²⁴ Tamtéž.
- ²⁵ MZA Brno, E 67, Sběrka matrik, inv. č. 12204, s. 96.
- ²⁶ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1900, inv. č. 1103, karton 1260. V živnostenském rejstříku je živnost pro Julii Záhořkovou připsána k 14. květnu 1903, a to se zástupcem Johanem Rohannem. Srov. MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Živnostenský rejstřík 1896–1951, inv. č. 73, karton 73.
- ²⁷ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Sběrka soudobé dokumentace obcí okresu Uherské Hradiště, sign. B V-195.
- ²⁸ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1900, inv. č. 1103, karton 1260.
- ²⁹ MZA Brno, Státní okresní archiv Zlín (dále: SOkA Zlín), Farní úřad Pozlovice, Seznam křížů a soch ve farnosti, inv. č. 7.
- ³⁰ Dedikační nápis potvrzuje i text v uherskobrodské farní pamětní knize: „Kamenný kříž Kučerův v provaznické ulici (...) vystaven a nadán nad. kapitálem od zbožn. výminkáře Jana Kučery roku 1902. Nadační kapitál 40K.“ Srovnej Pamětní kniha farnosti Uh. Brodské 1898–1961, s. 68.
- ³¹ Donátorem kříže byl Jan Záhořovský, zbudován a svěcen byl kříž roku 1906. Srovnej MZA Brno, SOkA Zlín, Farní úřad Pozlovice, Seznam křížů a soch ve farnosti, inv. č. 7.
- ³² V pamětní knize šumické farnosti přímo čteme: „Farníci šumičtí zastyděli se za dřevěný kříž na konci vesnice k Uh. Brodu a převezli jej do pola „Vlachnové“ za mlýn p. Tomka. Sběrkami a milodary sehnali jsme 690 K a postavili za ně pěkný kříž kamený. Představenstvo obce darovalo ten kousek země a vyhotoviti dalo věnovací listinu. Na udržování toho kříže složili jsme do spořitelny král. města Uh. Brodu 40 K (číslo knížky 3815). Na den sv. Petra a Pavla oděla se milá naše vesnička v háv sváteční. I cesta zametena a hostů hojně, družiček přes 80 – průvod malebný a pěkně

- spořádaný. Kázání měl p. Theofil, dominikán z Uh. Brodu. Kříž světil p. Bernard Lužný, převor řádu dominikánského.“ Srovnej Farní úřad Šumice, archiv, Pamětní kniha farnosti šumické 1906–2015, s. 5. V roce 1927 byl kříž opravován, přičemž oprava stála 350 Kč. Tamtéž, s. 36.
- ³³ Kříž původně stával na pravé straně silnice do Hluku, roku 2003 byl přemístěn ke hřbitovu. Srovnej Břečka, J. et al., 2013: Vlčnov: dějiny slovácké obce. Vlčnov, s. 523.
- ³⁴ Seznam křížův a kaplí na území farnosti Vlčnovské z roku 1903 ke kříži uvádí: „Kříž celý kamenný 15/8 1910 posvěcený nákladem manželů Šimona a Marie Pavelčík z č. 132 ve Vlčnově za 660K na parc. č. 389 zvané „Drahy“ u hřbitova při silnici.“ Srovnej MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Farní úřad Vlčnov, Seznam křížův a kaplí, inv. č. 173, karton 19.
- ³⁵ MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1900, inv. č. 1290, karton 1391.
- ³⁶ Informaci nese účet na hlavičkovém papíře, který je datován 12. června 1922. Podnik sám sebe označuje za „první a nejstarší sochařsko-kamenický závod v Uherském Brodě blízce katolického hřbitova“ se založením roku 1879 (!). Dílna zůstala na Hradišfské ulici poblíž katolického hřbitova, prodejna pak sídlila v domě čp. 113 na Komenského ulici. Z kamenosochařské produkce podnik nabízel „velký výběr pomníků, soch a polních křížů, železné kříže atd.“ Srovnej MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, Sbírka soudobé dokumentace obcí okresu Uherské Hradiště, sign. B V-195.
- ³⁷ MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12371, s. 33. Původcem matriky je církev československá.
- ³⁸ Srovnej NAŇÁK, A. 2011: Krátká pouť po stopách Štěpána Minaříka, kameníka ze Sehradic. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka, 12, s. 31–38; NAŇÁK, A. 2014: Kameničtí mistři Václav a Štěpán Minaříkovi: druhý příspěvek k postavám moravských kameníků 19. století. Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka, 14, s. 42–51.
- ³⁹ Srovnej NAŇÁK, A. 2018: Kamenická dílna Františka Langa z Želechovic. Acta musealia, 2017, 15(1-2), s. 72–84.

Malíř František Hlavica

/František Hlavica, a Painter

Nela Vlčková

Abstract:

František Hlavica (1885-1952), a painter, is one of the all but forgotten artists on the Czech art scene. He has, nevertheless, a great significance for the Wallachian region. His work is mostly represented by figurative motifs and landscape paintings. Hlavica moved to Brno, where he settled and earned his living mostly by painting official portraits. During the 1920s, the artist seeks regions with rich folklore heritage and visits them frequently. He focuses on documenting folk costumes but also folk architecture. In 1928 he became a lecturer at the Technical University in Brno, where he worked until 1951. The style of his work did not change much over the years. He more or less ignored the new trends and movements of the first half of the twentieth century. His watercolour paintings were very realistic. František Hlavica worked with a number of different forms of fine arts – painting, drawing, but also graphic design and provided illustrations for books and magazines.

Keywords:

painter, Wallachia, watercolour, technique, illustration, drawing, portrait

Malíř František Hlavica patří mezi ty umělce, jejichž život a dílo byly hluboce poznamenány rodným krajem, Valašskem. Hlavicovo dílo je plně realistické, je vždy opřeno o zevrubné studium přírody a skutečnosti. Mnohé Hlavicovy obrazy zachycují život na Valašsku té doby. Ve svých akvarelech dokumentoval tradice, které se již z našeho povědomí pomalu vytrácejí, a tím se stává důležitým protagonistou regionalismu.

František Hlavica se narodil 23. ledna 1885 ve městě Vsetín,¹ do rodiny řezbáře Františka Jana Hlavici² a jeho manželky Anny Hlavicové, rozené Slováčkové,³ jako nejstarší syn ze sedmi dětí.⁴ Otec měl svou vlastní řezbářskou dílnu a v okolí byl známý nejen jako řezbář, ale také jako výrobce hudebních nástrojů (ROKYTOVÁ 1999, s. 6). Byl horlivým muzikantem a měl svou vlastní kapelu. Matka byla zase nadaná zpěvačka a pilná vyšivačka. Domácí hudební prostředí a otcova řezbářská dílna kladně ovlivňovaly Hlavicovo malířské nadání. Podobně jako František, tak i oba mladší bratři Emil a Rudolf zdědili umělecké vlohy. Emil Hlavica se stal sochařem a malířem a mladší Rudolf Hlavica sochařem a řezbářem.

Již od raného dětství František Hlavica rád kreslil. Do sešitů si kreslil portrétní studie svých učitelů i spolužáků. Poprvé bylo Hlavicovo nadání objeveno v jeho jedenácti letech, kdy na sebe upozornil zdařilými karikaturami učitelského sboru načrtnuté křídou na kamenech vsetínského mostu. Tyto kresbičky vzbudily vlnu obdivu i nevole, protože někteří členové pedagogického sboru se v karikaturách poznávali. Vzniklou nepříjemnost zahladil soudní rada Pazderka, otec Hlavicova spolužáka, jemuž bylo proti mysli, že by mohl být nadaný chlapec trestán za svůj talent. František však musel na chvíli s kreslením přestat (HLAVICA 1952, s. 1–2). Aby nestrádal, vyrobil mu otec housle, na které František pilně cvičil, a od svých dvanácti let začal hrát v kapele otce. Hudba Františka uchvátila natolik, že uvažoval o kariéře hudebníka. Matka si však přála, aby z jejího syna byl farář a otec viděl ve svém synovi pokračovatele řezbářského řemesla.

František Hlavica tedy nastoupil na státní odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí, obor figurální řezbářství. Praktické vyučování v řezbářské dílně

Obr. 1: Portrét Františka Hlavici, foto: Rodinný archív, Vsetín. |

měl na starosti Josef Steindl.⁵ Škola se na přelomu století zaměřovala na historizující slohy, především na neorenesanci a neogotiku. Produkty vzniklé na školní půdě byly nejčastěji určeny pro církevní zakázky (KNAPKOVÁ 2012, s. 44). Hodiny kresby za Hlavicova učení vedl Václav Hofrichter.⁶ Hofrichter si ve svých hodinách zakládal na přesném anatomickém překreslení. Hlavica si osvojil především přesnou studijní kresbu figur zhotovených podle sádrových a dřevěných modelů. S větším zájmem však zachycoval své rodinné prostředí. Z vysvědčení z prvního ročníku lze vyčíst, že Hlavica nepatřil k nejlepším žákům. Ačkoliv ho malířství přitahovalo více než řezbářství, měl kreslení hodnoceno známkou „dobrý.“⁷

Dochované kresby z učňovského období pro nás zůstávají zajímavým dokladem Hlavicových malířských začátků, ilustrující velmi přesvědčivě ovzduší, v němž Hlavica vyrůstal a jež do značné míry ovlivnilo jeho budoucí malířskou a ilustrátorskou tvorbu. Časné práce prozrazují Hlavicův smysl pro jasnou a určitou charakteristiku tvaru. Kresby jsou však ještě hodně tvrdé, plné technické nejistoty a formálních rozporů.

Hlavicu studium na odborné škole nenaplňovalo, a proto se ve svých šestnácti letech přihlásil na Akademii výtvarných umění v Praze (dále AVU) a svůj první rok na AVU strávil v přípravce pod vedením profesora Bohumíra Roubalíka.⁸ Hlavica se na pražské AVU ještě setkal s pedagogy z generace Národního divadla, kteří se stále drželi tradiční akademické tvorby. V prvním desetiletí dvacátého století se začal prohlubovat rozpor mezi novou mladou nastupující generací a jejich učiteli na AVU. Po absolvování přípravky Hlavica vstoupil roku 1902 do malířské školy nově jmenovaného profesora Hanuše Schwaigera.⁹ Schwaiger svým strohým, archaizujícím realismem na jedné straně podrýval předcházející akademismus, na straně druhé nastupující modernismus.

Základem Schwaigerovy vyučovací metody byla snaha, aby si žáci osvojili poctivou kresbu a technické základy malířského řemesla. Schwaigerův realismus, který byl utvářen zejména dle vzoru nizozemských a německých mistrů, nalezl svůj výraz nejen v portrétech a figurálních studiích, ale také v kresbách krajiny, které nejčastěji maloval technikou akvarelu. Schwaigerovo mistrovství akvarelu se hluboce vtisklo do Hlavicovy paměti. I námětově byla Hlavicova návaznost na Schwaigera více než těsná. Schwaigerův vliv se nejvíce projevil ve výběru námětů, které Hlavica realisticky zachycoval.

Začátky v Praze byly pro Hlavicu velmi obtížné. Neustále se potýkal s nedostatkem financí (KOBILÍŽEK 1948, nestr.). Schwaiger si všiml, že Hlavicova situace byla krušná, a proto ho doporučil několika pražským známým mecenášům (LAMAČ 1955, s. 24). Později vzhledem k prokázaným studijním výsledkům mohl Hlavica přestat platit školné a od druhého ročníku pobíral každoročně Hlávkovu stipendium.¹⁰

Z mnohotvaré Schwaigerovy umělecké činnosti Hlavicu nejvíce oslovilo Schwaigerovo malířské putování za soudobým člověkem a jeho životním prostředím. Schwaigerovy podobizny, provedené především v devadesátých letech devatenáctého století, působily na mladého malíře až magicky. Již v době Hlavicových studií se staly výhradním tématem jeho tvorby figurální motivy z Valašska. Hlavica, na rozdíl od svého učitele, se v portrétech vesničanů nezaměřoval tolik na sociální osudy člověka. Tyto portréty mají spíše charakter národopisné či psychologické studie (ROKYTOVÁ 1999, s. 50). Malířův zájem se soustředil na rázovité postavy, které portrétoval

Obr. 2: František Hlavica, *Portrét ní studie*, 1903, akvarel, soukr. sb., reprofoto: Nela Vičková. |

Obr. 3: František Hlavica, *Zabíjačka*, 1905, akvarel, tempera, MRV Vsetín, reprofoto: Nela Vičková. |

technikou akvarelu. Zvolená technika umožňovala umělci rychlý a bezprostřední záznam viděné reality. Tyto studie i přes rychlý záznam byly finálním dílem a nesloužily k dalšímu zpracování, například pro portrét v oleji. Portrétované postavy se promítají na abstraktním pozadí, nejčastěji vytvořeném lehkým nanesením barvy.

Šestice akvarelů z ruky Františka Hlavici dokumentující život ve venkovském prostředí byla přičiněním Hanuše Schwaigera reprodukována ve *Volných směrech*¹¹ roku 1905. Tyto akvarely přibližují pozorovateli vesnického člověka a jeho každodenní život. Hlavica tyto kresby vytvořil s neobyčejně jímavou důvěrností. Věrohodně popisují, jak život na Valašsku vypadá, jakým činnostem se obyvatelé dané oblasti věnují a jak se lidé oblékají. Reprodukované obrázky oscilují mezi realistickou studií prostředí a žánrovou malbou, zachycující kouzlo okamžiku.

František Hlavica absolvoval Akademii výtvarných umění v Praze v roce 1907. Období začátku 20. století je považováno za období zásadních změn vývoje českého umění na jeho cestě k modernosti. Mladí umělci se obraceli hlavně na západní vzory a nechávali se ovlivňovat novými malířskými směry, které proudily hlavně z Francie. František Hlavica v počátcích své malířské dráhy vycházel především ze vzorů, které mu všípila školní léta strávená na AVU, která tou dobou byla konzervativním prostředím (LAHODA 1998, s. 233). Nových směrů si Hlavica nevsímal, tudíž se nezměnil jeho vlastní styl ani náměty. Hlavica již během studia zastával konzervativní názory a svou pozornost soustřeďoval ke studiu mistrů české tradice. Také se stranil účasti v různých uměleckých skupinách. Stýkal se pouze s malíři, kteří svůj zájem směřovali k venkovu a k venkovskému člověku.

Moravský venkov Hlavica ve svých akvarelech nijak neidealizuje, ale drží se v tendencích dokumentárního zobrazování reality. Zjevná proměna moravské vesnice, zanikání tradičních jevů a postupné odkládání krojů vedly Hlavicu k usilovné aktivitě směřující k zaznamenávání pozůstatků tradičního způsobu života. V tradicích krajanů nachází nevyčerpatelný zdroj inspirace pro své dílo a během své tvorby tyto náměty nikdy neopustil.

Po ukončení studií nastoupil malíř vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník u 75. pěšího pluku v Praze (ROKYTOVÁ 1999, s. 15). Během tohoto roku se Hlavica sice nevěnoval rozsáhlejší tvorbě, ale stále skicoval a naučil se německy a italsky.¹² Na základě těchto skic dostal Hlávko stipendium na cestu do Itálie, kterou podnikl v roce 1909, a za osm měsíců ji procestoval téměř celou. Výsledkem italského pobytu byla řada akvarelů a množství skic. Podstatnou část své cesty po Itálii Hlavica věnoval studiu starých mistrů. V Římě byl uhranut obrazem *Papeže Innocenta X.*¹³ od Diega Velázqueze natolik, že se mladý umělec rozhodl pro svou další studijní cestu odjet do Španělska, kde strávil celý rok. Opět díky finanční podpoře Hlávko stipendia. Ve Španělsku vytvářel malíř vzdušné a prosvětlené akvarely i olejomalby. Na proměně Hlavice malířského vidění měly bezesporu podíl návštěvy galerií i samo středomořské ovzduší.

Hlavica se během své studijní cesty snažil procestovat téměř celý Pyrenejský poloostrov, kde navštěvoval především větší města. Zdejší výtvarná produkce na něj mocně zapůsobila a ovlivnila veškerou jeho následující práci. Změna v malířově rukopisu je nejvíce patrná v práci s barvou. František Hlavica své akvarely reprezentoval na *VI. mezinárodní výstavě umění v Barceloně*, konané v interiérech Palacio de

Bellas Artes roku 1911.¹⁴ Výstava nabízela přehlídku současného umění umělců napříč celou Evropou a zahrnovala díla umělců, tvořících v duchu realistických tradic i díla vytvořená v tendencích nastupujícího moderního umění.¹⁵ Na výstavě byl František Hlavica zastoupen obrazem *Patio de San Gual*¹⁶ a byl přiřazen mezi katalánské umělce. Za svůj obraz byl malíř oceněn stříbrnou medailí (ROKYTOVÁ 1999, s. 16).

Archivní prameny poměrně podrobně popisují i Hlavicův pobyt ve městě Palma na ostrově Mallorca. Zde se mu dostalo velké cti stát se hostem v panství Miramar u arcivévody Ludvíka Salvátora Toskánského.¹⁷ Prostředí kolem významného vědce a cestovatele, jakým byl arcivévoda Ludvík Salvátor, bylo jistě pro mladého malíře velmi inspirující.

Obr. 4: František Hlavica, *Most v Toledo*, 1911, akvarel, MRV Vsetín, repofoto: Nela Vičková. |

Na ostrově kromě přátelského přijetí, našel umělec mnoho podnětů pro svou tvorbu. Především to byla samotná krajina a středomořské ovzduší, které často Hlavica volil jako náměty pro své kompozice. Podobně svou tvorbu vnímal i katalánský krajinář Santiago Rusiñol,¹⁸ se kterým se u arcivévody Hlavica setkal. Stejný výtvarný názor i záliba v dokumentování specifické krajiny ostrova sblížily oba malíře natolik, že se z nich stali přátelé. Rusiñol poučen impresionismem ve svých dílech kladl důraz na světlo v určitém okamžiku a jeho obrazy krajin a zahrad jsou přímo naplněny klidem. Vliv katalánského malíře je na tvorbu Františka Hlavici velmi patrný především ve snaze postihnout světelnou atmosféru využitím jemných gradací barev.

Zatímco v první periodě bylo pro Hlavicu typické vytváření figurálních studií, ve Španělsku zaujal malíře svéráz starobylé architektury s kontrastními efekty světla a stínů, vytvořených prudkým jižním sluncem. Řada akvarelů a olejů zachycujících osobní dojmy umělce z cest tvoří významnou tvůrčí epizodu, vybočující z rámce

Obr. 5: František Hlavica, *Výbuch granátu*, 1918, akvarel, MRV Vsetín, reprofoto: Nela Vičková. |

domácího prostředí. Tyto obrazy upozorňují na rozvíjející se talent autora, na jeho mistrovství v malbě alla prima, kdy mísením barev přímo na papíře dociluje syté, kontrastní barevnosti. Akvarelová technika se zde vyznačuje bezprostřední svěžestí, barevnou čistotou a světelností.

Po návratu ze Španělska žil Hlavica v Praze. Pro nedostatek volných ateliérů sdílel na čas společné prostory s dalším známým valašským malířem, Františkem Podešvou.¹⁹ V této době se častými tématy v Hlavicových obrazech staly pražská zákoutí a portréty. V roce 1914 vypukla první světová válka a Hlavica byl povolán na ruskou frontu, kde jako velitel setniny prodělal boje v zákopech.

Válka tehdy zasáhla samu podstatu umění. Hlavica na rozdíl od moderních umělců, kteří pod tlakem prožitých hrůz od základu revidovali problematiku tvůrčího vztahu pomocí modernistických tendencí, nadále pokračoval v realistickém ztvárnování jevové skutečnosti. V letech první světové války se motivy díla Františka Hlavici zcela obrátily k válečným událostem. Akvarely, na nichž se objevují výbuchy granátu či oběšenci, jsou dobrým dokladem, jak vypadal život na frontě, kde se vojáci se smrtí setkávali každý den. „Když jsem byl v zákopech na frontě, modlíval jsem se, abych se dočkal nové doby. Představovali jsme si ji všichni tak krásně růžově. Kdo by se byl tehdy nadál, co na nás čeká! Ideály, ke kterým jsme toužili dospět, se nám spíše vzdalují, než by se přibližovaly. Nikde není vidět radosti ani naděje v lepší. Všechno je jaksi na scesti. Snad ještě přece se to obrátí a až bude nebezpečí největší, zvítězí rozum nad strojem.“²⁰

Obr. 6: Fotografie F. Hlavici při portrétování Tomáše Garrigua Masaryka, reprofoto: Nela Vičková. |

V malířově pozůstalosti se dochovalo poměrně velké množství skic domů, krajiných úseků a vojáků provedených tužkou, bez hlubšího obsahového zaměření. Tyto rychlé studie jsou dokladem Hlavicovy záliby ve hbitém pořizování co největšího množství záznamových materiálů. V této době také vzniká řada akvarelů naplněných ideou odporu k válce. Podobně jako mnoho ostatních mladých mužů zažívá Hlavica zklamání a je znechucen válečnými událostmi. Jeho vojáci na výjevech sedí zhroucení, jsou sklíčení a neteční. Díla vytvořená během první světové války patří k nejoriginálnějším, ale i nejsuggestivnějším dílům z jeho odkazu. Jsou doslova nabití silou prožitku.

Roku 1918 byl Hlavica jako technický důstojník poslán na italskou frontu k 48. letecké setnině (HLAVICA 1952, s. 12). Zde se také věnoval malbě, ale během výbuchu granátu byl raněn do pravé ruky a ochrnul mu malíček. S potížemi z tohoto zranění se potýkal celý život. Tento úraz se projevil především na jeho rukopisu. Poté byl malíř odvelen do Vídně do leteckého arsenálu, kde zůstal do konce války.

Po válce se Hlavica usadil v Brně a pronajal si svůj první vlastní ateliér na ulici Česká 1.²¹ V Brně se ocitl ve středu společenského života. V roce 1919 vystavoval svá díla na první výstavě Klubu výtvarných umělců Aleš v Brně,²² jehož byl zakládajícím členem. Z dalších výtvarných spolků, jichž byl Hlavica členem, je třeba ještě připomenout spolek Koliba²³ a Sdružení výtvarných umělců moravských.²⁴ Ačkoliv byl Hlavica členem uměleckých spolků, spolkového života se stranil a se spolky nevystavoval. Spíše se věnoval tvorbě oficiálních portrétů a otevřel si soukromou školu malby, kterou byl kvůli nedostatku času nucen zrušit. Privátní hodiny malby poskytoval například výtvarnici Boženě Klátilové-Rolkové.²⁵ Vědomou, a z velké části chtěnou, spolkovou izolaci překonával František Hlavica kontakty s přáteli, jejichž umění mu konvenovalo a jímž se také dokázal inspirovat.

V brněnském prostředí je Hlavicovou hlavní výtvarnou činností malba obrazů na objednávku. Vytvořil řadu reprezentativních podobizen představitelů kulturního a politického života i portréty pro osobní zájem portrétovaných a jejich rodin. Vytváření oficiálních portrétů se Hlavica věnoval až do konce svého života a způsob jeho portrétování se po celou dobu výrazně nemění. Velké zastoupení při vytváření oficiálních portrétů má olejomalba, kterou na plátno malíř nanáší hladkým rukopisem. Reprezentativní olejomalby vytvářel na základě osobních sezení u něj v ateliéru.

V roce 1924 byl malíř osloven Masarykovou univerzitou,²⁶ aby zachytil na obraze návštěvu Tomáše Garrigua Masaryka s učitelským sborem.²⁷ V témže roce Hlavica vytvořil také oficiální portrét prvního československého prezidenta. Hlavica se tímto úkolem cítil velmi poctěn, zvláště když prezident Masaryk rozhodl, že posedí modelem v soukromí na svém zámku v Topolčiankách na Slovensku,²⁸ a také když svolil, aby s Františkem Hlavickou skicoval jeho bratr Emil Hlavica pro jeho sochařský portrét.²⁹ Portrét z roku 1924 byl určen pro aulu na Masarykově univerzitě v Brně.

Hlavica strávil na slovenském prezidentově sídle osm dní a ke svému úkolu se postavil více než zodpovědně: „*Nechtěl jsem zbytečně ztratiti ani vteřiny. Plátno jsem měl velké a byl bych rád namaloval i ruce, což je někdy problém tak těžký, jako hlava. Nevěděl jsem však předem, kolikrát bude pan prezident sedět. Po hodinovém sezení, v němž jsem si přál, abych měl více očí a více rukou, považoval jsem za svou povinnost panu prezidentovi poděkovati. Nechtěl jsem nadužívat velké laskavosti*

páně presidentovy. Tím větší bylo moje překvapení, když na mé poděkování pan prezident odpověděl, abych jen pracoval dál, je-li ještě dosti světla.“ (-HJ- 2000, s. 37)

Hlavica navázal s celou rodinou Masarykovou přátelské vztahy, hlavně s Janem Masarykem. V roce 1925 Hlavica navštívil Paříž a Londýn, kde byl Janovým hostem po celé tři týdny.³⁰ Pro vytvoření dalšího portrétu Tomáše G. Masaryka byl malíř osloven opět v roce 1926.³¹ Tento portrét zdobil zasedací síň radnice ve Vsetíně, nyní je ve sbírkách Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Hlavica toho roku přijal pozvání do Topolčianek, kde se zdržel tři týdny. Při této návštěvě vytvořil podobizny Masarykových vnoučat na slonovinové kosti. Naposledy Hlavica zavítal do Topolčianek o prázdninách 1927, kdy portrétoval prezidenta pro Masarykovu univerzitu v Brně.³²

První polovina dvacátých let byla v Hlavicově práci bohatá také na studie krojů. Hlavica při svém pobytu v Brně často jezdíval na studijní cesty po jižní Moravě. Především navštěvoval oblasti, které byly charakteristické pro svou krajinnou a kulturní odlišnost. Díky Uprkovým dílům a aktivitám se Slovácko stalo pro výtvarné umělce vyhledávanou oblastí, asociovanou s představou původního ztraceného ráje (WINTER 2012, s. 47). Hlavica se tedy stal jedním z malířů, kterým tento kraj učaroval, a jezdil sem dokumentovat tamní život. Záměrně vyhledával slavnostní události v různých vesnicích, kde ho přitahovaly kroje a specifické oděvy daného kraje, s nimiž se už člověk často neseťkával. Z následujících let vznikla řada figurálních studií, ve kterých autor zohledňuje etnografické detaily oděvu.

Hlavicovy krojové studie vznikaly podle skutečných postav, jež si malíř vybíral přímo v domácím prostředí (PLÁNKA 1956, s. 74). Hlavica dokázal s velkým citem postavit a naaranžovat model tak, aby co nejvíce vyniklo střihové řešení sukni, odlišný lem či podšívka, aby byla viditelná jejich výzdoba, například na zádech, aby byly srozumitelné způsoby úvazu šátků. Zobrazování mužů a žen v krojích je naprosto věrohodné a má mimořádnou dokumentární hodnotu. Hlavica v těchto studiích nijak neuvolňuje svou fantazii. Vše je perfektně odpozorované a s největší přesností přeneseno na papír.

V roce 1928 byl na České vysoké škole technické v Brně vypsán konkurz na místo profesora stavitelského a figurálního kreslení,³³ uprázdněné Herčíkovou smrtí. Ferdinand Herčík³⁴ zemřel již v roce 1923 a po dobu několika let nebyl jeho post obsazen. O jmenování se ucházel Jaroslav Král,³⁵ jako dosavadní asistent, František Hlavica a třetím uchazečem byl Oldřich Koníček.³⁶ Koníčková a Králova tvorba patřila mezi díla výrazně moderní orientace, na rozdíl od Hlavici. Zdá se, že právě tato skutečnost oběma konkurentům v konkursu neprospěla. Oba byli odmítnutí. Tím rozhodnutím byl nejvíce postížen Jaroslav Král, který téměř pět let samostatně vedl výuku a směl s jmenováním počítat.³⁷ Hlavica se tedy stal profesorem stavitelského a figurálního kreslení.

Během Hlavicova vedení stavitelského a figurálního kreslení nedošlo k žádným velkým změnám ve výchovném programu. Hlavica vedl svá cvičení neobyčejně odpovědně, učil ukázkou, to znamená, že sám před posluchači kreslil, zpravidla tak, že na jejich pracích prováděl rozsáhlé korektury. Tato Hlavicova metoda, která se pak stala vlastní i jeho asistentům, byla po mnoho let pro ústav kreslení příznačná a měla vedle svých nesporných předností i zřejmý nedostatek v tom, že přinášela sice kvalitní, zato však málo osobní výsledky.

Malíř pobýval střídavě v Brně a na Valašsku. Valašské kopce a valašský lid byly Hlavicovi nepřeborným zdrojem jeho umělecké tvorby. Také byl nadšeným turistou a lyžařem. Proto roku 1930 začal malíř s výstavbou horské chaty na Kohútce, na které se podílel architekt Dušan Jurkovič.³⁸ Chata Kohútka měla kopírovat prototyp staré valašské chalupy a dodnes stojí na pohoří Javorníků, ve velmi pozměněné podobě. Malebné vrchy, viděné od Kohútky, byly přirozenými modely pro mnohé Hlavicovy krajiny. Kohútka byla za společného úsilí Františka Hlavici a jeho bratra Rudolfa dostavěna v roce 1932. Vzápětí vyhořela. Bratři ji se značnými nesnázemi

Obr. 7: František Hlavica, Portrét Tomáše Garrigua Masaryka, 1927, olej, plátno, Muzeum města Brna, foto: Nela Vičková.

Obr. 8: František Hlavica, *Starý luhačovický kroj*, (1924), akvarel, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, foto: Nela Vičková.

Obr. 9: Fotografie Františka Hlavici při malování v plenéru, foto: Rodinný archiv, Vsetín. |

Obr. 10: František Hlavica, *Sekáči na Kohútce*, 1938, akvarel, soukr. sb., reprofoto: Nela Vičková. |

obnovili a zvětšili, aby mohla sloužit jako turistická základna. Turistická chata také plnila funkci místa setkání Hlavicových přátel. Častými hosty zde byl Tomáš Baťa ml. se svou rodinou nebo Petr Bezruč.

Ve třicátých letech měla příroda a specifická architektura Valašska v tvorbě Františka Hlavici dominantní postavení. Pro zachycení krajinných úseků využíval malíř techniku akvarelu, která mu umožňovala velmi hbité překreslení reality. Krajinu zobrazuje malíř realisticky, vše je perfektně odpozorované a s největší přesností přeneseno na obraz. Nekopíruje však pouze viděnou skutečnost, ale i atmosféru, jistou dějovou situaci. Důležitým výrazovým prostředkem je barva, která formuje prvky, stínuje a obrazu dodává neobyčejné světlo.

Vedle krajinomaleb zaznamenávajících výhradně valašskou krajinu vytvořil František Hlavica řadu prací obsahově spjatých se současným životem kraje. Ve výjevech se snoubí příroda a venkovský lid při práci. I když Hlavica soucítil se svými rodáky, nezobrazoval jen sedřené venkovany klesající pod tíhou úmorného dobývání každodenního živobytí. Výjevy jsou založené na ideálu polní práce v tradičním koloběhu ročních dob.

František Hlavica byl velmi pracovně vytížený. Vyučoval kresbu na Českém vysokém učení technickém v Brně, přitom vytvářel zakázky na oficiální portréty a hojně se věnoval ilustrování knih. Vysoké pracovní tempo se začalo odrážet na Hlavicově

zdraví. Trpěl opakujícím se zánětem nervů a dýchacími potížemi, z nichž se později vyvinulo bronchiální astma. Aby Hlavica neztrácel radost z práce, podnikal mezi semestry studijní cesty nejen po národopisně živých oblastech Slovácka a Valašska, ale podněty k bystře odpozorovaným momentkám čerpal také na cestách po Slovensku a Podkarpatské Rusi. Slovensko i Podkarpatská Rus byly zdrojem námětů pro posílení folklórních a národních tradic a současně pro vyzdvížení regionalismu a národního exotismu ve výtvarném umění v prvních letech republiky (LAHODA 1998, s. 74). Nebylo náhodné, že tyto regiony byly místem poutí nejen pro folkloristicky orientované tvůrce, jakými byli například Ferdiš Duša, nebo Adolf Kašpar, ale také pro představitele modernismu a avantgardy.³⁹

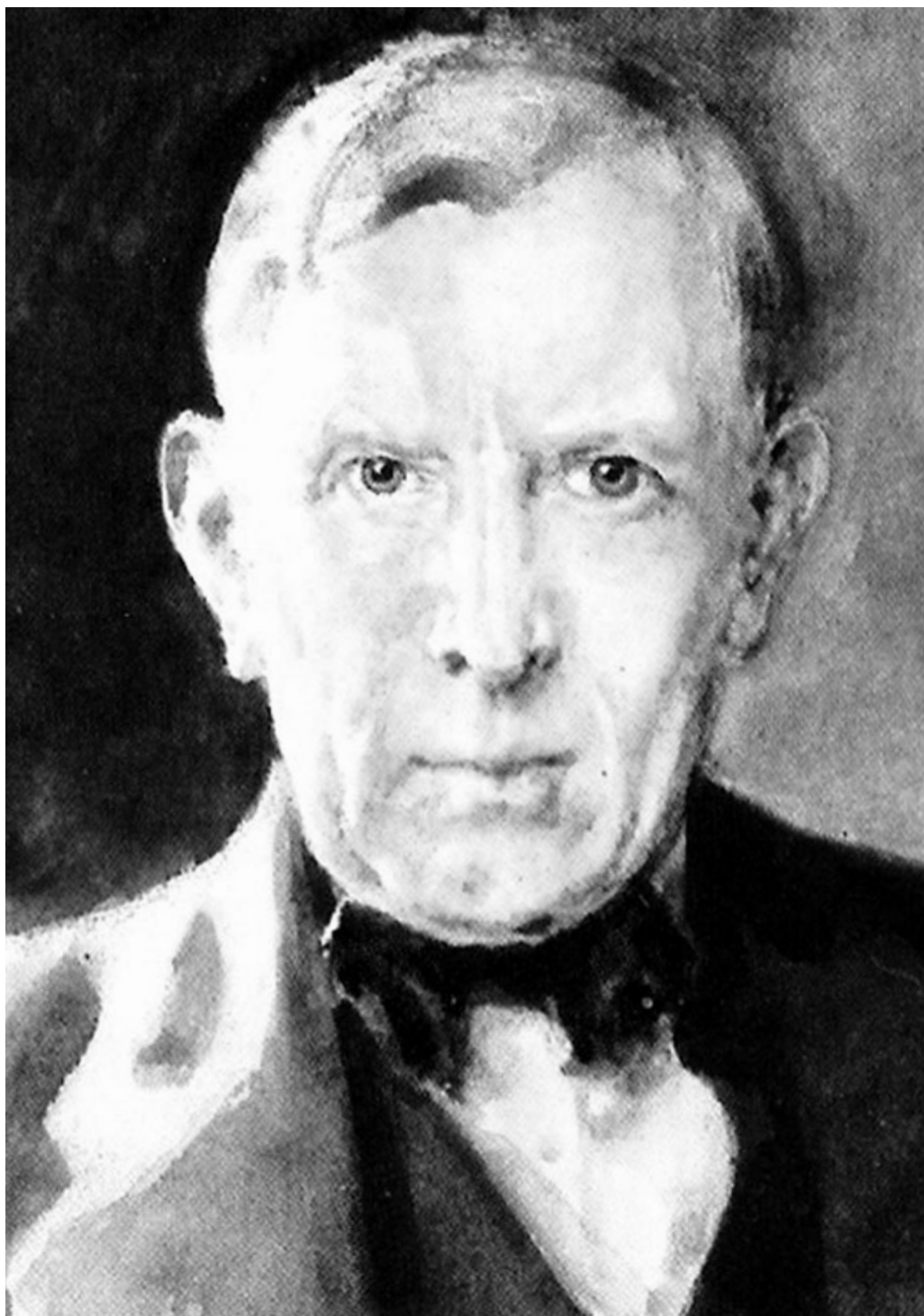
Hlavica stále udržoval úzké vazby i se svými rodinnými příslušníky. Vždy cítil povinnost pomáhat své rodině a postarat se o své mladší sourozence. Oba své bratry Emila a Rudolfa finančně podporoval na studiích. Také se podílel některými výtvarnými návrhy na rodinné firmě Bratři Hlavicové, kterou zmínění bratři ve Vsetíně založili (ROKYTOVÁ 1999, s. 19). Jejich firma se zaměřovala na výrobu dřevěných hraček. O deset let mladšího Evžena vzal Hlavica k sobě do Prahy a dal ho zapsat do obchodní akademie a po letech, když Evžen pro své chatrné zdraví nemohl nalézt stálé místo, učinil ho Hlavica svým sekretářem.

Malíř se začal stahovat do okruhu svých přátel a maloval jejich podobizny. Tyto podobizny se vyznačují drobným rozměrem. I přes malý formát portrétů potvrzují tato díla Hlavicovo mistrovství ve vystižení charakteristiky portrétovaného. V třicátých letech vytvořil podobiznu světoznámého houslisty Jana Kubelíka, básníka Pavla Kokeše-Kýčerského nebo Dušana Jurkoviče.

Poměrně klidná třicátá léta vystřídal rok 1939, kdy vznikl Protektorát Čechy a Morava, okupovaný nacistickým Německem, a následně dne 1. září 1939 po útoku na Polsko vstoupila Evropa a nakonec celý svět do druhé světové války. Umělci reagovali na tuto novou situaci změnou námětů své tvorby. Stejně tak František Hlavica se v této těžké době více přiklonil k námětům, které reflektovaly jeho pocity z aktuálních událostí. Pro nejpřesvědčivější vyjádření svých pocitů volí malíř apokalyptické motivy, které vytváří expresivnější barevností: „*se zřejmějším zahleděním se do nitra věcí i lidí zapřádá své dílo do pavučin jakési pohádkové neskutečnosti v pravdě však živě zachycující její věčný boj mezi dobrem a zlem.*“ (ZEMÁNEK 1946, s. 83)

Začátkem čtyřicátých let se Hlavica usadil v Praze, kde již v roce 1940 proběhla výstava jeho děl. Výstava byla umístěna na neobvyklém místě, v kapitulní knihovně ve Vikářské ulici na Hradčanech, a měla slabou odezvu.⁴⁰ V Praze Hlavica pobýval delší čas u manželů Novotných na Smíchově, na Pávím Vrchu, kde měli vilu. Ke dni 31. 7. 1940 po uzavření České vysoké školy technické v Brně byl Hlavica přeložen na „dovolenou s čekatelným“ a zproštěn činné služby. Jeho chatu na Kohútce zabrala německá pohraniční stráž. Doba na něj hluboce působila. Na konci druhé světové války byla Praha bombardována a kvůli svému nervovému onemocnění musel Hlavica zvolit klidnější prostředí. Přemístil se do Kopidlna, kde byl hostem inženýra Františka Hubálovského. Začal zde malovat autoportrét,⁴¹ který byl později, na přelomu roku 1948–1949, vystaven ve Slovanském domě v Praze.

Po válce byl Hlavica rehabilitován a odškodněn. Odjel do Brna, kde shledal svůj ateliér v dezolátním stavu. V Brně byl Hlavica nešťastný a hledal každé volné chvíle,

Obr. 11: František Hlavica, *Autoportrét*, 1944, akvarel, MRV Vsetín, reprofoto: Nela Vičková. |

aby mohl z města odjet. Své pedagogické povinnosti přenechal takřka úplně v ruce svého asistenta Františka Doubravy (ZHOR 1968, s. 17). Profesorem v Brně zůstal František Hlavica do roku 1950. V roce 1951 předčasně odešel do důchodu. Malíř se odstěhoval na Valašsko, kde žil v izolaci. Maloval jen drobné akvarely. Hlavica svůj názor na soudobé dění na umělecké scéně vyjádřil v jednom ze svých dopisů Williamu Ritterovi: „*Celý život i umělecký je zpolitizován. Je neuvěřitelné, jak hluboko klesl u lidí umělecký vkus a co se dnes za umění vydává a obdivuje. Lidé si ani nejsou vědomí úpadkového stavu a naopak si myslí, že jsou na cestě k pokroku. (...) Politika je věcí rozumu, ale umění je věc srdce.*“⁴²

I přes své chatrné zdraví Hlavica stále tvořil oficiální portréty, o akvarely nebyl zájem. Portrétní tvorba byla jedinou možností, jak zlepšit svou hmotnou situaci. V roce 1947 dostává Hlavica zakázku od Podnikové rady čs. pošty na zhotovení Bezručova portrétu pro připravované vydání knížky *Vzpomínky na P. Bezruč*⁴³ k básnickovým osmdesátinám. Hlavica byl pozván Bezručovými přáteli do Kostelce na Hané, aby zde básníka portrétoval. Zprvu byl Bezruč ostýchavý a nechtěl k portrétu svolit. Nakonec však v závěru Hlavicova pobytu dovolil malíři vytvořit akvarelovou studii jeho osoby. Mimo portrétu⁴⁴ vyzdobil malíř knihu ještě šesti akvarely. S básníkem Hlavica navázal úzké přátelství. Podnikali spolu automobilové výlety do vzdáleného okolí, na Svatý Kopeček u Olomouce, na Hostýn, do Brna. Hlavica Bezruč portrétoval ještě o Velikonocích v roce 1949 pro důl Petr Bezruč v Ostravě⁴⁵ a toho roku na podzim jej ještě portrétoval z pravého profilu pro chatu na Lysé hoře.⁴⁶

Závěr života Františka Hlavici je velmi dobře zmapován díky dochované korespondenci s bratrem Evženem Hlavicou. Tato korespondence časově spadá zejména do čtyřicátých let 20. století až do smrti malíře. Dopisy nám přibližují Hlavicovu životní realitu, umělecké zakázky a průběh prací na některých výtvarných dílech, ale také jeho zhoršující se zdravotní stav.

Následkem svých chorob zemřel František Hlavica 16. července 1952 ve vsetínské nemocnici. Rozloučení s ním proběhlo 20. července 1952 a byl uložen do rodinné hrobky ve Vsetíně. Přišli se s ním rozloučit stovky přátel, mezi nimi osobně i Petr Bezruč nebo Karel Hofman.⁴⁷ Malování bylo pro Františka Hlavicu životní náplní. Nikdy se neoženil a neměl děti. Pozůstalost po malíři si rozdělili jeho sourozenci, kteří následně darovali část pozůstalosti do Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně a do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Poznámky:

- ¹ Hlavicův rodný dům leží na ulici Palackého 258, Vsetín. U vchodu rodného domu byla nainstalována pamětní deska připomínající malíře Františka Hlavicu i jeho bratry Emila a Rudolfa. Pamětní deska byla k domu připevněna v roce 1998 k příležitosti 45. výročí úmrtí Františka Hlavici (ROKYTOVÁ 1998, s. 17).
- ² František Jan Hlavica (1859–1930), řezbář. Rodina Hlaviců pocházela z Kelče, kde je doložena již v roce 1643. František Jan Hlavica vystudoval Odbornou školu zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Po absolutoriu školy si otec František Jan Hlavica vybral Vsetín jako místo vhodné pro založení řezbářské dílny (ROKYTOVÁ 1999, s. 11).
- ³ Anna Hlavicová (1867–1944). V některých pramenech se omylem uvádí, že byla Slovenka, což vzniklo pravděpodobně z toho, že její rodiče se brzy po sňatku odstěhovali do Nitra (ROKYTOVÁ 1999, s. 11).

- ⁴ Emil Hlavica (1887–1952), akademický sochař, malíř a grafik. Vincencie Hlavicová Vyškovská (1889–1952). Eugen Hlavica (1893–1893), zemřel jako půlroční. Eugen Josef Hlavica (1895–1967). Rudolf Hlavica (1897–1971), sochař. Marie Hlavicová Štefková (1901–1980).
- ⁵ Josef Steindl (1852–1932), sochař a interiérový designer. Na Státní odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí nastoupil roku 1897 jako učitel dekorativního řezbářství (VALOUŠKOVÁ – OSTŘANSKÁ – KNAPKOVÁ 2014, s. 197–198).
- ⁶ Václav Hofrichter (1864–1938), malíř, restaurátor, publicista. Na odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí nastoupil 1. 4. 1894 jako učitel kreslení a později i geometrie. Do penze odešel 1. 9. 1929 (VALOUŠKOVÁ – OSTŘANSKÁ – KNAPKOVÁ 2014, s. 190).
- ⁷ Vysvědčení ze školního roku 1900–1901. Viz Rodinný archiv Jindřišky Vyškovské, uloženo ve Vsetíně.
- ⁸ Bohumír Roubalík (1845–1928), figuralista a krajinář, příslušník generace Národního divadla. V Roubalíkově akademicky orientované tvorbě vynikají portréty (HOROVÁ 1995, s. 694).
- ⁹ Hanuš Schwaiger (1854–1912) malíř, grafik, pedagog. Schwaiger se zajímal o holandské umění, především o dílo Pietera Brueghela. Jeho tvorba je neoromantická. Inspiroval se lidovými i umělými pohádkami. Historické, lidové a groteskní prvky směřovaly k jeho pozdějšímu naturalismu. Schwaiger před nástupem na Akademii výtvarných umění v Praze působil necelé tři roky v ústavu kreslení na České vysoké škole technické v Brně jako první jmenovaný profesor tohoto oboru na brněnské půdě. Za necelých třicet let nastoupil do ústavu kreslení na stejný post i F. Hlavica (LAMAČ 1957).
- ¹⁰ Viz Archiv Akademie výtvarných umění v Praze, fond Nationale 1901–1902, inv. č. K 39.
- ¹¹ Viz Volné směry XI, 1905, č. 8–10, s. 261, 272, 273, 274.
- ¹² František Hlavica ovládal šest cizích jazyků – němčinu, polštinu, ruštinu, španělštinu, italštinu a angličtinu. Částečně uměl také francouzsky.
- ¹³ Diego Velázquez, Portrét Innocenta X., 1650, olej, plátno, rozměry: 49 x 42 cm, Galleria Doria Pamphilj, Řím.
- ¹⁴ Výstava proběhla od 28. dubna 1911 do 15. července 1911. Viz VI exposición Internacional de Arte, La Vanguardia XXX, 1911, č. 13787, 29. 4., s. 2–3.
- ¹⁵ Ibidem.
- ¹⁶ Ibidem.
- ¹⁷ Ludvík Salvátor Toskánský (1847–1915), toskánský princ a rakouský arcivévoda, cestovatel, etnograf, geograf a spisovatel. Byl uznávaným vědcem (MADER 2005).
- ¹⁸ Santiago Rusiñol (1861–1931), španělský malíř, autor divadelních her a básník. Patřil k vůdčím osobnostem katalánského modernistického hnutí. Je znám především díky svým obrazům krajiny a zahrad (TURNER 1996, s. 350).
- ¹⁹ Podešva pracoval v Praze v ústředních uměleckých komisích, byl výtvarným redaktorem reprezentativních výtvarných bulletinů „Saloon“ a „Srdce Evropy“ (HOROVÁ 2006, s. 600).
- ²⁰ Archiv VMP, Fond Pozůstalost a dílo Františka Hlavici ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, dopis Františka Hlavici pro Williama Rittera z 10. 2. 1932, inv. č. A 39264.
- ²¹ Hlavica tento ateliér vlastnil až do konce svého života. Ve svém ateliéru měl také černě leštěný sekretář z pozůstalosti Hanuše Schwaigera. Tento sekretář darovala rodina Františka Hlavici do Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně. Nyní se nábytek nachází v zámku v Bystřici pod Hostýnem.
- ²² Viz CHROMEK – NOVÁKOVÁ 1981, s. 199.
- ²³ Viz ŠOPÁK 2004.
- ²⁴ Sdružení výtvarných umělců moravských (SVUM), 1907–1959 (HOROVÁ 1998, s. 721–722).
- ²⁵ Božena Klátílová-Rolková (1912–2007), výtvarnice. Členkou SVUM v Hodoníně. Malovala především portréty, zátiší a květiny. Privátně studovala i u Josefa Šímy. Viz <http://encyklopedie.brna.cz/>

home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=11914.

- ²⁶ Hlavica je autorem portrétů pedagogického sboru Vysokého učení technického v Brně. Před jeho plátnem se postavili například funkcionáři Bohuslav Hostinský, Vladimír List, Jaroslav Jiří Václav Jahn, Karel Ryska nebo Alois Šimek. Hlavica také vytvořil portréty profesorů působících na Masarykově univerzitě v Brně, mezi tyto profesory patří Otomar Völker, Hynek Bulín ml. či Pavel Ludvík Kučera (ROKYTOVÁ 1999, s. 47).
- ²⁷ František Hlavica, Garrigue Masaryk na návštěvě na brněnské univerzitě, 1924, olej, plátno, rozměry: 1430 x 1990 mm, znač. vpravo dole FHLavica, AMUNI Brno, foto: Nela Vlčková.
- ²⁸ Hlavica strávil v Topolčinákách při svém prvním pobytu 8 dní. President mu seděl modelem celkem šestkrát téměř po dvou hodinách (-HJ- 2000, s. 37).
- ²⁹ Emil Hlavica, Busta Tomáše Garrigua Masaryka, 1924, mramor, v. 55 cm, značeno, MRV Vsetín.
- ³⁰ Jan Masaryk byl v té době ve Velké Británii velvyslancem (-HJ- 2000, s. 36).
- ³¹ František Hlavica, Portrét Tomáše Garrigua Masaryka, 1926, olej, plátno, rozměry: 1040 x 920 mm, znač. vlevo dole Frant. Hlavica 1926, MRV Vsetín, inv. č. UH 16 398, foto: Nela Vlčková.
- ³² Tomáš Garrigue Masaryk, 1927, olej, plátno, 1060 x 930 mm, znač. vpravo uprostřed Frant. Hlavica 1927, Muzeum města Brna, inv. č. 51.042, foto: Nela Vlčková.
- ³³ Ústav kreslení si nekladal za cíl vést výuku orientovanou umělecky. Pokud jde o absolventy, najdeme spíše jen náhodné případy těch, kteří se angažují v uměleckém světě. Významnější úlohu měl ústav v tom, že se stal působištěm několika pedagogů, kteří byli vyhraněnými tvůrčími osobnostmi (ZHOŘ 1968, s. 12).
- ³⁴ Ferdinand Herčík (1861–1923), malíř, portrétista. Roku 1905 byl jmenován profesorem české techniky v Brně (TOMAN 1993, s. 322).
- ³⁵ Jaroslav Král (1883–1942), malíř, kreslíř. Spoluzakladatel KVV Aleš v Brně a Skupiny výtvarných umělců; člen SVU Mánes v Praze. Jeho tvorba se vyhranila v 1. polovině 20. let sociální angažovaností na barevně tlumených plátnech s plošnými, geometricky zjednodušenými figurami (KUTAL 1964).
- ³⁶ Oldřich Koníček (1886–1932), malíř. Jeho tvorba vychází z impresionismu. Ve své tvorbě se snaží o účinnou skladbu tvarů a souhru barev (MERDOVÁ 2017).
- ³⁷ Král nepovažoval nadále za možné setrvat v postavení asistenta a opustil školu (ZHOŘ 1968, s. 17).
- ³⁸ Dušan Jurkovič (1868–1947), architekt. Jeho architektura usiluje o svéráznou slovenskou verzi secesního tvarosloví. Je autorem celé řady odborných prací, zejména o lidové architektuře (HORNÁKOVÁ 2011).
- ³⁹ Mezi malíře, kteří podnikali studijní cesty do Podkarpatské Rusi, patří: František Foltýn, Rudolf Kremlička nebo Josef Šíma (LAHODA 1998, s. 74).
- ⁴⁰ Přesto výstava neušla pozornosti, jak o tom svědčí článek Jana Květa v časopisu Umění. Ocenil ilustrátorskou práci. Těžiště výstavy spatřuje však v krojových studiích valašských venkovanů (KVĚT 1941, s. 147).
- ⁴¹ František Hlavica, Autoportrét, 1944, akvarel, papír, rozměry: 293 x 229 mm, znač. vpravo dole Frant. Hlavica, MRV Vsetín, inv. č. UH 516, foto: Nela Vlčková.
- ⁴² Archiv VMP, Fond Pozůstalost a dílo Františka Hlavici ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, dopis Františka Hlavici pro Williama Rittera z 17. 12. 1948, inv. č. A 39277. Dostupné z:
http://vademecum.vmp.cz/vademecum_katalog/PaginatorResult.action?_source-Page=cbZbfrUVO7VDq-YzLHv0guGStf5B46iG9jabD9jygH7P0e4bniQ8Uy6NcVmKXGS43YnuhFL6l-PDuSmyxq4aFbDsX_L9cJS0WRxswoPGONi4%3D&row=21.
- ⁴³ Čeněk Chládek, Vzpomínky na Petra Bezruče, Brno 1947.

- ⁴⁴ František Hlavica, Petr Bezruč, 1947, kolorovaná kresba, papír, 225 x 182 mm, znač. vpravo uprostřed Frant. Hlavica, Petr Bezruč 28. V. 47, soukr. sb., foto: Nela Vlčková.
- ⁴⁵ František Hlavica, Portrét Petra Bezruče, 1949, olej, plátno, rozměry: neznášeno, znač. vpravo dole Frant. Hlavica 5. VI. 1949, soukr. sb., foto: Nela Vlčková.
- ⁴⁶ František Hlavica, Petr Bezruč, 1949, pastel, papír, rozměry: 760 x 620 mm, znač. vpravo dole Frant. Hlavica 1949, MRV Vsetín, inv. č. UH 12 216, foto: Nela Vlčková.
- ⁴⁷ Karel Hofman (1906–1998), malíř a grafik. Zachycoval výseky známé krajiny rodného Valaška s důrazem na etnografické detaily (HROVÁ 1998, s. 291).

Prameny:

Archiv Akademie výtvarných umění v Praze, fond Nationale 1901–1902, inv. č. K 39.

Archiv VMP, Fond Pozůstalost a dílo Františka Hlavici ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, strojový text – Eliška Dovrtělová: Přehled korespondence Williama Ritterovi, inv. č. A 39259.

Archiv VMP, Fond Pozůstalost a dílo Františka Hlavici ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, strojový text – Evžen Hlavica: Moje vzpomínky na bratra Františka, inv. č. A 39015.

Archiv VMP, Fond Pozůstalost a dílo Františka Hlavici ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, dopis Františka Hlavici pro Williama Rittera z 10. 2. 1932, inv. č. A 39264.

Archiv VMP, Fond Pozůstalost a dílo Františka Hlavici ve sbírkách Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, dopis Františka Hlavici pro Williama Rittera z 17. 12. 1948, inv. č. A 39277.

Literatura:

-HJ- 2000: Malířské návštěvy u Masaryků, Valaško: vlastivědná revue, XIII, č. 1, s. 37.

ANONYM 1911: VI exposición Internacional de Arte, La Vanguardia, XXX, č. 13787, s. 2–3.

HORNÁKOVÁ, L. 2011: Dušan Jurkovič. Architektonické dílo (kat. výst.), Galerie moderního umění v Roudnici nad Labem.

HROVÁ, A. 1995: Nová encyklopedie českého výtvarného umění. N – Ž. Praha.

CHROMEK, M. – DVOŘÁKOVÁ N. – NOVÁDOVÁ M. 1981: Brno v architektuře a výtvarném umění, Brno.

KNAPKOVÁ, P. 2012: Státní odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1951. Významní umělci z řad pedagogů a studentů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Diplomová práce, Olomouc.

KOLÍŽEK, O. 1948: František Hlavica. Výstava akvarelů, kreseb a olejů, (kat. výst.), Slovanský dům v Praze.

KRČMÁŘ, K. 1946: Vsetín. Vsetín.

KUTAL, A. 1964: Jaroslav Král: životní dílo (kat. výst.), Dům umění města Brna.

KVĚT, J. 1941: Malíř František Hlavica, Umění, XV, č. 13, s. 147.

LAHODA, V. 1998: Malířství v Čechách 1907–1917. Osmá skupina výtvarných umělců a jejich generační druhové. In: Vojtěch Lahoda – Mahulena Nešlehová – Marie Platovská ed al.: Dějiny českého výtvarného umění, IV/1 1890/1938. Praha, s. 233.

LAMAC, M. 1957: Hanuš Schwaiger. Praha.

MADER, B. 2005: *Ludvík Salvátor, vědec a cestovatel. Zpráva o životě a díle rakouského arcivévody a toskánského prince se zvláštním zřetelem k městu Brandýsu nad Labem-Staré Boleslavi, Brandýs nad Labem -Stará Boleslav.*

MERDOVÁ, M. 2017: *Malíř Oldřich Koníček (1886–1932) Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Diplomová práce. Olomouc.*

PLÁNKA, M. 1956: *František Hlavica, 1885–1952. Výstava životního díla (kat. výst.), Krajská galerie Gottwaldovského kraje v Kroměříži.*

ROKYTOVÁ, J. 1998: *Významné osobnosti našeho města. František Hlavica, Zpravodaj města Vsetína, VIII, č. 1, s. 17.*

ROKYTOVÁ, J. 1999: *Hlavicové. Vsetín.*

ŠOPÁK, P. 2004: *Koliba. Opava.*

TOMAN, P. 1993: *Nový slovník československých výtvarných umělců I. A–K, Ostrava.*

TURNER, J. 1996: *The dictionary of Art. 27. London.*

VALOUŠKOVÁ, K. – OSTŘANSKÁ, I. – KNÁPKOVÁ, P. 2014: *Moderní škola napříč třemi staletími. 140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí. Valašské Meziříčí.*

WINTER, T. 2012: *Miloš Jiránek. Cheb.*

ZEMÁNEK, R. 1946: *Vsetínští výtvarníci, In: Karel Krčmář, Vsetín. Vsetín. S. 81–86.*

ZHOŘ, I. 1968: *Historie výtvarných škol v Brně. Brno.*

**„Čtenáři, vzpomeň nás, my že
roztroušeně mrtvi ležíme,
jak povinnost kázala nám!“
Oběti Velké války
z Valašských Klobouk**

*‘Remember, oh Reader, We Lie Scattered Here Dead, Obedient
to Our Duty!’*

Casualties of the First World War from Valašské Klobouky

Petr Odehnal

Abstract:

In 1931 a memorial to the casualties of the First World War was erected in Valašské Klobouky. There are 55 names on the plaque; four more names were inscribed at a later stage. The article overviews casualties of the First World War from the town of Valašské Klobouky, based on three existing lists of the period and two data bases of killed soldiers made available by Military Historical Archives and Military Central Archives; additionally, identification based on records of church registers was used. Combining and revising the aforementioned sources, the author established there were 69 casualties from Valašské Klobouky; this number is, however, not necessarily final. The main part of the article introduces the individual casualties in a form of personal profiles.

Keywords:

First World War, Valašské Klobouky, casualties of war, memorial to war casualties

Variaci epitafu složeného na počest padlých Sparfanů v bitvě u Thermopyl vložil ředitel valašskokloboucké školy Jan Heralť do úvodu seznamu mužů z Valašských Klobouk padlých ve Velké válce, který vyhotovil k 31. srpnu 1916. Jedná se o první soupis klobouckých obětí první světové války a uvádí 27 jmen; zápis za školní rok 1917/1918 pak přináší dalších šest jmen a konstatuje, že „celkem padlo nebo zemřelo následkem útrap válečných od počátku války do 31. srpna 1918 jen 33 zdejších vojínův“.¹ V seznamu nejsou uváděni pouze rodáci, ale lidé žijící ve městě (Viktor Kašpárek, František Koukal, Karel Pleca, Josef Trčka, Albert Unzeitig a Josef Vaňatka); dodejme, že někteří umírali ještě v následném období.

Druhý soupis klobouckých obětí války zapsal v závěru roku 1922 do farní kroniky P. Ignát Kremel² (také v jeho seznamu nejsou uváděni pouze rodáci, ale lidé žijící ve městě – tedy i Karel Pleca a Albert Unzeitig), uvádí 16 klobouckých obětí; oba seznamy se shodují jen v osmi jménech.

Třetí, nejkvalitnější soupis byl zpracován katechetou Josefem Baránkem, a to k 11. říjnu 1931,³ nacházíme v něm 56 jmen. Tento soupis byl vyhotoven v souvislosti s realizací pomníku obětem Velké války, který byl zbudován – dle farní kroniky nákladem právě katechety Baránka – v listopadu 1931.⁴ Na rozdíl od pamětní desky věnované Antonínu Böhmovi (1932) a památníku k počtě T. G. Masaryka a M. R. Štefánika (1933, památník československé vzájemnosti), které zaštitily, organizovaly a realizovaly spolky, by tedy byl pomník klobouckým obětem realizován řekněme soukromou osobou. Skutečnost ale byla poněkud jiná. V Kloboukách se o pomníku mluvilo už v roce desátého výročí vzniku republiky, věc opakovaně projednávala městská rada a také zastupitelstvo a byl za tímto účelem dokonce zřízen zvláštní fond, do něhož rozhodnutím zastupitelstva město v roce 1928 přispělo částkou 2 000 korun. Podle zápisů ze zasedání kloboucké městské rady byla věc znovu otevřena v dubnu 1931, iniciátorem byl František Růžička, ředitel obecné a chlapecké školy měšťanské a okresní školní inspektor. Dne 25. září kloboučtí radní projednávali Růžičkům přípis: dozvídáme se, že Růžička objednal „pamětní desku bronzovou a květináče“ v ceně 2 000 korun, které žádal vyplatit, neboť „vybudování pomníku padlým přenechává zvláštnímu k tomu účelu se ustavivšímu komitétu“, jehož předsedou byl Karel Šild. (25. září tedy již byla pamětní deska objednaná, což korigu-

je dataci Baránkova seznamu: musel být hotov již o několik týdnů dříve, nikoli až 11. října.) Bohužel, z dalších zápisů z jednání kloboucké městské rady a zastupitelstva a ani z dalších pramenů se již o realizaci pomníku, jeho odhalení a financování nic nedozvídáme; role katechety Baránka zřejmě spočívala ve zpracování evidence padlých, organizační a finanční záležitosti byly zjevně v režii města (ODEHNAL 2006, 44–45). – Na pamětní desce s nadpisem „ZA SVĚTOVÉ VÁLKY 1914–1918 Z VAL. KLOBOUK ŽIVOTY SVÉ OBĚTOVALI:“ ovšem bylo litými písmeny uvedeno jen 55 jmen (v Baránkově seznamu jsou dva muži jménem Jan Pechanec, zhotovitel desky ale uvedl toto jméno pouze jednou): *Babušík Karel, Bačík Jan, Bařinka Karel, Čech Josef, Eliáš Jan, Fojt Jaroslav, Fojtík Frant., Fojtík Jan, Fuček Karel, Fůsek Jan, Fůsek Josef, Garaja Josef, Genserek Bedř., Horalík Bohumír, Karpíšek Josef, Kašpárek Viktor, Koukal Frant., Kovalčík Frant., Lucký Frant., Maňas Bohumil, Marušník Karel, Matyáš Josef, Matyáš Karel, Nedavaška Frant., Pechanec Jan, Pechanec Josef, Petrůj Josef, Pleca Karel, Pšenčík Ant., Ritter Jan, Sláčík Frant., Sousedík Jan, Šerý Josef, Šerý Karel, Šild Jan, Šimoník Karel, Šimoník Tob., Šfastný Frant., Šuchma Ludvík, Švach Adolf, Švach Ant., Švach Jan, Švach Stan., Tkáč Ant., Tomáščík Karel, Trčka Josef, Třetina Frant., Unzeitig Albert, Vaňatka Josef, Vaňatka Karel, Vítek Ant., Vrablec Frant., Žůbek Jan, Žůbek Karel a Žilák Karel.* V dolní části desky byla dodatečně (nevýrazně) vyražena ještě čtyři jména (dnes již z větší části takřka nečitelná): *Horný Alois, Ostrnul Karel, Pechanec [Jan] a Šoman Josef.* – Seznam obětí se postupně zpřesňoval, přesto – a není to zdaleka jen případ Klobouk – se ho nepodařilo dovést do úplnosti.

Důležitými dvěma zdroji k otázce válečných obětí jsou databáze padlých zpřístupněné na internetu.⁵ Vojenský ústřední archiv zpřístupnil *Kartotéku padlých v 1. světové válce*⁶ a *Databázi padlých v 1. sv. válce*.⁷

Skupina vojáků, mezi nimi i Klobučan Karel Růžička. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 839.

V *Kartotéce padlých v 1. světové válce* nacházíme 30 klobouckých občanů (včetně učitele Antonína Böhma), s otazníkem k nim lze přiřadit ještě Františka Fojtíka (tedy druhého zemělého stejného jména); kartotéka je řazena abecedně a nelze v ní podrobněji vyhledávat, například podle místa narození či místa bydliště. – V *Databázi padlých v 1. sv. válce* se dá vyhledávat pomocí zadání jména a příjmení a místa narození; přináší 14 klobouckých obětí Velké války (Alois Biskup a Ludvík Schnürer jsou zde uvedeni pod dvěma různými záznamy).

Kombinací a revizí uvedených pramenů docházíme k počtu 69 valašskoklobouckých obětí Velké války (školní kronika uvádí ještě pět jiných jmen, která ale musela být z evidence klobouckých obětí vyřazena), přičemž ani toto číslo nemusí být konečné. Ve srovnání s pamětní deskou (včetně čtyř jmen doplněných dodatečně) tedy přibylo deset klobouckých obětí války: Tobiáš Bařinka, Alois Biskup, Antonín Böhm, Martin Bureš, František Fojtík, Eduard Garaja, František Ročák, Ludvík Schnürer, Karel Sucháček a Stanislav Trčka.

Z těchto 69 obětí se 14 nenarodilo v Kloboukách. Přinejmenším 16 jich bylo ženatých. Ve třech případech nevíme, kde zemřeli; 29x našli svou smrt na východní frontě, 18x na italské frontě, sedmkrát zemřeli doma, v pěti případech zemřeli na srbské frontě, v pěti případech ve vojenských nemocnicích mimo frontu, jedenkrát zemřeli na západní frontě (Antonín Böhm) a jedenkrát na tzv. soluňské frontě. Přinejmenším dvanáct z těchto mužů muselo být úředně prohlášeno za mrtvé (mimo jiné jednou v roce 1923, třikrát v roce 1924, dvakrát v roce 1925 a jednou ještě roku 1927). – Dva z těchto 69 mužů byli legionáři: Antonín Böhm a Eduard Garaja.

Z pohledu jednotek rakousko-uherské branné moci, u nichž tito muži sloužili, se v 21 případech setkáváme s pěším plukem č. 3 (tedy takřka ve třetině případů), v osmi případech vidíme zeměbranceký pěší pluk č. 25 a v šesti případech domobranecský pěší pluk č. 25, čtyři muži sloužili ve třech různých praporech polních myslivců, tři u železničního pluku, tři u dragounských pluků (každý u jiného), dva u pěšího pluku č. 8, dva u 1. pevnostního dělostřeleckého pluku a osm mužů nacházíme po jednom v různých jednotkách; ve 12 případech není možné s jistotou příslušnost k vojenské jednotce určit.

V roce 1914 registrujeme 16 obětí, roku 1915 deset obětí, v roce 1916 to bylo 12 obětí, rok 1917 přinesl 11 obětí, rok 1918 také 11, v letech 1919 (František Ročák), 1920 (Jan Eliáš) a 1922 (Josef Garaja) přibylo ještě po jedné oběti války; v šesti případech je datace nejasná či neznámá. – V několika případech se může jevit jako sporné, zda toho kterého zemělého považovat za oběť války. Jan Eliáš, Josef Garaja a Antonín Švach (zemřel doma 11. 12. 1918) nejsou uvedeni ani v jedné z databází padlých v první světové válce, ale na pamětní desce klobouckým obětím války jejich jména jsou: byli tedy současníky za oběti války považováni. V případě Františka Ročáka uvádí v roce 1922 P. Ignát Kremel, že „zemřel doma následkem zranění“; Ročák přitom není uveden ani v jedné z databází padlých v první světové válce a není uveden ani na pamětní desce.

V šesti případech nevíme, v jakém věku dotyčný muž zemřel; v jedenácti případech byly oběti ve věku 18–20 let, v sedmnácti případech jim bylo 21–25 let, v devíti případech 26–30 let, ve dvanácti případech byly ve věku 31–35 let, v devíti případech ve věku 36–40 let a v pěti případech ve věku 41–46 let. – Z pohledu ročníků

Karel Bureš (sedící) s kamarádem. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 769. |

narození těchto mužů vidíme škálu od roku 1872 do roku 1899: v každém z těchto roků – s výjimkou roku 1873 – evidujeme minimálně jednu oběť války. Pět obětí byly postiženy ročníky 1888 a 1894, čtyři oběti jsou spojeny s ročníkem 1880, tři oběti s léty 1872, 1876, 1879, 1881, 1883, 1887, 1890, 1891, 1893, 1896, 1897 a 1899, po dvou obětech vidíme u ročníků 1877, 1886, 1892, 1895 a 1898.

Čtyřikrát se mezi oběťmi vyskytuje příjmení Švach, třikrát Fojtík a Pechanec a dvakrát Bařinka, Fůsek, Garaja, Matyáš, Šerý, Šimoník, Trčka, Vaňatka a Zůbek; přesto nenalzáme mezi klobouckými oběťmi nejužší rodinné vazby typu otec-syn nebo bratři.

Františku Papežovi (Valašské Klobouky čp. 79) dorazil z války tento pohlednicový pozdrav: „Milí Susede Já Tě srdečne zdravim i vsecki domaci a zděluji že su zdravi čeho i Vám všem přeji a posílám Vám ještě jednu pozdrav zatím pujdu prič mame jit štého tak budete hodně zdravi třeba snad posledni tak budete zbohem spomínku na mě Vaš suseť Karel.“ Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 883.

Kloboučtí dovolenci v hostinci u „Karduláčků“. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 9726. |

Kryt před Brestem Litevským, 1916. Městské muzeum Valašské Klobouky, Archiv, K 23/27. |

Klobučané u 3. pěšího pluku, poblíž Terstu. V přední řadě zleva Genserek, K. Žilák, Vyskočilék, J. Žilák, J. Sušil, J. Ročák a J. Zůbek, v zadní řadě zleva Biskup, Eger, ?, Šilt, Šerý, Ritter, Obadal a Daněk. Městské muzeum Valašské Klobouky, Archiv, K 23/27.

V Rusku, v zadní řadě třetí zprava je kloboucký klempíř Karel Kovalčík. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 3634.

Odvodní komise, první zleva starosta města František Šerý. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 2429.

Vzpomínková slavnost u pomníku padlým, 30. léta 20. století. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 818.

ZA SVĚTOVÉ VÁLKY 1914-1918 Z VAL. KLOBOU

ZIVOTY SVĚ OBĚTOVALI:

BABUŠEK KAREL

BAČÍK JAN

BAŘINKA KAREL

ČECH JOSEF

ELIÁŠ JAN

FOJT JÁROSLAV

FOJTÍK FRANT.

FOJTÍK JAN

FUČEK KAREL

FUŠEK JAN

FUŠEK JOSEF

GARAJA JOSEF

GENŠEREK BEDŘ.

HORALÍK BOHUMÍR

KARPIŠEK JOSEF

KAŠPÁREK VIKTOR

KOUKAL FRANT.

KOVALČÍK FRANT.

LUCKÝ FRANT.

MAŇAS BOHUMIL

MARUŠNÍK KAREL

MATYÁŠ JOSEF

MATYÁŠ KAREL

NEDAVAŇKA FRANT.

PECHANEC JAN

PECHANEC JOSEF

PETRŮJ JOSEF

HORNÝ ALOJ.

PECHÁK

PLECÁ KAREL

PŘENCÍK ANT.

RITTER JAN

SLÁČÍK FRANT.

SOUSEDÍK JAN

ŠERÝ JOSEF

ŠERÝ KAREL

ŠILD JAN

ŠIMONÍK KAREL

ŠIMONÍK TOB.

ŠTASTNÝ FRANT.

ŠUCHMA LUDVÍK

ŠVACH ADOLF

ŠVACH ANT.

ŠVACH JAN

ŠVACH STAN.

TKÁČ ANT.

TOMÁŠTÍK KAREL

TRČKA JOSEF

TŘETINA FRANT.

UNZEITIG ALBERT

VAŇATKA JOSEF

VAŇATKA KAREL

VÍTEK ANT.

VRÁBLEC FRANT.

ZŮBEK JAN

ZŮBEK KAREL

TOMAN JOSEF

ŠTARNŮZ KAREL

Pamětní deska, 40. léta 20. století. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 1106A.

V nemocnici, s kartami čelem k fotografovi Karel Fůsek, 1916. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 884.

Vídeň, v popředí s harmonikou Václav Bureš. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 7250.

Consul Général
de Tchécoslovaquie

No 708/e

Trieste, 3 Febbraio 1920.

La letora del
presente foglio, Signora Francesca Eliáš, cittadina della
Repubblica cecoslovacca, si reca oggi il 4 Febbraio da Trieste a
Busto Arsizio via Milano per visitare suo marito, il soldato
cecoslovacco Giovanni Eliáš, ricoverato all' Ospedale Militare
di riserva a Busto Arsizio e per trasportarlo in Boemia.

Non essendo la suddetta signora pratica della lingua
italiana, si pregano le autorità ferroviarie ed i Sigg. viaggiatori
di voler agevolare il suo viaggio, di prestarle ogni possibile
aiuto in quanto ad indicazioni dei treni, affinché la predetta
signora possa giungere senza ritardi a destinazione, cioè a
Gallarate, dove si presenterà al Comando cecoslovacco per
le ulteriori pratiche.

Il Console Generale
Ten. Col. Seba

Qualora la suddetta fosse
costretta di rimanere a
Milano, si prega di voler
indicarle il Viale
Venezia 20, Sede
della Commissione governativa
italo-cecoslovacca.

3. února 1920 bylo vyhotoveno v Terstu na československém generálním konzulátu v Itálii dobrozdání pro Františku Eliášovou, která byla na cestě do města Busto Arsizio (severozápadně od Milána): zde byl v záložní vojenské nemocnici („Ospedale Militare di riserva“) hospitalizován její manžel Jan Eliáš, jehož hodlala převézt do Československa. Jelikož jmenovaná neovládá italský jazyk, obrací se dobrozdání k personálu italské železnice a váženým cestujícím, aby jí ulehčili cestu a pomohli jí dostat se včas do Gallarate (asi 13 km od Busto Arsizio) na československé velitelství. Vše se zdařilo: 5. února 1920 bylo v Gallarate vystaveno Františce Eliášové potvrzení, že může navštívit svého manžela, hospitalizovaného v civilní nemocnici („Ospedale Civile“) v Busto Arsizio. Zdá se, že se o tom, že manžel žije a kde se nachází, Františka dozvěděla až někdy na přelomu let 1919 a 1920. Jan Eliáš při převozu domů zemřel, a to 15. února 1920 na malárii v nemocničním vlaku na stanici v Lublani. Kopie dokumentů jsou uloženy v archivu autora.

Padlí v 1. světové válce z Valašských Klobouk

Babušík Karel

Narozen 6. 6. 1875, syn řezníka Karla Babušíka čp. 184 a Anny rozené Cmajdálkové. Papučářský pomocník. Pěšák zeměbraneckého pěšího pluku č. 25, zemřel 14. 11. 1915 u vsi Marcottini v provincii Gorica (Gorizia, dnes severozápadní Itálie) následkem střelného zranění. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 4823; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Bačík Jan

Narozen roku 1886 (nenarodil se ani neoženil v Kloboukách), papučářský pomocník čp. 552. Příslušník pěšího pluku č. 3; padl „u Luchu“ v prosinci 1914. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MMVK, Archiv, K 21/5a.

Bařinka Karel Antonín

Narozen 14. 2. 1891, syn soukeníka Antonína Bařinky čp. 439 a Františky rozené Susedíkové. Čp. 416 (NŠkVK, inv. č. 422, s. 208), nebo 419 (MMVK, Archiv, K 21/5a). Desátník pěšího pluku č. 3; padl u Krašniku (dnes východní Polsko) 23. 8. 1914 v první bitvě mezi rakousko-uherskou a ruskou armádou (po této bitvě se musela ruská armáda stáhnout k Lublinu). Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 4824; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Bařinka Tobiáš Matěj

Zprávu o jeho úmrtí ve válce máme pouze z *Databáze padlých v 1. sv. válce*. Zde je jako rok narození uvedeno: 1876. Pak by se mělo jednat o Tobiáše Matěje Bařinku narozeného 25. 2. 1876, syna soukeníka Tobiáše Bařinky čp. 109 a Terezie rozené Bařinkové. K 27. 10. 1917 je v *Databázi* označen jako nezvěstný, toho času se nacházel na italském bojišti. – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 4823; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14285832>.

Biskup Alois

Narozen 15. 4. 1889, syn tesaře Karla Biskupa čp. 150 a Antonie rozené Žilákové. Pěšák zeměbraneckého pěšího pluku č. 25; zemřel zřejmě v ruském zajetí – dle *Databáze padlých v 1. sv. válce* byl k 5. 4. 1917 nezvěstný, v roce 1925 byl úředně prohlášen za mrtvého (podle jiného záznamu v této databázi se Alois Biskup narodil v Kloboukách v roce 1894, byl příslušníkem pěšího pluku č. 3 a ztratil se v roce 1914 na ruském bojišti). Podle *Kartotéky padlých v 1. světové válce* byl k 31. 12. 1919 prohlášen za mrtvého. – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14290475>; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14290478>.

Příjmení a jméno

Biskup Alois

Hodnost a pluk

vojín

Datum a místo narození

15/4. 1889

(polit. okres, země)

Gal. Klobouky - Hodonín

Ubořava

Příslušnost

(polit. okres, země)

čej

Datum a místo úmrtí

31/12. 1919

(polit. okres, země)

prohlášen za mrtva

Datum pohřbu

Označení hřbitova a místo

(polit. okres, země)

Oddělení, číslo hrobu

Opsáno podle

matr. kn. 21. územní

kn. 21. územní

Úmrtní kniha: tom., fol.

kn. 21. fol 102

Tiskárna MNO. — 1163-36.

Böhm Antonín

Narozen 6. 6. 1894 v Uherském Brodě, syn oděvníka Jana Böhma, Uherský Brod čp. 122, a Anny rozené Saibertové. V letech 1912 a 1913 absolvoval abiturientský kurz v Brně, od 4. 10. 1913 pracoval jako učitel ve Valašských Kloboukách. Dne 15. 6. 1915 byl povolán k vojenské službě. Příslušník zeměbraneckého pěšího pluku č. 25, dostal se na ruské bojiště, kde přešel 6. 6. 1916 – jako kadet – do zajetí; 29. 8. 1917 vstoupil do legií (vojín, praporčík). Dne 14. 11. 1917 byl zařazen do legií ve Francii, stal se postupně velitelem 1. čety 22. pěšího pluku (Argonský); padl – v hodnosti podporučíka – u městečka Vouziers (na severovýchodě Francie) v noci z 23. na 24. 10. 1918, jeho tělo bylo nalezeno 8. 11., pohřben byl na vojenském hřbitově ve vsi Chestres, hrob č. 1253. Dne 17. 7. 1932 byla slavnostně odhalena pamětní deska Antonínu Böhmovi, umístěná na budově valaškokloboucké školy, jeho prvního a posledního učitelského působiště. (V *Kartotéce padlých v 1. světové válce* jsou uloženy dvě různé karty s klobouckým učitelem Antonínem Böhmem.) – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 12158; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; <http://www.legie100.com/krev-legionare/16698>; ODEHNAL, P. 2006: *Zapůsobiti na celou veřejnost, často dost vlažnou. Tři památníky ve Valašských Kloboukách z počátku 30. let. Vlastivědné kapitoly z Valaškokloboucka 7, 45–48.*

Slavnostní odhalení pamětní desky učitele Antonínu Böhmovi, 17. 7. 1932. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 3745.

Pamětní deska Antonínu Böhmovi. Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 751. |

Bureš Martin

Narozen 12. 11. 1888, syn soukeníka Tobiáše Bureše čp. 525 a Adély rozené Dobešové. Podle *Databáze padlých v 1. sv. válce* bylo jeho bydlištěm Hovězí. Příslušník „pěšího pluku č. 25“; zemřel zřejmě v roce 1914 na ruském bojišti, byl evidován jako neznámý, v roce 1925 byl prohlášen za mrtvého. Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14297162>.

Čech Josef

Narozen 13. 1. 1893, syn papučáře Josefa Čecha čp. 512 a jeho ženy Hedviky rozené Šašinové. Krejčí čp. 512. Desátník pěšího pluku č. 3; zemřel v polní nemocnici č. 908 v Kovelu (Volyňsko, Rusko, dnes na severozápadu Ukrajiny) 23. 10. 1918, pohřben byl téhož dne na rusko-polském hřbitově v Kovelu.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Eliáš Jan

Narozen 6. 2. 1874, syn obuvníka Jana Eliáše čp. 535 a jeho ženy Anny rozené Kovalčíkové. Papučář čp. 533. Dne 4. 7. 1899 se oženil (čp. 533) s Františkou, dcerou obuvníka Františka Šomana. Domobranecký pluk č. 25; zemřel v Lublani 15. 2. 1920 – podle katechety Baránka „na cestě do zajetí“. Podle úmrtní matriky zemřel na malárii v nemocničním vlaku na stanici v Lublani, jeho tělo bylo dopraveno do Českých Budějovic a odtud bylo s povolením českobudějovického okresního hejtmanství z 18. 2. 1920 převezeno 22. 2. do Klobouk, kde bylo 24. 2. 1920 pohřbeno. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847, 4866; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Fojtík František

Narozen 4. 4. 1899, syn obuvníka Karla Fojtíka čp. 12 a Františky rozené Švachové. Obuvník čp. 12. Pěšák pěšího pluku č. 3; zemřel 18. 6. 1918 v místě Fossalta di Piave v Itálii, pohřben byl tamtéž téhož dne ve společném hrobě č. 2.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Fojtík František

V *Kartotéce padlých v 1. světové válce* nacházíme také Františka Fojtíka, příslušníka technického oddělení č. 8, který se měl narodit ve Valašských Kloboukách v roce 1896, bydliště měl mít také v Kloboukách; podle této karty zemřel 10. 8. 1918 v polní nemocnici č. 1506 na italském bojišti, následujícího dne byl pochován na vojenském hřbitově v místě Serra Valle u města Vittoria (Sicílie). – V roce 1896 se ale žádný František Fojtík v Kloboukách nenarodil; podle dostupných matrik by se případně nabízeli muži jménem František Fojtík, narození ve Valašských Kloboukách v letech 1871, 1872, 1873, 1879 a 1898. – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4824, 4847, 4867, 4868; <http://www.vuapraha.cz/node/69>.

Příjmení a jméno

Fojtík František

Hodnost a pluk

voj. - 1 pol. r.

Datum a místo narození
(polit. okres, země)

voj. 3,
1899 - 4/10.

Val. Klobouky, Morava
Uh. Brod.

Příslušnost
(polit. okres, země)

tamtéž

Datum a místo úmrtí
(polit. okres, země)

18.16.1918

u Fossalta di Piave,
Benátsko, Itálie

Datum pohřbu

18.16.1918

Označení hřbitova a místa
(polit. okres, země)

Fossalta.

Oddělení, číslo hrobu

voj. hrob II.

Opsáno podle

matr.

voj. 3,
u z. v. v. Bkmo.

Úmrtí kniha: tom., fol.

Tom. II., fol. 261.

Tiskárna MNO. — 1163-36.

Fojtík Jan

Narozen 22. 6. 1895, syn papučáře Jana Fojtíka čp. 540 a Leopoldýny rozené Cepkové. Řezník. Příslušník 17. praporu polních myslivců, ztracen na východní frontě (podle P. Ignáta Kremle padl 5. 6. 1915), nezvěstný od roku 1916, k 31. 12. 1918 byl prohlášen za mrtvého.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14311672>; MZA Brno, SOkA Zlín, fond Římskokatolický farní úřad Valašské Klobouky, tzv. Eichlerova kronika, f. 200r; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Fojtů Jaroslav Jan

Narozen 11. 5. 1893, syn malíře Josefa Fojtů čp. 551 a Amálie rozené Lucké. Malíř. Pluk zemských střelců č. 3 Innichen; ruské bojiště, od listopadu 1914 byl nezvěstný.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14311695>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Fuček Karel

Narozen 20. 7. 1897, syn papučáře Jana Fučka čp. 493 a Františky rozené Kovalčíkové. Klempíř. „Vojín“ u železničního pluku Korneuburg; zemřel 29. 10. 1918 v místě Bar – italsky Antivari – v dnešní Černé Hoře, pohřben byl na vojenském hřbitově tamtéž.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Fůsek Jan

Narozen 24. 6. 1887 v Lipině, syn rolníka Josefa Fůska, Lipina čp. 12, a Josefy rozené Šimšálkové. Papučář v Kloboukách čp. 55; podle poznámky v matrice narozených se dne 19. 5. 1911 oženil (kde?, s kým?). Pěší pluk č. 3; padl 19. 11. 1914 v Haliči u obce Ryczów nedaleko města Wadowice (v jižním Polsku), pohřben byl na bojišti.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4830; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Fůsek Josef Mikuláš

Narozen 6. 12. 1893, syn papučáře Josefa Fůska čp. 242 a Josefy rozené Mňáčkové. Student. Pěšák pěšího pluku č. 3; padl 19. 7. 1916 v místě Hryhoriv (Hrehorów) u Bučače v Haliči (dnes na západě Ukrajiny), pohřben byl tamtéž téhož dne.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Garaja Eduard

Narozen 5. 7. 1895 v obci „Zombkovic“ v tzv. Ruském Polsku (Ząbkowice, dnes jih Polska, asi 25 km severovýchodně od Katovic), pokřtěn byl v asi 5 km vzdálené obci Gołonóg, jeho otcem byl sklář Jan Garaja, „syn Františka Garaje, mlynářského ve Val. Kloboucích“, matkou byla Františka rozená Lovečková. Záznam o Eduardově narození byl dodatečně vepsán do kloboucké matriky narozených, za zápisy za rok 1895; stejně tak se setkáváme se záznamy o narozeních jeho sourozenců: tamtéž se

v roce 1896 Janovi Garajovi narodil Josef Maxmilián, jeho matkou ale již byla Anna rozená Onderková; v roce 1898 se jim tam narodila také Anna Filoména, na Františkově další štaci v Briesenu (Braniborsko, asi 25 km západně od Frankfurtu nad Odrou) pak roku 1902 přibyla Filoména Emilie. Podle údajů v databázi projektu *Legie 100* absolvoval Eduard Garaja měšťanskou školu a obchodní akademii, byl členem Sokola a pracoval jako účetní. Byl příslušníkem 14. praporu polních myslivců, 5. 7. 1916 byl – v hodnosti praporčíka – zajat v místě „Delatýn“ (Deliatyn, dnes jihozápadní Ukrajina), ve městě Bolchov v Orlovské oblasti (na západě Ruska) se přihlásil do legií, kam byl zařazen 8. 8. 1917, v legiích byl příslušníkem 4. střeleckého pluku; padl – v hodnosti podporučíka – 29. 8. 1918 u Nikolajevska, pohřben byl v Samaře. Podle *Kartotéky padlých v 1. světové válce* měl Eduard Garaja v rakousko-uherské armádě hodnost kapitána; zemřít měl 1. 8. 1918. – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.legie100.com/krev-legionare/23153/>; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14440262>.

Garaja Josef

Narozen 19. 3. 1883 v Bohuslavicích nad Vlárí, syn svobodné matky Marianny Risnerové, Bohuslavice čp. 100 (22. 9. 1889 se k otcovství přihlásil Václav Garaja, domkář v Bohuslavicích). Oženil se 17. 11. 1908 v Kloboukách s Annou Šimšálkovou, novomanžel byl papučář žijící na čp. 6; v letech 1909 až 1914 se jim narodily čtyři děti. Papučář čp. 391. Příslušník železničního pluku, bojoval na východní a italské frontě; v Albánii onemocněl malárií, zemřel v Kloboukách 16. 2. 1922, jako příčina úmrtí jsou v matrice zapsány souchoťiny. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824, 4830, 4847, 4868; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Genserek Bedřich Karel

Narozen 30. 6. 1888, syn obchodníka Filipa Bedřicha Genserka čp. 195 a jeho ženy Františky rozené Grossmannové. Strojník. Dělostřelec pluku pevnostního dělostřelctva č. 1; zemřel 17. 12. 1915 ve zdravotnickém ústavu č. 52 v místě Buda u města Černivci (Černovice), pochován byl 18. 12. 1915 na obecním hřbitově v obci Mahala u Černivci (Bukovina, dnes jihozápadní Ukrajina).

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠKVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Horálík Bohumír

Narozen 11. 3. 1877, syn Heleny, svobodné dcery Tobiáše Horálíka čp. 485. Dne 1. 7. 1903 se v Kloboukách oženil (papučářský pomocník čp. 495 (!)) s Annou, dcerou papučáře Jana Maníka. Papučář čp. 485. Pěšák domobranického pěšího praporu č. 38 (dle školní kroniky domobranec 42. praporu); padl na italské frontě – v Tyrolech v místě Costabella – 22. 5. 1916, pohřben byl 24. 5. 1916 na vojenském hřbitově v místě Vigo di Fassa.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824, 4847; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠKVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Horný Alois

Narozen 12. 1. 1888, syn měšťana Františka Horného čp. 54 a Marianny rozené Cmajdálkové. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce. Byl do datečně zapsán na pamětní desku.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824.

Karpíšek Josef

Narozen 29. 10. 1886, syn soukeníka Josefa Karpíška čp. 309 a Františky rozené Žilákové. Dne 2. 6. 1914 se ve Francově Lhotě oženil (bednářský mistr, Klobouky čp. 309) s Emilií, dcerou Josefa Filáka. Pěšák zeměbraneckého pěšího pluku č. 25; v prosinci 1914 se ztratil na východní frontě, byl prohlášen za mrtvého – jako den, který nepřežil, byl stanoven 1. leden 1915.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; ZA Opava, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. VK III 8, inv. č. 8799; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Kašpárek Viktor

Narozen 26. 6. 1881 ve Vizovicích, syn krejčího Antonína Kašpárka, Vizovice čp. 331, a Marie rozené Vackové. Dne 30. 1. 1911 se v Kloboukách oženil s Andělou, dcerou soukeníka Františka Baránka čp. 179. Krejčí v Kloboukách čp. 179. Příslušník 25. praporu polních myslivců; padl u Přemyšlu (Halič, dnes jihovýchodní Polsko) 24. 11. 1914. Podle *Databáze padlých v 1. sv. válce* byl nezvěstný od 19. 11. 1914 a roku 1925 byl prohlášen za mrtvého.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4847, 4914; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14338861>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Koukal František

Narozen 9. 1. 1892 v Horní Lidči, syn závodčího Antonína Koukala, Horní Lideč čp. 23, a Anny rozené Ernstové. Posluchač vysoké školy technické ve Vídni. Jednoroční dobrovolník 2. pluku zemských střelců; padl v roce 1914 na východní frontě. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

ZA Opava, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. VK IV 25, inv. č. 2528; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Kovalčík František

Narozen 7. 3. 1888, syn papučáře Antonína Kovalčíka čp. 486 a Josefy rozené Riegrové. Krejčí. Pěšák domobraneckého pěšího praporu č. 164/1; padl 4. 12. 1917 u místa Castelgomberto (provincie Vicenza, severní Itálie), pohřben byl 5. 12. 1917 tamtéž.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Lucký František

Narozen 13. 7. 1890, syn bednáře Františka Luckého čp. 401 a Terezie rozené Susedíkové. Řeznický pomocník čp. 179 (NŠkVK, inv. č. 422, s. 208), nebo čp. 197 (MMVK,

Archiv, K 21/5a). Desátník dragounského pluku č. 5; padl 5. 1. 1916 v místě Ustečko v Haliči (dnes západní Ukrajina), pohřben byl 6. 1. 1916 v obci Potoczyska (Potočišče, správním střediskem oblasti je město Horodenka).

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Maňas Bohumír

Narozen 4. 5. 1887, syn ševce Františka Maňase čp. 151 a Anny rozené Bařínkové. Papučář čp. 151. Záložník zeměbraneckého pěšího pluku č. 25; v dubnu 1917 podlehl na východní frontě v místě Kurivka tyfové epidemii, pohřben byl na hřbitově v obci Sataniv (západní Ukrajina).

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Marušník Karel

Narozen 18. 7. 1891, syn papučáře Františka Marušníka čp. 538 a Anny rozené Kostkové. Pěšák pěšího pluku č. 3; padl v roce 1915 v Srbsku. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Matyáš Josef

Narozen 24. 1. 1879, syn koželuha Josefa Matyáše (čp. není v matrice uvedeno) a Františky rozené Pechancové. Oženil se (jako papučářský pomocník) 27. 10. 1903 s Kateřinou, dcerou Jana Bařínky. Papučář čp. 404. Příslušník 25. domobraneckého pěšího pluku; zemřel – po návratu z Albánie – 11. 9. 1918 v Kloboukách: „*t. č. vojín na dovolené*“, jako příčina úmrtí je uvedeno: „*zápal mozku*“. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847, 4868; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Matyáš Karel

Narozen 1. 11. 1894, syn soukeníka Jana Matyáše čp. 120 a Heleny rozené Balejkové. Soudní oficiant. Příslušník 25. domobraneckého pěšího pluku (dle školní kroniky pěšák pěšího pluku č. 3); zemřel 19. 2. 1915 v místě Żiwiec v Haliči (Živec, dnes jižní Polsko), dle školní kroniky zemřel ve vojenské nemocnici. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Nedavaška František

Narozen 1. 5. 1896, syn koželužského tovaryše Františka Nedavašky čp. 578 a Marianny rozené Novosadové. Čp. 222. Pěšák pěšího pluku č. 3 (dle katechety Baránka příslušník 22. lyžařského praporu); padl 18. 11. 1916 na italské frontě u města Rovereto (dle Baránka v místě „*Navojte Ryko*“). – Dne 19. 11. 1916 byl do Klobouk Cyrilu Šimšálkovi zaslán polní poštou korespondenční lístek se zprávou: „*Zděluji Vám, že Váš přítel*

Franz Nedavaška umřel dne 18. t. m. o dvou hodinách po poledni. Byl těžko raněný a od bolesti asi zkonal. Zůstáváme jeho přátelé: Jindřich Svátek, Jind. Kocián.“

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a; MMVK, Fotoarchiv, inv. č. 840.

Ostrnula Karel

Narozen 3. 5. 1888, syn výtažného Karla Ostrnuly čp. 532 a Marianny rozené Obadalové. Papučářský pomocník. Podle zápisu ve školní kronice ze srpna 1916 padl jako dragoun 11. pluku na ruském bojišti. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce. Byl dodatečně zapsán na pamětní desku. Ve školní kronice i na pamětní desce je psáno jeho příjmení: Ostrnul.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208.

Pechanec Jan

Narozen 25. 5. 1890, syn soukeníka Antonína Pechance čp. 246 a Josefy rozené Vaňatkové. Obuvník čp. 246 (školní kronika ho uvádí jako rolníka). Příslušník 8. pěšího pluku ve městě Trebinje (dnes Bosna a Hercegovina); padl zřejmě v srpnu 1914 na východní frontě, v roce 1923 byl prohlášen za mrtvého.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14380153>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Pechanec Jan

Narozen 13. 4. 1880, syn soukeníka Antonína Pechance čp. 21 a Rozálie rozené Burešové. Řezník čp. 21. Příslušník mysliveckého polního praporu č. 25; padl 20. 11. 1914 v Rusku. V matrice u záznamu jeho narození čteme: „Prohlášen úředně za mrtvého od 1./12. 1916.“ Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce. Jméno druhého Jana Pechance bylo dodatečně zapsáno na pamětní desku.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Pechanec Josef

Narozen 18. 3. 1879, syn soukeníka Jana Pechance čp. 50 a Kateřiny rozené Tomašíkové. Pekař čp. 551, 19. 4. 1904 se v Kloboukách oženil s Annou, dcerou Františka Horného. Desátník 3. pěšího pluku; padl na východní frontě zřejmě u Krašniku (dnes východní Polsko) v prosinci 1914, v roce 1924 byl úředně prohlášen za mrtvého (podle katechety Baránka padl 18. 11. 1914). Jeho syn Josef zaznamenal vzpomínky jednoho ze tří Pechancových spolubojovníků, kteří prý s ním stáli v předvečer osudné bitvy a kouřili, jmenování jsou Josef Mňačko a Ferdinand Pohořelý. Pechanec prý před rozchodem kamarádů podával každému některou ze svých osobních věcí: „To si vezmi ode mne na památku, ty si vezmi toto, ty toto. To máte upomínky na mne, a který se vrátíte domů, vyřďte poslední pozdrav mé ženě a mým dětem, zítra se nevrátím. [...] Žádné zbytečné řeči, cítím to, vidím obcházet smrt.“ Do boje za získání nějakého strategického vršku je prý hnál „mladý ctižádostivý poručík“; následně se Rusové stáhli a armáda tak již druhý den získala onen bod bez boje.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14380155>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a; PECHANEC, J. 2005: *Takový byl život, můj život. Kroměříž, 17–18.*

Petrůj Josef Richard

Narozen 3. 4. 1883, syn soukeníka Antonína Petrůje čp. 543 a Heleny rozené Švacové. Papučář. Příslušník 25. zeměbraneckého pěšího pluku; zemřel doma na čp. 31, a to 29. 9. 1917, „t. č. jako vojín na dovolené“, jako příčina úmrtí je uveden „zápal mozku po úplavici“. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4868; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Pleca Karel

Narozen 27. 10. 1892 v Lipině, syn obuvníka Jana Plecy, Lipina čp. 8, a Rozálie rozené Kořenkové. Obuvník čp. 267, dle školní kroniky „živitel celé rodiny“. Podle školní kroniky účetní poddůstojník, podle katechety Baránka šikovatel 25. zeměbraneckého pěšího pluku; školní kronika k srpnu 1916 uvádí: „utopil se při koupání v Temešvaru“ (Timișoara, Rumunsko), podle katechety Baránka zemřel 21. 5. 1918 v Segešvaru (Sighișoara, Rumunsko, uvedená místa dělí asi 350 km). Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4830; NŠKVK, inv. č. 422, s. 238; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Pšenčík Antonín

Narozen 14. 8. 1881 v Rokytnici u Vsetína, syn soukeníka Františka Pšenčíka, Rokytnice čp. 96, a Viktorie rozené Čizmářové. Krejčí. Pěšák pěšího pluku č. 3; zemřel 23. 5. 1916 v posádkové nemocnici č. 5 v Brně, pohřben byl 25. 5. 1916 na ústředním hřbitově v Brně.

ZA Opava, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. Vs I 15, inv. č. 2381; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Ritter Jan

Narozen 2. 2. 1878, syn soukeníka Tobiáše Rittera čp. 504 a Anny rozené Obadalové. Papučář čp. 68. Dne 22. 2. 1906 se oženil s Annou, dcerou Františka Bajara, rolníka z Poličné, žili na čp. 416. Svobodník 3. pěšího pluku; padl na východní frontě v místě Iacobeni (Jakobeny, Bukovina, dnes severní Rumunsko) 27. 1. 1917, pohřben byl 28. 1. 1917 tamtéž. Ředitel školy Jan Heralt poznamenává: „Brzy po jeho smrti zemřela i jeho manželka a jediný synek Zdenek úplně osiřel.“

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠKVK, inv. č. 422, s. 237; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Ročák František

Narozen 28. 9. 1880, syn soukeníka Josefa Ročáka čp. 408 a Anny rozené Petrášové. Dne 24. 9. 1912 se v Kloboukách oženil (obuvník čp. 408) s Marií rozenou Bařinkovou. Zemřel 13. 9. 1919 doma (čp. 37) – podle P. Ignáta Kremela následkem zranění, matrika uvádí jako příčinu úmrtí souchoťiny. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce. – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847, 4868; MZA Brno, SOkA Zlín, fond Římskokatolický farní úřad Valašské Klobouky, tzv. Eichlerova kronika, f. 200r.

Schnürer Ludvík

Narozen 4. 8. 1882 (Ludwig), syn Gottfrieda Schnürera, Valašské Klobouky čp. 182, a Lotti rozené Bergerové, Žid. Podle *Databáze padlých v 1. sv. válce* zemřel – v pozici účetního desátníka – 13. 2. 1916 ve městě Pljevlja (na severu Černé Hory), kde byl také pohřben; podle jiného záznamu v této *Databázi* zemřel v polní nemocnici 3/2 (v tomto záznamu je nicméně psán s místem narození v Uherském Brodě a s bydlištěm v Bratislavě). – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

Národní archiv, Židovské matriky, kn. 2245 (dostupné z: www.badatelna.eu); <http://www.vuapraha.cz/soldier/14393115>; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14393108>.

Sladčák František

Narozen 6. 7. 1880, syn kováře Josefa Sladčáka čp. 486 a Františky rozené Kovalčíkové. Kovářský dělník. Příslušník domobraneckého pracovního oddílu; zemřel ve vojenské nemocnici v Uhrách v roce 1915. Školní kronika i katecheta Baránek píší jeho příjmení: Sláčik. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Sucháček Karel

Narozen 27. 2. 1894, syn postřiháče Karla Sucháčka čp. 152 a Aloisie rozené Sušilové. Obuvnický pomocník. Podle školní kroniky pěšák pěšího pluku č. 3; „zabit na železné dráze“. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce. – Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209.

Susedík Jan

Narozen 31. 8. 1872, syn Anny, svobodné matky, dcery soukeníka Josefa Susedíka čp. 436. Příslušník 25. domobraneckého pěšího pluku; padl v roce 1914 v Karpatech. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Šerý Josef

Narozen 13. 9. 1876, syn měšťana Josefa Šerého čp. 321 a Anny rozené Baránkové. Rolník čp. 321. Zemřel v Itálii. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Šerý Karel

Narozen 4. 1. 1883, syn soukeníka Františka Šerého čp. 172 a Rozálie rozené Blažkové. Obchodník – a syn tehdejšího klobouckého starosty. Poručík pluku č. 79; podle katechety Baránka padl 8. 9. 1914 v bojích u řeky Drina v Srbsku a byl pochován v neznámém hrobě (se stejnou informací se setkáváme i na rodinném hrobě – hřbitov Valašské Klobouky, hrob č. 544), kolem jeho smrti nicméně musely panovat jisté nejasnosti: u zápisu v matrice narozených je poznámka, že byl Karel Šerý rozhodnutím krajského soudu v Uherském Hradišti z 16. 3. 1927 prohlášen za mrtvého (P. Ignát

Kremel v roce 1922 u jeho jména připsal: „nezvěstný 1914 v Srbsku“). Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; NŠKVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Šilt Jan

Narozen 14. 6. 1877, syn krejčího Jana Šilta čp. 290 a Františky rozené Blecháčkové. Oženil se (kde?) 8. 5. 1901, jeho žena se jmenovala Marie. Příslušník 3. pěšího pluku (dle školní kroniky „domobranec 25. praporu“); zemřel 7. 3. 1916 ve vojenské nemocnici ve Vídni. Pohřben byl 12. 3. v Kloboukách, jako příčina úmrtí je psán chronický zánět ledvin. Školní kronika i katecheta Baránek píše jeho příjmení: Šild, stejná podoba jména je i na jeho hrobě. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4868; NŠKVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Šimoník Karel Václav

Narozen 28. 9. 1899, syn soukeníka Františka Šimoníka čp. 226 a Františky rozené Stuchlíkové. Čp. 435. Dle katechety Baránka pěšák 3. pěšího pluku, podle *Databáze padlých v 1. sv. válce ovšem dragoun („vojín“)* dragounského pluku č. 1; zemřel 1. 7. 1918 v záložní nemocnici v Mostě (dle Baránka po operaci zánětu středního ucha), pohřben byl 4. 7. 1918 na vojenském hřbitově tamtéž.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Šimoník Tobiáš

Narozen 10. 2. 1891, syn soukeníka Tobiáše Šimoníka čp. 11 a Anny rozené Fojtkové. Papučář. Příslušník 25. zeměbraneckého pěšího pluku; zemřel 21. 8. 1916 v Sankt Pölten (dnes Dolní Rakousko). Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Šoman Josef

Narozen 16. 9. 1880, syn obuvníka Františka Šomana čp. 382 a Anny rozené Matyášové. Pěšák pěšího pluku č. 3; zemřel 19. 9. 1916 v Brně, pohřben byl na brněnském ústředním hřbitově 21. 9. 1916. Byl dodatečně zapsán na pamětní desku.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; <http://www.vuapraha.cz/node/69>.

Šťastný František

Nenarodil se ani neoženil ve Valašských Kloboukách. Katecheta Baránek ho uvádí jako pěšáka 3. pěšího pluku; byl v zajetí v Rusku, utopil se. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4824, 4847; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Šuchma Ludvík

Narozen 25. 9. 1876, syn kožišníka Antonína Šuchmy čp. 204 a Františky rozené Lo-

sové. Dne 27. 11. 1907 se oženil (čp. 205) s Aloisií, dcerou Jana Šerého. Papučář. Příslušník 25. domobraneckého pěšího pluku; zemřel doma (čp. 205) – dle školní kroniky „zemřel doma na dovolené“, podle P. Ignáta Kremla zemřel „následkem vojny“ – 17. 5. 1916, v matrice je jako příčina úmrtí zapsáno: „prudké souchotiny“. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847, 4868; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209; MZA Brno, SOkA Zlín, fond Římskokatolický farní úřad Valašské Klobouky, tzv. Eichlerova kronika, f. 200r; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Švach Adolf

Narozen 22. 1. 1897, syn papučáře Karla Švacha čp. 364 a Františky rozené Šašinové. Podle *Kartotéky padlých v 1. světové válce* byl „vojínem“ blíže neurčené jednotky; zemřel v roce 1917 u Paduly (jihozápadní Itálie), pohřben (kdy?) byl na hřbitově v Padule. Podle katechety Baránka (který mimo jiné uvádí jako datum narození chybně 17. 1.) byl příslušníkem 3. pěšího pluku; zemřel 22. 12. 1917 na malárii v kartouze v Padule (Baránek píše „Artosa di Padula“ namísto „Certosa di Padula“). Ředitel školy Heralt ho uvádí jako řeznického pomocníka čp. 364, který jako pěšák zeměbraneckého pěšího pluku č. 25 zemřel v ruském zajetí.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 237; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Skupina raněných vojáků, v popředí stojí – druhý zprava, s berllemi – kloboucký komíník Loveček. | Městské muzeum Valašské Klobouky, Fotoarchiv, inv. č. 775.

Švach Antonín

Narozen 2. 6. 1885, syn soukeníka Jana Švacha čp. 428 a Anny rozené Cmajdálkové. Dne 11. 7. 1910 se v Kloboukách oženil (papučář čp. 428) s Františkou, dcerou Tobiáše Šimoníka. Papučářský pomocník. Příslušník 6. dragounského pluku; zemřel doma (čp. 244) 11. 12. 1918: souchotiny. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847, 4868; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Švach Jan

Narozen 16. 5. 1898, syn papučáře Jana Švacha čp. 345 a Anny rozené Fůskové. Pekař. Pěšák pěšího pluku č. 3; padl u města San Donà di Piave 23. 4. 1918, pohřben byl 24. 4. 1918 na vojenském hřbitově ve městě Noventa di Piave (severní Itálie).

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Švach Stanislav Josef

Narozen 18. 3. 1894, syn obuvníka Františka Švacha čp. 339 a Marianny rozené Sušilové. Papučářský pomocník čp. 340. Pěšák 3. pěšího pluku; podle katechety Baránka padl u Gorlice (dnes jihovýchodní Polsko) 5. 5. 1915, podle *Databáze padlých v 1. sv. válce* se ovšem v roce 1915 na dotčené východní frontě (ruském bojišti) ztratil a byl evidován jako nezvěstný, začátkem 20. let byl prohlášen za mrtvého (č. j. 730457/22, 378091/23, 40490/24).

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14403009>; NŠKVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Tkáč Antonín

Narozen 7. 5. 1879, syn Terezie, svobodné matky, dcery soukeníka Františka Tkáče čp. 82. Dne 4. 5. 1904 se v Kloboukách oženil (papučář čp. 441) s Josefou, dcerou soukeníka Františka Sušila. Listonoš. Domobranecký sapér železničního pluku; v Karpatěch u místa Vatra Dornei (dnes severní Rumunsko) byl zraněn, zemřel (dle školní kroniky ve vojenské nemocnici) 24. 3. 1915 v Sedmihradsku v místě Szamosújvár (Gherla, dnes severní Rumunsko), pohřben byl (kdy?) na hřbitově tamtéž.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠKVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Tomašík Karel

Narozen 11. 8. 1897, syn soukeníka Františka Tomašíka čp. 106 a Marianny rozené Čadové. Řezník čp. 114. Pěšák 3. pěšího pluku; podle katechety Baránka zemřel v roce 1917 na italské frontě, podle záznamu v *Kartotéce padlých v 1. světové válce* zemřel 27. 5. 1916 v místě Folgaria (u města Rovereto v severní Itálii), pohřben byl 28. 5. 1916 tamtéž.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Trčka Josef

Narozen 20. 11. 1872 v Mirošově, syn domkáře Františka Trčky, Mirošov čp. 25, a Anny rozené Manové. Zedník. Desátník 25. domobraneckého pluku; padl u vsi Marcottini v provincii Gorica (Gorizia, dnes severozápadní Itálie) 14. 11. 1915, pohřben byl téhož dne tamtéž.

Městský úřad Valašské Klobouky, odbor matriky a evidence obyvatelstva (*matrika narozených obce Mirošov, 1846–1944*); <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Trčka Stanislav

Narozen 6. 5. 1896 v Kloboukách, syn krejčířského pomocníka Josefa Trčky čp. 546 a Veroniky rozené Ďulákové. Podle *Databáze padlých v 1. sv. válce* náležel domovskou příslušností do Lačnova. Příslušník pěšího pluku č. 3; padl zřejmě v srpnu 1915 na italském bojišti, v roce 1924 byl prohlášen za mrtvého (č. j. 2374/24, 38080/24). Není uveden (ani dodatečně) na pamětní desce.

MZA Brno, fond E 67 *Sbírka matrik*, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14405139>.

Třetina František

Podle katechety Baránka narozen 3. 1. 1899 (nenarodil se v Kloboukách, ani v Horní Moštěnici, odkud pocházel jeho děd). Příslušník pěšího pluku č. 54; padl 24. 11. 1917. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MMVK, Archiv, K 21/5a.

Unzeitig Albert

Narozen 7. 8. 1872 v Zemské porodnici v Brně, syn Anny, svobodné dcery zámečnicka Jana Unzeitiga. Dne 19. 10. 1897 se v Kloboukách (papučářský tovaryš čp. 406) oženil s Annou, dcerou stolaře Karla Stolaře. Školník. Pěšák domobraneckého pěšího pluku č. 25; podle *Databáze padlých v 1. sv. válce* padl 28. 10. 1914 u vsi Turka v Haliči (u města Kolomyja, dnes západní Ukrajina), podle záznamu v *Kartotéce padlých v 1. světové válce* zemřel tamtéž v říjnu 1914.

MZA Brno, fond E 67 *Sbírka matrik*, inv. č. 4847, 17366; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14406604>; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Vaňatka Josef Emanuel

Narozen 5. 12. 1896 v Přerově, syn papučáře Josefa Vaňatky, Přerov čp. 16, a Marie rozené Staňkové. Papučář čp. 400. Naddělostřelec 1. pevnostního dělostřeleckého praporu. Zemřel v Kloboukách 15. 4. 1918: hnisavý zánět pohrudnice a plic. Dle školní kroniky „*přišel chorý na dovolenou a zemřel doma západem plic*“. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

ZA Opava, fond *Sbírka matrik Severomoravského kraje*, sign. Př I 13, inv. č. 7201; MZA Brno, fond E 67 *Sbírka matrik*, inv. č. 4868; NŠkVK, inv. č. 422, s. 238; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Vaňatka Karel

Narozen 9. 5. 1898, syn papučáře Cyrila Vaňatky čp. 158 a Rozálie rozené Tomašíkové. Papučář čp. 158. Příslušník 3. pěšího pluku; padl 20. 8. 1917 v místě Selo v Rakouském přímoří (asi 15 km od občiny Sežana, Slovinsko). Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Vítek Antonín

Narozen 5. 1. 1894, syn soukeníka Josefa Vítky čp. 20 a Františky rozené Matyášové. Stolařský pomocník čp. 20. Příslušník zeměbranceckého pěšího pluku č. 16 (dle školní kroniky kulometník 5. pluku); zemřel 26. 11. 1915 v polní nemocnici 5/1 na ruském bojišti, pohřben byl v místě „Peleza“.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠKVK, inv. č. 422, s. 209; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Vrablec František

Narozen 25. 12. 1884, syn soukeníka Františka Vrablece čp. 286 a Magdaleny rozené Švachové. Pěšák pěšího pluku č. 8; padl 25. 8. 1917 v místě Bosyry v Haliči (dnes západní Ukrajina), pohřben byl téhož dne na hřbitově v Bosyry.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Zůbek Jan

Narozen 8. 1. 1890, syn koželuha (a později papučáře) Karla Zůbka čp. 229 a Josefky rozené Fůskové. Soukeník čp. 229. Šikovatel 3. pěšího pluku, bojoval na srbské, východní i italské frontě, byl několikrát vyznamenán; padl 20. 8. 1917 v místě Selo v Rakouském přímoří (asi 15 km od občiny Sežana, Slovinsko): „ponechán nepříteli k pohřbení“ (podle katechety Baránka padl 18. 3. 1917).

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; NŠKVK, inv. č. 422, s. 237; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Zůbek Karel

Narozen 13. 12. 1881, syn koželuha Antonína Zůbka čp. 348 a Terezie rozené Pechanové. Obuvník. Pěšák 25. zeměbranceckého pěšího pluku; podle katechety Baránka padl 20. 10. 1914 u Lublinu na východní frontě, o čemž ale musely panovat jisté pochybnosti, neboť podle záznamu v *Kartotéce padlých v 1. světové válce* byl k 1. 1. 1917 prohlášen za mrtvého (podle *Databáze padlých v 1. sv. válce* byl od roku 1914 nezvěštný).

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823; <http://www.vuapraha.cz/node/69>; <http://www.vuapraha.cz/soldier/14415433>; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Žilák Karel

Narozen 16. 10. 1887, syn bednáře Karla Žiláka čp. 535 a Rozálie rozené Švachové. Dne 30. 10. 1911 se v Kloboukách oženil (bednář čp. 535) s Rozálií rozenou Cmajdálkovou. Čp. 241. Příslušník 3. pěšího pluku; padl na Píavě v roce 1917. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4847; MMVK, Archiv, K 21/5a.

Školní kronika uvádí ještě pět jmen, která ale musela být z evidence klobouckých obětí vyřazena:

Fojtík Josef

Narozen 12. 2. 1897, syn obuvníka Karla Fojtíka čp. 477 a Františky rozené Švachové. Podle školní kroniky padl jako pěšák pěšího pluku č. 3 na italské frontě. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce. Josef Fojtík se z války vrátil: 23. 11. 1920 se ve Slušovicích oženil (obuvník, Valašské Klobouky čp. 12) s Celestýnou Pšenkovou. Podle poznámky v matrice narozených zemřel ve Slušovicích 9. 8. 1944. MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4665, 4824; NŠkVK, inv. č. 422, s. 238.

Fusek František

Dle školní kroniky narozen 24. 6. 1878. Papučářský pomocník čp. 483. Pěšák pěšího pluku č. 3; padl na ruském bojišti. V Kloboukách se ale toho dne ani toho roku František Fusek nenarodil; v potenciálně akceptovatelných letech lze myslím uvažovat jen o Františkovi narozeném 25. 6. 1872 (syn řezníka Jana Fуска čp. 173 a Anny rozené Kostkové); datum narození je svým způsobem v psané podobě obdobné. Tento František Fusek se 29. 5. 1894 v Kloboukách oženil (kupec čp. 255) s Annou, dcerou Antonína Luckého. Z války se šťastně vrátil. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4823, 4824, 4847; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209; FUSEK, E. J. 2009: *Doma a v exilu. Fragmenty vzpomínek. Praha.*

Machala Jarolím

Narozen 18. 11. 1895, syn papučáře Antonína Machaly čp. 318 a Terezie rozené Burešové. Zámečnický pomocník. Podle zápisu ve školní kronice ze srpna 1916 padl na ruském bojišti jako pěšák zeměbraneckého pěšího pluku č. 25; Machala se ale z války vrátil a 27. 4. 1929 se v Novém Hrozenkově oženil (svobodný, dělník čp. 318) s Celestýnou Kovaříkovou. Nenachází se ani v jedné z databází padlých ve Velké válce.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; ZA Opava, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, sign. Vs VI 28, inv. č. 13158; NŠkVK, inv. č. 422, s. 208.

Pechanec Antonín

Narozen 28. 4. 1889, syn soukeníka Antonína Pechance čp. 21 a Rozálie rozené Burešové. Podle školní kroniky padl jako příslušník mysliveckého polního praporu č. 25 na ruském bojišti. Antonín Pechanec, narozený 28. 4. 1889, ale zemřel již 12. 1. 1898. Jde o záměnu s jeho starším bratrem Janem narozeným 13. 4. 1880.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824, 4867; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209.

Tomašík František

Narozen 29. 9. 1895, syn soukeníka Františka Tomašíka čp. 106 a Marianny rozené Čadové. Dle školní kroniky se toho dne narodil jako „syn rolnice z čís. 114, řez. pomocník“, měl padnout na italském bojišti. Podle všeho jde o záměnu s jeho o dva roky mladším bratrem Karlem.

MZA Brno, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4824; NŠkVK, inv. č. 422, s. 209.

Poznámky:

- ¹ Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Zlín, fond Národní škola Valašské Klobouky, inv. č. 422 (dále jen NŠKVK, inv. č. 422), s. 208–209 a 237–238.
- ² Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Zlín, fond Římskokatolický farní úřad Valašské Klobouky, tzv. Eichlerova kronika, bez evidence uložení, f. 200r.
- ³ Městské muzeum Valašské Klobouky, Archiv, K 21/5a (dále jen MMVK, Archiv, K 21/5a): opis z července 1961.
- ⁴ ODEHNAL, P. 2006: Zapůsobiti na celou veřejnost, často dost vlažnou. Tři památníky ve Valašských Kloboukách z počátku 30. let. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka*, 7, s. 44–45.
- ⁵ Doplňme, že v Digitální studovně Ministerstva vnitra ČR jsou k dispozici výkazy ztrát rakousko-uherské armády (*Verlustliste ausgegeben am...*) a také vojenské úmrtní matriky jednotlivých útvarů. Viz <https://kramerius.army.cz>.
- ⁶ Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/node/69> [cit. 2018-10-03].
- ⁷ Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/fallensoldierdatabase> [cit. 2018-10-03]. Jádrem Databáze padlých v 1. sv. válce je kartotéka padlých a nevěstných v 1. světové válce uložená ve Vojenském historickém archivu, tzv. zelená kartotéka; základem druhé databáze je tzv. bílá kartotéka padlých a nevěstných v 1. světové válce, která není identická s tou zelenou, je naskenovaná a zveřejněná v podobě elektronické kartotéky. Databáze si nemůže dělat nárok na to, aby zahrnovala všechny padlé ve válce, nevznikla totiž na základě systematické válečné evidence. Jedná se o dodatečně sestavenou kartotéku, jež čerpala informace z pramenů, jakými jsou vojenské úmrtní matriky, soudní prohlášení za mrtva a jiné dokumenty vojenské správy.

Vypálení Ploštiny a Prlova a jejich odraz v činnosti Mimořádného lidového soudu v Uherském Hradišti

Burning Down of Villages Ploština and Prlov and the Effect This Deed Had on the Activities of Extraordinary People's Court in Uherské Hradiště

Karolína Svitálková

Abstract:

The article strives to give a complex overview of anti-partisan activities in Walachia region during the months of April and May 1945. Apart from looking at the individual Nazi interventions, it was also my aim to map in detail reflection of these events on the Extraordinary People's Court in Uherské Hradiště. This meant, in reality, studying extensive court files and archival sources, and in doing so, establishing post-war fates of commanders of the Nazi units as well as persons who bore direct responsibility for this repressions or took a direct part in them.

Keywords:

Second World War, Partisan revolt, Ploština, Extraordinary People's Court

Anotace

Cílem práce je podat komplexní přehled o protipartyzánských akcích na Valašsku v dubnu a květnu 1945. Kromě průběhu jednotlivých lokálních nacistických zásahů bylo mým záměrem podrobně zmapovat odraz těchto událostí před MLS v Uherském Hradišti. Konkrétně to znamenalo prostudovat obsáhlé soudní spisy a archivní prameny a zjistit tak poválečné osudy velitelů nacistických jednotek a osob, které nesou za tyto represe zodpovědnost nebo byli přímými účastníky.

I. Úvod

Během období nacistické okupace se na protektorátním území vyvíjely různé formy odbojového hnutí. Jedním z nich byly partyzánské jednotky, které se prvně objevují na území Moravy v průběhu roku 1942. Hlavním impulzem pro zvýšení partyzánské aktivity na Valašsku se stalo vypuknutí Slovenského národního povstání dne 29. srpna 1944 a následné výsadky partyzánských skupin vysílané ukrajinským štábem v Kyjevě. Jedním z desantů byl oddíl Jana Žižky z Trocnova působící od září 1944 na území Valašska, později známý jako 1. čs. partyzánská brigáda Jana Žižky. Nacisté na vzniklou situaci reagovali zvýšenou aktivitou a terorem vůči civilnímu obyvatelstvu. K tomu využívali určené protipartyzánské složky jako *ZbV-Kommandos*, tzv. oddíly ke zvláštnímu použití, a *Jagdkommandos*, tzv. stíhací oddíly. Do té doby si vystačili pouze s volavčí sítí agentů – provokatérů. Nyní spojili dvě metody a využívali tak své konfidenty ve spolupráci s výše uvedenými oddíly. Pro umocnění strachu bylo také v řadě obcí na Valašsku přístupováno k veřejným popravám partyzánů a jejich podporovatelů.

Partyzáni již od března 1945 zvyšovali svou aktivitu, proto se během dubna a na začátku května 1945 uskutečnilo několik krutých lokálních akcí vůči místům na Valašsku, kde se partyzáni prokazatelně zdržovali. Jednalo se o paseky Ploština a Ryliska, kde konkrétně operoval partyzánský oddíl v čele s Grigorijem Slepcomem, dále o obec Prlov, Juříčkův mlýn, jež plnil funkci partyzánské ozdravovny, a také o Vařákovy a Vajíkovy paseky. Všechny akce na uvedených místech měly podobný scénář, domy byly vydrancovány, podrobně prohledány a poté vypáleny. Civilisté byli na místě týráni a mnoho z nich během akce přišlo o život.

II. Nacistická opatření vůči partyzánům a civilnímu obyvatelstvu

Střediskem okupační moci se staly tzv. úřady oberlandrátů, které byly zřízeny hned první den Protektorátu Čechy a Morava, 15. března 1939, vojenskou okupační správou a podřízeny přímo říšskému protektorovi.¹ Hlavní zodpovědnost za boj s partyzánskými jednotkami mělo gestapo, partyzánským hnutím a sabotážím byl vyčleněn referát IV 2. V zájmu boje proti nim vytvářel rozvinutou konfidentskou síť. Od roku 1944 byla do boje proti partyzánům zapojena i pořádková policie, jednotky SS a armáda. Dále bylo přistoupeno k zakládání stíhacích oddílů (tzv. *Jagdkommand*), malých operativních útvarů, jejichž hlavním úkolem byl pohyb a psychologický nátlak na místní obyvatelstvo i partyzány v daném prostoru. Současně bylo doporučováno využití provokatérů (tzv. *Gegenbanden*) vydávajících se před civilisty za partyzány.

Dalším účinným prostředkem pro boj s partyzány se ukázaly zvláštní jednotky bezpečnostní policie – oddíly ke zvláštnímu použití (*ZbV-Kommandos*).² Každý oddíl tvořilo asi 100 mužů a 10 psůvodů. Nasazení těchto speciálních jednotek do terénu se odvíjelo přímo dle požadavků šéfů jednotlivých řídicích úřadoven gestapa.³ Od druhé poloviny roku 1944 byly veškeré jednotky soustředěny právě na Moravě. Sídlem štábů oddílů ke zvláštnímu použití se stávala přidělená místa přímo v centru partyzánské oblasti. To umožňovalo rychlé nasazení jednotek do protipartyzánských akcí. *ZbV-Kommand* si vytvářela vlastní síť konfidentů, největší zájem byl o bývalé partyzány. U oddílů působili jako provokatéři také Rusové a Ukrajinci. Mezi tyto provokatéry patřili také domácí konfidenti, kteří své sousedy dobrovolně udávali s vidinou finanční odměny nebo z politického přesvědčení.⁴ Od října 1944 se do akce proti partyzánům zapojila *Jagdkommand*, stíhací oddíly, které vznikaly při jednotlivých kriminálních a venkovských služebnách.

Nově příchozí oddíly byly přiřazeny pod velení zlínského komisariátu pod velení kriminálního rady *SS-Hauptsturmführera* Hanse Zieglera. S příchodem zvláštních jednotek probíhalo uzavření moravsko-slovenské hranice.

III. Nejvýznamnější protipartyzánské akce na jaře 1945

Na konci války se stupňoval tlak gestapa na likvidaci partyzánských jednotek a odhalení základního stanoviště členů štábu. Ukrývání nelegálně žijících osob se tvrdě trestalo během celé doby trvání války, ale s přítomností partyzánů se toto riziko ještě stupňovalo. Zájmu prohlídek neunikly ani ty nejodlehlejší horské samoty.

III. 1. Partyzánská jednotka Ploština

Ploština byla malá osada na horských pasekách mezi obcemi Vysoké Pole, Drnovice, Lačnov, Pozděchov a Újezd. Přimo na pasekách působila od prosince 1944 stejnojmenná partyzánská skupina Ploština pod vedením Alexandra Kotliarova, Nikolaje Kostina a Grigorije Slepceva.⁵ Na Ploštině se partyzáni objevili poprvé v prosinci roku 1944, kdy skupina partyzánů zaklepala na dveře Františka Rašky, hospodáře na Ryliskách. Ryliska byla také pasekářská osada nedaleko Ploštiny a Raškovo stavení se po dohodě s asi deseti partyzány stalo centrem celého partyzánského oddílu. Konaly se zde schůzky a porady, řešily se rozkazy k přepadávání a k jiným akcím proti nacistům. S narůstajícím počtem partyzánů už kapacitně dům na Ryliskách nestačil, proto se o svůj prostor začali dělit také lidé na Ploštině a v nedalekých Drnovicích.⁶

Walter Pawlofsky, velitel Jednotky Josef. Foto viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325 – 125 – 1, fotodokumentace Jednotky Josef.

Skupina měla na svědomí přepady vojenských hlídek ve druhé polovině března nebo zničení 60 sloupů telefonního vedení mezi Luhačovicemi a Zlínem. Tyto akce vedly k rozhodnutí umístit do tohoto prostoru část bezpečnostní policie. Kriminální inspektor Erich Wienecke, velitel oddílu ke zvláštnímu použití 31 ve Velkých Karlovicích, dostal rozkaz přemístit svoji jednotku, na konci března tedy přešel s asi dvaceti muži na nové působiště. Novým opěrným bodem oddílu se stal zámek ve Vizovicích, ale i přes přítomnost jednotky partyzáni nadále prováděli úspěšné přepadové akce.

Kriminální inspektor Erich Wienecke posílal o působení skupiny velmi negativní hlášení 31. oddílu ke zvláštnímu použití pod velením Hanse Zieglera. Připomínal svoji bezmocnost a početně slabé oddíly působící ve Vizovicích, svůj a oddíl 6. roty policejního pluku SS 2. Vyžadovat pomoc od oddílu Ruhsam nemělo smysl, proto byl do Vizovic na počátku dubna 1945 vyslán speciální stíhací oddíl SS Josef.⁷

III. 2. Vypálení Juříčkova mlýna

Koncem roku 1944 došlo k vybudování úkrytu z iniciativy konfidenta gestapa Františka Bednáře v Juříčkově mlýně u Leskovce, který v tu dobu sloužil jako partyzánská ozdravovna a lazareť, kde měl údajně sídlit štáb 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky společně s velitelem D. B. Murzinem.⁸

Protipartyzánská akce se uskutečnila 2. dubna 1945. Velení akce se ujal kriminální rada brněnského gestapa H. Römer. Večer před akcí dorazil na zlínskou pobočku gestapa se zakresleným plánem úkrytu uvnitř mlýna. Stíhací oddíl 31 s asi čtyřiceti muži vyrazil přes obec Ústí u Vsetína. Dalšíh asi sto mužů vyjelo z Brna, po půlnoci dorazili na venkovní služebnu gestapa ve Zlíně, kde proběhla porada o průběhu akce, a poté se ke skupině přidal další stíhací oddíl ochranné policie a několik členů zlínského gestapa. Součástí výpravy z Brna byl také oddíl ruského komanda, přepadová jednotka tzv. vlasovců. Mezi čtvrtou a pátou hodinou ranní 3. dubna byly jednotky na místě a mlýn ze všech stran obklíčily.

Z mlýna se pokusili uprchnout dva partyzáni, Sergej Sorokin a velitel ploštinských partyzánů Alexandr Kotliarov, ale na místě byli zastřeleni. Ošetřovatel Oldřich Bláha byl zajat a jeden z partyzánů se vrátil do úkrytu uvnitř mlýna. V bunkru byl ukryt pouze jeden partyzán, který po prolomení zdí zemřel. V nastalém zmatku si nikdo nevšiml dalších dvou partyzánů, Konstantina Kalabalina a Vasilije Sapelnikova, kteří se ukryli v náhonu pod mlýnským kolem. V bunkru se udusil Jan, syn Juříčkových, kterého jednotky násilím zahrnaly dovnitř, aby vyvedl partyzány. Po smrti partyzánů se jednotky snažily dostat informace z dalších příslušníků rodiny Juříčkových pomocí mučení a nátlaku. Zajímalo je především úkryt Murzina a jeho štábu, ale nedozvěděli se nic, proto mlynáře, manželku a dcery Marii a Františku na místě zastřelili. Po skončení akce mlýn i s mrtvými těly rodiny Juříčkových i partyzánů zapálili.⁹

Nacisté doufali, že jejich brutální zásah vůči rodině Juříčkových za spolupráci s partyzány ostatní civilisty od napomáhání odradí a poklesne tak částečně i partyzánská aktivita, ale tohle byl mylný odhad situace. Vypálení Juříčkova mlýna ostatní spíše spojila a podpořila v další protinacistické činnosti.¹⁰

III. 3. Stíhací skupina SS Slovensko, krycím jménem Josef

Jednotka (*Einheit*) Josef¹¹ (SS-Jagdgruppe 232) patřila mezi stíhací skupiny zformo-

vané ke zvláštním účelům nacistickou brannou mocí jako divize Brandenburg v srpnu 1944. Později, v září, po reorganizaci RSHA došlo k zařazení mezi Skorzenyho stíhací svazy SS. Velitelem Josefa byl jmenován SS-Obersturmführer dr. Walter Pawlofsky z Horního Benešova. Jeho zástupcem se stal SS-Obersturmführer Ing. Kurt Werner Tutter.¹² Oba velitelé patřili ke zkušeným zpravodajcům, kteří dříve působili v divizi Brandenburg. Jednotku, rozdělenou do čtyř útvarů, tvořili především Němci ze Slovenska, příslušníci Hlinkovy gardy a odtržených pohraničních oblastí na českém území. Původně sídlila jednotka na území Slovenska, na Moravu přešla společně s dalšími Skorzenyho jednotkami před postupující frontou na jaře 1945.¹³ „*Jednotka Josef se zaměřovala na pronikání do partyzánských skupin a poté na jejich zničení.*“¹⁴ Veškeré akce, které příslušníci této jednotky prováděli, byly vyvolávány provokačním způsobem tak, že se její příslušníci převlékali do civilních oděvů a uniforem slovenské armády a jako „partyzáni“ zjišťovali rozmístění partyzánských jednotek, jejich spojky a pomocníky. Na základě těchto provokací byly pak prováděny represálie proti těm, kteří jim uvěřili.¹⁵

III. 4. Loučka

Jednotka Josef se v počtu asi 300 mužů ubytovala ve škole na náměstí ve Vizovicích. Její příslušníci se ihned zapojili do pátrání po partyzánech. Pro podezření na přechovávání partyzánů vypálili v pondělí 16. dubna nedaleké hospodářství Františka Vajjika.¹⁶ Z téhož důvodu zastřelili rodinu na pasekách bratrů Vaculíkových a jejich domy následně vypálili. Ani v jednom z případů nebyl nalezen nebo vyrazen nikdo z partyzánské jednotky, proto nacisté nechali naživu ženy a děti.

III. 5. Ploština

V rámci protipartyzánského boje nasadilo zlínské gestapo i dva své konfidenty. „*Do uvedené partyzánské skupiny pronikli konfidenti gestapa František Machů a Oldřich Bařa.*“¹⁷ Ti měli za úkol zjistit počet partyzánů a také místa jejich pobytu. Stejným způsobem postupoval také Erich Wienecke, velitel ZbV-Kommanda 31¹⁸, který se svou jednotkou aktuálně od konce března 1945 sídlil na zámku ve Vizovicích.¹⁹ Tak se nacistům podařilo zjistit, že partyzáni operují v okolí pasek Ploština a Ryliska. Oldřich Bařa a František Machů se na Ploštině objevili během března 1945. Svůj příchod zdůvodnili útekem před gestapem, prací v Německu a německými úřady.²⁰ Partyzáni je přijali mezi sebe i přes protesty některých z nich, protože nepůsobili důvěryhodně. Zpočátku je přísně kontrolovali.²¹ 18. dubna 1945 bylo oběma dovoleno vzít si na starost noční hlídku, během které se jim podařilo nepozorovaně zmizet.²² „*Ti po zjištění místa, početního stavu a výzbroje asi po 14 dnech z partyzánské skupiny uprchli a výsledek hlásili svým řídicím orgánům gestapa ve Zlíně Robertu Holzheuerovi a Hansu Supparitschovi.*“²³

Wienecke se společně s Zieglerem a Pawlofským dohodl, že zorganizují trestnou akci, která povede ke zničení oddílu nebo alespoň k exemplárnímu potrestání pomocníků skupiny z řad pasekářů na Ploštině. Ve čtvrtek brzy ráno 19. dubna 1945 vyrazila skupina Heineckeho příslušníků gestapa a vlasovců ze Zlína na zámek ve Vizovicích. Z Vizovic poté vyrazil oddíl v počtu asi dvou set mužů a společně v rojnici postupovali ze tří směrů, od Vysokého Pole, Pozdětchova a Těchova, směrem na paseky Ryliska a Ploština.

neseny nejdříve všechny cennosti, dobytek, drůbež a potraviny a pak byly domy zapáleny. Ze všech osob, které byly kritického dne v obci a okolí pochytny zůstal na živu jen Jan MACHŮ z obce Vysoké Pole, který byl hozen do hořícího stavení nezraněn a tím se mu podařilo dostat se zadním východem přes dvůr do lesa.

Při této akci byli vypáleni následující pasekáři :

RAŠKA František z Vysokého Pole čp.120 /paseka Ryliska/
BĚLHOVÁ Terezie z Vysokého Pole čp.119 /paseka Ryliska/
ČASTULÍK Josef z Drnovic, čp.23 /paseka Ploština/
STRUŽKA Josef z Drnovice čp.87 /paseka Ploština/
ŠAŠINA František z Drnovic čp.49 /paseka Ploština/
RUMAN Jan z Drnovic čp.67 /paseka Ploština/
ZICHA Josef z Drnovic čp.84 /paseka Ploština/

Zastřelení a do hořících domů naházení tito občané :

RAK Bedřich, nar.13.6.1906 v Petrůvce, bytem Drnovice
BĚLOŇ Václav, nar. 27.9.1921 v Drnovicích, bytem Drnovice
ZICHA Josef, nar. 11.11.1901 v Pozděchově, bytem Drnovice
ZICHOVÁ Anastazie, nar.11.11.1904 v Drnovicích, bytem Drnovice
RAŠKA Jan, nar. 16.8.1871 v Drnovicích, bytem Drnovice
ČASTIKÍK Josef, nar. 16.12.1885 v Drnovicích, bytem Drnovice
ČASTULÍK Josef, nar. 20.1.1921 v Drnovicích, bytem Drnovice
ZICHA Jan, nar. 16.12.1911 v Prlově, bytem Drnovice
ZICHA Antonín, nar.23.2.1920 v Drnovicích, bytem Drnovice
MACHŮ František, nar. 2.12.1924 ve Vs.Polí, bytem Vys.Pole
ZVONEK František, nar. 18.6.1928 ve V.Polí, bytem Vys.Pole
ZVONEK Josef, nar. 15.11.1923 ve V.Polí, bytem Vys.Pole
TRČKA František, nar. 7.8.1909 ve V.Polí, bytem Vys.Pole
RAŠKA Jan, nar. 7.8.1913 ve V. Polí, bytem Vys.Pole
RAŠKA František, nar. 11.7.1922 ve V.Polí, bytem Vys.Pole
BELHA František, nar. 23.7.1920 ve V.Polí, bytem Vys.Pole
ZÁDRAPA Alois, nar. 25.7.1925, v Tichově, bytem Tichov
ZÁDRAPA Josef, nar. 11.12.1920 v Tichově, bytem Tichov
ZÁDRAPA Jan, nar. 19.10.1890 v Tichově, bytem Tichov,

Jmenný seznam obětí protipartyzánské akce na Ploštině. Foto viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325 – 125 – 1, s. 65 – 66, spis akce „Ploština“.

VAŠIČKA Jan, nar. 20.10.1904, v Tichově, bytem Tichov
VAŠIČKA František, nar. 19.2.1900 v Tichově, bytem Tichov
SUHOVEC Antonín, nar. 23.11.1912 v Pozdřechově, bytem Pozdřechov
ŠTALMACH Jiří, nar. 28.4.1898 v Pozdřechově, bytem Pozdřechov
ZVONEK Josef, nar. 29.6.1924 v Lačnově, bytem Lačnov
RANGL Ladislav, nar. 15.3.1915 ve Volyni, bytem Újezd
RANGLOVÁ Vlasta, nar. 22.9.1913 v Habrůvce, bytem Újezd
FLEGR Rudolf, nar. 3.6.1921 v Karvinné, bytem Újezd

Celkem bylo na uvedených pasekách postřeleno 27 osob.
RANGL Ladislav a RANGLOVÁ Vlasta bydlili přechodně ve svém po-
jízdném obyvacím voze v Újezdě u Vizovic kde byli gestapáky
a SS-manny bez jakéhokoliv vyšetřování pro podezření za spolu-
práce s partyzány zastřeleni.

Důkazy : Svědecká výpověď býv. orgána gestapa Zlín Helmuta
HEINECKE-ho ze dne 11.9.1945.

Svědecká výpověď býv.orgána gestapa ve Zlíně Augustina RUBERA
ze dne 13.9.1945.

Protokol sepsaný 13.1.1947 s Janem MACHŮ z Vysokého Pole.

Protokol sepsaný 13.1.1947 s Františkou RAŠKOVOU z Vysokého
Pole.

Protokol sepsaný 13.1.1947 s Terezií BELHOVOU z Vysokého Pole.

Zpráva SNB Velitelství stanice ve Vlachovicích zaslaná dne
13.1.1947 ONV vyšetřující komisi ve Zlíně.

Zpráva OÚStB ve Zlíně zaslaná dne 28.4.1947 MV Praha.

/Prioritní listina válečných zločinců/

Jmenný seznam obětí protipartyzánské akce na Ploštině. Foto viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325 – 125 – 1, s. 65 – 66, spis akce „Ploština“.

Během akce dorazila skupina nejdříve na paseky Ryliska, kde zapálila místní usedlost. Zde zastřelili jediného muže, kterého našli, Františka Belhu. Partyzáni, kteří zde přebývali, byli včas varováni a touto dobou již pryč.²⁴ Kolem třetí hodiny odpoledne dorazily jednotky na Ploštinu, kde ani při důkladné prohlídce domů nenašli jediného partyzána. Stejně jako na Ryliskách jednotky začaly drancovat stavení a vyhnaly ven všechny místní pasekáře. Ženy a děti nechali odejít, muže shromáždili v horní části pasek. Zde přišli na řadu konfidenti, kteří si všechny prohlédli a usvědčili je pomocí partyzánům. Následovaly výslechy, všichni přítomní popírali podporu a odmítali prozradit úkryt partyzánů, proto byli muži²⁵ na místě zastřeleni a jejich těla spálena i s chalupami. Společně s nimi zemřela jediná žena, v tu dobu těhotná Anastázie Zichová, manželka jednoho ze zastřelených pasekářů. Celkově si akce na Ploštině vyžádala 27 obětí.

Drastický postup jednotek Josef a ZbV-Kommanda 31 byl předem naplánovaný a překvapil i kriminálního komisaře Heineckeho, který působil teprve krátce u zlínské venkovní služebny gestapa a akce se osobně účastnil. „Když čelo naší skupiny přicházelo k domku na okraji lesa, tak oddíl z údolí už postupoval, slyšeli jsme střelbu, a jak jsme vyšli z lesa, tu dole asi 500 m od nás už hořely domky. Ihned poté zapálil Wienecke se svými lidmi a Michalsky se svou skupinou prostřednictvím zvláštních zápalných hmot, které měli v krabičkách od krému, domky, ke kterým jsme přicházeli. Nadporučík a já jsme měli ostrou debatu s Michalskym o bezúčelnosti takového postupu a označili jsme toto jednání za nevojenské. Michalsky nám na to odpověděl, abychom se do toho nepletli, že oni mají pro takové případy zvláštní plné moci.“²⁶ Pro oddíly stíhací oddíly Otto Skorzenyho opravdu platila rozsáhlá plná moc a umožňovala jim tak uplatnit v boji proti nepříteli takovou formu boje, jakou uznali za vhodnou.²⁷

Po návratu na služebnu Heinecke s ostatními důstojníky SS informoval záměrně nepravdivě své nadřízené. Věděl, že skutečnost nikdo zpětně nebude kontrolovat. Tvrdil, že výsledek akce je dobrý, protože dopadli partyzány, které na místě zlikvidovali společně se svými podporovateli. Tímto prohlášením mohli omluvit také drancování a represe vůči civilistům. Dle pozdější výpovědi Heineckeho byl Ziegler²⁸ s výsledkem a hlášením spokojen.²⁹

Události na Ploštině jsou dodnes předmětem zájmu a mnohdy sporných interpretací. V minulosti bylo vyzdvižováno hrdinství pasekářských rodin i partyzánů, po roce 1989 se objevují zmínky o zbabělosti partyzánů. Podle některých informací se akce na Ploštině účastnil také SS-Obersturmführer Otto Skorzeny, ale jednalo se pouze o spekulace. Skorzeny³⁰ byl na protektorátním území naposledy kolem 10. dubna, ale po své krátké návštěvě odcestoval do Vídně. Na území Rakouska potom zůstal až do konce války.³¹

III. 6. Prlov

Postup jednotek v Prlově byl svým přístupem daleko drastičtější než na Ploštině. O obyvatelích této obce příslušníci speciálních oddílů tušili, že dlouhodobě podporují partyzány. Aby byl zásah proti Prlovu přesný, potřebovali nacisté konkrétní důkazy a pravdivé informace.

Informace získali od maďarského důstojníka, kterého partyzáni po přepadu nedaleko obce Bratřejov 9. dubna ošetřili. Podařilo se mu uprchnout a poté vše vypovědět ve Vizovicích. O několik dnů později byl zatčen mladý partyzán Alois Oškera, který byl i se svou rodinou podroben drastickému výslechu nacistů. Pod nátlakem a s ohledem na falešný slib nacistů, že díky udání zachrání svou rodinu, vypověděl Oškera vše o partyzánech i o pomoci ze strany obyvatel. Obě události přispěly k identifikaci obyvatel Prlova. Další informace přinesla také průzkumná akce příslušníků SS, kteří se měli vypravit do Prlova v roli dezertérů s úmyslem přejít k partyzánům. Dvě skupiny příslušníků jednotky Josef procházely obcemi Bratřejov, Pozděchov a Prlov. Po cestě jim uvěřili Marie Růsková z Prlova, která poskytla informace o partyzánech, a truhlář Oldřich Kovář z Bratřejova, který jim přislíbil pomoc při navázání styku s partyzány. V tuto chvíli bylo již informací dostatek k zahájení akce.

V pondělí 23. dubna 1945 byl Prlov kolem třetí hodiny ráno obklíčen, samotná akce

začala kolem páté hodiny. Všichni obyvatelé byli vyhnáni ven z domů. Muži se museli všichni dostavit do místního hostince, kde probíhaly výslechy. Výslechů, které vedli krutým způsobem Tutter a Pawlofsky, se účastnil mladý partyzán Alois Oškera, maďarský důstojník a příslušníci jednotky Josef. Poté byli muži zastřeleni a jejich těla vhozena do hořících domů.³² „Puškami a výstřely pod nohy je zahnali do stodoly, kterou pak zapálili.“³³ V osmi domech bylo zavražděno deset mužů a pět žen. Jejich domy byly vydrancovány a cennější věci ukradeny. Mezi místními byli usvědčeni také tři partyzáni Antonín Ondráček, Tomáš Heťo a Leopold Štach. Ti byli po předchozím mučení oběšeni na jabloních na cestě mezi obcemi Bratřejov a Pozděchov.³⁴ Po skončení akce donutili jednoho z místních, Jiřího Turýna, který také podporoval partyzány, aby odvedl dobytek z vypálených usedlostí do provizorních ubytoven německých jednotek ve Vizovicích. Jeho tělo společně s tělem Aloise Oškery³⁵ a jeho rodiny bylo po válce nalezeno ve společném a improvizovaném hromadném hrobě³⁶, který byl náhodou objeven v parku vizovického zámku.³⁷

Po dokončení trestné výpravy v Prlově byla část stíhací jednotky Josef rozpuštěna dr. Pawlofskym. Někteří z příslušníků jednotky se tajně vraceli přes frontu na Slovensko, aby plnili další úkoly. Většina z nich byla ale krátce nato odhalena a zatčena.

III. 7. Vařákovy paseky

Poslední z vypálených samot byly dne 2. května 1945 Vařákovy paseky nedaleko obce Lačnov. V místních usedlostech našla útočiště část skupiny partyzánů z Ploštiny. Vzhledem k postupující frontě se pasekáři společně s partyzány v noci z 1. na 2. května pustili do oslav. Po skončení oslav zde partyzáni zůstali přes noc. Ráno partyzáni zjistili, že se v jednom z domů ubytovali čtyři němečtí vojáci se spojovací technikou. Partyzáni dům obklíčili a proběhla přestřelka, při které zemřeli tři němečtí vojáci a jeden z partyzánů. Poslednímu vojákovu se podařilo utéct a podat hlášení. Paseky byly obklíčeny a lidé vyhnáni ven. Sedm domů z osmi zapálili a čtrnáct zajatců, mužů, žen i dětí, chtěli vhodit do ohně, ale nakonec se jednotky rozhodly shromáždit zajaté pasekáře ve Valašské Polance a všechny postupně vyslechnout. Protože nikdo nic neprozradil, byli pasekáři odsouzeni k oběšení na sloupech u silnice. K popravě nakonec nedošlo a akce na Vařákových pasekách přinesla dohromady čtyři oběti, které byly ubity v Hošťálkově.³⁸

IV. Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti

IV. 1. Vznik retribučních dekretů a mimořádných lidových soudů

Období retribučního soudnictví a vznik mimořádných lidových soudů navazuje téměř bezprostředně po skončení druhé světové války. Jeho úkolem bylo řešit provinění osob spáchaných v době zvýšeného ohrožení republiky od 21. května 1938 do 31. prosince 1946. Legislativní činnost ve věci retribučního soudnictví byla zahájena už během roku 1942. Na jeho přípravě se podílela exilová vláda v Londýně a výsledná forma měla podobu prezidentských dekretů.

Dekret č. 16/1945 Sb. z 19. června 1945 je označován jako tzv. „velký retribuční dekret“. Právní účinnosti nabyl dne 9. července 1945. Společně s ním byl přijat také dekret č. 17/1945 Sb. o Národním soudu, který řešil potrestání především protektorát-

ního prezidenta a členů protektorátní vlády. Tyto dekrety doplnil dekret č. 138/1945 Sb., tzv. „malý retribuční dekret“ o trestání provinění proti národní cti.³⁹ Tato nařízení platila pouze pro české země, na Slovensku se uplatnilo nařízení Slovenské národní rady č. 33 o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví.⁴⁰

Nejvyšším rozsudkem, který mohl být udělen, byl trest smrti. Do této skupiny odsouzených spadali placení konfidenti gestapa nebo osoby, které udávaly pouze na základě osobních antipatií nebo na základě provokace a strachu. Další skupinu tvořili zaměstnanci gestapa, kteří se účastnili již výše popsaných protipartyzánských akcí nebo akcí proti civilnímu obyvatelstvu Protektorátu Čechy a Morava. Mnoho z obviněných se procesu před soudem vyhnulo nebo si odpykali jen malou část ze stanoveného trestu. Důvodem bylo, že někteří byli odsunuti a pobytu ve vězení se tak zcela vyhnuli. Pokud byli přece jen donuceni nastoupit k výkonu trestu, byli díky amnestiím z let 1953 a zejména 1955 z vězení jako váleční zločinci propuštěni a vysídleni. To se týká například Kurta Wenera Tuttera, který se účastnil řady protipartyzánských akcí jako druhý velitel stíhacího komanda Josef. Potřeba zbavit republiku Němců se ukázala jako daleko silnější, než potrestání skutečných zločinců.

Mimořádné lidové soudy vznikaly ve velké míře v sídlech krajských soudů. Rychlost zřízení MLS závisela na schopnostech okresních a krajských výborů vytvořit seznamy navrhovaných soudců z lidu. Celkem bylo zřízeno 24 mimořádných lidových soudů. Zastoupeny měly být všechny strany Národní fronty. Soudce z lidu poté jmenovala vláda, soudce z povolání prezident republiky. Senát se skládal z pěti členů. Funkci předsedy zastával soudce z povolání.⁴¹ K odsouzení obžalovaného k smrti mohlo dojít tehdy, když pro jeho vinu hlasovali čtyři členové senátu. Poprava měla proběhnout asi dvě hodiny po vynesení rozsudku. V případě, že odsouzený požádal, byla lhůta prodloužena na tři hodiny.⁴² Obhájce si mohl obžalovaný sám zvolit, v opačném případě mu byl přidělen tzv. obhájce „ex offo“. Důkazy pro veřejného žalobce zajišťovaly vyšetřovací komise.⁴³ Maximální délka vždy veřejného řízení byla tři dny. Rozsudek byl vyneseno po neveřejné poradě soudu a rozhodoval také o veřejné či neveřejné popravě.⁴⁴ V případě rozsudku rozhodoval soud ještě o udělení vedlejšího trestu, který byl definován jako ztráta občanské cti.

Oficiálně byla činnost MLS ukončena po předchozím dvojím prodloužení 4. května 1947. MLS vyřídily celkem 37 982 případů, odsoudily 21 342 osob, vynesly 723 rozsudků smrti, z nichž bylo skutečně vykonáno 686.

Po komunistickém převratu v roce 1948 nastala obnovená fáze retribuční. Do pravomocí žalobců nyní mohly zasahovat také akční výbory a orgány SNB, což omezovalo nezávislost soudů.⁴⁵ Obnovená fáze retribuční posloužila komunistům jako jeden z prvků k dosažení absolutní moci ve státě.

IV. 2. Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti

Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti⁴⁶ zahájil svou činnost jako druhý v pořadí dne 8. srpna 1945. Přednostou soudu se stal okresní soudce Karel Mahovský z Uherského Hradiště, jeho náměstkem potom soudní rada Dr. Jaroslav Ocelík. Veřejných žalobců v Uherském Hradišti působilo celkem sedm. Rozhodnutím prezidenta republiky z 3. července 1945 byli včetně veřejných žalobců jmenováni také soudci

z lidu v počtu 24 z 25. Poslední ze soudců nesložil slib. Soudce z lidu tvořili obyvatelé všech profesí, od dělníka nebo správce pily, až po lékaře nebo typografa.

IV. 3. Charakter rozsudků

Charakter rozsudků, tedy za co bude obžalovaný potrestán a v jaké výši, ustanovil prezidentský dekret č. 16/1945 Sb.⁴⁷ Vina mohla být obžalovanému prokázána za zločiny proti státu, zločiny proti osobám, zločiny proti majetku a zločin udavačství.

Nejvíce projednávaným rozsudkem před MLS v Uherském Hradišti bylo udavačství, v celkovém počtu 637 případů. U obviněných často docházelo ke spojení udavačství se zaviněním ztráty svobody. Obvinění z udavačství mělo tři varianty.⁴⁸ Za udání v zájmu nepřítelů byla výše trestu stanovena na pět až deset let odnětí svobody. Za udání a ztrátu svobody většího počtu obyvatel nebo újmy na zdraví byl obviněný odsouzen k doživotnímu žaláři. Pokud udáním zavinil obžalovaný smrt, následoval rozsudek smrti.

Jako zločiny proti majetku bylo klasifikováno úmyslné poškození majetku, zhářství, loupež, násilné vloupání, zpronevěra či podílnictví na uvedených skutcích. Trestné bylo odnětí majetku fyzickým i právnickým osobám. Trest byl stanoven od pěti let vězení po trest smrti.⁴⁹ Tento trest se v Uherském Hradišti dostal do výčtu některých rozsudků po výše popsaných událostech v Juříčkově mlýně, na Ploštině, v Prlově nebo Vařákových pasekách, i když obecně nebyl příliš častým před ostatními MLS.

Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti projednal za dobu své působnosti celkově 1 216 případů a v rámci těchto případů odsoudil celkem 1 298 osob s početní převahou mužů.

Jediný rozsudek, který MLS vykonával, byl trest smrti, ostatní rozsudky spadaly již do kompetence krajských soudů. Trestů smrti bylo vyneseno celkem 46, z toho proti 5 ženám. Výkony trestu smrti v Uherském Hradišti byly provedeny na nádvoří věznic krajského soudu, kde bylo prokazatelně popraveno devět osob, ale i na jiných místech soudního obvodu, například v sídle okresního soudu ve Zlíně, kde bylo vykonáno šest poprav. Z rozhodnutí soudu mohla být poprava vykonána také veřejně, v případě MLS Uherské Hradiště se jednalo celkem o 14 případů. Exekuce se mohly účastnit pouze osoby starší 18 let s povolením ke vstupu. Ze zákona se poprav, které trvaly přibližně deset minut, účastnil soudní lékař a mistr popravicí. Na vyžádání odsouzeného mohl být přítomen také duchovní.⁵⁰

V. Potrestání osob spojených s událostmi na Ploštině a v Prlově

V. 1. Karl Raschka

Karl Raschka se narodil dne 21. března 1901 ve Vrchlabí do německé rodiny. V Trutnově a později v Praze navštěvoval také německou školu a ve svých 13 letech se s rodiči přestěhoval do Vídně, kam byl pracovníě přeložen jeho otec. Zde se vyučil zámečnictvím a soustružnictvím kovů. Do NSDAP vstoupil roku 1932 a v roce 1938 se stal členem SS. V roce 1939 byl přidělen do Zlína, kde působil jako vedoucí II. oddělení pro věci vnitropolitické, podzemní hnutí, židovské otázky, zbraně, spolky a organizace, ale postupně se vypracoval na vrchního sekretáře a zástupce šéfa služebny gestapa.

Jména osob, upálených německým vojskem dne 23. dubna 1945 v obci Prlově, okrese Zlín.

1. Josef V a ř á k, nar. 30.7.1921 v Prlově, rodiče Josef a Terezie, posl. bytem v Prlově čp.108. svobodný, zemědělský dělník, evangelík, české nár., nemajetný, zachovalý, týž jel dne 19. dubna 1945 na jízdním kole do Vizovic pro léky a na zpáteční cestě byl zadržen v katastru pozděchovském v blízkosti obydli Antonína Zichy, z Pozděchova, Paseky, příslušníky SS-manny, posádkou ve Vizovicích a odvezen do lesíka Klínovice a tam byl zastřelen. Dne 22. dubna v neděli, 1945 byl nalezen Josefem Turýnem z Prlova čp. 116. Pátrání po pohřešovaném bylo zahájeno po výpovědi Antonína Zichy, který vypovídal, že Vařák, který byl SS-manny zadržen a odvezen do lesíka, že ve směru jeho odchodu zaslechl výstřely. Posudek lékařský nadiktoval Dr. František Lapeš z Vizovic, při ohledání soudní komisí.
2. Jan O n d r á š e k, nar. 20.9.1921 v Prlově, rodiče Jan a Marie, roz. Novosádová, podl. bytem v Prlově čp. 23, svobodný, při hospodářství, evangelík, Čech, nemajetný, zachovalý, byl upálen v čp. 11., majitel Tomáš Trlica.
3. Jan T u r ý n, nar. 12.2.1891 v Prlově, rodiče Jan a Anna, ženatý, rolník, posledně bytem Prlov čp.52, Čech, evang., majetný, zachovalý. Byl upálen ve svém domě.
4. Anna T u r ý n o v á nar. 13.7.1890 v Pozděchově, rodiče nemá, vdaná, manžel Jan Turýn, posl. bytem Prlov, čp. 52, česká, evang., majetná, zachovalá, upálená s manželem ve svém domě.
5. Bouslav Ž á k, nar. 30. .1911 v Prlově, rodiče, Jiří a Rozina roz. Šimová, ženatý, rolník, posl. bytem Prlov, čp. 98., Paseky, české nár., majetný, zachovalý, byl upálen v domě Jana Turýna čp. 52.
6. Terezie Ž á k o v á, nar. 22.3.1902 v Senince, s.o. Vsetín, manželka rolníka, posl. bytem Prlov, čp. 98, Paseky, evangelička, české nár., majetná, zachovalá, byla upálená s manželem Bohuslavem čp. 52 u Jana Turýna.
7. Marie R u z k o v á, nar. 28.6.1923 v Prlově, rodiče Tomáš a Marie, dcera rolníka, posl. bytem Prlov, čp. 85, svobodná, evangelička, české nár., nemajetná, zachovalá, byla zadržena SS-mannem v obchodě Stanislava Holuba a odvezena do hostince Jaroslava Ondráška z Prlova čp.1 k výslechu. Byla odsouzena k smrti a upálena v domě Jana Turýna Prlov čp. 52.
8. Antonín R u s e k, nar. 2.10.1925 v Prlově, rodiče Tomáš a Marie, syn rolníka, svobodný, posl. bytem Prlov, čp. 85, evangelík, Čech, nemajetný zachovalý. Upálen v domě Jana Turýna čp. 52 v Prlově.
9. Jaroslav H e t o, nar. dne 25.2.1922 v Prlově, rodiče Jan a Měna, svobodný, dělník fy Bata, posl. bytem Prlov, čp. 77., Čech, evangelík, nemajetný, zachovalý. Upálen v domě čp. 77. majitel Tomáš Ondrášek.
10. Antonín J u r á ň, nar. 20.4.1919 v Prlově, rodiče Tomáš a Terezie, roz. Čadilová, svobodný, stolařský pomocník, posl. bytem v Prlově, čp. 35. české nár., nemajetný, zachovalá, upálený v Prlově v domě čp. 11. majitel domu Tomáš Trlica.
11. Tomáš O n d r á š e k, nar. 13.9.1889 v Prlově, rodiče Tomáš, rolník posledně bytem Prlov čp.77, ženatý, české národ., evang., majetný, zachovalý byl upálen ve vlastním domě.
12. Anna O n d r á š k o v á, nar. 27. dubna 1923 v Prlově, rodiče, vdaná manželka Antonína Ondráška, v domácnosti, evang., české nár., nemajetná

Jmenný seznam obětí protipartyzánské akce v Prlově. Foto viz ABS, fond Střhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325 - 125 - 2, s. 36 - 37, spis akce „Ploština“.

zachovalá, posl. bytem Prlov, čp. 87, byla upálena v domě Prlově čp. 77.

- 137
1./ Antonín Ondrášek, nar. 12.2.1920 v Prlově, rodiče Tomáš a Frant. přišl. do Prlova, posl. bytem Prlov, čp. 87, ženatý, manželka, Anna, dělník fy Baťa, cech. nemajetný, zachovalý, byl pověšen na stromě u Bratřejova v místech zv. „Nad Šperou“.
- 2./ Jaroslav Ondrášek, nar. 1.7.1923 v Prlově, rodiče Tomáš a Frant. přišl. do Prlova, posl. bytem Prlov, čp. 77, svobodný, zemědělský dělník, Čech, nemajetný, zachovalý, byl upálen v Prlově čp. 77.
- 3./ Anežka Ondrášková, nar. 6.3.1928 v Prlově, dcera Tomáše a Františky, přišl. do Prlova, posl. bytem Prlov, čp. 77, svobodná, Češka, byla upálena v Prlově, čp. 77.
- 4./ Josef Trlica, nar. 17.11.1924, rodiče Tomáš a Rozina Kratinová, přišl. do Prlova, posl. bytem Prlov, čp. 11, svobodný, dělník, pols. v Míši, Čech, evangelík, nemajetný, zachovalý, byl upálen v Prlově, čp. 11, kde bydlel.
- 5./ Oldřich Kovář, nar. 12.srpna 1914 v Bratřejově, posl. bytem Bratřejov, p.č. 83, ženatý, dělník, příslušný do Bratřejova, Čech, nemajetný, zachovalý, byl přivezen dne 23.dubna 1945 SS-manny z Bratřejova do Prlova a upálen v domě Tomáše Trlice, Prlov, čp. 11.
- 6./ Leopold Steh, nar. 10.11.1914 v Prlově, rodiče a Leopold a Marie, přišl. do Prlova, posl. bytem v Prlově, čp. 85, svobodný, dělník, dělník ve zbrojovce ve Vsetíně, byl pověšen dne 23.dubna 1945 na stromě u Bratřejova v místech lidově řečeno na Šperku.
- 7./ Tomáš Heto, nar. 7.6.1913 Prlov, rodiče: Jan a Rozina roz. Ondrášková přišl. do Prlova, poslédne bytem Prlov čp.27, dělník ve Zbrojovce ve Vsetíně, české národnosti, svobodný, evang., nemajetný, zachovalý. Byl dne 23.dubna 1945 dovezen autem z Prlova k Bratřejovu a tam na stromě pověšen. V oněch místech, kde jsou pochováni 3 maďarští důstojníci zastřelení partyzány.
- 8./ Jiří Turýn z Prlova, čp. 111, který byl vězněn Němci u okresního soudu ve Vizovicích byl popraven dne 2.května 1945 ve Vizovicích v parku popraven. Jeho data jsou na stanici.

 Vypálené usedlosti v P r l o v ě .

Tomáš Trlica čp. 11.	dobytek, dráběž a zásoby vykradli, nebo shořely.
Tomáš Jurán, čp. 35.	dobytek, dráběž, a zásoby odcizili, nebo shořely.
Jan Ondrášek, čp. 23	„ „ „ „ „
Tom. Ondrášek, čp. 77.	„ „ „ „ „
Bohuslav Zák, čp. 98.	„ „ „ „ „
Jan Turýn, čp. 52	„ „ „ „ „
Jiří Turýn čp. 111.	„ „ „ „ „
Jan Lukša čp. 105	„ „ „ „ „

Jmenný seznam obětí protipartyzánské akce v Prlově. Foto viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325 – 125 – 2, s. 36–37, spis akce „Ploština“.

Den, měsíc, rok a místo úmrtí	19.4.1945, devatenáctý duben tisíc devět set čtyřicet pět Drnovice
Jméno a příjmení	J e s e f Z i c h a
Povolání	rolník
Stav	ženatý
Bydliště	Drnovice č. 84
Pohlaví	mužské
Den, měsíc, rok a místo narození	11.listopad 1901 Pozdětchov

Jméno a příjmení pozůstalého manžela	neuveдено
Jméno a příjmení rodiců zemřelého	Jiří Zicha a Terezie, Zichová
Příčina smrti	zastřelení a upálení
Místo a datum pohřbu (kremace)	Újezd, 23.duben 1945
Poznámky	zastřelen a ještě za živa upálen oddílem SS při honičce na partyzány

V Újezdě

Dne 19.března 1973

Předvedl

Bohuslav

SEVT - 03 005 0 (C 5) - Úmrtí list

11/65

Strán 202 21128 65

Úmrtí list Josefa Zichy, jednoho z obyvatel Ploštiny. Foto viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325 - 125 - 2, fotodokumentace Jednotky Josef.

Den, měsíc, rok a místo úmrtí	1.5.1945 První květen jeden tisíc devět set čtyřicet pět Vizovice-zámecký park.
Jméno a příjmení	Alois O š k e r a
Povolání	rolnický syn
Stav	svobodný
Bydliště	Dešná
Pohlaví	mužské
Den, měsíc, rok a místo narození	5.10.1924 Dešná

Jméno a příjmení pozůstalého manžela	--
Jméno a příjmení rodičů zemřelého	František Oškera Františka roz. Červenková
Příčina smrti	Průstřel hlavy - zastřelen
Místo a datum pohřbu (kremace)	Hřbitov Všemina- 17.5.1945
Poznámky	--

V e Vizovicích

Předseda: V. Z.

23.5.1973

Dne

SEVT - 03 005 0 (C5) - Úmrtní list

KNT 1 - G - 57 368-67

Úmrtní list Aloise Oškery, popraveného nacisty na zámku ve Vizovicích. Foto viz ABS, fond Střhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325 - 125 - 2, fotodokumentace Jednotky Josef.

Jako vrchní úředník gestapa donutil asi 105 osob k doznání během tvrdých výslechů. Podle výpovědi Josefa Urbánka a dalšího množství svědků se Raschka choval během výslechů podle aktuální nálady. Soudní spis k případu Karla Raschky obsahuje množství výpovědí a případů, kdy došlo u výslechu přímo k bití zadrženého. Během výslechů byl k bití zadržených osob často používán obušek nebo kovové lanko. Pokud vyslýchaný upadl do bezvědomí, byl shozen na zem, aby znovu nabyl vědomí. Během těchto výslechů bylo nahlas puštěno rádio, které mělo přehlušit prováděný výslech.

Jako další bod bylo proti Raschkovi vzneseno obvinění ze zavinění ztráty svobody velkého počtu lidí, přesněji 222, a také z těžkého ublížení na zdraví 18 osobám. Této činnosti se dopustil za vydatné pomoci zlínských konfidentů, kteří pomocí provokací přiměli množství civilistů k ilegální činnosti.⁵¹ Dalším bodem obvinění byla účast na protipartyzánských akcích, kde došlo k použití zbraní, například proti Zelenému kádru nebo na již zmiňované akci v Juříčkově mlýně, kde se osobně účastnil výslechů rodiny. Během svého působení v řadách gestapa způsobil také smrt asi v 95 zjištěných případech a provinil se také odnětím majetku fyzických osob ve více než 36 případech.

Karl Raschka byl podle §2, §5, §7, §8 a §9 velkého retribučního dekretu uznán vinným ve výše popsanych bodech a také za členství v SS a gestapu a odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán veřejně téhož dne, 13. září 1946.⁵²

V. 2. Helmut Heinecke

Helmut Heinecke se narodil do učitelské rodiny dne 7. března 1913 v Dolle v okrese Magdeburg. Vojenskou službu nastoupil hned po dokončení střední školy a ukončil ji 31. srpna 1938 jako poručík v záloze u dělostřeleckého pluku. Po skončení vojenské služby byl přijat ke kriminální policii. Na jaře 1944 byl převelen zpět na území Německa, kde zůstal až do března roku 1945. V březnu byl přeložen do Prahy a poté ke kriminální policii do Zlína, která na území Protektorátu Čechy a Morava patřila přímo pod gestapo. U zlínského gestapa působil velmi krátce, od poloviny dubna 1945. Ve Zlíně byl pověřen vedením V. kriminálního oddělení a zároveň zastupováním kriminálního rady Hanse Zieglera. Před mimořádný lidový soud se Heinecke dostal díky hned několika obviněním podle §2, §7 a §8 velkého retribučního dekretu.⁵³

Heinecke byl, vzhledem ke zkušenostem podobného typu, hned druhý den své služby ve Zlíně pověřen vedením akce zlínského gestapa proti partyzánům na Ploštině. Bylo mu tak přiděleno velení nad stíhacím komandem Ericha Wieneckeho a stíhací jednotkou „Josef“ v čele s Walterem Pawlofským. Na pomoc mu byli přiděleni také oba konfidenti Oldřich Bafa a František Machů. Heinecke měl za úkol akci pozorovat a po jejím skončení podat hlášení. Heinecke odmítl jakýkoli podíl na konkrétních násilnostech spáchaných na Ploštině. „*Popírám rozhodně, že bych během nasazení a celé akce na Ploštině použil střelné zbraně proti českým lidem, nebo že bych někoho z českých lidí polapil a přiměl tak osobně, aby některý z českých lidí byl připraven o život.*“⁵⁴

Pomocný úředník gestapa Augustin Ruber dosvědčil, že Heinecke sám střílel obyvatele Ploštiny a podílel se na zapalování domů. Podle Ruberovy výpovědi aktivně do akce nezasáhl, ale přihlížel.⁵⁵ Proti Heineckemu svědčil ve věci Ploštiny také další

odsouzený Meinhard Weikert nebo Karl Raschka.

Dalším bodem projednávaným ve věci Helmuta Heineckeho před MLS v Uherském Hradišti byl incident v Třešti proti českým odbojářům 7. května 1945.

Jako SS-Obersturmführer a zástupce velitele gestapa ve Zlíně byl uznán vinným ze smrti 37 obyvatel na Ploštině a v Třešti. Helmut Heinecke vinu, obzvláště jako velitel akce na Ploštině, odmítal a tvrdil, že plnil pouze rozkazy. Dne 29. května 1946 byl odsouzen k trestu smrti a popraven na nádvoří věznice v Uherském Hradišti.⁵⁶

V. 3. Karl Heimerle

Karl Heimerle se narodil 11. února 1906 v Plentingu v Bavorsku do rodiny německého zemědělce a měl dalších 14 sourozenců. V Německu se vyučil obuvníkem a zpočátku pracoval jako dělník. V roce 1925 přijal službu u bavorské policie, kde působil sedm let. Do roku 1938 působil u bavorské pohraniční policie a poté byl přeložen na československé hranice v Dolních Rakousích. Na podzim roku 1938 byl znovu přeložen do Uherského Hradiště, kde pracoval na organizaci pohraniční policie na slovenských hranicích. V roce 1939 vstoupil do NSDAP. Po zrušení německého komisiariátu v lednu 1940 byla tato agenda přidělena komisiariátu ve Zlíně a podléhala přímo gestapu a kriminálnímu radovi Hansi Zieglerovi.⁵⁷ Za války ve Zlíně působil na pozici referenta pro pohraniční policii a ke konci války na pozici vrchního tajemníka III. oddělení gestapa pro potírání partyzánů, nedovolené přechody hranic a ukrývání zbraní. Po válce uprchl a do Československa byl vydán zpět teprve 5. listopadu 1946 z americké okupační zóny jako válečný zločinec. Byl obviněn, že se jako úředník gestapa ve Zlíně od roku 1940 do konce války dopustil různých zločinů.⁵⁸

Jedná se například o akce v Jankovicích, u obce Žeranovice, v Koryčanech nebo vypálení Juříčkova mlýna a akci na Ploštině.⁵⁹ Svou účast při akcích v Juříčkově mlýně i na Ploštině Heimerle ve své výpovědi z 13. listopadu 1946 razantně odmítl.

V jeho usvědčení pomohla svědectví přímých svědků z řad civilistů, ale i bývalých podřízených a kolegů z řad gestapa.

Karl Heimerl byl odsouzen podle §2 a §7 velkého retribučního dekretu k trestu smrti dne 24. ledna 1947. Rozsudek byl vykonán téhož dne.

V. 4. Kurt Werner Tutter

Kurt Werner Tutter se narodil 12. prosince 1909 v Praze do rodiny pražského Němce. Po absolvování obecné školy a pěti tříd reálného gymnázia se ve Škodových závodech v Praze učil na zámečníka. Odmaturoval na německém gymnáziu. Svou vojenskou kariéru zahájil v Českých Budějovicích základní službou u 5. pluku. Po skončení služby začal pracovat u firmy AEG v Praze a externě studoval na Vysoké škole technické, kde obdržel inženýrský titul.

V roce 1938 přijal německé státní občanství a v Liberci získal funkci hospodářského propagandisty. V roce 1941 byl zařazen do divize Brandenburg, kde později působil jako instruktor na Slovensku při vysazování německých agentů do partyzánských jednotek. Se svou jednotkou se účastnil bojů proti Slovenskému národnímu povstání a vyhlazení osady Ploština. Po skončení války byl zajat Rudou armádou, poté propuštěn a se svojí rodinou odcestoval do západního Německa. Dne 3. září 1946 byl vydán do Československa jako válečný zločinec a odsouzen v Bratislavě k šesti letům

vězení z důvodu školení nacistických jednotek. V roce 1953 po vyhlášení amnestie prezidenta republiky byl propuštěn z vězení a v roce 1955 odsunut do NSR. V době výkonu trestu byl získán ke spolupráci s StB. Po navázání spolupráce ještě na území Československa v roce 1953 obdržel krycí jméno „Konrád“. Po svém odsunu podával závažné zprávy z bezpečnostních složek NSR, které byly prověřeny jako pravdivé.⁶⁰

Dne 8. února 1966 byl Tutter stíhán v nepřítomnosti na základě výpovědí bývalých členů jednotky „Josef“ Pavla Floriše, Václava Kučery, Vojtěcha Ošusta a dalších. Výpovědi bývalých členů jednotky se shodují. Podle výpovědí se Tutter osobně podílel na výsleších zadržených osob, které probíhaly brutálním a až nelidským způsobem. Z dalších výpovědí vyplynulo, že také Tutter vynikal také v brutalitě vůči partyzánům. „Při výsleších si počínal nelidsky. Vyslýchané mučil jen, aby z nich dostal doznání, že spolupracují s partyzány a vědí o jejich úkrytech. Sám jsem byl svědkem, jak vyslýchaného Kováře uhodil židlí, když tento styk a vědomost o partyzánech popíral.“⁶⁰

Na základě výpovědí byl Tutter obviněn a stíhán v nepřítomnosti ze školení jednotky se zaměřením na diverzní, špionážní a teroristické úkoly. Zároveň byl společně s Pawlofským obviněn z trestného činu spolupachatelství, organizátorství na vraždách a podílnictví na vyhlazovacích akcích v prostoru Trenčanských Teplic, Ploštiny a Prlova, čímž způsobil smrt partyzánům i civilnímu obyvatelstvu.⁶²

V. 5. Oldřich Baťa

Oldřich Baťa se narodil 29. května 1920 v Brně a během války působil jako placený konfident gestapa. Jeho jméno je nám známo především ve spojitosti s protipartyzánskou akcí na Ploštině, za kterou nese značný podíl viny.⁶³ Na konci války uprchl ze země před postupujícími spojeneckými jednotkami. Dostal se až do amerického zajateckého tábora. Odtud se Baťovi podařilo také uprchnout a se skupinou řeckých uprchlíků dorazil až do Bělehradu, odkud se rozhodl vrátit zpět do Československa.

Spolupráci s gestapem přiznal Oldřich Baťa v důsledku havárie vagónů v továrně Detona v Bohuslavicích nad Vlárí, kde pracoval a nehodu zavinil. Po nehodě uprchl z Bohuslavic do Zlína, kde se poznal s tehdejšími konfidentem gestapa Františkem Machů ze Zlámance, který Baťu přivedl ke spolupráci s gestapem. Po podpisu spolupráce mu bylo přiděleno krycí jméno „Kováč“ a úkoly přijímal od Roberta Holzeuera a Františka Machů, se kterým přímo spolupracoval.

Hned první úkol na konci března 1945 znamenal pro Baťu spojení s partyzány v oblasti Vizovických vrchů. Baťa a Machů postupně dodali gestapu informace o jménech a počtu partyzánů. Mezi jmenovanými partyzány byl i Vladimír Hájek, který po válce v případě Oldřicha Baťi vypovídal: „Mám za to, že někdy před 10. březnem 1945 byli přivedeni do naší partyzánské jednotky dva mladí čeští lidé a to sice Josef Machů a Oldřich Baťa, kteří o sobě tvrdili, že mají půl roku účast na partyzánském odboji a oba žádali, aby byli přijati do naší skupiny.“⁶⁴ Hájek později uvedl, že se oběma mužům podařilo dostat do skupiny díky vlezlému chování Františka Machů vůči veliteli partyzánské jednotky. Oba konfidenti se účastnili přepadových akcí společně s partyzány, ale jejich pravidelné útoky, při nichž podávali zprávy gestapu, byly podezřelé. „Pokud znám Baťu a Machů jako partyzány, byli nám velmi podezřelí a velmi se vyznali oba v rabování a vylupování obchodů a trafik v okolí. Za působení mezi partyzány neměli jsme tušení, zda by byli tito v pozdější době schopni podobného činu.“⁶⁵

20

STÁTNĚ BEZPEČNOSTNÍ SLUŽBA
REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

PŘÍSAHA

Já podepsaný(á) Werner Tutter
zavazuji se z čestných pohnutek a svého socialistického přesvědčení dobrovolně ke spolupráci se státně bezpečnostní službou republiky československé.

Touto činností chci přispět k zajištění míru a vybudování lepšího, socialistického společenského řádu na celém světě. Zavazuji se, že zachovám v naprosté tajnosti vše, co jakkoliv souvisí s mojí spoluprací s československými bezpečnostními orgány.

Slibuji, že všechny další úkoly, uložené mi pracovníkem československé státní bezpečnosti, budu vykonávat ukázněně, s největší péčí a obořetností, s vědomím, že jedině tak mohu úspěšně plnit své čestné poslání bojovníka za mír.

STAATSSICHERHEITSDIENST
DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN REPUBLIK

EID

Ich unterfertiger Werner Tutter
verpflichte mich aus ehrlichen Motiven und auf Grund meiner sozialistischen Überzeugung freiwillig zur Mitarbeit mit dem Staatssicherheitsdienst der Tschechoslowakischen Republik.

Durch diese Tätigkeit will ich zur Sicherung des Friedens und zur Schaffung einer besseren, sozialistischen Gesellschaftsordnung in der ganzen Welt beitragen. Ich verpflichte mich, alles, was irgendwie mit meiner Mitarbeit mit den tschechoslowakischen Sicherheitsorganen zusammenhängt, völlig geheimzuhalten.

Ich verspreche, allen weiteren mir von einem Angehörigen der tschechoslowakischen Staatssicherheit auferlegten Aufgaben diszipliniert, gewissenhaft, mit grösster Sorgfalt und dem Bewusstsein nachzukommen, dass ich nur auf diese Weise meine ehrenvolle Sendung als Friedenskämpfer mit Erfolg erfüllen kann, soweit dies nicht meine Ehre widerspricht mit meinem Vorgehen.

Podpis - Unterschrift

Werner Tutter

Spol. KONRAD II. při pohovoru s přísl. MV
ve sběrném táboře v Kunčicích v r. 1953

Kurt Werner Tutter na fotografii během pohovoru ve sběrném táboře v Kunčicích. ABS, fond Svazková agenda hlavní správy rozvědky (agenturní svazky), reg. č. 46399/100 I. SNB, s. 9, svazek spolupracovníka.

Důsledkem jejich zpravodajské činnosti byla již výše popsaná protipartyzánská akce na Ploštině dne 19. dubna 1945 a zátah gestapa vůči rodinám partyzánů Vladimíra Hájka a Albína Kubiny ve Zlíně.

Za svou poměrně krátkou konfidentskou činnost měl Oldřich Baťa na svědomí život třiceti lidí z Ploštiny a okolí, které před gestapem označil pro spolupráci s partyzány. Na Ploštině se měl také dopustit krádeží, nebezpečného vyhrožování a zlého zacházení, jak uvádí závěrečný rozsudek z 30. srpna 1945. Další osoby byly v důsledku jeho udání uvězněny. Na základě rozsudku byl Oldřich Baťa shledán vinným a podle § 11 odsouzen k trestu smrti. Trest smrti byl téhož dne vykonán veřejně.⁶⁶

V. 6. Augustin Ruber

Augustin Ruber byl jedním z přímých účastníků akce na Ploštině.⁶⁷ Narodil se v Brně 20. listopadu 1908 do německé rodiny. V Brně Ruber také absolvoval na obecné a měšťanské škole, poté se vyučil holičem. V letech 1938 až 1940 pracoval v Němecu, proto se po vzniku Protektorátu Čechy a Morava stal v nepřítomnosti automaticky říšským příslušníkem. V roce 1940 stal členem NSDAP. Do Protektorátu se vrátil v roce 1941. Protože dobře ovládal češtinu i němčinu, byl přidělen úřadem práce jako tlumočnick na brněnskou úřadovnu gestapa. Nejdříve byl přidělen na úřadovnu gestapa do Hranic, po jejím zrušení do Přerova, Po svém přeřazení do Zlína dostal na starost menší výslechy a sepisování osobních dat vyslýchaných společně s překlady z němčiny do češtiny. Někdy během výslechů tlumočil dalším členům gestapa. Po válce, 2. května 1945, odjel společně s dalšími členy gestapa ze Zlína do Písku. Tam byli zajati a internováni v americkém zajetí.⁶⁸

Již dne 23. srpna 1945 Ruber vypovídal o své přímé účasti na akci Ploština. „V té době přišel k naší skupině náš V man Baťa, který byl pod krycím jménem Kováč. Současně jsem viděl, že od spodních dvou domků vedou členové Jagdkommanda asi 8–10 osob mužského pohlaví směrem k nám. Ptal jsem se V mana Bati, jsou-li tyto přiváděné osoby partyzáni, na což mi on se smíchem odvětil, že je všechny zná, neboť se u nich zdržoval. V té době jsem pozoroval, že spodní dva domky začínají již hořeti.“⁶⁹ Ruber rozhodně popřel, že by při této příležitosti někoho vědomě usmrtil nebo poranil, odmítá také účast na rabování a vypalování domů na Ploštině.

Před MLS v Uherském Hradišti stanul díky obvinění z udavačství, členství v gestapu, zavinění ztráty svobody většího množství lidí, ze zavinění ztráty života několika osob, za účast na protipartyzánské akci na Ploštině, za účast na protipartyzánské akci ve Zlíně, při které byli zastřeleni dva lidé, a zatýkácí akci v Luhačovicích.⁷⁰ Dne 5. prosince 1946 byl Augustin Ruber pro své zločiny dle § 2, § 7 a § 11 odsouzen k trestu smrti a téhož dne také popraven.⁷¹

V. 7. Josef Urbánek

Josef Urbánek se narodil 6. května 1907 v Brně do německé rodiny. Roku 1938 vstoupil do SaP a do služeb gestapa v Brně dne 1. února 1940, zároveň se stal členem SS a SD. „V Brně u gestapa jsem byl 3 měsíce a pak jsem byl přeložen do Zlína, Ve Zlíně byl šéfem gestapa Karel Raschka. Ten nám přiděloval úkoly. Já jsem měl na starost II. oddělení – vnitřní.“⁷² Urbánek sloužil nejdříve na III. oddělení Karla Heimerleho, v září téhož roku byl přidělen jako vrchní asistent gestapa

na II. oddělení, kde se podílel na velkém množství zatýkacích akcí. V únoru roku 1944 se stal členem NSDAP.⁷³ Dne 9. května odjel ze Slavonic, kam dorazil s Karlem Heimerlem a dalšími členy zlínského gestapa, do Lince, poté do Českých Budějovic a Vídně, kde se setkal s několika bývalými kolegy ze zlínského gestapa a jejich rodinnými příslušníky. 20. září 1945 se vrátil na území Československa, konkrétně do Znojma, kde byl zadržen.⁷⁴

Podle Urbánka měli někteří vedoucí nabádat své podřízené k přímému násilí na zadržených, aby si co nejdříve vynutili doznání. Povoleny byly také tvrdé výslechy, které měly být nejdříve schváleny v Brně. Toto byla nepsaná pravidla, kterými se měl řídit každý, kdo měl vidinu kariérního růstu.

Urbánek ve své výpovědi uvedl, že se ve Zlíně zúčastnil zatčení a výslechů asi 500 zadržených. Dne 16. září 1946 byl uznán vinným na základě §5, §8 a §9, odsouzen k trestu smrti a téhož dne popraven.⁷⁵

V. 8. Cyril Buček

Cyril Buček, který byl zaměstnán jako šofér u gestapa ve Zlíně, se narodil 26. ledna 1901 v Topolné u Uherského Hradiště. Členem NSDAP se stal v roce 1939. Prvních pět měsíců fungoval u gestapa v Brně. V dubnu 1944 byl přeložen do Zlína. Po osvobození byl zajat rumunskou armádou.⁷⁶

Bučkův spis obsahuje množství svědectví při zatýkacích akcích a domovních prohlídkách, kterých se účastnil společně s dalšími členy gestapa. Cyril Buček měl být prospěchárem hrubé povahy a vůči Čechům měl podle vyšetřovací komise vystupovat vždy hrdě a s pocitem nadřazenosti.⁷⁷

Buček byl 7. ledna 1947 před MLS v Uherském Hradišti podle §2, §3, §5, §7 a §9 obviněn z členství v gestapu a z podpory nacistického hnutí, z postřelení do nohy střelbou ze služební pistole, z ublížení na těle v průběhu výslechů, zavinění ztráty svobody většího počtu obyvatel a odcizení jmění většímu počtu osob české národnosti. Určitých bodů obžaloby byl následně zproštěn, a proto mu nebyl uložen trest smrti. Dne 24. ledna 1947 byl odsouzen k trestu těžkého žaláře na doživotí.

K výkonu trestu nastoupil v Uherském Hradišti, na začátku února 1947 byl převezen do věznice na Mírově.⁷⁸ V roce 1955 se Bučkův trest díky amnestii prezidenta republiky snižuje z doživotí na 25 let výkonu trestu. Z rozhodnutí ministerstva spravedlnosti byl dne 27. prosince 1955 propuštěn na svobodu a zbytek trestu mu byl prominut.

V. 9. Bilance

Poválečné potrestání nacistických velitelů a osob, které se těchto represivních akcí účastnily, nebylo vždy možné, protože ne všichni byli dopadeni. Velitel zlínského gestapa Hans Ziegler byl po válce zadržen a internován v Anglii, kde měl být souzen za vraždu dvou anglických letců. Soudu se nedožil, protože spáchal 26. února 1948 sebevraždu.⁷⁹

Kriminální inspektor Erich Wienecke, velitel ZbV-Kommanda 31, se osobně účastnil vypracování plánů obou protipartyzánských akcí pod velením Michala Michalskyho. Začátkem května 1945 oba uprchli přes Čáslav z Československa. Místo pobytu Wieneckeho i Michalskyho po válce nebylo známo. Dále se podařilo uprchnout také veliteli jednotky Josef Walteru Pawlofskymu, který po válce nikdy nebyl souzen

Dnešní podoba památníku na místě Juříčkova mlýna. Foto: Autorka. |

Dnešní podoba památníku na místě Juříčkova mlýna. Foto: Autorka. |

Vařákovy paseky dnes. Foto: Autorka. |

Památník na místě vypálených Vařákových pasek. Foto: Autorka. |

a do konce života žil v Mnichově. Dále uprchli také další členové gestapa ve Zlíně, kteří se akcí účastnili a po válce nebyli vydáni, Hans Supparitsch nebo Georg Frankenhauser, Max Tschöp, Otto Tuschek a další.⁸⁰

Před Mimořádným lidovým soudem byli pro výše popsané události odsouzeni k smrti členové zlínského gestapa Karl Raschka, Helmut Heinecke, Karl Heimerle, Augustin Ruber, Josef Urbánek a Karl Ulrich. Trest smrti čekal také zmíněného konfidenta gestapa Oldřicha Bařu. Druhý z konfidentů, František Machů, byl zastřelen těsně po válce při pokusu o útěk z Československa. Řidič gestapa Cyril Buček byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody a člen gestapa Oskar Henning k pěti letům těžkého žaláře.

Kurt Werner Tutter, druhý velitel jednotky Josef, byl odsouzen po válce v Bratislavě na šest let odnětí svobody pouze za vedení školení nacistických jednotek se zaměřením na diverzní akce. Za účast na výše popsaných akcích nebyl stíhán vůbec. V roce 1953 zavázal ke spolupráci s StB a na základě prezidentské amnestie odsunut do Německa. Zemřel v roce 1983 a jeho přínos pro tehdejší režim v roli komunistického agenta je přinejmenším sporný.

VI. Závěr

Na Moravě se první partyzánské skupiny objevily už v roce 1942 a jejich vznik úzce souvisel s obdobím heydrichiády. Partyzánský odboj se ale naplno rozvinul až v závěrečné fázi války mezi lety 1944–1945. Novou etapu odboje zahájil výsadek Wolfram kapitána Josefa Otiska a příchod partyzánské 1. československé brigády Jana Žižky na Moravu.⁸¹ Postupně se utvářely partyzánské oddíly, jejichž existence byla předpokladem k připravovanému protinacistickému povstání. Hlavním potlačovacím nástrojem nacistické okupační moci bylo gestapo. Drastický postup vůči členům odbojových skupin i jejich rodinám měl být výstrahou pro všechny, kteří by se také chtěli zapojit do ilegální odbojové činnosti. Ani množství poprav ale nezabránilo vzniku partyzánských hnutí. Nacisté museli na okupovaném území v reakci na aktuální situaci formovat a nasadit speciální protipartyzánské jednotky, které působily především na moravsko-slovenském pomezí.⁸²

Protinacistické akce měly na svědomí, z pověření venkovské služebny gestapa ve Zlíně, dvě jednotky ve spolupráci s dalšími členy gestapa. Jednalo se o ZbV-Kommando 31 Ericha Wieneckeého a o Jagdkommando 232 „Josef“ velitelů Waltera Pawlofskyho a Kurta Wernera Tuttera. Obě jednotky se v té době zdržovaly ve Vizovicích. Osady na Ploštině a Ryliskách byly přepadeny také za přispění dvou konfidentů gestapa, Oldřicha Bařa a Františka Machů, kterým se podařilo do partyzánské skupiny proniknout a získat si také důvěru pasekářů. Podíl obou konfidentů na vypálení Ploštiny je dodnes neobjasněný vzhledem k Bařově uspěchanému poválečnému procesu před Mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti, povrchně vedeným výslechům a uspěchané popravě. Prokazatelné je, že díky Bařovi a Machů dostali velitelé nacistických oddílů dostatečné podklady pro uskutečnění trestné výpravy. Po vypálení Ploštiny a obce Prlov byla část jednotky Josef rozpuštěna, Wieneckeého komando pokračovalo v akcích, například na Vařákových pasekách u obce Lačnov. Vizovice opustili teprve před postupujícími jednotkami Rudé armády.

Poznámky:

- ¹ PŘÍKRYL, J. – SLEZÁK, L. 1965: *Jihovýchodní Morava v boji proti okupantům*. Brno, 14. Pro doplnění také viz HLEDÍKOVÁ, Z. a kol. 2005: *Dějiny správy v českých zemích od počátků po současnost*. Praha.
- ² Podrobněji k tématu speciálních jednotek viz SUCHÁNKOVÁ, K. 2013: *Protipartyzánská operace Teřev v roce 1944*. Brno.
- ³ SLÁDEK, O. 1991: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945*. Praha, 19.
- ⁴ SLÁDEK, O. 1986: *Zločinná role gestapa*. Praha, s. 326.
- ⁵ CÍLEK, R. 1990: *Ploština. Příběh o lidech statečných i zbabělých, o životě a smrti, o zlobě a plamelech*. Brno, s. 15–16.
- ⁶ CÍLEK, R. 1990: *Ploština. Příběh o lidech statečných i zbabělých, o životě a smrti, o zlobě a plamelech*. Brno, s. 15–16.
- ⁷ SLÁDEK, O. 1991: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945*. Praha, s. 266.
- ⁸ HROŠOVÁ, M. 2012: *Na každém kroku boj*. Vsetín, s. 310.
- ⁹ K tragédii Jurčického mlýna existuje speciální webová stránka s řadou svědectví a vzpomínek místních obyvatel, ale historických faktů z pramenné základny v MZA Brno a SOkA Vsetín. Dostupné z www.jurickuvmlyn.unas.cz.
- ¹⁰ Více o protipartyzánské akci. SLÁDEK, O. 1991: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945*. Praha, s. 253–255.
- ¹¹ Více informací ke vzniku jednotky a konkrétním úkolům viz Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 36–37.
- ¹² Konkrétní jmenný seznam příslušníků jednotky viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 46–50.
- ¹³ SLÁDEK, O. 1991: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945*. Praha, 266–269. K jednotce Josef stručně viz také ŠINDELÁŘOVÁ, L. 2015: *Einsatzgruppe H. působení operační skupiny H na Slovensku 1944/1945 a poválečné trestní stíhání jejích příslušníků*. Praha, s. 53.
- ¹⁴ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 36, spis akce „Ploština“.
- ¹⁵ ABS, fond Svazková agenda uložená na centrále MV (vyšetřovací spisy – centrála), arch. č. V-8507 MV, s. 2, spis Kurta Wernera Tuttera.
- ¹⁶ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 59, spis akce „Ploština“.
- ¹⁷ Tamtéž, s. 38.
- ¹⁸ Podrobně o ZbV-Kommandu 31 viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 76.
- ¹⁹ ABS, fond Svazková agenda uložená na centrále MV (vyšetřovací spisy – centrála), arch. č. V-8507 MV, s. 2, spis Kurta Wernera Tuttera.
- ²⁰ HOLEČEK, V. 1961: *Ploština*. In: *Památní místa bojů proti fašismu*. Praha, s. 377.
- ²¹ CÍLEK, R. 1990: *Ploština. Příběh o lidech statečných i zbabělých, o životě a smrti, o zlobě a plamelech*. Brno, s. 20.
- ²² VAŇÁK, V. – FILGAS, J. 1948: *Ploština v plamelech. Partyzánská kronika*. Vsetín, 169; PŘÍKRYL, J. – SLEZÁK, L. 1965: *Jihovýchodní Morava v boji proti okupantům*. Brno, s. 57.
- ²³ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 38, spis akce „Ploština“.
- ²⁴ SLÁDEK, O. 1991: *Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945*. Praha, s. 266–269.

- ²⁵ Přesný seznam obětí upálených nebo zastřelených na Ploštině dne 19. dubna 1945 je dostupný v Moravském zemském muzeu (MZA) Brno. Pozůstalost Josefa Píkrly, sign. S 7475, nebo In: VAŇÁK, V. – FILGAS, J. 1948: Ploština v plamenech. Partyzánská kronika. Vsetín, 188–190. Pro srovnání viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 65–66, spis akce „Ploština“.
- ²⁶ Část výpovědi z vyšetřovacího spisu, kterou ve své knize uvádí Oldřich Sládek. SLÁDEK, O. 1991: Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945. Praha, s. 272. Tady je ovšem pravděpodobné, že Heinecke takto účelově vypovídal proto, aby zmenšil svůj podíl na vypálení Ploštiny na minimum a snažil se proto vinu přenést na ostatní.
- ²⁷ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 38, spis akce „Ploština“.
- ²⁸ Po osvobození byl Hans Ziegler, vedoucí služebny gestapa ve Zlíně, zadržen a při čekání na soud za vraždu dvou anglických letců spáchal dne 26. února 1948 v Anglii sebevraždu. ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 61, 81, spis akce „Ploština“.
- ²⁹ SLÁDEK, O. 1991: Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945. Praha, s. 273.
- ³⁰ Poválečné paměti Otty Skorzenyho viz SKORZENY, O. 2009: Mé velitelské operace. Praha.
- ³¹ SLÁDEK, O. 1991: Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945. Praha, s. 273.
- ³² O událostech podrobně píše CÍLEK, R. 1985: Smrt na prahu života: Prlovská tragédie 1945. Ostrava; nebo více informací In: Prlov v plamenech, publikace dostupná viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, spis akce „Ploština“.
- ³³ VAŇÁK, V. – FILGAS, J. 1948: Ploština v plamenech. Partyzánská kronika. Vsetín, s. 193.
- ³⁴ Kompletní jmenný seznam obětí akce v Prlově viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 23–24, spis akce „Ploština“.
- ³⁵ Alois Oškera byl zastřelen dne 1. května 1945 na zámku ve Vizovicích. Více informací viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 41.
- ³⁶ Hrob byl objeven v místě cesty vedoucí kolem soch dvou gladiátorů na začátku francouzského zámeckého parku, blíž ke zdi nemocnice Milosrdných bratří.
- ³⁷ HROŠOVÁ, M. 2012: Na každém kroku boj. Vsetín, 328–334; SLÁDEK, O. 1991: Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945. Praha, s. 273–275.
- ³⁸ V knize Marie Hrošové jsou dostupné vzpomínky Františky Vařákové z roku 1971. Opis pochází z osobního archivu autorky. Tamtéž, s. 330–334.
- ³⁹ JARCOVSKÁ, L. 2008: Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy na Královéhradecku. Praha, 13–17.
- ⁴⁰ Více o retribučním soudnictví na Slovensku viz BEŇA, J. 2002: Slovensko a Benešovy dekréty. Bratislava., KLUBERT, T.: Vznik a specifika ľudového (retribučného) súdництва na Slovensku. In: PEJČOCH, I. – PLACHÝ, J. (eds.) 2010: Okupace, kolaborace, retribuční. Praha.
- ⁴¹ BORÁK, M. 1998: Spravedlnost podle dekretu. Šenov u Ostravy, s. 47.
- ⁴² ČERNÝ, V.: Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945–1956. In: ARBURG, A. – DVOŘÁK, T. – KOVAŘÍK, D. (eds.) 2010: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Brno, s. 412.
- ⁴³ BORÁK, M. 1998: Spravedlnost podle dekretu. Šenov u Ostravy, s. 47–48.
- ⁴⁴ § 31 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb.
- ⁴⁵ JARCOVSKÁ, L. 2008: Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy na Královéhradecku. Praha, 189.

- ⁴⁶ K dispozici jsou dochované archivní prameny k MLS Uherské Hradiště, dostupné především v Moravském zemském archivu (MZA), fond C 143 Mimořádný lidový soud Uherské Hradiště a fond C 133 Veřejný žalobce u mimořádného lidového soudu.
- ⁴⁷ JECH, K. – KAPLAN, K. (eds.) 2002: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Brno.
- ⁴⁸ §11 dekretu prezidenta republiky č.16/1945 Sb.
- ⁴⁹ ČERNÝ, Vladimír: Procesy s příslušníky nacistického bezpečnostního aparátu v Brně a jejich osudy v letech 1945–1956. In: ARBURG, Adrian von – DVOŘÁK, Tomáš – KOVAŘÍK, David (eds.): Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Brno 2010, s. 412.
- ⁵⁰ MÜLLER, J. 2015: Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945–1948. Hradec Králové, s. 24.
- ⁵¹ Moravský zemský archiv (MZA), fond C 143, inv. č. 589, kart. 61, Ls 473/46, tato záležitost se týká například případu Františka Čižmáře z Vizovic nebo Ignáce Nepožítka z Kvítkovic nebo manželů Prusenovských z Holešova.
- ⁵² MZA, fond C 143, inv. č. 589, kart. 61, Ls 473/46, protokol z hlavního přelíčení s Karlem Raschkou ze dne 13. září 1946.
- ⁵³ MZA, fond C 143, inv. č. 445, kart. 48, Ls 301/46, výpověď Helmuta Heineckeho z výsledku dne 11. září 1945.
- ⁵⁴ MZA, fond C 143, inv. č. 445, kart. 48, Ls 301/46, výpověď Helmuta Heineckeho z výsledku dne 11. září 1945.
- ⁵⁵ MZA, fond C 143, inv. č. 445, kart. 48, Ls 301/46, výpověď Augustína Rubera z výsledku dne 13. září 1945.
- ⁵⁶ MZA, fond C 143, inv. č. 445, kart. 48, Ls 301/46, rozsudek vynesený nad Helmutem Heineckem ze dne 29. května 1946.
- ⁵⁷ MÜLLER, Jan: Mimořádný lidový soud v Uherském Hradišti 1945–1948. Hradec Králové 2015, s. 24.
- ⁵⁸ MZA, fond C 143, inv. č. 937, kart. 91, Ls 28/47, uvalení vazby na Karla Heimerleho ze dne 13. listopadu 1946.
- ⁵⁹ Ve své výpovědi prohlásil, že jeho účast skončila na zámku ve Vizovicích. Dál již necestoval, ale právě na zámku se uskutečnila důležitá strategická schůzka, které se Heimerle prokazatelně účastnil. Během schůzky, které se účastnili členové gestapa Wienecke, Heinecke, Supparitsch, Tutter, Heimerle, Michalsky, Pawlofsky a konfidenti Bafa a Machů, byl vypracován přesný plán postupu na Ploštině a naplánována likvidace partyzánů i jejich místních podporovatelů. Viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 39.
- ⁶⁰ ABS, fond Svazková agenda hlavní správy rozvědky (agenturní svazky), reg. č. 46399/011 I. SNB, s. 5, svazek spolupracovníka.
- ⁶¹ ABS, fond Svazková agenda uložená na centrále MV (vyšetřovací spisy – centrála), arch. č. V-8507 MV, s. 20, protokol z výsledku Ladislava Hudce ze dne 24. srpna 1965.
- ⁶² ABS, fond Svazková agenda uložená na centrále MV (vyšetřovací spisy – centrála), arch. č. V-8507 MV, s. 12, protokol o stíhání v nepřítomnosti ze dne 8. února 1966.
- ⁶³ MZA, fond C 143, inv. č. 13, kart. 12, Ls 16/45, výpověď přímého svědka události na Ploštině Františka Šašiny ze dne 23. srpna 1945.
- ⁶⁴ MZA, fond C 143, inv. č. 13, kart. 12, Ls 16/45, výpověď bývalého partyzána Vladimíra Hájka ze dne 27. srpna 1945. Ve výpovědi Hájek chybně uvádí křestní jméno druhého konfidenta Františka Machů.
- ⁶⁵ MZA, fond C 143, inv. č. 13, kart. 12, Ls 16/45, výpověď přímého svědka události na Ploštině Františka Šašiny ze dne 23. srpna 1945.
- ⁶⁶ Druhý konfident, František Machů, byl zajat a zastřelen při pokusu o útěk jihočeskými odbojáři. CHMELA, T. 2010: Ploština: příběh psaný ohněm. Nymburk, 17.
- ⁶⁷ MZA, fond C 143, inv. č. 795, kart. 78, Ls 718/46, výpověď Augustína Rubera ze dne 23. srpna 1945.

- ⁶⁸ MZA, fond C 143, inv. č. 795, kart. 78, Ls 718/46, výpověď Augustina Rubera ze dne 22. srpna 1945.
- ⁶⁹ MZA, fond C 143, inv. č. 795, kart. 78, Ls 718/46, výpověď Augustina Rubera ze dne 23. srpna 1945.
- ⁷⁰ MZA, fond C 143, inv. č. 795, kart. 78, Ls 718/46, obvinění MLS v Uherském Hradišti ze dne 6. listopadu 1946.
- ⁷¹ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 3–4, spis akce „Ploština“.
- ⁷² MZA, fond C 143, inv. č. 593, kart. 62, Ls 478/46, výpověď Josefa Urbánka při hlavním přelíčení 16. září 1946.
- ⁷³ MZA, fond C 143, inv. č. 593, kart. 62, Ls 478/46, rozsudek MLS ze dne 16. září 1946.
- ⁷⁴ MZA, fond C 143, inv. č. 593, kart. 62, Ls 478/46, výpověď Josefa Urbánka ze dne 28. září 1945.
- ⁷⁵ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 5.
- ⁷⁶ MZA, fond C 143, inv. č. 928, kart. 90, Ls 18/47, výpověď manželky Marie Bučkové ze dne 24. května 1945.
- ⁷⁷ MZA, fond C 143, inv. č. 928, kart. 90, Ls 18/47, vyjádření vyšetřovací komise ze dne 9. června 1945.
- ⁷⁸ František Hlavica, Portrét Tomáše Garrigua Masaryka, 1926, olej, plátno, rozměry: 1040 x 920 mm, znač. vlevo dole Frant. Hlavica 1926, MRV Vsetín, inv. č. UH 16 398, foto: Nela Vlčková.
- ⁷⁸ MZA, fond C 143, inv. č. 928, kart. 90, Ls 18/47, odpovědi na žádost o amnestii prezidenta a zmírnění t. Cyrila Bučka z 21. října 1948 a zmírnění trestu ze dne 12. ledna 1949.
- ⁷⁹ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1, s. 61, spis akce „Ploština“.
- ⁸⁰ Podrobnosti k dohledání v rámci spisu viz ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců (325), inv. j. 325–125–1.
- ⁸¹ SLÁDEK, O. 1991: Ve znamení smrtihlava. Nacistický protipartyzánský aparát v letech 1944–1945. Praha, s. 7.
- ⁸² Tamtéž, s. 7.

MUSEALIA

**Konference Morava v čase převratů
a změn 1848–1918
Kroměříž 6. – 7. června 2018**

Markéta Mercová, Jitka Zezulová

Ve dnech 6. – 7. června 2018 se v Kroměříži konala mezinárodní konference Moravského zemského archivu v Brně – Státního okresního archivu Kroměříž, pořádaná ve spolupráci s Muzeem Kroměřížska, Knihovnou Kroměřížska, Národním památkovým ústavem Kroměříž, Klubem UNESCO Kroměříž a Městem Kroměříž, nazvaná Morava v čase převratů a změn 1848–1918.

Záštitu nad konferencí převzali PhDr. Ladislav Macek, ředitel Moravského zemského archivu v Brně, PhDr. Karel Müller, ředitel Zemského archivu v Opavě, Mgr. Jiří Mitáček, Ph.D., ředitel Moravského zemského muzea v Brně, Mgr. Miroslav Kašný, člen Rady Zlínského kraje pro oblast kultury, památkové péče, církví, mládeže a sport, Mgr. Jaroslav Němec, starosta města Kroměříže a Mgr. Radek Vondráček, předseda Poslanecké sněmovny České republiky. Dvoudenního jednání se účastnili odborníci nejen z archivů, muzeí a vysokoškolských pracovišť z celé Moravy, ale např. i z Národního archivu České republiky, Vojenského historického ústavu v Praze nebo ze slovenských institucí.

Přednášející se ve svých příspěvcích zaměřili především na období od druhé poloviny devatenáctého a počátku dvacátého století, tedy období, ve kterém se měnila celá dosavadní společnost nejenom v habsburské monarchii, ale i v ostatních evropských státech. Události revolučního roku 1848 a následující prudký rozmach průmyslu a s ním spojená liberalizace podnikání a na ní navazující socioekonomické změny, jež vyvrcholily první světovou válkou, způsobily změnu téměř všech dosavadních hodnot. V průběhu těchto let se střední Evropa vymanila z posledních pout feudalismu a v jejím prostoru se postupně konstituovaly moderní národy, včetně českého. Nepochybně nevýznamnějším výsledkem revoluce 1848/1849 a jedinečnou událostí ve staletých dějinách habsburské monarchie bylo jednání ústavodárného říšského sněmu, který byl do Kroměříže přesunut z Vídně a zasedal zde od 22. listopadu 1848 do 7. března 1849. Zástupci jednotlivých národů monarchie na sněmu projednávali principy vzájemného soužití, novou politickou koncepci postavení člověka a úlohu lidu v moderní občanské společnosti. Pro českou společnost to byla doba významného vstupu na politickou scénu, završující jazykovou a kulturní emancipaci. Český národ si nejen zásadně uvědomil svoji identitu, ale především ji prosadil při střetu se souběžně probíhajícím silnějším národním a nacionálně vyhraněným německým hnutím. Zrušením poddanství skončila v roce 1848 po staletí uplatňovaná vrchnostenská správa, která byla nahrazena novou správní organizací se samostatnými politickými obcemi a s vlastní obecní samosprávou. Zásadně se proměnily také sociální a právní vztahy na venkově, ale i výrobní poměry v zemědělství. Na pomoc regionálnímu podnikání byly zakládány hospodářské spolky a záložny. Po vydání únorové ústavy (1861) došlo v 60. letech 19. století k nebývalému rozkvětu kulturního a společenského dění, významnou roli sehrávala také církev. Tyto změny se dotkly i oblasti školství, které reagovalo na rozvoj společnosti a zvyšující se poptávku pro vzdělání. Rozmach gymnázií, reálků, učitelských ústavů, rolnických a hospodářských škol je dodnes obdivuhodným jevem, dokládajícím vysokou úroveň tehdejší společnosti. Se školstvím také úzce souvisí rozvoj kulturního a společenského života – vznik pěveckých, čtenářských, divadelních spolků a organizací, které výrazně ovlivňovaly a kultivovaly společnost.

Obr. č. 1: Doprovodný program konference – vernisáž výstavy „Příběhy stromů: stromy Republiky Zlínské kraj 1918–2018“ ve skleníku Květné zahrady. Foto Aleš Vrtal, fotoarchiv Muzea Kroměřížska.

Obr. č. 2: Pohled do sálu na účastníky konference. Foto Aleš Vrtal, fotoarchiv Muzea Kroměřížska. |

Obr. č. 3: Promlouvá radní Zlínského kraje Mgr. Miroslav Kašný. Organizátorky konference PhDr. Markéta Mercová a PhDr. Jiřka Zezulová. Foto Aleš Vrtal, fotoarchiv Muzea Kroměřížska. |

Program konference byl s ohledem na tuto širší témat rozčleněn do několika panelů věnujících se ústavodárnému říšskému sněmu v Kroměříži a jeho významu, národnímu obrození na Moravě v 2. polovině 19. století, státní správě a samosprávě na Moravě, rozvoji kultury v letech 1848–1918, úloze církve ve stejném období na Moravě se zaměřením na nižší klér a jeho působení, vývoji od rakouské armády k armádě československé, architektuře, školství, úloze a vlivu osobnosti, ale i otázce průběhu Velké války, vyhlášení samostatného Československa dne 28. října 1918 a jeho ohlasu na Moravě, včetně reflexe těchto událostí v dobových deníkových záznamech.

Nedílnou součástí konference byl také doprovodný program zahrnující mj. komentované prohlídky Květné zahrady, vystoupení žáků Základní školy U Sýpek s literárně-dramatickým pásmem věnovaným působení jednotlivých poslanců při zasedání říšského sněmu v Kroměříži nebo vyhlášení výsledků literární soutěže studentů středních škol Zlínského kraje „Osudové osmičky na konci letopočtu. Labyrint světa a ráj srdce“. Soutěž, kterou podpořily Město Kroměříž, Ministerstvo kultury České republiky, Zlínský kraj a poslankyně Evropského parlamentu Michaela Šojdrová, se konala nejen v rámci připomínky významných osmičkových výročí, ale také Evropského roku kulturního dědictví. V prostorách skleníku Květné zahrady byla slavnostně otevřena putovní výstava „Příběhy stromů: stromy Republiky Zlínského kraje 1918–2018“, která představila formou panelů asi osmdesát památných stromů spjatých s životem kraje převážně v první polovině 20. století. Výstavu připravili pracovníci Národního centra zahradní kultury v Kroměříži ve spolupráci s Klubem UNESCO Kroměříž a za podpory Nadace Partnerství, finančně výstavu podpořilo Ministerstvo kultury České republiky.

Celá konference proběhla v přátelské atmosféře umocněné řadou nových poznatků a zajímavých osobních setkání.

Obr. č. 4: Vítání účastníků konference ve vstupu do Květné zahrady. Foto Aleš Vrtal, fotoarchiv Muzea Kroměřížska.

PERSONALIA
A MISCELANEA

Muzejní stopa Karla Pavlišťika

Alena Prudká

S PhDr. Karlem Pavlištkem, CSc., etnografem, folkloristou a muzejníkem, jsme se rozloučili 7. prosince 2018. S jeho osobou je ale zlínské muzeum neodmyslitelně spojeno už od počátku 60. let minulého století. Nastoupil do něj, tehdy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy, v roce 1962 poté, co absolvoval studium etnografie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1956–1960). Studoval externě, zároveň působil jako tanečník, sólista a choreograf Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého (1954–1962). Jeho univerzitními učiteli byly přední osobnosti naší etnografie a folkloristiky jako Otakar Pertold, Karel Dvořák, Karel Chotek, Drahomíra Stránská, Otakar Nahodil a další.

Po svém nástupu do muzea nejdříve se hned začal zabývat stávajícím sbírkovým fondem. Provedl revize etnografických sbírek v muzejních depozitářích a s tím i revizi jejich tehdejší evidence. Uzavřel původní evidenční knihy a začal sbírky zapisovat do platné dvoustupňové evidence – chronologické (do knihy přírůstků) a systematické (na trojdielné evidenční karty), s jejichž používáním se v našich muzeích tehdy spíše začínalo, a začal budovat katalogy zpracovaných sbírek podle současných muzeologických zásad. Velkou péčí věnoval i odpovídajícímu uložení etnografického fondu v depozitářích. Sjednotil části sbírky deponované na více místech a pustil se do jejich základního uspořádání. Rozdělil a začal ukládat fond podle charakteru materiálu, zajistil základní vybavení depozitářů uzavíratelnými skříněmi a chráněnými regály s krabicemi. Zároveň připravil pravidla péče o sbírky. Vypracoval depozitární režim zohledňující specifické potřeby jednotlivých druhů sbírek, zvláště těch choulostivějších (především textilu, kožených a kožešinových sbírkových předmětů), a zahrnující rovněž harmonogram úklidu a větrání depozitářních prostor.

Sbírky a péče o ně byly jen jednou částí muzejní práce. Tou další byl terénní výzkum a dokumentace tradiční kultury a jejich proměn v regionu působnosti muzea, tj. na Podřevnicku a v přilehlých etnografických oblastech, na jižním Valašsku, luhačovickém Zálesí a východní Hané, což mimo jiné umožňovalo Karlu Pavlištkovi zabývat se problémy přechodových etnografických oblastí.

Po svém nástupu do muzea byl Karel Pavlišťík postaven před úkol vytvořit novou komplexní národopisnou expozici ve vizovickém zámku, která by prezentovala doplňková zaměstnání obyvatel Podřevnicka, především zpracování dřeva. Pro ni však nejdříve musel provést rozsáhlý terénní výzkum, dokumentaci výrobních postupů u starých výrobců, využil i materiálu archivních. S terénní prací byl spojen i intenzivní sběr sbírkového materiálu, předmětů získávaných nejen pro přímé využití v nové expozici. Cílevědomě spolupracoval i se školami v celém regionu a školní mládež se do terénního výzkumu účinně zapojovala, o čemž svědčí údaje zachované ve sbírkové evidenci. Žáci a studenti se podíleli na vyhledávání a shromažďování předmětů z produkce domácích výrobců dřevěného náradí i na vyplňování tematických dotazníků zaměřených zejména na zjišťování dat o výskytu všech odvětví domácí výroby. Výsledkem tohoto úsilí byla monotematická expozice nazvaná *Domácká výroba dřevěného náradí a náčiní na Podřevnicku* otevřená na vizovickém zámku v roce 1964. Sbírkový materiál se po uzavření expozice v roce 1996 stal základem expozice nové, podstatně širěji pojaté, jak napovídá i její název *Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě* otevřená v roce 2004 v objektu hájenky u hradu Malenovice. Tuto novou expozici Karla Pavlišťíka ocenila Česká národopisná společnost titulem *Nejvýznamnější počin v oboru etnografie za rok 2004*.

Po instalaci ve vizovickém zámku následovaly autorsky připravené další expozice. V roce 1966 autorsky připravil Karel Pavlišťík *pamětní síň Františka Bartoše* v jeho rodné Mladcové. Později byla expozice přenesena do prostor zlínského zámku. Osobnosti Františka Bartoše se

Karel Pavlišťík věnoval po celou dobu svého působení v muzeu. U příležitosti 60. výročí Bartošova úmrtí inicioval uspořádání bartošovské konference v roce 1966 a rok 2006, sté výročí úmrtí, se díky Pavlišťíkově iniciativě stal *Rokem Františka Bartoše* a ve spolupráci s Krajskou knihovnou se uskutečnila další konference s bartošovským obsahem a proběhla řada akcí ve Zlíně i jinde v republice.

Rok 1966 byl i rokem otevření etnografické expozice s názvem *Lidové umění na Luhačovickém Zálesí*, kterou Karel Pavlišťík připravil v luhačovické vile Lipová a která ukazovala přínos prof. Antonína Václavíka a jeho bratra Františka k poznání a záchraně lidové kultury tohoto etnografického regionu. Sbírkový fond Muzejní společnosti v Luhačovicích, který nová expozice prezentovala, byl při té příležitosti přenesen z prostor luhačovického zámku do nově budovaných depozitářů v malenovickém hradě a konzervátorsky ošetřen.

Pro svou politickou a společenskou angažovanost v roce 1968 byl na počátku roku 1971 během normalizačních opatření donucen z muzea odejít. Byla mu i znemožněna obhajoba již hotové disertační práce. Pracoval v dělnických profesích, pod pod řadu svých prací v oboru se nesměl podepsat. Oficiálně se ke své profesi etnografa mohl vrátit až po „sametové revoluci“. Vynucená dvacetiletá „přestávka“ v letech 1970 až 1990 přerušila muzejní práci Karla Pavlišťíka, ale hned po návratu do zlínského muzea se v roce 1990 zasadil o zřízení *Studijně-dokumentačního střediska Františka Bartoše*, které úspěšně pečuje o památku mladcovského rodáka a o prezentaci jeho díla. Nové vydání Bartošova etnografického díla a jeho sbírky Kytice, u něhož stál opět on, bylo oceněno cenou České národopisné společnosti.

A záhy po návratu do muzea, v roce 1991, inicioval Karel Pavlišťík uspořádání konference *Česko-slovenské vztahy v bádání o lidové kultuře* v Luhačovicích a výrazně se podílel na její realizaci.

Dalším významným Pavlišťíkovým počinem po jeho návratu do zlínského muzea bylo ustavení nového muzejního oddělení – *Archivu H+Z*. Archiv začal shromažďovat, zpracovávat a zpřístupňovat rozsáhlý osobní fond cestovatelů inženýrů Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda, s nimiž Karla Pavlišťíka pojilo dlouholeté osobní přátelství. K velké popularizaci díla obou cestovatelů nemálo přispěla expozice *S inženýry Hanzelkou a Zikmundem pěti světadílů* otevřená v roce 1996 a její autor spolupracoval i na přípravě nové expozice *Princip Bafa. Dnes fantazie, zítra skutečnost*, jejíž součástí jsou i cestovatelské fondy a která získala cenu Gloria musealis v roce 2013. Zřízení tohoto specializovaného pracoviště, jehož fond se rozrostl o další cestovatelské kolekce (např. E. Ingríše, S. Škuliny, J. Havlasy), podstatně rozšířilo odborné zaměření zlínského muzea, které se stalo centrem dokumentace moderního cestovatelství.

Už v 60. letech ve své muzejní praxi kladl Karel Pavlišťík důraz na význam lektorské práce se školní mládeží, která se neměla omezovat jen na organizování školních návštěv v expozicích. Inicioval ustavení historického kroužku studentů a žáků s celoroční náplní, která vždy vyvrcholila prázdninovým táborem s naučným historicko-vlastivědným i atraktivním tábornickým programem. V roce 1965 úsilí o intenzivní spolupráci muzea se školami vyústilo do uspořádání první celostátní konference muzejníků a pedagogů k tomuto problému. Doktor Pavlišťík tak stál u zrodu tradice, na niž navázaly pravidelné konference *Muzeum a škola* pořádané zlínským muzeem i v současnosti. I díky němu pracoviště muzejní pedagogiky s kvalitním odborným programem patří do pevné struktury muzea.

Vedle organizační práce a rozšiřování a zpracovávání sbírkového fondu muzea věnoval Karel Pavlišťík velkou pozornost terénnímu výzkumu a dokumentaci zvykoslovných aktivit na

PhDr. Karel Pavliščík, CSc. Fotoarchív MJVM, foto V. Kříž. |

Podřevnicku, proměňám tradičního zvykosloví. S tím souvisí i systematické budování muzejního fotoarchivu, do nějž z jeho rozsáhlé terénní dokumentace, především tradičních výrob a zvykosloví, každoročně přibývaly stovky a stovky fotografií.

K neodmyslitelné části muzejní práce patří výstavy. Výčet těch, které inicioval a realizoval Karel Pavliščík za celou dobu svého muzejního působení, by byl opět dlouhý. Jejich tematické zaměření bylo široké – od výstav uměleckých se vztahem k lidovému projevu, přes téma dokumentace lidového stavitelství nebo zvykosloví až po výstavy s náměty cestovatelskými, které ve svých putovních verzích představily fondy zlínského muzea doma i v zahraničí. Vždy to byly výstavy připravené s velkou invencí a odbornou erudicí.

Nelze pominout Pavliščíkovu publikační činnost. Její obsáhlý a podrobný přehled byl podán v Actech musealiích v letech 2001, 2011 a 2016. Kromě dílčích tematických prací se podílel na rozsáhlé monografii Zlínsko a své dlouholeté¹ výzkumy tradiční výroby zúročil kromě stálé expozice také ve svém stěžejním díle *Dřevo, proutí, sláma v tradiční rukodělné výrobě na Podřevnicku*. V roce 2011 při výročí jeho osmdesátin vyšla již ve třetím rozšířeném vydání.

Při plné vytíženosti s muzejní prací byl Karel Pavliščík zároveň výraznou osobností české folkloristiky. Vedle úspěšného vedení folklorních souborů pracoval na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici, byl autorem řady výrazných programů. Spolupracoval i s dalšími festivaly, byl členem programových rad odborných časopisů, členem poradních sborů. Stranou jeho zájmu nezůstávalo ani společenské dění. Tyto aspekty jeho celoživotní práce byly a budou hodnoceny na jiných místech. Všechna jeho práce byla odměněna řadou ocenění jak v oboru etnografie a folkloristiky, tak ve sféře veřejného života. Velmi si vážil uděleného čestného občanství v obcích Držková a Kašava, což svědčilo o jeho těsném spojení s kořeny oboru.

„Stopy“ zanechané Karlem Pavlišťíkem ve zlínském muzeu jsou úctyhodné a lze jen lito-
vat dvaceti let jeho nedobrovolné absence v něm. S výsledky jeho práce, s materiálem
jím shromážděným a příkladně zpracovaným se každodenně setkáváme. Vybudoval et-
nografické pracoviště muzea s širokým nadregionálním záběrem, s jedinečnými specifiky,
významné odborně a sehrávající i důležitou kulturní a společenskou funkci. Položil dobrý
základ, z něž těžili a budou těžit další muzejní etnografové, a nejen oni.

Poznámky:

- ¹ *Přehled prací K. Pavlišťíka byl postupně publikován v Actech musealích:*
Acta musealia X, 2001/2, s. 32–47.
Acta musealia XI–XII, 2011/1–2 – 2012/1–2, s. 95–103.
Acta musealia XVI, 2016, s. 194–207.

Antonín Horák 100

Vít Jakubíček

Antonín Horák, fotograf Zlína třicátých a čtyřicátých let a filmař, který později kamoval snímky Hermíny Týrlové a Karla Zemana, se narodil v roce 1918 v Topolné na Uherskohradištsku. Jeho profesní i životní kariéra v mnohém ilustruje a reflektuje proměny, k nimž v průběhu minulého století došlo – v období první republiky hledal a překonával hranice světa fotografie, nejprve pod vedením pedagoga zlínské pokusné školy Jaroslava Novotného, poté asistoval fotografu Josefu Sudkovi, jehož odkazu zůstal věrný, když později zachycoval Zlín v netradiční náladové atmosféře. Byl také účastníkem proměn a vzestupu animovaného a trikového filmu ve zlínských ateliérech a spolupracoval s předními osobnostmi na vzniku jejich legendárních snímků.

Počátky filmařské kariéry Antonína Horáka můžeme v zárodcích sledovat již v roce 1932, poté co se jeho rodina přestěhovala do Zlína. Tehdy se také poprvé potkal s pedagogem Jaroslavem Novotným, propagátorem výuky pomocí filmu a fotografie, který nejenže ovlivnil jeho zájem o fotografické řemeslo, ale stal se i klíčovou osobností, díky níž Horák získal práci ve zlínských filmových ateliérech.

Horák a první kontakt s filmovými ateliéry

Po skončení měšťanské školy musel Horák kvůli nedostatku financí nastoupit jako „mladý muž“ do bařovských obuvnických dílen. Již brzy však byl díky přímluvě učitele Novotného přijat do nově založených filmových ateliérů, kde dostal příležitost asistovat při natáčení prvních úspěšných reklamních filmů na obuv Bařa, jako *Taneční sezóna*, *Nová píseň* či *Dýchej zhluboka*.

Obr. 1: Společenský dům ve Zlíně, 40. léta, soukromá sbírka. |

Měl tak možnost se jako asistent učit od nejvýznamnějších osobností, které se v polovině třicátých let v ateliéru pohybovaly, mezi něž bezesporu patřil producent Ladislav Kolda, scenárista Elmar Klos a kameraman Alexandr Hackenschmied.

Zpočátku personálně skromné složení zlínských ateliérů znamenalo, že se využívaly síly všech, kteří mohli pomoci. Zdánlivé omezení a nutnost improvizace však pro mladého a nadaného Antonína Horáka znamenalo spíše výzvu a příležitost vyzkoušet si různé profese a přiučit se od zkušenějších profesionálů.

Antonín Horák a Josef Sudek

Klíčovou roli pro Horákovo další umělecké zrání sehrálo setkání s Josefem Sudkem, kterého si v roce 1936 objednala firma Baťa pro vytvoření souboru fotografií zachycujících tep jejího průmyslového velkoměsta. Sudek byl v té době známý nejen jako reklamní fotograf Družstevní práce, kde spolupracoval s Ladislavem Sutnarem, ale také pro své cykly pražských zákoutí a působivý soubor fotografií dokončované katedrály svatého Víta.

Antonín Horák byl Sudkovi, který v první světové válce přišel o pravou ruku, přidělen jako asistent. Díky tomu měl Horák výjimečnou možnost sledovat tvůrčí přístup jedné z nejvýznamnějších osobností české fotografie. V průběhu jejich spolupráce si prohloubil nejen technické znalosti o fotografování a ovládl základy práce s kompozicí. Zdokonalil si také citlivost k vnímání účinků světla. Přestože se nakonec Horákův pohled na Zlín od toho Sudkova lišil, jejich spolupráce měla na osmnáctiletého fotografa silný vliv.

Obr. 2: Pohled na Zlín z Vývozu, 1. pol. 40. let, soukromá sbírka. |

Horák fotograf

Se specifickou podobou Zlína, vystavěného na přísně geometrických konstrukčních zásadách, se od poloviny třicátých let potýkali také malíři, kteří zde byli zvaní firmou Baťa. Snad i proto se nakonec řada z nich uchýlila spíše než k motivům z této průmyslové metropole k námětům ze starého Zlína, v němž hledali malebná zákoutí a patinu starých časů. Fotografická tvorba Antonína Horáka však dokázala tyto limity překonat. Jeho snímky továrních budov, poeticky zastřené mlžnou atmosférou, dávají spíše než architektuře vyniknout tomu, co ji obklopuje.

Horákova perspektiva se obrací k lidem a přírodě, kterou proměňuje svým poetickým jazykem v magické prostředí. Dává tak alespoň na okamžik zapomenout na fakt, že se jedná o město tepající duchem práce a výkonu. Díky volbě netradičních námětů z prostředí Zlína v období kolem druhé světové války nám Horákovy fotografie zprostředkovávají atmosféru, s níž jsme se dosud mohli setkat jen velmi výjimečně.

Fotograficky byl Antonín Horák nejaktivnější od druhé poloviny třicátých do konce let čtyřicátých. Poté se věnoval především filmařské profesi, v níž viděl daleko silnější potenciál pro experimentování.

Obr. 3: Pohled na Zlín ze severovýchodu, kol. 1940, soukromá sbírka. |

Antonín Horák a animovaný film

V roce 1942 byl Horák společně s dalšími mladými totálně nasazený do Říše a do Zlína se vrací až po válce na popud svého někdejšího učitele Jaroslava Novotného, který tehdy vedl filmové ateliéry. Antonín Horák krátce pomáhá Hermíně Týrlové s přetočením loutkového filmu *Vzpouza hraček* (1946), jehož realizace se do té doby velmi komplikovala. Poté přechází ke Karlu Zemanovi, s nímž vytváří sérii satiricky poetických animovaných příběhů s ústřední postavou Pana Prokouka, podbarvených hudbou Zdeňka Lišky.

Obr. 4: Prodavačka květin u domu pana Javorského, Zlín, 1. pol. 40. let, soukromá sbírka. |

Podnětná spolupráce tria Zeman – Horák – Liška se uplatnila také u dalších snímků, jakými byla poetická *Inspirace* (1949), složená ze skleněných figurek, středometrážní loutkový film *Král Lávra* (1950), natočený na motivy Karla Havlíčka Borovského, a první barevný loutkový celovečerní film *Poklad ptačího ostrova* (1952), kombinující kreslenou a loutkovou animaci.

Polovina 50. let znamenala pro Antonína Horáka také výjimečnou příležitost využít svůj tvůrčí potenciál a invenci prací trikového kameramana v přelomových filmech Karla Zemana *Cesta do pravěku* (1955) a *Vynález zkázy* (1958), kombinujících animované prvky s živými herci. Během práce na *Vynálezu zkázy* se však jejich cesty rozešly a po krátkém působení v pozici instruktora fotografického procesu Závodní školy práce Horák opět navázal spolupráci s Hermínou Týrlovou. Již jejich první film *Uzel na kapesníku* (1958), na němž se jako výtvarník podílel Kamil Lhoták, znamenal velký úspěch a ukázal, že ve spojení s Týrlovou, trvající další dlouhá desetiletí, měl možnost se daleko lépe uplatnit. Postupně se vypracoval až na pozici jejího „dvorního kameramana“.

V šedesátých letech dostává také Horák příležitost natočit vlastní autorský film. Prvním byl v roce 1962 satirický loutkový film *Alarm*, který později získal ocenění na festivalu v Lipsku. Mezi další patřila *Křída* (1964), snímek s filozofizujícím podtextem o smyslu života, natočený na motivy povídky Miloše Macourka, *Pozor, myš!* (1967), na němž spolupracoval s výtvarníkem Pravoslavem Radou a surrealistický experiment *Žena, růže, skřítek, zlost* z konce 60. let.

Obr. 5: U zlínské tržnice, 40. léta, soukromá sbírka. |

V 60. letech vedle aktivní spolupráce na filmech Hermíny Týrlové (například *Dvě klubíčka*, 1962; *Kulička*, 1963; *Vlněná pohádka*, 1964; *Korálková pohádka*, 1968) a při vlastní režisérské tvorbě, Horák pokračuje v natáčení reklamních snímků (*Jawa Automatic*, *Jawa Ideal* a *Nová Čezeta*, vše 1963).

Po odchodu do důchodu v roce 1989 se Horák kromě studia slovanského písma začal obracet k historii svého působení ve zlínských ateliérech. Kniha *Světla a stíny zlínského filmu*, vydaná v roce 2002, se stala jeho osobní výpovědí, jíž významně přispěl k rozšíření povědomí o významné historii zlínské kinematografie. Osobitým způsobem se snažil vylíčit poutavý příběh o jejím vzniku na půdě baťovského reklamního oddělení, předválečných i poválečných osudech „kudlovské stodoly“ a jejích nejvýznamnějších osobnostech z pohledu jednoho z aktérů, který byl prakticky od začátku „při tom“.

Antonín Horák, pábítel nebo – jak jej příznačně přejmenoval jeho učitel Jaroslav Novotný – „Celník Rousseau“, zemřel v červnu 2004. Zanechal za sebou nejen výjimečnou fotografickou výpověď o Zlíně a jeho obyvatelích v období kolem druhé světové války a nezapomenutelnou podobu řady filmů, které dnes patří do zlatého fondu české kinematografie, ale svým způsobem také poselství, že mnoho hranic a omezení, která si před sebe klademe, můžeme zdolat pouze tak, že dáme prostor vlastní imaginaci a vynalézavosti.

RECENZE

Yvona Činčová: Zlínsko na cestě od Rakouska-Uherska k samostat- nému Československu.

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Zlín 2018, 240 stran.

ISBN 978-80-87130-45-2

**Velká válka a vznik Československa pohledem kronik
z obcí zlínského okresu**

Petr Odehnal

„Rakousko bylo veštváno do války Německem. Zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda povstalci srbskými dne 28. června 1914 v Sarajevě bylo snad úmyslně vyvoláno, jak se dá souditi z toho, že ač se vědělo, že nebezpečí hrozí Habsburkům v Bosně, přece následník musel do Bosny, a policie maďarská v Sarajevě neučinila žádných bezpečnostních opatření a po prvním nezdařeném útoku ještě dále musel následník ulicemi sarajevskými, aniž by policie bezpečnost zajistila. Následník cítil svou smrt, a proto vzal s sebou svou manželku, že snad vezmou ohled na ni a tak že i on bude zachráněn. Ale následník trůnu, ač důvěrný přítel Viléma Pruského, měl býti obětován, jenom aby k válce Pruskem již připravené došlo. Snad se také obával Vilém, že by mu následník, jsa energické povahy, překázal v jeho úmyslech. Anebo snad jako přísný katolík nebyl zednářům po chuti a měl býti obětován. Úmysl Viléma byl zničití říše slovanské a rozšířiti moc Německa na východ až k Bagdádu, aby mohl soupeřiti o Indii s Anglií. Ale stromy nerostou do nebe,“ zapsal do farní kroniky valaškokloboucký farář Ignát Kremel. Není kronikář jako kronikář.

První světová válka a vznik samostatného československého státu se staly v posledních letech v souvislosti s příslušnými výročími tématy dlouhé řady různých výstav, konferencí, článků, studií nebo knih. Zlínská historička Yvona Činčová vydala práci, v níž mapuje Velkou válku a vznik republiky na území okresu Zlín. Vymezení na okres Zlín ovšem v textu čtenář nenalezne, řeč je pouze – bez bližšího upřesnění – o „Zlínsku“. Budiž také řečeno, že název knihy může evokovat poněkud širší tematický záběr než „pouze“ válku a vznik Československa, tedy léta 1914 až 1918.

Knihy je rozvržena do devíti kapitol, za nimiž je zařazen seznam pramenů a literatury a pak ještě řekněme příloha evidující/mapující pomníky obětem války, a to přibližně z poloviny obcí okresu. Autorka se postupně věnuje mobilizaci, vojákům a jejich životu na frontě, válečnému hospodářství, všednímu životu, životu škol ve stínu války, společenskému životu (tato kapitola je povýtce konstruována především na základě informací o zlínských hospodách a zlínské sokolské jednotě), vysídlenčům z Haliče, Bukoviny a Tyrolska, kapitola „Cesta ke vzniku republiky“ je z větší části pojata obecněji a zmiňuje mimo jiné také legionáře a poslední kapitola pak reflektuje vznik republiky optikou obcí regionu.

Obecný rámec a širší pohled jsou opřeny především o práci Ivana Šedivého *Češi, české země a Velká válka 1914–1918* (2001, 2. doplněné vydání 2014) a dílo Mileny Lenderové, Marty Halířové a Tomáše Jiráňka *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918* (2015).

Yvona Činčová vytvořila velmi čtivou, působivou a pestrou mozaiku, sestavenou především ze zápisů školních a obecních kronik, čtyř pamětí a vzpomínkových textů a dále z obsáhlého obrazového materiálu, jenž zahrnuje nejen dobové fotografie a pohlednice, ale také muzejní sbírkové soubory – zvláště dobových archiválií, využity jsou i materiály ze soukromých archivů. Zejména školní kroniky jsou z pohledu sledovaných událostí velmi cenným pramenem nabízejícím v zásadě ucelené zprávy o dění v jednotlivých obcích; široký a mnohohlasý územní záběr pak garantuje poměrně komplexní a plastické zobrazení dotýkaných událostí a fenoménů, v němž zřetelně slyšíme hlas malých a větších vesnic, městeček, měst i specifický mohutnější hlas průmyslového Zlína. Jak se říká: každý (každá obec) se tam najde. Velmi příznivý dojem z předestřené mozaiky je umocněn kvalitní a čistou grafickou úpravou.

YVONA ČINČOVÁ

Zlínsko na cestě
od Rakouska-Uherska
k samostatnému
Československu

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Obálka publikace *Zlínsko na cestě od Rakouska-Uherska k samostatnému Československu*. |

Školní kroniky s sebou nesou také důležitý pohled učitelů, těch, kteří na svých bedrech nesli podstatnou část organizace a administrativy života v zázemí na úrovni jednotlivých obcí. A také těch, kteří trpce vnímali své postavení ve srovnání s mnohými vesničany, pro které byla válka nejednou – nepřeháním – takřka požehnáním. Yvona Činčová se této skutečnosti dotýká v citacích na s. 86, 90 a 91, nicméně zprávy například z Horní Lidče (tedy již z pozdějšího okresu Vsetín) jsou ještě o málo razantnější. Válečné hospodářství bylo nastaveno tak, že venkov se podílel na výživě měst, vznikl silný rozpor mezi městy a venkovem. Správce školy v Horní Lidči do kroniky za školní rok 1914/15 zapsal: „*Rolníkům a některým živnostníkům nastaly zlaté časy, zato lidem se stálým platem nouze a bída. Ve zdejší osadě má nadto 20 rodin vyživovací příspěvek až 2 K 40 h. denně, a ježto rodiny ty většinou živobytí mají ze svého hospodářství, znamenati u nich jistý blahobyt a veselou mysl, ježto jejich narukování manželé neb synové šťastnou náhodou nejsou ve válce v nebezpečí.*“ O rok později poznamenal: „*Rolníci měli nevídané příjmy, avšak osoby s pevným platem, třeba učitelé, bídě živořili, ježto jejich plat klesl na 1/4 dřívější ceny a oni ze všech stavů byli jediní, kterýmž se drahotního příplatku nedostalo.*“ V zápise za školní rok 1917/18 pak čteme v souvislosti se zvýšením vyživovacích příspěvků pro rodinné příslušníky narukovaných: „*Lidé, kteří měli statek, své živobytí a několik kusů dobytka a vše drahο prodávali, brali denně až 12 K, měsíčně i 400 K – tedy více než úředník – zdarma, a pak, když ještě přistoupily k tomu příspěvky na ony, jež byli v Americe, měli vesničané peněz, že až nevěděli, co s nimi.*“ A kloboucký farář konstatoval: „*Po čas války dostávaly ženy vojínů pro sebe a děti, též rodiče vojínů, dosti značné podpory, což si mnohé velice pochvalovaly a nedbaly by, kdyby válka i déle trvala.*“ Ano, válka znamenala pro nejednu rodinu na venkově také dříve nepoznaný blahobyt; mnohý jednatel díky válce ohromně zbohatl...

Oceňuji, že se samostatné kapitoly dostalo tématu vysídlelců, tématu, které je myslím ve srovnání s jinými válečnými fenomény poněkud upozaděno. Naopak se v knize podle mého mínění nedostává příliš pozornosti padlým, jichž byly i na úrovni malých vesnic desítky (byť jsou na 32 stranách zmiňované přílohy fotografie pomníků padlým); vždyť která válečná událost přinesla obcím takové ztráty? Na úrovni okresu hovoříme o tisících mužů. A vlastně se v knize nesetkáváme – ani z pohledu jednotlivých obcí – ani s počty odvedenců; tady je řeč – na úrovni okresu – o desítkách tisíc mužů.

Jestliže je v poslední kapitole připomenuto, že 29. října 1918 jmenovali maleno-
vičtí zastupitelé čestnými občany T. G. Masaryka, Karla Kramáře, Františka Staňka, Aloise Jiráska, Václava Klofáče a Isidora Zahradníka, doplňme, že například Valašské Klobouky udělily čestné občanství Jiráskovi, Kramářovi a Staňkovi již 23. června 1918, a to „*v uznání jich platných zásluh o národ český v dobu válečnou*“, a že během války nezrušily – na rozdíl od většiny jiných měst – čestné občanství udělené profesoru Masarykovi již v roce 1910 (dodejme ještě, že TGM nebyl poslancem říšské rady za valašská města, jak je psáno na s. 170, ale řekněme za tzv. valašská města). Ostatně již 1. července 1917 ujednali kloboučtí zastupitelé uveřejnit „*v českých časopisech*“ zprávu, že se zastupitelstvo města připojuje „*ku státoprávnímu ohrazení našich poslanců na říšské radě a projevuje zároveň souhlas s vyzváním českých spisovatelů ku postupu našich poslanců*“. Chci říci, že v určitých ohledech je patrné, že vystavět

výzkum v jednotlivých lokalitách v zásadě pouze na školních a obecních kronikách má své limity.

Menší připomínky? Ano, pár. Například snímky na s. 18 a 19 jsou sice ze školní kroniky z Bohuslavic, jak čteme v popisce, ovšem z Bohuslavic u Zlína, což není upřesnění zbytečné, když pod fotografiemi se v textu píše o Bohuslavicích, ale týká se to těch „nad Vlárí“. Snímek na s. 68 nepochází z obecní kroniky Vizovic, ale z valašskokloboucké školní kroniky. A snad ještě podotknutí, že zvláště v citacích z kronik mohla být jazyková redakce malinko pečlivější.

I přes drobné připomínky platí, co jsem již napsal výše. K širší čtenářské obci se dostala velmi čtivá, působivá a pestrá mozaika, která ukazuje především různorodou každodennost života za Velké války v prostoru pozdějšího okresu Zlín a také první dny naší republiky.

Seznam autorů:

Mgr. Jan Anlauf, Muzeum Zubří
anlauf87@gmail.com

Mgr. Šárka Anlaufová, Kulturní zařízení města Valašského Meziříčí, p. o.
anlaufova@info-vm.cz

Mgr. Veronika Balajková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p. o.
veronika.balajkova@muzeum-zlin.cz

Mgr. Jaroslav Bartík, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, p. o.
jaroslav.bartik@slovackemuzeum.cz

Mgr. Adam Fojtík, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., oddělení archeologických výzkumů Kroměříž
adam.fojtik@uapp.cz

Mgr. Vít Jakubíček, Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, p. o.
vit.jakubicek@galeriezlin.cz

Mgr. Markéta Mercová, Dr., Muzeum Kroměřížska, p. o.
mercova@muzeum-km.cz

PhDr. Aleš Naňák, Odbor kultury a památkové péče Krajského úřadu Zlínského kraje
ales.nanak@kr-zlinsky.cz

Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., Městské muzeum Valašské Klobouky
odehnal.muzeum@volny.cz

Mgr. Miroslav Popelka, Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., oddělení archeologických výzkumů Kroměříž
popelka@uapp.cz

PhDr. Alena Prudká, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p. o.
alena.prudka@muzeum-zlin.cz

Mgr. Zuzana Staneková, Považské múzeum v Žilině
zuz.stanekova@gmail.com

Mgr. Karolína Svitálková, soukromý badatel
k.svitalkova@gmail.com

Mgr. Nela Vlčková, Muzeum regionu Valašsko, p. o.
vlckova@muzeumvalassko.cz

PhDr. Jitka Zezulová, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv v Kroměříži
zezulova@mza.cz

**Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko, Vsetín
2018/1-2**

Recenzovaný časopis

Acta musealia jsou zapsána do evidence periodického tisku pod evidenčním číslem: MK ČR E11708. Časopis je evidován v mezinárodních bibliografických databázích EBSCO a ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities).

vydalo

Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvková organizace
Vavrečkova 7040, 760 01 Zlín
IČ: 089982

a

Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace
Horní náměstí 2, 755 01 Vsetín
IČ: 00098574

Odpovědní redaktoři: Pavel Hrubec, Tomáš Vitásek

Výkonný redaktor: Veronika Balajková

Tajemník redakce: Alena Prudká

Redakční rada: Veronika Balajková, Mário Bielich, Lukáš Čoupek, Gabriela Končítíková, Marta Kondrová, Hana Kuslová, Markéta Mercová, Ivana Ostřanská, Alena Prudká, Petra Šobáňová, Samuel Španihel

Anglický překlad: Helena Tribe

Grafické řešení a předtisková příprava: Vlastimil Kříž

Tisk: KODIAK print s.r.o.

Nábřeží 599, 760 01 Zlín–Prštné

IČ: 60708760

Zlín 2019

Náklad: 400 ks

ISSN 0862-8548

Acta musealia

Společný časopis Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p.o.
a Muzea regionu Valašsko, p.o.

Kontaktní adresa: Mgr. Veronika Balajková, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, p.o.,
tel.: +420 723 371 260, e-mail: veronika.balajkova@muzeum-zlin.cz,
příspěvky většího rozsahu posílejte přes www.uschovna.cz

Pokyny pro autory

Časopis Acta musealia uveřejňuje původní česky a slovensky psané práce: teoretické, materiállové i metodické články, studie a zprávy ze společenskovedního výzkumu, muzejní práce, péče o sbírky především z regionu Západních Karpat, zejména pak z území Zlínského kraje a okolí. Dále obsahuje personálie a aktuality, recenze a krátká sdělení společenského dění a příbuzných témat. Pravidla recenzního řízení i veškeré další informace pro autory příspěvků jsou zveřejněny na internetových stránkách časopisu: <http://www.muzeum-zlin.cz/cs/publikace/acta-muzealia/>

 MUZEUM
JIHOVÝCHODNÍ MORAVY
VE ZLÍNĚ

 MUZEUM
REGIONU
VALAŠSKO

 Zlínský kraj